Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Peder Låles ordspråk och en motsvarande svensk samling ; utgivna för "Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur".
Titel | Title:	Östnordiska och latinska medeltidsordspråk
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 2
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København ; Lund, 1889-1894
Fysiske størrelse | Physical extent:	2 bd.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

ÖSTNORDISKA OCH LATINSKA

MEDELTIDSORDSPRÅK

PEDER LÅLES ORDSPRÅK

OCH EN MOTSVARANDE SVENSK SAMLING

UTGIVNA FÖR "SAMFUND TIL UDGIVELSE AF GAMMEL NORDISK LITTERATUR"

II

KOMMENTAR

AV

AXEL KOCK

KØBENHAVN
1891—92

LUND 1892.

BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Då »Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur» beslöt, att denna ordspråkssamling skulle publiceras, så var det dess betydelse för *nordisk* språkforskning och *nordisk* literatur, som föranledde detta beslut. Ty ehuru den ursprunglige samlaren av ordspråken utan tvivel sammanskrev arbetet närmast för latinets skull (jmf. inledningen till delen I), så är det de nordiska texterna, som i våra dagar hava det största intresset. Dels till följe härav, dels (och icke mindre) till följe av min egen studieriktning har jag vid kommentarens utarbetande sökt obetingat lägga huvudvikten på de nordiska texterna.

De latinska ordspråken hava behandlats väsentligen blott, när det var behövligt för tolkningen av de nordiska, eller när det annars var oundgängligen nödvändigt. Så har jag t. ex. merendels framhållit metriska egendomligheter i latinet, endast när de hava betydelse för textkritiken, och så väl i metriskt som i andra avseenden torde de latinska ordspråken vara värda en undersökning av någon latinsk filolog, trots sitt från klassisk synpunkt sett ofta ytterst barbariska språk. En föregående utgivare av ordspråkssamlingens danska redaktion, R. Nyerup, har med rätta sagt: »Tidt maa den danske sentents sige os, hvad forfatteren vel kan have tænkt ved sit forbistrede latin». Och då man däri kan tillåta sig sådana friheter som att av *smör* nybilda *smorino* (D 208 B) eller att i rimnöden använda *resarcire* i st. f. *resarcinare* (D 194), *domitivus* i st. f. *domitus* (D 39), så är det ofta vanskligt att avgöra, huru långt de avsiktliga friheterna *kunna* gå, och hvar senare förvanskning bör antagas. Jag vågar ingalunda hoppas, att jag härvid alltid träffat det rätta, och en specialist i medeltidslatin skulle utan tvivel ofta ha löst svårigheterna vida bättre, liksom en kännare av latinsk medeltidsliteratur

oftare än jag torde kunna anföra medeltida urkunder, där enstaka latinska ordspråk återfinnas. Jag har trott mig böra söka belysa sådana ord, som icke förekomma i lexika över det klassiska språket (i dylika upptagna ord förklaras däremot oftast icke, även om de skulle förekomma i en mindre vanlig användning), hvarvid dock bör nämnas, att när en översättning anföres från Du Cange eller någon av Diefenbachs ordböcker därmed icke nödvändigt menas, att speciellt denna betydelse är den i ordspråket fullt korrekta, utan att den är vägledande vid dettas tolkande.

Men jag gör icke häller anspråk på att lemna en uttömmande kommentar till de nordiska texterna. Fastmer har jag rätt ofta måst stanna vid blott sannolika tolkningsförslag, stundom vid ett *non liquet*. Åtskilliga av dessa ordspråk skola säkerligen kunna tydas, särskilt sedan man erhållit en kritisk och med beläggställen försedd samling av de talrika ordspråk, som möta i den fornnordiska literaturen, men möjligt är, att ett och annat av dessa stundom gåtlika ordspråk aldrig skall bli säkert förklarat, emedan vi icke känna förutsättningarna för dess bildande, eller det i våra texter blivit till oigenkänlighet förvanskat.

Att ordspråk ytterst ofta varit utsatta för förvanskningar, är nämligen allbekant, och det bekräftas till fullo av många i denna kommentar meddelade exempel, som visa, huru våra medeltida ordspråk stundom blivit i *senare* tid våldsamt rådbråkade. Men tydligt är att åtskilliga av de redan i våra texter dunkla ordspråken havt en liknande historia *före* den tid, då de infördes i de till oss komna urkunderna. Till den vanliga muntliga förvanskningen av gamla ordspråk, som ofta blott till hälften förstås av senare generationer, har här kommit dels avskrivares vårdslöshet, dels det inflytande som det motsvarande latinet kunde utöva. Under dessa förhållanden är man oftare i denna ordspråkssamling än i de flästa andra texter berättigad till emendationer, och den latinska texten är därvid stundom vägledande. Jmf. Arkiv II,97 f. och se för övrigt

inledningen till delen I om synpunkterna vid ordspråkens återställande till en ursprungligare form samt om den därmed i sammanhang stående frågan om urkundernas inbördes förhållande.

Vid anförandet av parallelordspråk har *stor* begränsning varit nödvändig, emedan kommentaren annars skulle hava svällt ut till mångdubbla omfånget. Jag har därför ansett det obetingat riktigt att i regeln anföra paralleler blott från nordiska språk, och vanligen endast när ordspråket särskilt behövde belysas. Ofta har jag därför icke upptagit parallelordspråk, fastän jag känt dylika eller ytterst lätt kunnat uppsöka sådana. Även annars har hänsyn till kommentarens omfång varit bestämmande vid dess utarbetande. Åtskilliga vid textkritiken självklara saker hava därför merendels icke anmärkts; när t. ex. de nordiska texterna hava olika men väsentligen synonyma uttryck, av hvilka det ena, men icke det andra alliterérar med ett annat ord i ordspråket, så tyder detta (om ingen annan omständighet strider däremot) tydligen på, att det alliterérande uttrycket är det äldre; när en nordisk text använder ett substantiv i bestämd, en annan i obestämd form, så är naturligtvis oftast den senare den ursprungligare etc. Fsv. och fd. ord, som enligt min åsikt riktigt förklaras i Söderwalls och Kalkars ordböcker, nämnas vanligen icke. Merendels omtalas icke häller en, blott från klassisk synpunkt sett, ovanlig stavning av latinska ord.

Ofta har jag havt anledning hänvisa till anmärkningarna i Nyerups upplaga (tryckt 1828). Möjligen har dock en hänvisning till denna skrift stundom uteblivit, även då den kunnat vara befogad, och jag vill därför här hänvisa den läsare, som önskar se, huru dessa ordspråk behandlats för sex till sju decennier sedan, till denna skrift. När det i kommentaren utan vidare nämnes, att en föregående ordspråkstolkare uppfattat ett ordspråk på det eller det sättet, bör detta icke så förstås, att jag obetingat godkänner hans tolkning.

Till min gode vän professor Esaias Tegnér uttalar jag härmed min hjärtliga tacksamhet för hans synnerligen värksamma och värdefulla hjälp vid utarbetandet av denna kommentar. Flera gånger har i den anmärkts, att tolkningen av dunkla ordspråk väsentligen eller delvis är hans, men vida oftare har det av honom lemnade biträdet icke nämnts i kommentaren. Även till andra vänner har jag att frambära mitt tack. Doc. Carl af Petersens och bibliotekarien Kr. Kålund hava läst och meddelat mig några av gamla händer gjorda anmärkningar vid ord i universitetsbibliotekets i Köpenhamn exemplar av 1506 års upplaga av Peder Låles ordspråk samt i ett kgl. bibliotekets i Köpenhamn exemplar av 1508 års upplaga av samma skrift. E. o. biblioteksamanuensen A. Malm har kontrollerat citaten ur källskrifter och även för övrigt på ett mycket värksamt sätt biträtt vid korrekturläsningen; också för värdefulla sakliga anmärkningar står jag i tacksamhetsskuld till honom.

Jag har havt tillfälle använda en av numera avlidne fil. kand. Robert Cederschiöld tagen avskrift av Stockholmshandskriften nr 35, 4:o samt en av doc. Petersens gjord avskrift av »Uppsala-fragmentet».

Sättningen av ordspråkskommentaren började hösten 1890, och allra största delen av arbetet trycktes under loppet av år 1891, de sista arken av den egentliga kommentaren under de första månaderna av år 1892. Till de i början av detta år publicerade häftena av Söderwalls fornsvenska ordbok (häftet 13; *nyrakadher — qvälda*) och av Kalkars danska ordbok (häftet 18; *kulp — långsom*) har jag icke tagit hänsyn.

Göteborg, 7 juni 1892.

Innehåll.

Sid.

Kommentar . . . . . 1.

Kommentar till forndanska och latinska ordspråk i delen I,1—136 samt till motsvarande fornsvenska och latinska ordspråk i delen I,137—250 (ordspråkens ordning i den danska redaktionen har blivit följd i kommentaren) s. 1—429.

Kommentar till fornsvenska och latinska ordspråk i Palmsköldska handskriften nr 405, hvilka saknas i de danska upplagorna av 1506, 1508 och 1515, s. 430—432.

Tillägg och rättelser . . . . . 433.

Ordregister . . . . . 438.

I. Nordiska ord . . . . . 438—442.

II. Latinska ord . . . . . 442—443.

Med förkortad titel citerade skrifter . . . . . 443.

A = 1506 års upplaga av Peder Låles ordspråkssamling.
a = 1508 » » » » » »
B = 1515 » » » » » »
D = forndanska och latinska ordspråk (I,1—136) i denna upplaga.
H = det i delen I,132—136 tryckta handskriftsfragmentet.
S = fornsvenska och latinska ordspråk (I,137—250) i denna upplaga, resp. samlingen i Palmsköldska handskriften nr 405 å universitetsbiblioteket i Uppsala. S^a, S^b etc. utmärka olika händer i handskriften.

I *företalet till Aa* torde följande emendationer böra företagas. Ordet *virtutes* (raden 9 i denna upplaga) bör ändras till *virtutis*; *deficile* (r. 13) till *difficile* (jmf. Nyerup s. XV). Dessutom torde *quis scientiarum* (r. 5) böra ändras till *qui scientiarum*; *arestotiles* (r. 7) till *aristoteles*. Även *intelligit* (r. 7) i st. f. *intelligat* är påfallande.

Det åsyftade stället hos Aristoteles lyder: »qvi potestatis nominum sunt imperiti, paralogismis decipiuntur» (Opera græc. et lat. ex recensione Isaci Casauboni: Aureliæ Allobrogum 1605, folio s. 226 enligt Nyerup anf. st.). Det är troligen Remigius från Auxerre som menas, hvilken, född på 800-talet, ännu i början av 900-talet var värksam såsom lärare i Paris (se för övrigt om honom Ebert: Geschichte der literatur des mittelalters III,234 ff. och jmf. Nyerup anf. st. noterna).

Di = Si.

Det fsv. *byggia* i detta ordspråk översättes av våra fsv. ordböcker dels med »bebo», dels med »odla, bruka, vidmakthålla». Enligt min åsikt betyder *byggia* här dock snarare »inrätta, sätta i skick, ordna», liksom fsv. *byggia* annars har dylik mening, t. ex. *byggia varghagarþa* (»inrätta, anlägga varggårdar»), *byggia næt* etc. Jmf. fd. *weri sik mæth then logh thær wor by ær byghd mæth* (Flensborgs stadsrätt 98 = s. 100 i Thorsens uppl.) och isl. *byggiast til brottferþar* (»ordna sig till . . .»; Fritzner²). Obs. ock parallel-ordet isl. *búa*, fsv. *boa*, såsom hvars första betydelse Fritzner² upptar »berede, gjøre færdig, sætte i brugbar stand»; ordens betydelser äro väsentligen identiska liksom de av *bro: bryggia, so: sugga* etc.

Ordspråket har havt stor utbredning över hela Norden. Liksom det börjar denna ordspråkssamling, står det t. ex. såsom inledningsord till Jutlands-lagen och Hälsinge-lagen, i företalet till (den s. k. yngre) Västmanna-lagen, i företalet till Upplands-lagens Viþerbo-balk (i vissa hskrr. står det i företalet till hela lagen). Med Jutlandslagens företal har det överförts till Ghemens upplaga (1505) av Skånelagen, och det finnes även i vissa sena hskrr. av denna lag (Schlyters uppl. CXLVIII, LXIX ff.). Vidare användes det i (isl. t. ex. i Nials saga kap. 70, 29: »meþ lǫgum skal land várt byggia enn eigi meþ úlǫgum eyþa»; Köpenhanns-uppl. av 1875), i fnorskan (»at lǫgum skal land byggia») och nyno. (Aasen[2] s. 92). Därigenom att Karl XV tog det till sitt valspråk (under formen »land skall med lag byggas»), har det i Sverge under senare tid blivit ytterligare populärt.

Både i fsv. och i isl. förekommer det under utvidgade former: »land skulu mæþ laghum byggiæs. ok æi mæþ walz wærkum» (Uppl.-l. V. föret., Västm.-l.); och se det ovan från Nials saga citerade stället. Jmf. ock »Landh medh rätt och lagh skall bygges» samt »Medh laghom skal man Städher byggia» (Swenske Ordsedher av 1604 B 5 s. 1).

D2 = S2.

Läsarten i A och S *(som finghe)* är ursprungligare än den i B *(som han finge)*; jmf. isl. »Væru ei lög í landi, hefði hvör það feingi (næði)» (Guðm. Jónsson 357). Subj. till *finghe* är i A och S på gammalt (och ordspråkslikt) sätt ej utsatt. Komm. i B förklarar *ad nutum* med *ad placitum suum*.

Ordspr. möter i liknande form i företalet till Jutlandslagen: »waræ æi logh a landæ tha hafuæ hin mest thær mest mattæ gripæ».

D3 = S3.

I det äldre danska lagspråket brukas enligt Vid. selsk. ordb. *tog (toug)* »om sandemænd og lignende fleerheder af mænd, som i forening skulde udføre en forretning, og som

udentvivl pleiede i en ordnet række at begive sig til samme, og derfra, hvis den skulde bekræftes med eed, til retten», och i överensstämmelse härmed betyder ordet alltså »sammanfattningen av edgärdsmännen», »samtliga edgärdsmännen» (beläggställen anföras i nämnda ordbok, utan att dock i fråga varande ordspråk citeras). Utgående härifrån antar jag, att ordspr. ursprungligen varit danskt och med fullständigt rim lytt: »saa gaar laaw (logh) som haffwer [eller: hwn haffwer] thow (togh)» = »så har lagen sin gång, som den har edgärdsmän»; dvs. att det beror på edgärdsmännen (och särskilt deras antal), om man kan få sin lagliga rätt. Detta stämmer fullkomligt med lat., där man bör läsa *dependet* samt *fautorum*, och hvars *vi fautorum* i komm. till B förklaras med *multitudine fautorum*. Syvs förklaring av ordspr. (I,276) pekar i samma riktning; han återgiver nämligen *haver tov* med »vedtages og handheves».

Då emellertid (åtminstone så vitt man hittills vet) *togh* ej förekommer i fsv. i ovan anförda betydelse, utbyttes i det danska ordspr. vid dess överförande till Sverge *togh* mot *tygh*, hvilket (liksom *tyghe)* betyder »vittne», och som alltså gav ungefär samma mening som *togh*. Jmf. även det (ny-)isl. ordspr. »Svo gánga lög sem hafa tog» (Guđm. Jónsson 329; Erik Jonssons ordbok och Oxford-ordboken under *tog)*, hvilket av Erik Jonsson förklaras: »lovene ere som de udtydes», av Oxford-ordboken: »law is just as it is stretched, i. e. might goes for right». Detta sista *(might goes for right)* stämmer väl med den här framställda uppfattningen av det östnordiska ordspr. Då isl. ordböcker ej upptaga någon betydelse för *tog*, som passar till ordspr:s mening (Erik Jonsson säger att *tog* här står oegentligt i bet. »dragen»), så är det troligen det danska *tog*, vi här hava, och ordspr. har överförts från Danmark till Island, liksom det vandrat från Danmark till Sverge.

De av Nyerup citerade ställena hos Hedegaard och Gram (i Vid. selsk. skrifter) upplysa egentligen ingenting för i fråga varande ordspr.

D4 = S76, D70 = S4.

Enligt Du Cange kan *angaria* brukas »pro qualibet [coactione,] vexatione, injuria, animi anxietate», och ordet har i D70 = S4 denna betydelse. Mlat. *(h)abenula* (diminutivum av *habena)* »liten tygel». Ordspr. användes som bekant alltjämt i en mängd skilda länder.

Komm. till B meddelar såsom ett slags förklaring: »Vt quando boni coguntur a tyra*n*no frangere iura diuina», men därigenom inlägges i ordspr. en i någon mån annan mening än den det nu har (och väl merendels havt: att utomordentliga svårigheter berättiga till att sätta sig över lagens bokstav). Jmf. Guđm. Jónsson 239 och D216, 287.

D5 = S5, D549 = S478.

I D549 = S478 är *frequens*, hvilket av komm. i B förklaras med *frequenter*, en bättre läsart än *mŏdŏ*, som på grund av ultimas korthet ej fogar sig i värsen.

Spywstaghes i D549 A är väl snarast tryckfel för *spywdstaghes*, ehuru *đ* väl även kunnat assimileras med följande *s*.

Grubb[2] s. 587 anför »När Lagen står i Spiutändan, så är ondt at stå til rätta» såsom parallel till »När wåld går för Laag, är bättre wara Herre än Slaff». Syv I,276 har »I krigen sider retten i spydstagen».

D6 = S78, D331 = S304.

Då svenskan i S78 och S304 är identisk, och då motsvarande latinska ordspr. äro identiska med latinet i resp. D6 och D331, så är det klart, att till de latinska ordspråken, hvilka väsentligen betyda detsamma, ursprungligen svarat samma eller väsentligen samma nordiska ordspråk. När man nu söker efter ordspråkets ursprungligå betydelse, är latinet till D331 = S304 vägledande, enär det är mindre vagt än latinet till D6 = S78; och den lat. texten till

D331 = S304 är klar: »den må lemnas utan lagens skydd, hvilken talar saker som strida mot lagen». I överensstämmelse härmed översätter jag »Hwar som olagh fæsthir honum olagh gaar» med »den som utlovar (att avlägga) en olaglig ed, mot honom går man en olaglig ed». Om *fæsta lagh* eller *eþ* »utlova en ed» se Schlyters ordbok, och obs. även i Vid. selsk. ordb. *at fæste lov* »at give vidnesfast forsikring om at udføre sin sag for retten og ved lovfaste mænds eed at bevise sin uskyldighed». *Ganga lagh* betyder som bekant »gå en ed». Såsom motsats till *lagh* »ed» uppfattar jag *olagh*, dvs. »olaga ed»; jmf. Jutlands-l. III,42 »hwa thær vlogh fæstær. han skal vlogh winnæ», hvilket av Schlyter (Ordbok 483) förklaras: »den som fäster (ed) utan lag, ɔ: godvilligt utfäster sig att gå en ed, hvartill han annars icke var skyldig, skall antingen fullgöra (eden) utan lag, ɔ: den sålunda godvilligt lofvade eden, eller vara sakfälld» (jmf. ock Lunds ordbok). Denna min uppfattning bekräftas av det d. »Hoo som vlaaw festher han (hannem) vlaaw drijffwer». Såsom varianten *hannem* visar, är *han* ack., och det bör därför översättas: ». . . honom gendriver olaga ed». Enligt den gamle lexikografen Turson betyder nämligen *at driffue vidne* »testes refutare» (uppgift av Kalkar, som dock ej behandlar i fråga varande ordspr.).

Danskan till D331 (»Hoo vloow driffwer han vlaaw nijdher» [= *nyder* »njuter»]) är för övrigt besläktad med den tyska rättsgrundsatsen »wer nicht andern das recht will gönnen, der soll nicht rechtes geniessen» *, och under samma form (»Hvo ulov driver, ulov nyder») anföres ordspr. av Syv I,276 och Hedegaard s. 66. När ordspr. hade denna form, inlade man i det den av Hedegaard (och Mau nr 11,052) angivna meningen: »hvo der giør noget Ulovligt . . . nyder ingen Beskiermelse af Loven».

---

* Anförd t. ex. av von Amira i Pauls Grundriss der germ. phil. II, 2. abtheilung s. 175.

Det ovan från Jutlands-l. anförda »hwa thær vlogh fæstær. han skal vlogh winnæ» har i senare tid blivit delvis förändrat, då det fått formen: ». . . *han skal ulov finde*» (detta anfört hos Mau), och det fsv. ordspr. under S78 och S304 har missuppfattats av den senare hand, som över *honum* i S304 skrivit *-han*.

Jmf. med detta ordspråk det i Schlyters ordbok s. 483 från Skånelagen citerade »hva sum uloghum svarær han skal uloghum uppe halda» = »den som inlåter sig i svaromål (för en annan) på eget bevåg . . . han skall också själf fullgöra det han, utan att vara berättigad därtill, å den andres vägnar lofvat», hvilken sats hos Syv I,276 återfinnes under formen »Hvo ulov fester, skal ulov holde»; vidare det isl. »Hvör ólög fremr, ólög festir» (Guđm. Jónsson 164), men i Stockh.-hskr. nr 35 4:o »Hvor óløg fester, han*n* olög fremur» och slutligen »óløgum sætir sá óløgum beitir» (Scheving I,39; *sæta* »to expose oneself to»; *beita* »hjemsøge med noget»; t. ex. *brøgþum*).

Abs i A och S står i st. f. *absque*, emedan A och S ej tillåta elision. Enligt Du Cange brukas även annars *anormalus* i st. f. *anomalus*.

D7 = S7.

Komm. i B förklarar *conuena* med *consensor* och *assecla* (»nachfolger»). Jmf. isl. »Man*n* skal sid fylgia, flye land ella» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. ock Guđm. Jónsson 114). Genom läsarten *land sidh* får man alliteration till *land* (liksom *følia* och *fly* alliterera).

D8 = S8.

Nyerup och Mau (nr 10,184) missförstå *tijd* såsom subst. *id* »tempus», och samma missförstånd har begåtts långt förr; Swenske Ordsedher av 1604 har nämligen: »Man skal så leffua som j landet är tijdher» (B 6 s. 1) *(tijdher* rådbråkat av

tijdh eller *tijt)*. Ordet *tijd* är emellertid identiskt med det isl. adj. *tíþr* »som er i brug», och här användes i A liksom ofta annars i neutrum av adjektiver och participier en form som är lik maskulinum (jmf. inledningen till I). Med denna uppfattning av *tijd* får man fullkomlig överensstämmelse mellan de olika redaktionerna (B *seed*; S *sidhir)*. Då *tenor* även är »haldunge, haltung» (Diefenbach: Gloss.), motsvarar *tenorem vite* »levnadssätt». Jmf. isl. »Mann skal suo lifa sem j lande er sidur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

Enligt Nyerup skulle Chr. Pedersen begå ett misstag, då han anser att tendensen i detta ordspr. är densamma som tendensen i nr 7, och Nyerup menar att nr 7 syftar på främlingar, nr 8 däremot på landets egna innebyggare. Så vitt jag förstår, måste man dock giva Chr. Pedersen rätt i att båda ordspråken ha samma mening, och närmast (men ej uteslutande) äro de tillämpliga på inflyttade främlingar.

D 9 = S 9, D 562 = S 490.

Läsarten *mangs* (i S) är den ursprungligare; jmf. »Hvör árla rís, verðr margs vís» (Guðm. Jónsson 157); isl. *verþa e-s víss* »bliva underrättad om ngt». Nyerup anmärker med rätta, att det troligen är obefogat, att Chr. Pedersen i komm. tillämpar ordspr. på en spion.

D 10 = S 14, D 233 = S 206, D 949 = S 842.

Pigri i D 10 (i motsats till *pigre* i S 14) är påfallande. Den i komm. i B framställda åsikten, att *pigre* för rimmets skull godtyckligt utbytts mot *pigri*, är troligen den riktiga. Komm:s andra tydnings-förslag (att vid *soluente* ordet *manu* kunde underförstås, eller att *soluente* kunde stå i st. f. *solutione)*, äro mera konstlade. Även annars finna vi i denna ordspråkssamling åtskilliga exempel på att i de latinska versarna ord för rimmets skull godtyckligt förändrats. Så

t. ex. i D 179 B = S 185 *auctim* (i st. f. *aucte)*, hvarigenom rim erhålles till *tractim.*

Att den i senare tid mötande formen av ordspr. med *suurt salt* är en förvanskning av *sort salt,* har redan Syv (företalet B 2 s. 2) insett, och det bestyrkes av det isl. »Tak grátt salt af vondum gjöldum» (Guđm. Jónsson 335). Det svarta eller grå saltet var dåligt, och ordspr:s mening är alltså: »bättre något än intet». Hos Hedegaard 251 har *surt salt (sort salt)* utbytts mot *suur Sild.*

D 11 = S 74.

Komm. i B förklarar: »prouerbium est de litigiosis *et* rixosis, qui cum minus valeant tamen semper obiurgant alios». Latinet till vårt ordspr. återfinnes (väsentligen) i Proverbia rusticorum (från 1200-talet). Under nr 238 (Haupts Zeitschrift XI,141) heter det:

La pire roe deu char brait totiorz.
Non melior, sed deterior clamat rota plaustri.
Est odiosus litigiosus in agmine claustri.
Deterior toto plus personat orbita plaustro.
Deteriore rota sunt semper iurgia nota.
Est rota deterior garrulitate prior.

Mota i vårt ordspr. torde vara en bättre läsart än *nota* i Proverbia rusticorum.

D 12 = S 10.

Det danska *lackeløs* har betytt dels »utan skada (lyte)», dels »utan klander (oklandrad)» i överensstämmelse med subst. *lak* »1) feil, mangel 2) dadel, beskyldning» (även lågt. *lak* har båda betydelserna). Att den som översatt det nord. ordspr. till latin, i *lackeløsth* inlagt betydelsen »oklandrat», framgår av latinets *absque nota satire* (hvilket av komm. i B förklaras: »sine mordaci repræhensione») och bestyrkes av *olastadh* i S. Ty ehuru subst. *laster* även betyder »fel» (jmf. fgutn. adj. *lasta laus* »utan lyte»), så kan *olastadh*

svårligen betyda »utan lyte», enär det av *laster* »fel» avledda verbet, så vitt hittills påvisats, har formen *læsta*, part. *læster*. Däremot betyder sv. *lasta* ännu »klandra». Att ordspr. »Laan scal gaa lackeløsth hiem» däremot ursprungligen betytt »lån skall komma hem utan skada», är både i och för sig sannolikt (eftersom den andra betydelsen: »utan klander» är för ordspråket alltför svag), och det bekräftas av följande omständigheter. Syv I,52 har »Laan bør at gaa lydesløøst (lacke-løs) hjem»; Guđm. Jónsson 193: »Lán á að skilast lýtalaust heim» (i Stockh.-hskr. nr 35 4:o däremot *lasta laust)*. I Kristian V:s lag (1683) 1 art. s. 774 förklaras ordspråket (jmf. Nyerup, som väsentligen redan framställt denna uppfattning av ordspr.) sålunda: »laan maa ei fortabes, men skal lydesløst hiemkomme, og lige saa got som man det annammede». *Olastadh* har alltså insatts i S efter latinet, emedan man missförstod den ursprungliga meningen av det danska ordspr.

D13 = S11.

Thaa i st. f. *tho* = isl. *þó* (jmf. B *dog)*. Jmf. D111, 592.

D14 = S28, D498 = S437.

Med rätta förkastar Rask (Literaturbladet = Samlede afhandlinger II,431) den av Nyerup föreslagna emendationen av *presentat* i D14 till *petit semper;* latinet är nämligen i oförändrad form lätt begripligt: »det kokta fettet tager sin väg uppåt». (Komm. i B till D14 förklarar *abdomen* med »pingue intestinorum» och *coctile* med »coctum»). Latinet i D498 betyder väsentligen detsamma, ty *lixo* är »koka» (Diefenbach: Gloss.), och komm. i B förklarar *superemanant* med: »supra cætera manant *et* eminent» (av mig kända lexika upptaga ej något *superemano)*.

Grubb[2] s. 81 förklarar detta nord. ordspråk med: »dhen stålte wil giärna sittia främst». Jmf. isl. »þad feita will alltid uppe flióta» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; Guđm. Jónsson 376).

D15 = S13.

Skaaning A3 s. 1 förklarar ordspr. riktigt: »en Haandvercksmand uden Redskab, er som dend der ingen Hænder haver». Till ordspr. har i senare tid fogats: »thi Redskabet gjør Gjerningen» (Problemata enl. Mau nr 7719). När Vid. selsk. ordb. (art. *haandeløs)* förklarar »ambudeløs mand er haandeløs» med »den mand er ille faren, som ingen fruentimmer har til sin tieneste», så beror det — såsom redan Mau anmärkt — på en förväxling av *anbuþ (ambuþ)* »redskap» med *ambut* »trälinna».

Om *abs* i st. f. *absque* se komm. till D6.

D16.

Komm. i B anmärker: »Hoc prouerbio vulgari admonentur patresfamilias domi manere: quia du*m* Petrus .i. princeps domus: sicut Petrus est princeps ecclesiæ, abest domo: Paulus .i. riualis eius pulsat retro .i. vult intrare per posticu*m*».

D17 = S15.

Betydelsen av latinet är otvivelaktig: »måltids-timnarna *(accubitus [h]ore)* förflyta snabbt», och med fullt skäl förkastar komm. i B en av honom alternativt meddelad uppfattning av *ore* såsom en böjningsform av *os* (»quida*m* male legu*n*t ore ab os oris»).

Det nordiska ordspr. har däremot vållat Nyerup (som finner det da. ordspr. vanskligt att förstå) och även andra svårighet. Att *sammerleghe* här liksom i D834 betyder »tillsamman», har redan N. M. Petersen (Det danske, norske og svenske sprogs hist. II,277) anmärkt, och Mau nr 6235 säger riktigt, att orden kunna mena: »al mad skal forliges i maven». Att emellertid här föreligger någon förvanskning, framgår dels av den fullständiga bristen på överensstämmelse mellan danskan och latinet i A, och mellan sven-

skan och latinet i S, dels av det fsv. *samarla liggia ætande tidhir*, hvilket ej ger någon antaglig mening. Rydqvists försök (V,152) att översätta *samarla* med »samtidigt» (av *sam* + *arla)* strandar nämligen dels därpå, att *samarla* i S 848 betyder »tillsamman», dels därpå att meningen ändå blir obegriplig. Man är alltså berättigad till en emendation. Utgående från att »Snart løber tiden mend maaltid gørss» (i B) riktigt återgiver meningen, eftersom det överensstämmer med latinet, antar jag, att fsv. ordspr. urspr. har lytt *snarlika lidha ætande tidhir* »snart förflyta måltiderna». Av den da. motsvarigheten till detta ordspr. är den i A mötande texten en ytterligare förvanskning, eller ock utgör möjligen denna text urspr. ett annat ordspr., som till följe av en viss likhet med det ursprungliga blivit insatt på dess plats, sedan detta senare förvanskats.

Enligt komm. i B skulle ordspråket meddelas »aut ne oscita*n*tes cibum capere negligamus . . . aut ne nimis cibo indulgeamus», men (jmf. Mau) meningen är väl helt enkelt den, att måltiden förefaller kort, emedan det är behagligt att stilla sin hunger.

D18 = S17.

Ferulis (i S) är bättre än *salibus* (i D), hvilket senare i komm. förklaras: »salsis *et* amaris verbis».

D19 = S19, D274 = S235.

Nyerup antar, att den lat. pentametern i D19 skulle höra tillsamman med hexametern i D18, men denna uppfattning synes mig icke vara tilltalande, då dels dessa ordspråk ej följa efter hvarandra i S, dels den icke bekräftas av D274 = S235, som i längre form meddelar samma nord. ordspråk som D19 = S19. Ej häller förstår jag orsaken till att Molbech nr 4478 och Mau nr 2772 anse ordspråkets mening vara: »man kan ligesaa hastigt giøre det gavnlige, som det skadelige».

Syv räknar i företalet B 5 s. 1 vårt ordspråk till de »mørke og uforstandelige» men upptar emellertid »Skøt er gavn gjordt, skær af flykket» med denna förklaring: »skær og æd, gavn gjøres vel, bliver vel gjordt», och ordspr. skulle väl alltså enligt hans mening uppmana till att göra sig goda dagar och tills vidare slå arbetet ur hågen.

Emellertid föreslår Tegnér att i motsats härtill fatta det fd. ordspr. »Skøth ær gaffn giorth skær aff flycketh» såsom uttryckande tanken »när det är fråga om att skära av fläsksidan, så går arbetet nog raskt», eftersom denna mening även uttryckes av lat. »Demembrando genam de perna presto fit vsus». Enligt komm. i B betyder nämligen *gena* även »köttstycke» («gena . . . pernæ est de*n*sior pars osse care*n*s»); *vsus* betyder även »nytta». (Det är väl knappast nödvändigt att för meterns skull emendera *demembrando* till *demembrate;* men göres denna ändring, bör skiljetecken sättas efter *perna).* För denna uppfattning talar även den omständigheten, att uttrycket *actio cara* i lat. till D19 även tyder på, att det är fråga om »ett kärt besvär», ty det kortare nord. ordspr. i D19 = S19 torde uttrycka samma tanke, som det har i sin nu diskuterade längre form.

Den sv. texten i S235 behöver väl knappt emenderas till överensstämmelse med fd.: »skyth ær gangn giorth skær aff flykke» eller möjligen ». . . skær ith stykke aff flykke», i hvilket fall *stykke* i texten överhoppats på grund av sin ljudlikhet med *flykke.* Jmf. dock även det isl. »skjótt er gagn gjørt, skerdu af flykkinu» (Scheving I,47). Det av en sen hand i S235 tillfogade *kynben* utgör blott en glossa till det (av denne skrivare för övrigt missförstådda) lat. *genam.*

D20 = S75.

Jmf. D84, 89, 377, 1023.

D 21 = S 21.

Komm. i B lemnar följande huvudsakligen riktiga förklaring av den lat. texten och av ordspr:s mening: »Puella vsa fuit pudore more .i. ad more*m* spo*n*sę gressę ad lectu*m*, q*uæ* sponsa abnuit .i. negauit esse nudipes. Et dicit*ur* per ironia*m* de audaci puella *et* audaci sponsa: [q*uæ* quęsita quare ta*m* cito lectu*m* petisset: respondit q*uod* nollet esse nudipes»]. Ordspr. är alltså ironiskt. Bruden var i själva värket alldeles icke blyg utan kunde ej komma fort nog i säng och hann därför ej taga skorna av (jmf. Reuterdahl s. 132 och Molbech s. 158 noten). Syv I,47 missförstår däremot ordspr., då han förklarar: »hun var saa bly, at hun ej vilde drage skone af», och så även Nyerup.

Lat. översättningen har gjorts efter nord. texten i D, under det att S har denna i en kortare form. Hos Skaaning (B 8 s. 1) har den stympats, så att ordspr. blivit obegripligt; hos honom heter det blott: »Hun sprang i Seng til Dreng, med baade Skoe».

Komm. klandrar *nudipĕs* i st. f. det riktigare *nudipēs*. *Qui* i H är fel för *que*.

D 22 = S 20.

Komm. i B förklarar: »Prouerbiu*m* tractu*m* de more regionu*m* in quibus torta edulij species a torqu*e*ndo dicta circu*m*fert*ur* ad comme*n*sales: vt quisqu*e* portione*m* capiat». Lat. betyder alltså enligt honom: »kakan [mlat. *torta* »kaka»], beger sig till bordskamraterna», och annorlunda kan det tydligen ej häller fattas.

Om ordet *kaka (kaghe)* i det nord. ordspr. vore ursprungligt, så kunde detta väl svårligen från början ha brukats annorlunda än såsom en uppmaning vid måltiden att taga mera mat (kakor): kakan söker (finner alltid) sina kamrater (i màgen); jmf. delvis *l'appetit vient en mangeant.* Då emellertid ordspr. både nu brukas och fordom brukats i bety-

delsen »lika söker lika», är det visst, att *kaka (kaghe)* är en förvanskning. Tegnér antar därför i Språkets makt öfver tanken s. 28, att överensstämmande med nyda. *krage søger mage* ordspr. ursprungligen lytt *krāka søkir maka* [redan Skaaning B 3 s. 2 har »end finder Krage sin Mage», Syv I,267 »Krage finder vel mage» såsom synonym till »En krage sider gerne hoos dend anden»], men att, sedan *krāka* övergått till *kråka*, man, för att få rim till *maka*, rådbråkat ordspråket. Härigenom skulle dels det sv. *kaka söker maka*, dels det i flera svenska bygder använda *hake råkar make* ha uppstått, under det att det i Norge förekommande (hos Asbjørnsen anförda) *kraake søker maake* »kråka söker fiskmåse» uppkommit genom en förvanskning av *make* till *maake*, på det att man måtte få rim till *kraake*.

Denna förklaring är mycket skarpsinnig, men en annan synes mig dock mera tilltalande.

Det nordiska ordspråkets form i de flästa trakter talar för att det ord, som representeras av *krage*, *kaka* etc., ursprungligen havt icke långt *a*-ljud (såsom *krāka)* utan kort *a*-ljud i rotstavelsen. Blott det från Asbjørnsen anförda *kraake søker maake* tyder nämligen på ursprungligt *ā*, men detta ordspråk torde vara ytterligt sällsynt, då det, så vitt jag ser, ej finnes i Aasens samling. För övrigt har man överallt former, som utgått från *ă*: fd. *kaghe*, äldre och yngre nyd. *krage*, nysv. *kaka*, i sv. dialekter *hake*. Härtill kommer ytterligare följande. Under »*Krake*(?)» upptar Aasen[2] s. 77 *Krake fær vel sin make*, och detta med anledning av följande av Wilse: Norsk Ordbog eller Samling af norske ord (tryckt år 1780) s. XLIV upptagna ordspråk och förklaring: »Krage faar vel sin Mage; er der ikke en Haandfuld, saa er der en Land-fuld. Dermed trøstes ulykkelige Friere». Ehuru *kráka* »kråka» i nyisl. har *á* (= gammalt långt *a*), upptar Guđm. Jónsson 332 ordspr. under formen »sækir kraka sinn maka» och skriver alltså *kraka* här med *a* (ej *á*), och att detta ej beror på tryckfel, bekräftas därav, att Stockh.-hskr. nr 35 4:o, som i regeln

särskilt utmärker gammalt långt *a*-ljud, även upptar »Likur sæker likan*n* heim (idem) sæker kraka sin*n* maka».

Enligt min åsikt är det nyss från Wilse anförda citatet vägledande vid tydningen av vårt ordspråk. Den av honom lemnade förklaringen av »Krake fær vel sin make» (krage faar vel sin mage): »därmed tröstas olyckliga friare», gör troligt, att vi här ha att göra med det svensk-norska ordet *krake* m. »svag stackare, kräk» etc., hvarpå även Aasen med tvekan synes ha tänkt [däremot anser han, att i det danska *krage finder vel mage* ordet *krage* »vel er det samme som *kraaka*»]. I norskan betyder *krake* »1) en vantrivning, et sygeligt eller meget udmagret dyr 2) en liden, spædlemmet person, en som har liden styrke». Ordet brukas i denna betydelse även i svenska rspr. samt i svenska bygdemål och även i målet i det fordom danska Skåne. Att det är ett urgammalt ord, blir troligt därav, att Rolv Krakes tillnamn därmed synes vara identiskt. Det no. »krake fær vel sin make» betyder alltså »stackarn får väl sin make (maka)», hvilket tydligen utgör en mycket passande tröst för den som fått korgen.

Nu brukas emellertid ännu i dag det svenska *kaka söker maka* väsentligen för att angiva, att dåliga kamrater uppsöka hvarandra, och att förhållandet varit enahanda i äldre tid, framgår av Grubb.[2] Under det att han (s. 410) förklarar *kaka söker maaka* med »Lijkt söker lijkt» och »Lijka foglar flyga giärna ihoop», anför han (s. 411) *Kaka finner fulle maaka* med förklaringen »Aldrig är någon så ond*, han finner jw sin lijke». Jag antar således, att ordspråket urspr. lytt *æ finder kräki sin măka* (med *kräki: măka* bildande helassonans) eller kanske *æ finna kraka[r] sina maka* »alltid finna stackare sina kamrater» (med fullständigt rim). Denna ursprungliga form återfinnes ej blott i det nyss anförda no. ordspråket utan ock i det da. *krage søger mage*, ehuru man i senare tid (åtminstone redan på

---

* Spärrat av mig.

1600-talet; jmf. det ovan från Syv anförda) missuppfattat *krage* »krake» såsom *krage* »kråka». Nu förstår man, hvarför ordspråket även i sina ovan anförda rådbråkade former tyder på ett ord motsvarande *kraki* med urspr. *ă* i rotstavelsen; däremot lemnar jag oavgjort, huruvida det no. *kraake søker maake* uppstått i trakter med s. k. tilljämning, där alltså *krăkă* (en i nom. inträngd ack.-form), *măkă* ljudlagsenligt blivit *kråkå, måkå.*

Även formellt taget synes den av mig antagna urformen *æ finder kraki sin maka* eller *æ finna kraka[r] sina maka* berättigad, eftersom *krăki: măka* bildade helassonans och *kraka[r]: maka* fullständigt rim, under det att *krāka: măka* ej rimmade i fornspråket.

Lat. »Ad commensales se confert torta sodales» kan vara författat efter förvanskningen av *kraki (kraka)* till *kaka*, men möjligt är ock, att den lat. versen urspr. i st. f. *torta* havt *vappa* eller något annat ord med betydelsen »odåga, stackare» *(kraki)*, och att *torta* insatts först sedan i nord. texten *kraki (kraka)* förvanskats till *kaka.* Däremot skulle för meterns skull *cornix* (motsvarande ett urspr. *kraka)* ej hava kunnat i versen stå på *torta*'s plats.

Vårt här avhandlade ordspråk kan delvis sammanställas med [Ee søghes sellæ lighe] *sammen ridhe nidinghe* (D756), och det är av intresse, emedan det visar att ett ordspråk kan bevara sin betydelse och användning, ehuru dess form förvanskats.

D23 = S22, D115.

Mau nr 4153 förklarar *aages* med »er spændt i aaget», men det torde ej kunna så översättas. *Aage* betyder »spænde i aag» (Molbechs ordbok), och *aages* måste alltså betyda »bliva spänd i ok» (icke »vara spänd i ok»). Men att den ene oxen hvilar, medan den andre bliver spänd i oket, ger ingen tillfredsställande mening. Man väntar överensstämmande med sv. *dræghir*, ett uttryck med betydelsen

»medan den andre drager, medan man kör med den andre» eller dyl. Då nu ordspr. på isl. lyder: »Einatt hvílist uxi, þá öðrum er ekið» (Guðm. Jónsson 84; *ekið* part. av *aka*, dvs. »när man åker med den andre»), så har det måhända på danska ursprungligen lytt (med väsentligt bevarande av stavningen i A): »Ee hwilæs oxe mæn andrum *aghes*», dvs. »medan man åker med den andre». Sedan genom den gamla böjningens upplösning *andrum* utbytts mot *andhen*, missuppfattades i så fall detta såsom nom., och i sammanhang därmed utbyttes *aghes* mot *aaghes*. *Aghes* i a kan återgiva *ăghes*, men är troligen blott en annan stavning för *aaghes*. Lat. synes vara översättning av den förändrade da. texten.

D24 = S23.

Chr. Pedersen missförstår ordspr., då enligt honom *mulier* skulle vara en bättre läsart än *vxor*, och han i överensstämmelse med denna läsart förklarar: »Dicit*ur* de nigris puellis q*uod* extra periculu*m* raptus sint: qui*a* mulier pulla .i. nigra no*n* pellit*ur* .i. no*n* cogit*ur* aut no*n* inpellit*ur* ire ad sponda*m* .s. tori: vt illic violetur». Däremot har Reuterdahl (s. 145) riktigt uppfattat det, när han (under *sænga-stook)* förklarar: »man skall hafwa henne [hustrun] bredwid sig, icke försmå henne», och denna uppfattning bekräftas av det isl. »Ekki má kasta svartri konu úr sæng» (Guðm. Jónsson 74). I svenska bygdemål ännu *sängstock* »sängstolpe» (Rietz); i norska *sengestokk* »sengekant, sidefjel i en seng» (Aasen). — Läs i H *pulla* . . . *vlla*.

D25 = S25.

Då ordspråket är dunkelt, må hela Chr. Pedersens kommentar till detsamma meddelas. Den lyder: »Dicitur de gratis q*uod* ad eos redea*n*t data: *et* est prouerbiu*m* tractu*m* a *con*suetudi*n*e *con*uiua*n*tiu*m*: q*ui* da*n*t optima quęq*ue* obsonia sodali: vt eade*m* aut bona*m* parte*m* recipia*n*t. Na*m* si improb*us* fuerit *et* nihil reddiderit: no*n* amplius illi appo-

neret*ur*. Esca igitur amica datoris: quia reuer.i vult ad eum: redit ad loca munifica .i. ad datorem munificum».

Det fsv. »Math hawir mænska» skulle kunna översättas: »frikostigheten har mat», dvs. »har alltid något att giva den hungrige». Detta stämmer dock ej med latinet, som väl icke kan betyda något annat än »givarens vänliga mat återvänder till de frikostiga ställena», dvs. »den välvilligt givna maten återgäldas genom frikostighet å mottagarens sida», hvilken tolkning bekräftas av Chr. Pedersens anförda komm. (jmf. Nyerup nr 25). Genom emendation skulle man väl kunna få överensstämmelse mellan det nord. och det lat. ordspråket, men den emendation, som jag tänkt på, är för osäker till att förtjena nämnas, och jag stannar vid ett *non liquet.*

Att det nord. ordspr. redan tidigt blivit obegripligt, framgår därav, att i S ursprungligen synes hava stått »Mathir hawir mænsko» med *mathir* såsom subjekt och *mænsko* såsom objekt, hvilken sats senare ändrats till »Math hawir mænska» med *mænska* till subjekt och *math* till objekt. Härigenom har meningen väsentligen förändrats.

Ordspråket har i Danmark rådbråkats, så att det hos Syv II,89 lyder: »*Mad haver mindske.* ɔ: fortæres efter haanden», hvilken förvanskning kan hava framkallats därav, att en sådan förkortning som den i H använda blivit missförstådd. Under denna form upptages det emellertid av Molbech s. 147. Levin, Fædrelandet för 1850 nr 251 s. 2 sp. 2 översätter med tvekan *mendske* med »huld, yndest», hvilket ej synes mig rätt väl passa. Icke häller är en av gammal hand i kungl. bibliotekets i Köpenhamn exemplar av a tillskriven anmärkning upplysande: »Huem der haffuer att giffue, hand finder well den dett tager».

D26 = S26.

Nyerup har ur B upptagit läsarten *agno*, hvilken även Reuterdahl föredrar, och Söderwalls ordbok fattar i överensstämmelse härmed (under *dumbe)* ordet *dumba* såsom

adjektiv och som attribut till *lamb*. Jag kan icke ansluta mig till dessa åsikter. Då i Söderwalls ordbok intet exempel förekommer, där *dumbe* står attributivt före sitt substantiv, utan då det på fsv. heter t. ex. *en præster dumbe*, så bör i »ffaa giwa dumba lamb» ordet *dumba* fattas såsom subst., och ordspr. översättas: »få giva lam åt en dumbe». Detta bekräftas därav, att ännu Serenius (1741) uppför detta ordspråk (»det gier ingen Dumbe lamb») under substantivet *dumbe*. Men därför bör man också i latinet överensstämmande med flertalet urkunder (AHS) läsa *agni* och översätta *agni munera* med »en gåva bestående av ett lam». Jmf. t. ex. isl. »Fár hyggr þegianda þorf (Vigfússon: Reader s. 260 nr 53) och D 1161.

D 27 = S 27, D 794 = S 708.

Chr. Pedersen missförstår latinet till D 27. Han fattar nämligen *glisco* i betydelsen »frodas» och konstruerar: »sus . . . vix gliscit .i. difficulter crescit sup. in agris: quib*us* hiscit .i. arde*n*ter cupit dissuescere .i. alien*us* fieri»; emellertid tillägger han: »solent aut*em* hæc duo verba *[gliscere* och *hiscere]* aliter ab alijs exponi». Denna andra och riktiga betydelse av lat. är tydligen, såsom den nord. texten visar: »svinet åstundar *(gliscit)* knappast att avvänjas från de åkrar, åt hvilka det gapar (för att därav äta)».

Den bästa läsarten i nord. texten är *wong*, hvarigenom man får alliteration till *wænyæ* och *want*. *Vanger* »mark» finnes på Rökstenen (Bugge i Antiqv. Tidskr. V s. 51) och *vång* enligt Rietz även i medelsvenska bygdemål. Läsarten *i ær* (A) bättre än *er i* (B), emedan rytmen fordrar, att det förra av dessa ord akcentueras.

D 28 = S 29.

Bland de da. redaktionerna meddelar A den bästa texten, och dess fd. text betyder: »onda män fördärva årsväxten; därför kommer grödan sent» (i nyd. ännu *aaring*

»et aar med hensyn til veirlig og afgrøde (helst i pl.)» och *avl* »jordens grøde»). Läsarten *aalden, oldhen* (i B, H) är sämre än *aullen* (i A), även om fd. *alden* liksom isl., fsv. *aldin* kunde betyda ej blott »ållon» utan »ätlig trädfrukt» i allmänhet. Det fsv. *arom* (i S) är liktydigt med fd. *aarynghe*. Enligt det samstämmiga vittnesbördet av lat. och den fsv. texten synes satsen *forthi kommer aullen sijllæ* vara ett senare gjort tillägg.

De »onda männen» ansågos väl hava den nämnda fördärvliga egenskapen antingen till följe av sina synder (för hvilka Gud straffade landet) eller genom sina egna trollkonster, onda ögon eller dyl. (jmf. Nyerup och Mau 7128). Reuterdahl s. 131 missförstår alltså ordspr., när han söker däri inlägga den betydelsen, att dåligt folk förslösar sin säd, har således om våren intet utsäde och får därför ingen skörd. Ordspr. möter i isl. under formen »Illir menn árgagni spilla» (Guđm. Jónsson 177). *Árgagn* upptages ej i lexika. Antingen är det sammansatt med *ár* och *gagn* och betyder »årets fruktbarhet, gröda», eller är det en genom anslutning till *gagn* gjord folketymologisk ombildning av *árgángr* »veirligets beskaffenhed, aarets frugtbarhed» (hos Bj. Haldorsen).

D 29 = S 65.

Chr. Pedersen förklarar i komm. latinet sålunda: »Choreę *et* iubilationes excitant agmina lætantiu*m*», och denna uppfattning är kanske riktig. Lexika upptaga ej något *balaria*, men det kan vara bildat av *balare* »dansa» och betyda »dans», och att det särskilt användes om italiensk dans, blir troligt av kommentarens anmärkning: »Balarię barbarum licet vulgare italis est vocabulum». Latinet betyder alltså: »de snabba (italienska) dansarna framkalla glädjens skaror (muntra skaror)».

Flera författare ha försökt förklara det nord. ordspr., och det är i synnerhet ordet *plandz* som gjort svårighet. Med tvekan sammanställer Nyerup det med det fr. *planche*

de jardinier; Reuterdahl (s. 141) med fr. *planche*, och han översätter *planz* med »golv». Ungefär samma mening synas Molbech (nr 4507) och Mau (nr 1221) hava (den sistnämnde förklarar dock: »plads, gulv»). Ehuru det nord. *planz* formellt skulle kunna motsvara det fr. *planche* (jmf. kvinnonamnet *Blanche*, som i fsv. skrives *Blanz*), så talar avgjort emot denna tolkning, dels att fr. *planche* icke betyder »golv» (utan »tilja» etc.), dels att man med denna översättning alldeles icke får överensstämmelse med latinet. Denna skulle bli ännu mindre, om man med Molbech ville antaga, att den urspr. formen varit »vælsk dands giør et glat [dvs. halt] gulv», för hvilken emendation den i Herr Ivers manuskript (från omkring 1650) förekommande läsarten (»Valsker Dands giør glatter Plants») icke nämnvärt talar, när man besinnar urkundens låga ålder.

Enligt min åsikt innehåller snarast den av B meddelade läsarten ordspr:s ursprungliga form: »Valsker dantz gør glader plantz». Då *plantz* liksom de flästa andra ord på *p* bör vara ett låneord, och då enligt Grimms Wb. *pflanz* i schweiziskan (Appenzell) betyder »spass, posse, schwank», så är man kanske berättigad att tilldela *plantz* samma betydelse, fastän jag ej funnit det på närmre håll än i schweiziskan. Huvudsakligen överensstämmande med lat. betyder det nord. ordspr. alltså: »italiensk (jmf. det it. ordet *balarie*) dans framkallar ett muntert upptåg». Sedan *wælsker* i S förvanskats till *wærsthir*, har man ej häller längre förstått *planz*, hvarför en senare hand velat utbyta det mot *plaaz*, och härmed har skrivaren väl snarare menat *plaz* »ansträngning, möda» (jmf. bibelns *the hade plats med roende*) än *plaz* »ställe».

D 30 = S 71, D 1153 = S 1043.

Ordspråkens mening förklaras riktigt redan i komm. till B, när det (till D nr 1153) heter: »prędones homines longe a mansione sua grassantur (och på liknande sätt i komm. till D 30).

S71 innehåller säkerligen en förvanskning, eftersom »ulven biter icke lam på den mark, där han är van» ej giver tillfredsställande mening. Genom att emendera *han* till *hans* och fatta *wan* som subst. blir den korrekt: »ulven biter icke lam på den mark, där man väntar honom»; jmf. isl. *konungs var þangat ván* »the king was expected» och särskilt det isl. ordspr. (Vigfússon: Reader s. 263 nr 184) »þar er mér ulfs ván er ek eyru sék». Emellertid överensstämmer det isl. »Vargr bítr ei þar borinn er» (»sjaldan nærri greni»; Guđm. Jónsson 346) med D, under det att Grubb[2] (s. 134) har »Vlfwen bijter intet der han boor» (jmf. ock Rhodin). Till följe av ordspr:s sistnämnda svenska form vill Nyerup emendera texten i D till *som han boer*, och trots överensstämmelsen med isl. torde *baaren* i D vara förvanskat, och ordspr. kan i sin förvanskade form ha överförts från Danmark till Island. Nyerups emendation är därför tilltalande.

Läs i D 1153 = S 1043 *depredatur* och *rure*.

D 32 = S 31.

Komm. i B förklarar ordspr.: »facile est se magnis reb*us* immiscere qui certu*m* habet fulcime*n* *et* firmum adiutorem», och Grubb[2] (s. 268): »Dhet är intet ondt at wara kostfrij, när en annan släpper Pungen til»; så ock Rhodin s. 34, och på liknande sätt J. N. Wilse: Norsk ordbog eller samling af norske ord (1780) s. XLIII.

D 33 = S 32.

Komm. i B missförstår ordspr., när det heter: »Se*n*sus est subobscur*us* videtur tame*n* hoc dicere q*uod* iudicio rusticoru*m* frigus vertitur in calore*m*: quando messis est in horreo: quia tunc non nocet pluuiosa *et* frigida tempestas». Det är emellertid, såsom redan Nyerup insett, fråga om de välkända satser, som nu lyda: »kold maj gjør varm lo» (Danmark), »april våt och maj kall fylla bondens lador all» (Sverge), »Turr mars, vaat april og kald mai er merke til

eit godt aar» (Norge, Aasen² s. 190), »Kalt sumar gjör heill hlöðugólf» (likl.: *gjörir heill hlöðugólfi*, Guðm. Jónsson s. 188). — Läs *calet.*

D 34 = S 33.

Den här mötande betydelsen »sill» hos *alec* (i klassiska språket »fisklake, kaviar») torde även under medeltiden ha varit sällsynt, eftersom den ej anföres av Du Cange eller Diefenbach: Gloss.; den bekräftas dock av Diefenbach: Novum gloss. Komm. till B tyder *sciri* med »vt sciat*ur*», *energia* med »industria *et* operatio» *(energia* även hos Du Cange »operatio»). Enligt Chr. Pedersens åsikt skulle latinet alltså översättas: »att dela sill är ett lätt arbete till att vetas». Detta tillägg »till att vetas» (= *sciri)* är dock konstigt. Möjligen har den urspr. läsarten varit *partire . . . scire* (»att veta»), men sedan *partire* utbytts mot deponens *partiri*, har *scire* förändrats till *sciri.*

Men man kan ock fatta *sciri* såsom stående för *ciri*, gen. av det mlat. *cirus* »hand» (en latinisering av χείρ; ordet anföres av Diefenbach: Gloss. under formerna *cyrus, chiros).* Även annars skrivas nämligen mlat. ord, som börja på *c*, stundom med *sc*, t. ex. *cenum (coenum* »smuts») och *scenum, cenovectorium* och *scenovectorium*, i S 54 *scesi* i st. f. *cesi,* och sällsynta latiniseringar av grekiska ord möta också på andra ställen i denna ordspråkssamling, t. ex. *cauma* (D 45, 47). Genom att fatta *sciri* såsom *ciri* får man den tillfredsställande meningen »att dela sill är ett lätt arbete för handen», hvilket huvudsakligen stämmer med den nord. texten, där sill t. o. m. säges vara *siælfskiptir mathir* »mat som delar sig själv». Orsaken till denna egenskap hos sillen är enligt komm. i B: »siccu*m* in duas partit*ur* partes ante*quam* coquatur», under det att Molbech nr 4474 anmärker: »en sild kan ikke deles imellem to; den skifter sig selv ved bordet».

I H hava av misstag de danska texterna till D 34 och D 35 blivit sammanslagna under D 34.

D35 = S34.

Latinet bör väl översättas: »sill är av de tarvliga måltidernas utgifter», hvilket bekräftas genom komm. i B, som talar om sillens prisbillighet: »Hanc vilitate*m* facit copia q*ue* in Dacia est eius piscis». Komm. tillägger: »sed quia pauperu*m* illic cibus est: ideo ad parcas epulas deputatur: aut quia eius oppletio nocet: parce est allec sume*n*dum». Det är väl den förra av dessa utläggningar, som är berättigad, så att ordspr. innebär, att sill (på grund av sitt billiga pris) tillhör de fattigas måltider. I överensstämmelse härmed bör även den nord. texten förstås. Syv (I,208) vägleder; han har nämligen: »sild er made-vild, (ɔ: som mand nok vil have, og kand snart og let komme til)», och Reuterdahl (s. 147) upptar riktigt ett adj. *matha-vildh* »matnyttig, matgod» med hänvisning till vårt ordspråk (jmf. de isl. adj. *matar-illr*, *matar-lauss*). Med denna uppfattning av *madh wildh (matha vildh)* såsom ett kompositum får den nord. texten huvudsakligen samma innehåll som latinet: »sill är matnyttig», dvs. den kommer på grund av sin matnyttighet (prisbillighet) även på den fattiges bord.

Även Molbech (nr 4475) uppfattar *madevild* såsom ett kompositum, men han anser *vild* vara ett subst. som han översätter: »vinding, fordeel», men detta ger en mindre tilltalande fras.

Nyerup, Ley (nr 328) och Mau (nr 8591) torde begå ett misstag, när de uppfatta *madh wildh* såsom två skilda ord.

D37 = S77.

Jmf. med sammansättningen *kelldhe gaanghen* »som går till källan» t. ex. fd. *bygangen* »som går till byn», *nær-ganghen* (båda i nr 970; det förra i B, det senare i A), nysv. *närgången*, alla sammansatta med part. pret.

I Proverbia communia under nr 42 förekommer: »Also langhe gaet die cruuc tot water dan si bricht» = »Tot reisas

ad aquas facit hydrias quot luit ipsas»; »Ad vada tot vadit urna quot ipsa cadit» (emenderas av Suringar: Verhandeling over Prov. communia s. 116). Pentametern anföres även av komm. i B. Det nu i Norden brukliga motsvarande ordspr. (sv. »krukan går så länge efter vatten, tills hon går sönder», da. »krukken gaaer saalænge til vands, at den kommer hankeløs hjem») brukas som bekant i den meningen, att ett ofta upprepat vågspel om sider misslyckas.

D39 = S38

Om *domitiuus*, som jag ej återfunnit i lat. ordböcker, anmärker komm. i B: »domitiuus abusiue pro domabilis hic dicitur»; det synes alltså vara ett i rimnöden bildat ord. Men då ordspr. även har *potest fieri*, blir det genom *domitiuus* (= *domabilis* »möjlig att tämja») tautologiskt. *Domitiuus* kan därför snarast sägas stå för *domitus* (jmf. Reuterdahl s. 150 under *domitivus*).

Enligt Nyerup är det nord. ordspr. liktydigt med »vrid vidien medens den er grøn» och brukas i synnerhet såsom en princip vid barnuppfostran; jmf. Mau (nr 571), som dock tilldelar ordspr. även ett allmännare bruk: även om företag, som genom att uppskjutas bli svårare att utföra. I Sverge brukas ordspråket numera under formen »det är bättre att stämma i bäcken än i ån» (även no. »D'er betre aa stemma i bekken en i aai» Aasen[2] s. 8) och, åtminstone i Skåne, icke särskilt om barnuppfostran, utan för att över huvud uttrycka, att det är bäst att vända om på en oriktig väg, medan det ännu är möjligt. Ordspr. förekommer även t. ex. Diplomatarium norveg. nr III,752.

D40 = S39.

Latinet betyder: »den hulda visheten beräknar årens rymder» (att *percalculo* liksom *calculo* betyder »beräkna», är tydligt, ehuru jag i ordböckerna ej återfunnit det förra ordet). Härmed stämmer komm. i B, hvilken sålunda för-

klarar ordspr.: »Dicit illūd euangelịcum: non est vestru*m* nosse tempora *et* momenta quæ pater posuit in sua potestate». Ordspr. vill alltså säga: det är den hulda visheten (Gud), och icke mänskorna, som beräknar åren. Reuterdahl (s. 131 under *ar)* har därför troligen funnit det rätta, när han fritt återger det nord. ordspr. med: »Gud är tidens herre». (Molbech nr 17, Mau nr 17 och så väsentligen även Nyerup anse det innebära, att Gud råder för året eller för årsväxten, men detta synes mindre sannolikt). Uttrycket »årets egare» är väl något påfallande men torde dock kunna brukas i ett ordspr. Att emendera *aarsins ægh*are till *aarsins sæghare* »årets tidmätare» (egentl. »solur»; fsv. *sæghare*, äldre nysv. *säghare, säjare* »horologium») vore därför obefogat, i synnerhet som en dylik bild ej passar om Gud.

D41 = S67.

Komm. i B förklarar ordspr.: »Illi debet impertiri: qui . prę se fert signu*m* q*uod* a deo ametur: aut q*uod* deo seruit: vt sunt religiosi in veste: clerici: *et* o*mn*es christiani se gerentes decenti vestitu *et* gestu», och i överensstämmelse härmed tolkas ordspr. av Mau nr 3138: »Her anbefales gavmildhed mod kirker og klostre og troende Guds børn». Uttrycket *annue munus* synes värkligen visa, att man även under medeltiden kunnat uppfatta ordspr. på något liknande sätt, men det är dock knappt troligt, att ordspr. urspr. havt denna betydelse. I Hegelunds Susanna s. 33 brukas nämligen det da. ordspr. såsom randanmärkning till det ställe, där det är fråga om, huru Achab åstundar Susanna, och här uttrycker det tydligen ungefär tanken: »du skall ej åstunda det goda din nästa eger». Denna betydelse synes vida naturligare.

Uttrycket *arra dei* (egentl. »Guds handpänning, städja») är väl något påfallande, men är målhända dock ursprungligt.

D42 = S69, D501 = S440.

Det är väl troligast, att den urspr. formen av nord. ordspr. varit . . . *ormar værste* (»de värsta ormar»; *oorme wærsth* i A42 kan uttrycka detsamma, eftersom i A ändelsevokalen *e* (liksom i fornjutskan) stundom är avnött). Jmf. no. »I stillaste vatnet er styggaste ormarne» (Aasen[2] s. 171), det nysv. »i det lugnaste vattnet gå de största fiskarna» och det isl. »j dymmu watne eru wester ormar» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

Att *aconita* i D501 (= S440) betyder »orm», göres sannolikt av den nord. texten. *Aconitum* översättes annars med »en giftig ört: stormhatt, ulvgräs» och brukas hos poeterna om gift i allmänhet. Betydelsen »orm» bekräftas dock därav att, under det att både *aconitum* och *aconica (aconita)* betyda »en giftig ört», *aconica (aconita)* också brukas om »eyn slange» (Diefenbach: Novum gloss.); *aconitum* bör därför också ha kunnat användas i denna senare mening. Kommentarens i B förklaring av *aconita* med *venena* torde därför vara mindre riktig.

Ordspr:s mening förklaras i komm. i B till D42 sålunda: »hoc est in homine taciturno sępe latet perniciosa voluntas».

D43 = S40.

Mau (nr 7713) förklarar *reed* med »afret» (dvs. dressera), men detta kan svårligen vara riktigt. *Redhe* betyder väl här som annars »göra i ordning»; alltså: »gör i ordning hundarna (hundkopplet)». Ordspr:s mening är: »begagna det lägliga tillfället».

D44 = S41.

Komm. i B förklarar lat. sålunda: »Indicat difficile esse inuitum custodire quia canes captiui frangunt si possunt antra: *et* plangunt sibi veh .i. pro tristitia vlulant exitum quęrentes». Chr. Pedersen fattade alltså *captiui* såsom attribut till *canes*, och även Nyerup är något tveksam, huruvida

skiljetecken borde stå eller icke borde stå framför *captiui*. Den nord. texten synes mig dock otvetydigt visa, att *captiui* är subjekt till *plangunt*, och Chr. Pedersen, som ej tar hänsyn till den nord. texten, har alltså missförstått lat.

Ordspr:s egentliga mening är dock ej rätt klar. Nyerup och Mau (nr 3938) tänka sig såsom en antaglig förklaring, att hundarna bryta in i rävens håla och där framkalla rävens skrik. Rask lemnar i Literaturbladet (= Samlede afhandl. II,430) en delvis modifierad tydning: »mange fjender bryde huset op, eller indtage fæstet, ussel den, som lader sig indslutte og fange, isteden for at møde sine fjender i åben mark». I sina Ordqvæder s. 162 uppfattar däremot Hedegaard ordspr. så, att den gripne, som skriker, är en bland hundarna: »Hvor der er mange om een Gierning, er det ikke Under at de kan faae Overhaand, men vorder een af dem greben, kommer han til at lide for dem alle», och så även Reuterdahl (s. 134 under *dør)*, som tänker på ett koppel innestängda hundar, och som särskilt finner följande (även av Nyerup nämnda) ordspr. hos Grubb[2] (s. 547) tala för sin mening: »Mång Swijn bryta hol, Men vselt dhet som tags i holet» (jmf. i Sw.. Ordsedher B 6 s. 2 »Mång swin bryta gård, men vsält är thet som widher tags»). Detta är väl icke, såsom Reuterdahl menar, ett »alldeles motsvarande ordspråk», eftersom det här enligt Grubbs utläggning ej är fråga om många svin som samtidigt (jmf. R:s tanke på hundkopplet) bryta hål; Grubb förklarar nämligen: »Dhet brytes offta längie, förr än straffet kommer; Och faller offta ojämpnt, så at största Skalcken slipper snarast onäffster, och dhen minst bryter får mästa huggen». Men detta av Grubb anförda ordspr. synes mig dock huvudsakligen innehålla samma tanke som vårt här behandlade fornnord. ordspr. Jag är därför snarast böjd att sluta mig till den av Hedegaard och Reuterdahl givna tydningen, och detta så mycket hällre som på den förres tid ordspr:s egentliga innebörd kanske ännu ihågkoms genom traditionen. På isl. har ordspr. en något avvikande form: »Margr

hundr brýtr hús, íllt þeim sem innitekst» (Guđm. Jónsson s. 220).

D45 = S42, D212.

Lat. i B till D212 vägleder enligt min åsikt till förstående av ordspr. Det betyder: »förr må skon sucka (dvs. fördärvas), än den hårt inneslutna foten må bli het». *Gemat* (B) i D212 är en bättre läsart än *gemit* (A), och överensstämmande härmed heter det i komm. i B till nr 45: »perit pro pereat ante .i. mali*m* calceu*m* perire mihi q*uam* fero .i. q*uam* pati velim: pede cauma .i. nimiu*m* calore*m*». *(Cauma*, gr. *καῦμα* »ardor, æstus» Du Cange). I överensstämmelse med denna mening av latinet skulle den nord. texten uttrycka: »jag uppoffrar hällre min sko, än jag låter den klämma (och därigenom upphetta) min fot», en mening, som även flera författare velat inlägga i det nord. ordspr. *

Ley (nr 974) yttrar med anledning av detta ställe »at de gamle gerne skrev: vorder: for vorde».

I fall denna uppgift är riktig, skulle man vara berättigad att översätta *wordher* med »blive», men i motsatt fall antar jag, att i ordspr. urspr. stått *wordhe* (pr. konj.). *Armber* översättes i Söderwalls ordb. med anförande blott av detta ställe »förstörd, tillspillogifven(?)», och ordet synes här hava denna betydelse.

Även Guđm. Jónsson s. 116 upptar ordspr. »Fyrr verđr skórinn armr, enn fótrinn varmr». Jmf. delvis »Bättre skrynkla på skon än blåsa på foten» (L—n: Ordspråk).

D47 = S44.

Komm. i B förklarar ordspråket: »Deus confert gratia*m* secundu*m* dispolitionem» (troligen tryckfel för *dispositionem)*, och redan Reuterdahl (s. 137) översätter det fsv. ordspr.

---

* Enligt Ley (nr 974) har ordspr. på följande sätt förklarats för honom »förr blir skoen uppsliten än foten blir varm», men med skäl synes han betvivla denna förklarings riktighet.

riktigt: »alltid gifver Gud (hvad som behöfves) på färdigt spett» (jmf. med denna bet. hos fsv. *gør* det mht. *gar (garwer)* »bereit gemacht, bereit»; även i isl. *teinn* »stekspett»), och överensstämmande härmed betyder da. i A tydligen: »bered dig på spettet . . .» Däremot har »Ee giffuer gud tilgorde spiudh» (B; även hos Skaaning B 3 s. 2 *tilgiorde)* blivit i senare tid missförstått. Så anför Syv II,253 únder rubriken *Straf, Bøder:* »End giver Gud tilgjorde spyyd. (Hvormed strax kand straffes)». Ley nr 11 trycker *til gjorte spid* (såsom skilda ord) och översätter »spid som ere got gjorte» (ej häller Reuterdahl anf. st. har förstått uttrycket). *Tilgorde spiudh* (dat.) betyder »åt berett (färdigt) spett»; jmf. isl. *gera e-t til* »tilberede ngt» och *aa gøran teen.*

Nyerup och Mau ha troligen rätt i att ordspr. vill inskärpa den sanningen, att Guds försyn väl giver oss allting, men dock med det villkor, att vi själva ej få vara sysslolösa.

Adaugma »augmentum, additamentum» (Du Cange); om *cauma* se D45. Jmf. D151, 185, 215, 1069.

D48 = S45.

Med den riktiga läsarten *lentescat* får lat. samma mening som nord. texten. *Bøyer* i B behöver ej vara tryckfel, då även annars i den äldre da. (ex. hos Kalkar och i Vid. selsk. ordb.) *bøie* betyder »böja sig».

Komm. i B förklarar ordspr.: »melius est iniquo oneri parere q*uam* sub eo frangi *et* opprimi», hvilket överensstämmer därmed att Syv (I,505) anför det da. ordspr. under *Ydmyghed* och (I,423) upptar såsom parallel-ordspr. »Bedre at stryge sejl end at sjunke». Jmf. isl. »þad tre er betra sem bognar, en þad sem brestur» (Stockh.-hskr. n:o 35 4:o) och D281.

D 49 = S 46.

Den i S bevarade formen av det nord. ordspr. är den ursprungligare (med *bughi* och *bændis* alliterérande; även annars brukas *bænda bogha* »spänna en båge»; ex. i Söderwalls ordbok). *Arcu* är tydligen bättre än *arcus*, och *tralijcitur (trajicitur)* är väl att föredraga framför *transitur*. Chr. Pedersen kände också läsarten *arcus;* i komm. i B heter det nämligen: »Su*n*t qui legant arcus quod no*n* placet . . .». Att även läsarten *traijcitur* var honom bekant, framgår också av komm. *Lustra* förklaras där med »spatia q*ue* sol lustrat: aut latibula vt sunt lustra ferarum», men *lustrum* betyder här väl snarast »skog» liksom också annars i poesi.

Då komm. ger följande förklaring av ordspr:s innebörd: »Monet vt summa mala q*uam*primu*m* fugiamus», och då Syv (I,100) upptar det under *Fare*, har det troligen använts om personer, som voro allt för sorglösa i farans stund. Jmf. det isl. »Fyrr skýtr bogi, enn flýgr dúfa» (Guđm. Jónsson s. 116).

D 50 = S 47, D 330 = S 302.

Archimandrita är icke blott »der vorsteher der mönche» utan (enligt Du Cange) även »quivis prælatus etiam archiepiscopus». I komm. i B (till D 50) klandras användningen av *archīmandrita* i st. f. det korrekta *archĭmandrita*. Läs i D 50 A *parasita*. — Komm. i B till D 330 förklarar: »Ordo .s. sacerdotij aut senatus . . . raro creat .i. efficit, patronu*m* .i. episcopum *et* aduocatum». — Jmf. isl. »Alldrei giæ̈rest gódur Erkibiskup af ofneytslumann*e*» (Stockh.-hskr. n:o 35 4:o).

D 51 = S 49.

Mau vill (under nr 3536) förklara *merss* i detta ordspr. såsom »mastkorg», men det är väl troligare, att *merss* liksom *mes* kunnat betyda »korg», såsom Vid. selsk. ordb. antar

på grund av i fråga varande ordspr.; jmf. *märs* (mht. *merse)* med mast*korg*; i holl. *mars* även »rückenkorb».

Komm. i B förklarar ordspr.: »Res ardua non facile obtinet*ur*», under det att Grubb² s. 647 meddelar: »Ondt stoppa Tranan i Mees. i. e. Som man sade: Til en tiuck Rumpa wil en wijdh Brook. Staten effter Ståndet. Lijka som en Traana illa kan stoppas vthi en lijten Kassa; Så kan icke heller någon aff högt Ständ trijfwas vthi trångt Staal; i. e. Wedh ringa expenser». Ordspr:s innebörd på Grubbs tid framgår härav till fullo, och i fall den av Chr. Pedersen givna förklaringen riktigt anger dess användning i Danmark på 1500-talet, har det på olika tider och orter använts i något olika mening.

D52 = S51, D154 = S141.

Bria »ein weingefäss» brukas i mlat. även med bet. »mensura» (Du Cange), hvilket stämmer med kommentarens i B förklaring: »consilia debent fieri cu*m* me*n*sura te*m*poris neq*ue* nimis cito neq*ue* nimis tarde». Härmed harmonierar väsentligen nord. texten: »ett råd (dvs. ett gott råd) är ej bättre än ett däligt råd, med mindre det [läs i D *thet]* tages (mottages) tids nog». Denna bet. (»tids nog») av *i tidh* bestyrkes av det isl. »Ekki er betra ráð enn óráð, nema í tíma sè tekið» (Guðm. Jónsson 66); jmf. även Grubb² s. 697: »Rådh är intet rådh, vthan dhet tijdigt brukas», hvilket han förklarar: »Effterrådh är intet rådh». För övrigt ligger den andra bet. (»på lämplig tid») av *i tidh* den nämnda mycket nära; jmf. t. ex. hos Serenius *i tid* »in season», och ännu har *i tid* i uttrycket *i tid och i otid* denna betydelse.

D53 = S52.

Nyerups anmärkning att *sarmenta* betyder »qviste og grene af vintræet», och att ordspr. därför måste vara bildat i Södern, är inkorrekt, eftersom *sarmentum* över huvud

betyder »kvist, skott på träd; torrt ris» (jmf. Cavallins och Georges' ordböcker).

Eledh i S52 uppfattas av Schagerström (Arkiv IV,346 noten) såsom en uråldrig form med bevarad ändelsevokal. Det är möjligt, att denna uppfattning är riktig, och att den gamla (ljudlagsenliga) formen således bevarats i detta, troligen gamla, ordspråk. Men då någon dylik form av detta vanliga ord annars ingenstädes påvisats, vare sig i isl. eller i fsv., är det också mycket möjligt, att *eledh* helt enkelt är skrivfel för *eeldh*, eftersom ordet mycket ofta skrives med *ee* i rotstavelsen (t. ex. *eelde* S96), och härför talar i viss mån, att man i en tvåstavig form snarare väntar *i (elidh)* än *e* enligt vår handskrifts vokalisation.

Ordspråkets innebörd belyses av Grubb² s. 812: »Torr Wedh giör snaran Eldh. i. e. Godt giöra medh godh reeda. Godh reedskap giör lätt arbete», och hos Syv (I,261) anföres det under rubriken »Let og snar Gierning». Däremot använder Hegelund det i Susanna s. 36 i en något annan mening. Där står det nämligen såsom randanmärkning liktydigt med det i texten stående »Huor snart kand mand sticke Ild i Halm!» och med det straxt ovanför anförda »Den er snart dragen, der hopper med». Fråga är på detta ställe om Achabs och Sedechias' utsikter att förföra Susanna.

Jmf. D1081.

D54 = S53.

Enligt komm. i B skulle *aure* stå i st. f. *in aure*, och Nyerup föreslår därför att i stället läsa *stolidi qvod sonat in aure*. Men då, såsom han själv nämner, *sonat* med denna emendation skulle brukas med penultima lång, ehuru den är kort, är enligt min åsikt Nyerups förslag icke lyckligt; det torde vara lättare att fatta *aure = in aure*.

D55 = S54, D336 = S254.

Komm. i B till D55 giver följande förklaring: »Improbat turpe*m* more*m* comede*n*di eoru*m* q*ui* cibu*m* dentib*us* frangunt sine cultro quia artocopi .i. panes sunt esi .i. manducati prius ore nothi .i. degeneris *et* ignobilis viri: sup. q*uam* cæsi .i. i*n*cisi cultro». Att *artocopus* (vanligen »kunstbäcker») här skall betyda »bröd», är säkerligen riktigt, och denna betydelse upptages även av Du Cange; men däremot låter det sig väl ej göra att vid *cesi* underförstå *quam*, hvilket är nödvändigt enligt Chr. Pedersens tolkning. Latinet synes däremot böra översättas: »de sönderskurna kakorna äro förr (dvs. än andra: först) uppätna av bastardens (tölpens) mun» *(scesi* i S står i st. f. *cesi*; jmf. D34 om *sc-* för *c-* i mlat.). Härmed stämmer den nord. texten: »dårens (tölpens) mat är först äten». *Falsk (Faalsk)* i D55 A och D336 A är här liksom flera ggr annars (t. ex. i nr 79) blott en mindre noggrann stavning i st. f. *folsk*, hvilken stavning beror därpå, att sedan *ā*-ljudet i fd. övergått till *å* (i *ga(a)*, *sta(a)* etc.), *a*-tecknet stundom brukas i ord med *o*-ljud, hvilket ljud liknade det av *ā* uppkomna *å*-ljudet. Senare kunde ett med *a* skrivet *falsk (=folsk)* lätt missuppfattas såsom »falsk» (hvilket i detta ordspr. kanske underlättades av betydelsen hos *nothus* »oäkta, falsk»). Ett dylikt missförstånd föreligger i det isl. »Falsks manns matr, er fyrst etinn» (Guđm. Jónsson 100), hvilket ordspr. väl kommit till Island från Danmark (i isl. förekommer enligt Oxfordordboken *falskr* först under 1400-talet).

Ordspr. meddelar alltså en tillrättavisning till dem, som sluka maten utan tillbörlig hänsyn till bordskamraterna, och delvis samma tanke återkommer i D79, 213, 627; jmf. Nyerup och Mau nr 1156. — Läs i D336 = S254 *primo*.

D56 = S55.

Det av Syv II,159 anförda »Kunst er let at bære; trænger mand, saa tager mand til dend» stämmer rätt väl

med den fsv. texten i S, hvars slut synes böra översättas: »tag till (den), om du behöver»; jmf. isl. *taka til e-s* »tage fat paa, give sig i færd med ngt».

D57 = S56, D799 = S716.

Dessa två ordspråk ha väl under sin i *denna* samling urspr. form innehållit motsatta påståenden: stundom blir makten och stundom klokheten den segrande. Ty såsom den fd. texten till D799 (= S716) synes visa, är väl läsarten *vis* (i Aa) ursprungligare än *vix* (i BS). (För att förklara sin läsart *vix* anför emellertid Chr. Pedersen i komm.: »turgens .i. tumens *et* inflatus sup*er*bia: vix domatur .i. vincit*ur*: arte .i. ratione». Bättre vore att med denna läsart konstruera latinet »turgens arte vix domatur», hvarigenom det finge samma betydelse som danskan).

Jmf. Grubb[2] s. 423 »Konst winner macht. i. e. Klookheet öfwergår starckheet» och Syv I,243 »Kunst maa tidt undsætte magten». Grubb hänvisar till Predikareboken kap. 9 »vishet är ju bättre än starkhet» (v. 16) och »bättre är vishet än stridsvapen» (v. 18).

D58 = S66.

Enligt komm. i B är ordspr:s mening: »Spiritus tristis desiccat ossa», men det lyckas ej Chr. Pedersen att förklara den lat. texten. Han resonnerar nämligen sålunda: »cu*m* vocabulu*m* illud Nia fictitiu*m* sit: q*ui*d dicat diuinare difficile est. su*nt* q*ui* exponan*t* sic. Arcta spina niæ .i. laboris aut inopię. aut vt sit per aphęresin dictum niæ pro pecuniæ: arcta spina niæ .i. difficultas habendæ pecuniæ: arctat cor mœstitiæ». Med läsarten *viæ* åter menar han att »arcta spina viæ» skulle betyda »difficultas viuendi in hoc seculo in quo viatici sumus: arctat .i. *con*stringit cor mœstitie .i. mœrore».

Under det att *nie* tydligen är en rådbråkning, är den i komm. i B antydda läsarten *viæ* visserligen osäker men

kanske ändå möjlig. Med denna skulle latinet väl kunna konstrueras på följande sätt: »arcta spina viæ mesticie artat cor = de täta törnena på sorgens väg göra hjärtat betryckt», hvilket någorlunda stämmer med den nordiska texten: »bedrövelsens törne [läs i S *dröwilsins* i st. f. *diæwlsins]* gör hjärtat gammalt» (eller kanske snarare: »murket»).

Formen *forn* i fsv. är påfallande, och Söderwall vill därför i sin ordbok rätta det till *fornt*. Emellertid behöver *forn* icke vara en felskrivning i vanlig mening. Det da. *gør hiærtheth foorn* är korrekt, eftersom på flera ställen i denna da. ordspråkssamling en form brukas för neutrum, hvilken är identisk med maskulinum (se inledningen till delen I). Skrivningen *forn* har kunnat överföras från ett danskt original till vår fsv. text; dock finnes kanske även den möjligheten, att *forn* utan dylik dansk påvärkan skulle kunna vara ett *t*-löst neutrum (jmf. om dylika Noreen i Pauls Grundriss I,502 § 185, 1).

D59 = S64, D833 = S741.

Hedegaard s. 62 har »Villie er ei Landeret, hvor Villie er ret, der er Loven landflygtig», Grubb[2] s. 594: »Dher willia blijr Landzrätt, dher är all Laag biltog», Törning s. 162 »Willia eller wåld [kan även läsas *wäld]* är icke landzrätt». Ordspr. säges numera till en som önskar eller gör anspråk på något obilligt eller på något, som strider mot andras rätt (jmf. Mau nr 11,603), och det brukas enligt Nyerup särskilt ofta av modren till barnet.

Chr. Pedersen förklarar i komm. till D833 *tenor* med »mens *et* sententia», under det att han i komm. till D59 söker i den lat. texten till detta ordspr. inlägga en helt annan mening, än den nord. texten eger. Han säger nämligen: »Docet anceps esse iudiciu*m* eoru*m* q*ui* pręsunt iustitiæ», och till denna mening kommer han genom följande förklaring: »Volitu*m* .i. placitum *et* voluntas astreę .i. iustitiarioru*m*: relegat .i. a se mouet sæpe itum .i. p*ro*positum

in quod iuerat». Enligt honom skall *itus* betyda *sententia* på den grund, att »qua*n*do . . . variæ erant iudicu*m* sententiæ: solebant omnes vnius sententiæ ire in vnum locu*m*». Bristen på överensstämmelse med nord. texten visar, att denna uppfattning av lat. ej kan vara riktig. Jag föreslår därför följande tydning av lat. Ehuru lexika ej upptaga något subst. *volitum* »vilja» (dock i mlat. adj. *volitus* »willich», Diefenbach: Gloss.), torde denna Chr. Pedersens förklaring av ordet vara riktig, eftersom nord. texten har *vili (wiliæ)*, och redan Reuterdahl s. 154 har så uppfattat det. *Astræa* är rättvisans gudinna (läs *astree)*, och lat. torde böra konstrueras: »volitum sepe relegat astree itum», dvs. »tillfredsställandet av den egna viljan kränker ofta rättens gång».

Jmf. med *astree itum* det nysv. »lagen (rätten) har sin gång».

D60 = S59, D280 = S244, D540.

I överensstämmelse med S244 har Syv (I,201): »Hund er hjemme rigest. Djervest for sin egen dør». Jmf. D423 = S371. Latinet till D540 förekommer i väsentligen samma form i Wiener-handskriften cod. rec. 3356 från 1200-talet: »In foribus propriis canis est audacior omnis» (se Mones Anzeiger VII, sp. 505 och Müllenhoff och Scherer: Denkmäler² s. 47 nr 86) och i Proverbia Gallicana Latin. versic. traducta s. 18 nr 228 »In laribus propriis canis est audacior omnis» (Suringar: Bebels Proverbia germanica s. 394). Dessa former av ordspr. med *propriis: omnis* rimmande äro bättre än den i D540.

Läs i S59 *fores*.

D61 = S60.

Fauor (S) är en bättre läsart än *fauus* »honingskaka» (D). *Fulgorum* är neutr. av mlat. adj. *fulgorus* »splendidus» (Du Cange).

Nyerup synes väsentligen riktigt ha förstått det da. ordspr., när han menar att t. ex. »Naar guld fører ordet, saa gjelder ingen visdom» utgör dess motsats. Jmf. Syv (I,430): »Gode oorg [läs: *oord]* og gave milder vreed hu. Gode oord ere bedre end guld; mere end gave».

D62 = S68.

Chr. Pedersen anmärker i komm.: »nisi consonantia*m* syllabæ auctor male affectasset aptius dixisset poliri». Emellertid fäster Rask (Litteraturbladet = Saml. afhandl. II,432) med skäl uppmärksamheten därpå, att härvid även en annan faktor spelat med: författaren av lat. synes ha gjort sig skyldig till en danism, när han översätter *ikke værd at polere* med *indigna polire*. — Jmf. isl. »Man*n* skal ei gylla, þad ei er gullz werdt» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D63 = S70.

Ordspr. vill tydligen säga: »man kan aldrig vara nog försiktig», hvilket även bekräftas därav, att Syv (I,465) upptar ordspr. under *Vartagen* med följande förklaring: »Der er ingen sted, som jo haver enten øje eller ørne». Läs i S *oris* (av *ora* »trakt»). Jmf. D496, 948.

D64 = S61, D514 = S453.

I lat. till D64 = S61 bör man med BS läsa *placet;* härigenom får lat. (». . . som är behaglig inför Gud») samma mening som nord. texten. Läsarten *placet* bestyrkes ytterligare av lat. till D514 = S453 *bonus ante deum rutilat qui* »som inför Gud glänser genom godhet». Det är därför obefogat att med Nyerup vilja ändra *placet* till *placat* och fatta *deum* såsom objekt, och detta så mycket mera, som *placat* med lång penultima ej passar i versen. Ordsp:s mening är väl icke häller så dunkel, som den synes Nyerup; det

vill säga: »den (men blott den) är värkligen god, som inför Guds allseende öga befinnes vara god» (jmf. Mau nr 3137).

D65, D265 = S230, D1118 = S1015.

Den läsart, som tydligast uttrycker ordspr:s tanke, är: *han bliwer* (D65, S1015) *lenghe swen* eller *han scal længhe wære* (D1118) *swæn*, enär meningen tydligen är: »den som tidigt vill varda herre, han förblir länge svän». Överensstämmande härmed har Syv (I,178): »Hvo aarle vil være herre, bliver længe svend. Ung herre gam*m*el trygler; ung kok gam*m*el stegvender». Däremot i isl. »Hvör snemma er herra, verðr lengi sveinn» (Guðm. Jónsson 166; »han*n* werdur leinge sveirn» Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

Proteler i D1118 förklaras i komm. i B med *perdurabo*, men till lat. i D65 har komm. en utan tvivel förfelad förklaring: »Seruilis .s. conditionis homo qui festinat fore herilis .s. co*n*ditionis aret .i. non prosperatur nec crescit». Latinet bör väl helt enkelt översättas: »den som skyndar att bli herre-aktig (herre), får försmäkta tjenar-aktig (såsom tjenare)».

D 66.

Då ordspråket är dunkelt, må större delen av Chr. Pedersens tämligen underliga kommentar meddelas. Det heter där: »Merx non vendatur amice .i. facili precio: a ianitrice .i. muliere ostiaria quæ ostiu*m* obseruat: aut quia ostiaria cum omnibus respondere habeat: callida semper sit: *et* opportunitatem habeat vende*n*di quæ habet aut rapuit quandocunq*ue* voluerit. Potest etiam Ianitrix dici meretricula quæ ante ianuam sedet expectans perditos iuuenes: cuius merx nulli vilis e*st*: quia vltra stipem ani-ma*m* corpus *et* honorem perdunt omnes». Chr. Pedersen anmärker alltså, att *ianitrix* kan betyda dels »mulier ostiaria», dels »meretricula». Men då isl. *portkona* betyder »sköka», och då Syv (I,580) översätter *Portkone* på samma sätt, bör latinets *ianitrix* säkerligen även så förstås. Om

betydelsen av *pintell* har man ej varit ense. Nyerup finner ordet göra stora svårigheter, men tillägger: »Det nærmeste man kan komme det, er det bekjendte *pinte*, et maal paa vaade vare». Vid. selsk. ordb. yttrar däremot under *pintel* »det mandlige lem», att Moth (i sin handskrivna ordbok) med orätt har tilldelat ordet i vårt ordspråk en annan betydelse, och Molbech s. 379 översätter det »membrum virile». Att man redan tidigt på detta sätt uppfattat ordet, framgår därav, att det i univ.-bibliotekets i Köpenhamn exemplar av A är överstruket med bläck liksom några andra obscena ord och uttryck, och Syv (företalet B 3 s. 2) upptar »Mand kjøber ikke af port-kone...» bland »ufine, grove og usømmelige» ordspråk. Det är därför och till följe av det latinska och danska ordspråkets karaktär över huvud mycket möjligt, att *pintell* havt denna senare betydelse, fastän man ej inser, huru ordspråket då bör översättas. Men även om man utgår från ordet *pinte*, våtvarumåttet, torde man endast genom emendation kunna erhålla en begriplig form för ordspr., och jag kan icke meddela någon emendation som tillfredsställer mig.

D 67 = S 50.

Problemata (1611) meddelar H 5 s. 2 under nr 130 följande: »Huad følger Skaden i huort hand flyer? Suar. Halen eller Rompen, saa følger oc ordet oc ryctet et Menniske ihuort hand kommer i Verden». Hedegaard: Ordqvæder s. 338 förstär »Skaden flyver aldrig saa langt, at Rumpen jo følger med» om det onda ryktet; så även senare författare. Denna tolkning är säkerligen den riktiga. I sin komm. yttrar emellertid Chr. Pedersen: »Moraliter qui ad altum statum perueniunt no*n* continuo deformitatem suam deponu*n*t: q*ui*a ardea auis alte volans: quocunq*ue* volauerit portat secu*m* anum .i. podicem que*m* deforme*m* habet oleto: *et* parum caudatum». Jmf. isl. »Hvar hegrin*n* flyg*ur*, halin*n* fylg*er* med» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och det fht. (från en

Sangaller-handskrift från 1000-talet) »Sô diz rêhpochchilî fliet, sô plecchet imo ter ars» (Müllenhoff och Scherer: Denkmäler² s. 45).

D 68.

Ehuru detta ordspråk ej upptages i S, har det dock varit gängse i Sverge under medeltiden. Det förekommer nämligen i en av L. Daae i (Sv.) Historisk tidskrift för 1888 s. 168 ff. publicerad hskr. från början av 1500-talet, i hvilken det (s. 168 r. 6 nfr. ff.) heter:

»Mange straffa jordena oc æra syælwe onde,
agmalth [läs: gamalth] ord sægh tholkith ær boo som bonde.
Hæghren, som ey symmer, wathnith straffar.
En lather bonde pa sin aker klaffar.»

Här användes alltså ordspr. om en som, ehuru själv skyldig, skjuter skulden på något annat. På något avvikande sätt förklaras det av Grubb² s. 360: »Hägeren lastar Wattnet, effter han intet kan simma. i. e. Som man wille säya: Mången lastar dhen Fohlan han giärna åtte»; Grubb påminner ock om det bekanta ordstävet om räven och rönnbären.

Proverbia communia har (under nr 664) delvis samma latinska text som vårt ordspr.: »Ardea culpat aquas, cum nescit ipsa natare. = Tis quaet water, sprac die reigher ende conde niet swemme*n*», och med denna lägt, text stämmer fullkomligt en hos Mau nr 3534 anförd variant av det da. ordspr.: »Det er daarligt vand, sagde hejren, den kunde ikke svømme». Jmf. ock isl. »Hegrin*n* hatar þui watned, ad han*n* kan*n* ej ad synda» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; Guđm. Jónsson 417).

D 69 = S 62, D 159 = S 147.

Läsarterna *lupis* (D 69) och *lupi* (S 62) äro båda möjliga; dock är den förra kanske att föredraga, emedan man därigenom får (manligt) rim till *vitulis*. Lat. i D 159, hvilket

utgör en korrekt leoninsk vers, är väl ursprungligare än det i S147, som väsentligen är en återupprepning från S62 (= D69).

Nyerup anmärker, att den av ordspr. meddelade uppgiften strider mot naturhistorien, eftersom det är råttorna, ej vargarna, som av hunger äta upp hvarandra. Samma resonnemang har väl föranlett förvanskningen hos Skaaning D5 s. 1: »Sielden rivis Ulve naar de har icke Kalve» och i Swenske Ordsedher (1604) »Sieldan riffues vlffuar, när the haffua icke kalffuar» (C 1 s. 3).

Syv (I,105) anför vårt ordspr. *(Selve rives ...)* såsom en parallel till »Armod volder tidt trette». Jmf. isl. »Sjálfir ýfast (rífast) úlfar, ef eiga sèr ei bráð (kálfa)» (Guðm. Jónsson 312).

D70.

Se komm. till D4.

D71 = S6.

Assistens synes vara en bättre läsart än det av Chr. Pedersen i komm. alternativt nämnda *asciscens*, eftersom *assistens* närmare stämmer med den nord. texten *(stwdh)*. Ehuru *assisto* i klassiska språket konstrueras med dat., är *verum* kanske ändå ursprungligare än *vero:* genom *verum* fås nämligen (manligt) rim till *legum* [komm. i B förklarar uttrycket *assistens verum* sålunda: »assistens .i. stans ad veru*m* .i. veritate*m*»].

Den urspr. formen av nordiska texten har varit: *lagh æru rætsins studh ok kroka* (eller *kroksins*; jmf. *vncum) forbudh* (med *studh: forbudh* rimmande). *Kroker* betyder här »knep»; jmf. no. *krok* »en fordreielse, et listigt paafund hvorved en sag bringes ud af sin rette gang» (Aasen). Genom tryckfel har B i st. f. *forbwdh* fått *fork wd*, som återfinnes hos Skaaning (C6 s. 2): »Lov er Rættens Stytte,

og Krogens Forck ud», och hos Syv (I,275): »Lov er rettens styd og krogens fork ud». Detta dunkla *fork ud* kommer Syv att tänka på *fork* (»en tvegrenet gaffelstang, høtyve» etc.), och han förklarar det därför: »udforker og udjager det krogede, som *Horat. Naturam expellas furcâ . . .*» Denna förklaring är även Nyerup och, såsom det vill synas, också Molbech (nr 2106) böjd att antaga. Emellertid hava redan Rask (Litteraturbladet = Saml. afhandl. II,433) och N. M. Petersen (Det danske, norske og svenske sprogs historie II,278) insett, att *fork wd* i B är tryckfel; jmf. dessutom särskilt Levin i Fædrelandet för 1850 nr 251 s. 2 sp. 2.

I Sv. Ordsedher (B 4 s. 2) har ordspr. på annat sätt förvanskats »Lagh är rättens stödh, och rätten [så] förbundh».

D72 = S12, D409.

Detta nord. ordspr. förklaras olika av Syv och Grubb. Den förre (I,165) anför det under formen: »Dend brune nød haver dend hvide kjerne» såsom synonym till »Sorte druer ere saa søde, som de hvide. Sorte kirsebær ere de beste. Paa et sort fad ligger ofte god viin», dvs. »man skall ej dömma efter det yttre utseendet», och denna uppfattning av ordspr. synes ligga närmast. Huvudsakligen i överensstämmelse härmed upptar Grubb[2] (s. 773) det (under formen *Bruthna* [troligen tryck- eller skrivfel för *Bruna] Nötter haa sötha kiärnar)* tillsamman med »Swart swijder intet, dhet hwijta går aff med ångest i. e. Som man wille säya: Fägring faller snart». S. 56 anför Grubb däremot ordspr. »Bruna Nötter haa söta kiärnar» med förklaringen »Moget Råd winner godh frucht».

Enligt komm. i B till D409 skulle vid *saporis* underförstås *boni*. Detta är dock obehövligt, enär *sapor* ensamt kan betyda »leckerei, delicate speise». Eftersom nötterna (dvs. hasselnötterna) hos oss äro bruna (ej svarta), vill Nyerup i det i D72 använda *atra nux* se en hänsyftning

på valnötter, hvarav åter skulle framgå, att den lat. versen under D72 vore författad i Södern, valnötternas hemland. Resonnemanget är föga övertygande.

D73 = S16, D839.

Läs i D73 *meliorat.* I D839 äro båda läsarterna *fiet* och *fiat* möjliga. — Stavningen *lime* (ej *limi)* i S, där vokalbalansen huvudsakligen tillämpas, visar att ordet hade lång rotstavelse (jmf. Kock: Fsv. ljudl. I,207).

Syv I,458 har »Riis og ferle gjør godt barn», hvartill enligt Mau (nr 8000) stundom fogas: »naar guld og perle ligger i skarn», under det att Vid. selsk. ordb. har »Ris gjør ikke altid gode børn» (Mau: ib.). — Jmf. härmed D94, 310, 805.

D74 = S18.

Grubb[2] s. 355 har ordspr. under denna form: »Hwar man rijder icke medh Höök på Hand i. e. Som man wille säya: Fattigh man är icke Grefwe. Hwar måste blifwa wedh sitt ståndd». Vårt ordspr. häntyder naturligtvis på medeltidens ridderliga falkjakt.

D75 = S24.

Läs i A *Gaard kone*, i B *haffue*, i S och H *sub ventre nec armo.* Ordet *gardhkona* har blivit uppfattat på olika sätt. Nyerup och Molbech förklara det blott med »en fremmed (fattig) kone». (Molbech dessutom s. 373 med »huuskone»). Mau (nr 10,858) tänker på en »fattig, fremmed kone, som gaar omkring og beder om uld». Söderwall översätter det »qvinna som går ur gård i gård (för att tigga)? undantagsqvinna? torparqvinna?» Kalkar anser det betyda hustrun till en »fæster (af et lille stykke jord), fæstehusmand». Ordet *advena* i lat. anger emellertid otvetydigt,

att *gardhkona* här brukas om en kvinna, som ej i egentligaste mening tillhör husets folk, och detta bekräftas därav att Syv (II,93) upptar »Garkone [så] skal have klipping [så i st. f. *qvidh klipping]* og ej bov-uld ɔ: den beste» under rubriken *Fremmed.* Men å andra sidan kan *gardhkona* väl ej här användas om hvad vi kalla en tiggarkvinna, eftersom det nog icke tilläts en sådan att för egen räkning klippa fåren. *Gardhkona* bör därför beteckna en person som, ehuru ej egentligen tillhörande familjen, dock hade relativt fast bostad i huset, men *gaardkone* (resp. *gaardman)* brukas i fornspråket om dylika personer av olika slag. Schlyter (glossar till Skånelagen och ordbok) anför från Skånelagen *gardqvinde (gordkone)* »tjenstkvinna, ancilla». Fno. *garþsmaþr* kan betyda »person som bor til leie hos garþsbóndi» (Fritzner[2]); så även fd. *gardman (= innæs man)* i Skånelagen (Schlyter). Sv. *gårdman* betyder i Blekinge »undantagsman» (Rietz), under det att *gaardman* i äldre da. enligt Kalkar betecknar en »fæster» *(gaardmend* nämnas år 1544 vid uppräkning av skattskyldige efter *bønder* och *boelmend*, men före *thienste drenge). Gardhkona (gaardkone)* synes mig därför i vårt ordspråk lämpligen kunna översättas med »inhyses-kvinna», dvs. kvinna som bor i en annans hus, och samma betydelse synes ordet hava i det av Problemata N 4 s. 2 anförda ordspråket »Gaardkone Høne bryder altid Bielcke i Huset ned». Detta bekräftas därav, att i kgl. bibliotekets exemplar av a en gammal hand förklarat *gaard kone* med *Huss kone* [dvs. »en kone der bor til leje i et hus»]. Vårt ordspr. vill liksom det sist anförda säga, att inhyseskvinnan ofta är ogärna sedd i huset: hon får därför den sämre (under buken *[quidh]* sittande) ullen.

Chr. Pedersen missförstår latinets mening. Han säger nämligen: »Hoc dicterio rem lubrica*m* innuit: videlicet q*uod* aduena .i. . . . meretrix: tondet lanam sub ventre .s. suo: non ouis: nec .i. non sup. sub armo .i. scapulis ouis vbi densius est vellus».

D 76 = S 36.

Läs *per sepem* (jmf. *offuer gaardh)*, hvarigenom man även får (manligt) rim till *amorem.* Med *gaardh (gardh)* menas här (den mellan grannarna stående) gärdsgården (jmf. *sepem)*, men med den förändrade betydelsen av ordet *gaardh* fick ordspr. även en delvis annan form, på det att dess mening skulle kunna förbli densamma. Syv (I,142) har nämligen: »Gave skal geldes om venskab skal holdes. (Kande af gaarde og kande i gaarde . . .)»; jmf. isl. »Kanna í garđ og ígegn önnur, gjörir góđan vinskap» (Guđm. Jónsson 188). Syvs ord visa även, att fråga är om vänskapens bevarande genom ömsesidiga gåvor.

D 77 = S 43.

Ordspr:s mening belyses av Skaaning, som A 5 s. 2 anför det med följande anmärkning »Det er: Det [tryckfel för *Des?]* mindre duer en ringe ting, naar det beste er borte». Det bästa på en tjuga (det som gör redskapet till en tjuga) är just de två grenarna, och ordspr. brukas på skämt om redskap, som omöjligen kunna brukas till det ändamål, som de äro avsedda till, liksom »det var en god kniv, naar den havde et knivsblad» etc. (jmf. Nyerup och Mau nr 7720).

Bicuspis upptages ej i lexika, men betyder tydligen »tvåuddig»; jmf. *tricuspis* »treuddig». *Fungi* kan i mlat. betyda »neyten, bruken» (Diefenbach: Novum gloss.). För övrigt förklaras *functa* i komm. i B med »munita». Såsom fil. kand. Sven Berg anmärker, är läsarten *functa* att föredraga framför *facta*, emedan hvarje tjuga urspr. är gjord med två spetsar, men det här är fråga om, huruvida tjugan ännu har dem i behåll.

Med vårt östnordiska ordspråk har utan tvivel det isl. »þad wæri wæn hryssa, ef hun ætti tvær greiner» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. hos Guđm. Jónsson 386 *hrísla)* ursprungl.

varit identiskt, fastän det senare förvanskats. Hvarken *hryssa* »sto» eller *hrísla* »buske» ger tillfredsställande mening. Där har säkerligen ursprungligen stått *kvísl* (yngre *hvísl*) »tjuga».

D 78 = S 48.

Deferre är väl den bästa läsarten, och det förklaras i komm. i B med »loqui de» med följande motivering: »quia q*ui* doctrinale imprudenter legunt: puta*nt* q*uod* verbis compositis liceat semp*er* dare casum prępositionis componentis: ideo contra morem latinoru*m* multas faciunt constructiones: vt assistens verum: pro stans ad verum: [jmf. D 71] *et* defero rebus pro loquor de rebus». *Habemus* förklaras i komm. med »tenemur». Emellertid kan det lat. uttrycket: *habemus deferre* slaviskt återgiva det nordiska »vi hava att tala om -»: jmf. isl. »Leynelega hlute skal man*n* leynelega bera» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D 79.

Den da. texten upplyser otvetydigt om latinets mening (: den [ohöviske] dåren tar sig före bordskamraterna), jmf. D 55; vidare »Næsvis kniv er altid først i smørret» (Mau 7021), och isl. »Fanta (fauta) knífr er fyrstr í fat» (Guđm. Jónsson 101). Chr. Pedersen missförstår därför alldeles ordspr., när han av *artauus* »pännkniv» (Du Cange) förledes att i komm. i B förklara det sålunda: »Monet ne pueri cultello pennario aut calamario .i. quo pennas aut calamos incidere debeant: butyrum incidant». *Artauus* brukas här fastmer om en kniv i allmänhet.

Mlat. *ambro* är »devorator, consumptor», och Nyerup anser *ambio* (Aa) vara tryckfel för *ambro* (B). Detta är mycket möjligt; emellertid upptar Du Cange även ett *ambio* = *ambro*, ehuru också han uppfattar den förra formen såsom felaktig.

Läs *Folsk*. Jmf. D 213, 336, 627, 653.

D 80 = S 58.

Komm. i B förklarar: »Apud aulicolas . . . simus . . . iuges .i. perpetui: apud cœnobitas . . . noui .i. recentes: sup. si volumus esse in gratia: quia aulici amant veteres clientes: cœnobitæ nouos vt noua audiant». Någon antagligare förklaring av ordspr. har, så vitt jag vet, ej blivit given. Den av Ley (nr 657) föreslagna: »Klog i verden, eenfoldig i kirken» synes mig ej vara möjlig, eftersom det ej talas om kyrkan, utan om kloster, och den av Chr. Pedersen givna tydningen passar kanske ej illa till den även under medeltiden förekommande kritiken av klosterväsendet. Ovisst är det alltså, huruvida vårt ordspråk till sin mening är besläktat med det av Andreas Gartner: Proverbialia dicteria bl. 18 anförda »Jung zu Hof, vnd alt zu Hell, Ist ein gewisses vngefell = Regum sollicita quicunque senescit in aula, Aut fuit, aut semper postulat esse miser».

Det fsv. *til houa* är en försvenskning av det mnt. *to hove* genom utbyte av *e* mot *a* (Tegnér i Arkiv N. F. I,336); jmf. sv. *till rätta* mnt. *to rechte* (Kock: Svensk akcent II,421 ff.), *taga till äkta* mnt. *to echte nemen* m. fl. av Tegnér anf. st. meddelade uttryck.

D 81 = S 63.

Syv (I,345) meddelar ordspr. med följande förklaring: »Fetting haver tabt sin tælle-kniv. (som hand brugte at æde sig feed med)»; i företalet I B 5 s. 1 lemnar han ungefär samma tydning: »dend fede har tabt kniven, dend lade, hvor med hand skulde føde sig», och i sitt ordregister förklarar han *fetting* med »Feed bamsing». *[Bamsing* »et stærkt kreatur (eller en fed og tyk mand) der i gang ligner biørnen» Molbechs ordb.]. Kalkars översättning av vårt *fetting* med »et fedt menneske» är alltså riktig. *Fitting* (i A) har låtit det långa *e* vid förkortning övergå till *i*, liksom detta även annars är fallet i fd. (jmf. t. ex. Kock: Undersökn. i svensk

språkhistoria 40). Jmf. beträffande bildningen det nht. *fettling* »motacilla pinguis». *Tællebasse* är en folklig och kanske något skämtsam benämning på en täljkniv, och så väl i jutländskan (se Feilberg: Ordbog over jyske almuesmål) som i skånskan (se Rietz) förekommer *basse* [1) galtgris 2) stor, ohyfsad karl (Rietz)] såsom senare kompositions-led i flera liknande sammansättningar, t. ex. i de skånska *dröntabasse* »senfärdig människa», *fjöllebasse* »mindre vetande människa». Det fsv. *kinfethir* »med feta kinder» (så redan Reuterdahl i glossaret) är bildat som t. ex. isl. *kinnskærr* »lys, hvid paa kinden».

Chr. Pedersen ger i komm. i B två olika men båda underliga förklaringar av ordspr.: »Quando puer est obesus: quod . . . hic pro obtuso *et* hebete ponitur: tunc dicitur q*uod* artauus est illi subtractus: *et* ideo quia non potuit scribere: no*n* potuerit discere: ant [läs *aut*] sensus est: qua*n*do puer est obesus *et* pinguis dicitur q*uod* amisit cultrum quo panem incideret: *et* ideo totum comedit». Syv räknar i företalet I B 5 s. 1 detta ordspråk till de mörka, men den av honom antydda, nyss anförda förklaringen är enklare än Chr. Pedersens tydningsförsök. · Med Syvs ord stämmer den i Vid. selsk. ordb. (under *fetting*) meddelade uppgiften överens, att ordspr. brukas »deels, naar een, som har været meget feed, i en hast er bleven mager; deels og, naar nogen har mistet et for ham betydeligt gode».

D82 = S72, D740 = S655,

Läs i D740 = S655 *speret* (: *heret*), i S655 *høgth*. Den svenska texten *(æ vænthir . . .)* i S655 är möjlig: man behöver blott tänka sig ett större skiljetecken efter *høgth;* »skinkan hänger ej *så* högt — alltid väntar hunden sig benet». I D740 A måste *at* utgå eller *ee* ändras till *ey;* väl snarast det senare, eftersom den i D82, S72, D740 B meddelade formen av det nord. ordspråket nog är den ursprungligaste. Jmf. även isl. »Flyckid hanger ei so hátt,

ad hundurinn ætle sier ei beint» [så; Stockh.-hskr. nr 35 4:o; Guđm. Jónsson 108: *Fleskiđ . . . bein (flikki)*].

För övrigt meddelar komm. i B: »Solet [perna] aut*em* depingi dependens supra caput canis anhelantis ad eam», och Syv (I,171) anför vårt ordspråk under rubriken *Haab, Mis-haab*, under det att Grubb² (s. 212) upptar *Fläsket hänger aldrigh* etc. med följande tillägg: »Som man wille säya: Ämbete geer Kappa. Aldrigh är Kallet så ringa, ther föllier ju födan medh».

D83 = S73, D994 = S897, D1141 = S1032.

Läs i latinet till D83 och S73 *furit* enligt B; i S1032 *sice*. Skrivningen *sicca* (i S897) för *sica* möter även annars i mlat. Enligt komm. i B till D994 skall *sibi* stå för *illi*, men *sibi* skulle möjligen även kunna vara dat. ethicus.

Grubb² s. 332 upptar »Hwnger är ett skarpt Swärd» med förklaringen »Nöden är hård at pågå» och Nyerup nämner under nr 83, att ordspr. »Hwnger ær eth hwast swerdh» ofta användes såsom en ursäkt, när någon till följe av hunger har begått stöld. Urspr. torde det ha hetat *hwast swerdh* såsom i A av D83, S897, 1032, och härmed överensstämmer Grubbs *ett skarpt Swärd*; jmf. ock *acrior* i lat. till D83 = S73, det av Grubb anförda »Dher hunger ist ein scharffes Schwerdt» och det hos Nyerup från Tuinman citerade holl. »Honger is een scheerp Zwaard». Syv I,199 känner däremot både uttrycket *et hvast sverd* och *et hart sverd*, liksom han anför både *i heed mave* och *i helbred mave*, under det att Problemata (enligt Molbech s. 104 noten) har *hvast sværd*. Ehuru det också där heter *i hed mave*, bör man i st. f. *heder* i D83 A etc. läsa *hel(er)* (jmf. N. M. Petersen: Det danske, norske og svenske sprogs hist. II,278).

Jmf. det av Guđm. Jónsson s. 157 anförda »húngr er hart (sárt) sverđ í heilbrigđum líkama (ósjúkum búk)» samt »Hungur er hart suerd i heilbrigdum maga» (Stockh.-hskr. n:o 35 4:o).

D84.

Komm. i B anmärker om latinet: »Ouidianu*m* est». Jmf. D20, 89, 377, 937, 1023, 1174.

D85.

Syv anför det da. ordspr. dels under *Efterfølgelse* med formen »Af dend gamle ogse lærer dend unge at drage» (I,81) dels under *Tukt. Ave. Revselse* med formen »Af det store nød lærer det mindre at drage. (før hand bliver for stiv)» (I,459). Jmf. det isl. ordspr. »Af stórre naud lær liettare ad bera» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. med *liettare* i detta ordspr. uttrycket *vera á léttasta skeiþi (aldri)* »to be at one's most active age»).

Enligt Nyerup är lat. hämtat från företalet till Phædrus, editio bipontina s. 222, och det återfinnes i Johann Georg Seybold: Viridarium selectissimis parœmiarum et sententiarum latino-germanicarum flosculis amœnissimum . . . (Nürnberg 1677 enligt Binder: Novus thesaurus adagiorum latinorum s. 1).

D86, D441 = S383.

Syv I,487 anför »Lyst og fliid gjør byrden let» såsom parallel till »En god villie drager et stoort læs»; jmf. »Vilinn dregr hálft hlass (er ei einhlýtr)», Guđm. Jónsson s. 352. *Plaustratum* »onus plaustri» (Du Cange).

D87.

Grubb[2] s. 608 upptar ordspr. under formen »Offta fångas stoort Diur aff en lijten Hund. i. e. Achta ingen Fiende förringa», och Syv I,356 anför »Liden hund jager og vildbassen» såsom parallel till »Lidet grand skender godt øje. Liden tue velter et stoort læs» etc. Jmf. ock »Opt tekst

villigöltr af veiðihundi» (Guðm. Jónsson 265). Latinet är hämtat från Ovidius: Remedia amoris 422.

D89, D1023 = S926.

Jmf. D84 samt de i komm. till D84 anförda parallelerna.

D90.

Petre (i A) torde vara den urspr. läsarten, eftersom den da. texten har *Pædher* i vokativ, och gåsen säger alltså *Petre! modo plaustro.* Chr. Pedersen har troligen ändrat *Petre* till *Petro* för att få ultima lång, men han har därvid icke besinnat, att enligt medeltida metrik den i huvudcesuren stående stavelsen kan, även om den prosodiskt är kort, få användas såsom lång, och detta ej blott i rimmade utan (jmf. Joh. Paulson: Fragmentum vitæ S. Catharinæ Alexandrinensis metricum, inledningen) även i orimmade hexametrar. *Plaustro*, som ej upptages i lexika, förklaras riktigt i komm. i B med »in plaustro vehor».

Syv meddelar i företalet I B 3 s. 1 följande tillägg till vårt da. ordspr.: »Peder svared, O Inge, Inge, det var fast bedre du ginge», och samma tillägg finnes enligt Mau nr 2623 i H. Thomesens († 1573) handskrivna ordspråks-samling. Maus uppfattning av ordspr. är tydligen riktig, då han anser, att det brukats, när någon var i fara men ändå icke kunde låta bli att skryta. Syv anser anf. st. ordspr. vara underligt och upptar det såsom ej längre brukligt; dock lär det ännu användas i Sverge.

D91.

Komm. i B missförstår ordspr., när det jämföres med den bekanta berättelsen hos Livius om kroppens lemmar. Syv II,318 upptar däremot med rätta vårt da. ordspr. bland *Rets og Rettergangs Regler*, och Hedegaard s. 141 anser det gälla anförtrott gods. Detta skall återlemnas till egaren, så vida låntagaren ej vill fria sig med mened.

D 92 = S 79.

Härmed besläktat är det isl. »Betra er þunnt öl, enn þykk skol» (var. »enn þurrir koppar»; Guđm. Jónsson 50), »Betra er þun*n*t ǫl, en*n* þun*n* skol» (Stockh.-hskr. n:o 35 4:o). Av dessa olika former för ordspr. stämmer ». . . enn þurrir koppar» till betydelsen väsentligen med de östnord. texterna, som hava ordspr. i den ursprungliga formen. Nyisl. *skol* betyder »skident vand, skyllevand», och det har inkommit i ordspråket i st. f. ett ursprungligare *skál* (jmf. *skaall* i B). Sedan har man förändrat även *tóm* till *þunn (þykk)*. Jmf. D 346.

D 93 = S 82.

Mlat. *bancus*, *banca* fr. »banc» (Du Cange).

D 94 = S 80.

Något subst. *restrictus* upptages ej av lexika, men *restrictu* förklaras i komm. i B med »coarctatione», och kommentarens översättning av *brunellus* »asinus» bekräftas av Diefenbach: Novum gloss. Det är tydligt, att de två latinska och de två nordiska raderna utgöra blott ett ordspråk, hvarför de med rätta fått blott ett nummer i S. Chr. Pedersen, som tar hänsyn blott till latinet, uppfattar däremot felaktigt den förra latinska raden såsom ett, och den senare latinska raden såsom ett annat ordspråk, och tvingas därför att antaga, att predikatet utelemnats i det förra. Det är en sträng uppfostringsmetod som här anbefalles: knapp dryck (liksom jaktfalken fick), mycket stryk (som åsnan erhöll), klent foder (oxens lott) och grov dräkt (jämförlig med baggens päls). Jmf. D 73, 310, 805.

D 95 = S 84.

Det här använda fem. *baiula*, som jag ej återfunnit i lexika, motsvarar det mask. *baiulus*, som av Diefenbach:

Gloss. översättes »trager», och kommentarens i B förklaring av *baiula* med »portatrix» är alltså riktig. Mlat. *faus* = *faux*. Läs i S *sit* (ej *fit*).

Ordspråkets mening är som bekant: man skall ej göra sig skyldig till tvetalan. Jmf. isl. »Man*n* skal ei hafa tvær tung*ur* i einu höfde» (Stock.-hskr. nr 35 4:o).

D 96 = S 85.

Syv I,497 upptar ordspr. under rubriken *Undersaater*, och ordspråket ger tydligen det rådet, att man ej skall kiva med överordnade. Jmf. det av Hedegaard s. 34 anförda »Træt ei med Gud, Kongen, Forældre og Skolemestere, du skal ei kive med din Foged eller Præst».

Läs i lat. *vel* (enligt D) och i nord. texten *ikke* (jmf. B, S). Du Cange I,527 sp. 2 förklarar *bajulus* och *baillivus*: »magistratus, qui vice legati ordinarii Venetorum fungebatur Constantinopoli, dum imperatores Græci ea in urbe imperarent: seu potius *Mercatorum Prætor*»; fr. *bailli* »fogde». Formen *foghøte* i S är påfallande; jmf. emellertid härmed, att i Själens tröst möter *føghøti* »fögderi» (beläggställe i Söderwalls ordbok). Jmf. D 560, 678.

D 97 = S 86.

Chr. Pedersen tvekar i sin komm., huruvida *menti* bör förstås såsom gen. av *mentum* eller såsom dat. av *mens*. Latinet kan dock få en tillfredsställande mening, endast om man fattar *menti* som gen. av *mentum* »haka», hvilket ock stämmer med *haghe* i D, och latinet betyder alltså: »hakans darrning är skam för hängande skägg». Jag antar att den urspr. formen för det nord. ordspr. i överensstämmelse härmed varit »Thet ær skam skæggheth haghe (jmf. D) at skælffwe» (jmf. S) med tre ord på *sk-* alliterererande. Ordet *dandzæ* kan hava inkommit i D på så sätt, att *skælffwe* utbyttes mot det synonyma fd. *darre* (jmf. nyd. *dirre*), hvarefter detta förvanskades till *dandzæ*. Förändringen från

haghe i D till *man* i S kan åter möjligen vara föranledd därav, att man missuppfattade da. *haghe* såsom det i svenska bygdemål (Småland) ännu kvarlevande *hake* »tapper och modig man» (jmf. ock no. *hake* »knegt, lømmel») och därför översatte det med *man*. Guđm. Jónsson 373 meddelar ett ordspr., som har åtminstone en viss ljudlikhet med det här behandlade: »það er skömm skeggi, ef haka ein hlýtr að dansa».

D98 = S83.

Det i B förekommande *affue* »av» (såsom adverb) motsvaras av det nyd. talspråkets *a'e* och återfinnes även annars i fd. och äldre nyd. (jmf. Såbys glossar till »Det AM. håndskrift nr 187 i oktav», Kalkars ordbok och Høysgaards syntax s. 269). Nyerup förmodar att ett ordspr., som vittnar om en sådan sinnets falskhet, ej ursprungligen uppstått i Danmark, och meddelar hänvisningar till liknande ordspr. hos andra folk. Det är väl möjligt, att ordspr. är lån från ett icke nordiskt folk, men i alla händelser användes det under medeltiden även i Norge (av kung Sverre), liksom det fortfarande är där brukligt (Aasen² s. 82); jmf. även t. ex. Grubb² s. 500 och Syv I,249. Grubb ger för övrigt en mild tydning åt det: »Man giör mången ähra, och meenar dher intet medh», och Syv uppför det under rubriken *Lade som. Anstille sig anderledis*. Enligt en nyare variant får slutet följande form: . . . *som man ønsker var af i albuen* (Mau nr 5235).

D99 = S81.

Komm. i B klandrar *mŏnŏmáchĭa* såsom stridande mot meterns fordringar; den därstädes önskade förbättringen *ægrum* (för *egro)* finnes i S.

D 100.

Komm. i B förklarar: »propter herum .i. amorem heri». Nyerup ansluter sig fullständigt till denna uppfattning och jämför vårt ordspråk med det skotska »For lowe of the nurse, manny kisses the bairne» etc. Tydligt är också att författaren av latinet inlagt denna mening i ordspr., och om man det gör, är det nödvändigt att med Chr. Pedersen i komm. anse det syfta på en »fœmina lasciua» (som för att senare kunna vinna herren först lägger an på hans tjenare). Då emellertid denna ordspråkets betydelse vore tämligen underlig, är det mycket möjligt att, ifall ordspr. urspr. är nordiskt, den lat. översättaren missförstått *fore* och oriktigt översatt det med *propter*, fastän det betydde »framför», dvs. »kvinnor kyssa ofta svennen hällre än herren». Så uppfattas det da. ordspr. av des Roches, som enligt Nyerup översätter det: »Les femmes aiment quelquefois meux le Valet que le Maitre». En något avvikande uppfattning av ordspr. synes Grubb hava havt, då han s. 537 upptar: »Mycket dhen Siuka lyster. i. e. Dhen som plägas aff ond begiärelse, honom infalla många lustar. Man plägar fördhenskul säya: Alt watn släcker Elden. Oreent watn släcker och en Brand. Item: Mången kysser Swänen för Herren . . . Im finstern seind (så) alle Katzen graw».

D 101.

Jmf. D 449.

D 102 = S 87, D 790 = S 704.

Ordspråkets mening är ej rätt klar. Följande må emellertid anföras, hvilket torde i någon mån tjena till dess belysning. Komm. i B till D 102 förklarar *athleta belliger* med »pugil bellicosus *et* assidue pugnan*s*», och där yttras för övrigt: »Hoc est raro habet metam vitæ suæ

victrice*m*: quia optimi bellatores primi occiduntur: optimi natatores primi submerguntu*r*: optimi scansores primi colla frangunt». Till latinet i D790 meddelar komm. i B såsom en slags förklaring: »Quia sæpe po*m*pose armati vincuntur». Överensstämmande med detta *sæpe* anföres ordspr. icke häller av Syv under den generella form (»Kemper fallæ *alle* . . .»), som det har i medeltidsordspråkens nordiska text (men ej i den latinska texten). Hos Syv I,237 heter det nämligen under rubriken *Krig. Krigsmand. Soldat:* »Kemper falde tidt sejerløsse, og de beste svømmere drukne», och s. 415 »Kemper falde tidt sejerløse». Härmed må sammanställas det i Vedels översättning av Saxo (av år 1575) s. CXXXVII såsom rubrik i margen mötande »Kempe falder Seyerløss», hvilket står vid berättelsen om Erik, Frodes son, och Halvdan Bierggram. Erik hade gripits av Halvdan och fick löfte att få leva, om han ville tjena H. När E. avslår anbudet »lod Halffdan hannem henbindis vdi en Skou, som vilde Diur skulde slide oc opæde hannem»; hvarefter tillfogas: »Saa æregerig er Dyd, oc saa offte døer mangen dapper Helt seyerløs, oc paa den stæd som hand mindst acter». Den bästa förklaringen av ordspr. torde givas av Grubb[2], som s. 13 anför »Alla kämpar falla segerlösa i. e. Mood hielper intet moot Döden. Mors meminem [läs: *neminem]* veretur. Döden låter intet skrämma sig».

Flera bland de av senare författare givna tolkningsförslagen äro föga tilltalande. Nyerup (nr 102) menar att *belliger athleta* skulle syfta på en romersk gladiator. Molbech (s. 285) förklarar däremot: »selv for den tappreste Kæmpe, som falder, er alt forbi, er seieren tabt — saa vel som for den feige» (jmf. ock Mau nr 8467). Enklare synes Reuterdahls uppfattning (s. 139) vara, att ordspr. avser de mäktigas oundvikliga fall, liksom detta närmre stämmer med Grubbs tolkning.

Läsarten *fwlde* i D102 B är sämre än *fallæ (falla)* i övriga redaktioner.

Trophum, tropium, -pea (pl.) »ein zeichen eines sieges» (Diefenbach: Gloss.).

D103 = S89.

Syv anför »Dend kommer og frem, som kjører med stude» dels (I,122) under rubriken *Forhaling*. *Seenhed*, dels (I,364) under rubriken *Sagtmodighed* såsom parallel till »Far i mag . . . Hvo mageligt far af sted, kommer best frem» etc., och ordspr. har alltså använts i två något olika meningar.

D104 = S88.

Chr. Pedersen missförstår latinet, när han i sin komm. förklarar *ita* med »per iter longu*m*», och på liknande sätt uppfattar Nyerup latinet: han menar, att *ita* är en godtycklig bildning i st. f. *itus, itio*. *Ita* är dock tydligen adverbet *ita* »så»: ett vilt djur tämjes; icke så en ond träl (jmf. Rask: Literaturbladet = Saml. afhandl. II,432).

För att få större överensstämmelse med lat. tänker Nyerup sig möjligheten att *qwinne (kone)* skulle vara fel för *tjener*, och samma åskådningssätt har tydligen föranlett den senare handen i S att ändra *ondh qvinno* till *ondhan swen*, men Rask (anf. st.) förkastar detta Nyerups förslag, eftersom det stundom är en tämligen stor brist på överensstämmelse mellan latinet och den nord. texten. Det är mycket möjligt att man urspr. icke havt överensstämmelse mellan lat. och det nord. ordspr., men kanske har man dock urspr. havt *swen* eller något dylikt i st. f. *kone*. Skulle *koinpan (kompen)*, som i betydelsen »kamrat» möter i denna ordspråkssamling, men hvilket i Skånemålet betyder »en halvvuxen tjänstegosse» (jmf. Rietz) hava urspr. stått här (jmf. lat. *verna)* men sedan utbytts mot *kone* (B), *qwinne*? Det är möjligt men föga troligt, i synnerhet då även isl. har »Man*n* temur willu dyr, og ecke wonda konu» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D105 = S90.

Chr. Pedersen missförstår i komm. latinet: »hoc est homo iracu*n*dus: *et* atra bili grauatus nunq*uam* est in requie: sed seipsum cruciat nocte dieq*ue*». Härigenom får man ingen överensstämmelse med nord. texten. Denna förklaras däremot riktigt av Syv (I,492), då han med citerande av Eph. 4, 26 tillägger: »Lad ej solen gaa ned over den [vreden]». Den fsv. texten uttrycker ej fullt samma tanke som den lat. och fd. utan fastmer: ett dygns mellanrum skall vara mellan hvarje överilning (läs *bræde)*. Jmf. isl. »Milli dags og nætr gefst rúm reiði» (Guðm. Jónsson 233).

D106 = S92.

Ehuru Syv I,159 har »Hand bliver tøsser glad paa stenen sider», är det obefogat att med Nyerup ändra *hwilt* till *glad* (jmf. Rask i Literaturbladet = Saml. afhandl. II,433). Meningen är tydligen att den som sitter på (en) sten blir uthvilt, först när han suttit en liten stund, och sedan å nyo, när han rest sig upp, eftersom den hårda sittplatsen i längden tröttar. Chr. Pedersen missförstår alltså ordspr. när han förklarar det: »Qui sedet in petra duplici gaudet beneficio *et* q*ui*etis *et* certitudinis aut refrigerij».

Jmf. isl. »Han*n* Hvilest tvisuar, sem huker a steine (al.) tvisv*ar* werdur sá feigin*n* sem á steine situr» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D107 = S91.

Chr. Pedersen missförstår i sin komm. ordspr.: »rependi id est dum rependitur *et* redditur aut per vomitum aut per nimiam egestionem. dicitur de rebus male partis *et* de amorib*us* male conciliatis». Såsom nord. texten visar, betyder *rependi* här »betalas».

Jmf. för övrigt t. ex. isl. »sætt er at svelgia. en sartt er at gellda», hvilket kanske, såsom Kålund (Småstykker

s. 170) särskilt på grund av *gellda* i st. f. *gjalda* misstänker, är infört till Island från något främmande språk; vidare no. »D'er søtt inn supa, men illt ut-atter luta», som Aasen[2] 148 riktigt förmodar vara förvanskat från *aa supa . . . aa luka* (»betala») samt Syv I,73 och Guđm. Jónsson 334.

D108 = S93.

Øxe i A är troligen tryckfel för *oxe*, ehuru omljudet möjligen skulle hava kunnat överföras från pl. *øxen* till sg. *oxe (øxe)*.

Jmf. isl. »Viljugan uxa skal ei alltíđ reka (framkeira)» (Guđm. Jónsson 352) samt nedan D978.

D109 = S94.

I komm. i B heter det: »allegoria est obscura», men ordspr. belyses både av Grubb[2] s. 168 och av Vid. selsk:s ordb. (under *oxe*). Hos den förre heter det: »Dyr ähra som skadan föllier. i. e. Ont blij wägder til sin skada. Man plägar fördenskul säya: Dhet är icke alt för gagne, at Koon åker i Wagne. Oxen blijr offta med Trummor och Kranssar förd till slachtebänken». I den senare skriften meddelas, att ordspr. brukas »om en tilsyneladende ære eller fordeel, der vederfares en uventet og ikke til hans bedste». Jmf. delvis även Hedegaard s. 172: »Det er ei for Koens Beste, at hun kommer op at age. Thi da er den gierne enten syg eller død. Saaledes er det og med den som udføres paa Rakker-Sluffen, enten til Retter-Stedet, eller for at begraves under Galgen». Även i isl. brukas »það er ekki fyrir góðu, að uxinn ekr vagni» (Guđm. Jónsson 363).

D112 = S95, D530, D1186.

Komm. i B till D112 giver en oriktig förklaring av latinet: »Buccula . . . sit huius .s. vaccæ fœtus: ad cuius caudam se gerit». Däremot förklaras det riktigt i komm. till D530: »Is cuius bos est .i. qui est possessor eius: gerit

se ad caudam huius .s. bouis trahendo eum e luto *et* fossa si inciderit». I överensstämmelse med denna sistnämnda tolkning och med nord. texten bör man tydligen översätta lat. även i D112 »den, hvilkens ko det är (läs *sit)*, beger sig till hennes svans». Riktigheten av Chr. Pedersens uppgift i komm. till D530, att det är fråga om att egaren skall vid svansen draga upp kon, om hon sjunkit ner i gyttja eller dylikt, bekräftas av följande omständigheter. Proverbia communia har under nr 251: »Die de coe is, neemse bi den steert. Per caudam propriam tu debes tollere vaccam». Hos Grubb[2] s. 291 läser man: »Han måste til rumpan som Koon äger i. e. Dhen som råkar wedh någon skada, han grijper giärna först sielff til at hielpa. När ingen annor är wedh handen, så måste fulle Bonden sielff hälla i skafftet». Dessutom upptages av Fagerlund: Korpo och Houtskärs socknar s. 180 (i Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 28:de häftet): »Han, som koen eger, får hald i rompon» med förklaringen »hvar och en må stå för sitt kast». Jmf. även det färöiska: »Hann, íð kúnna eigir, gongur hàlanum næstur», som av Hammershaimb (Ant. Tidskrift 1849—51 s. 277) översättes »Den, som ejer koen, er den nærmest», och det nyd. »Den får tage til rumpen, som koen ejer» (Når man skal rejse en ko op; Kristensen: Ordsprog 4465). Mlat. *buccula = bucula*.

D113 = S96.

Syv I,321 anför detta ordspr. såsom parallel till »Ej drikke og pibe tillige med en mund», dvs. ej göra två saker samtidigt, som ej kunna göras på en gång (jmf. Mau nr 4497). Jmf. fht. »Tune maht nicht mit einero dohder zeuuena eidima machon, Noh tune maht nieht follen munt haben melues unde doh blasen» (i en Sangaller handskr. från 1000-talet; Müllenhoffs och Scherers Denkmäler s. 44). Vårt ordspråk är således här sammanbundet med D378 i vår samling. Jmf. D1146.

Läs i S (överensstämmande med D) *facem . . . pascit.*

D114 = S97.

Bombus »dån, skräll» brukas i mlat. under formerna *bombus*, *bondus*, *bumbus* även i betydelsen »fjärt» (Diefenbach: Gloss.). Stavningen i A visar att även *bundus* förekommer i denna mening. Enligt komm. i B skulle *lerula* vara »fictitium vocabulum pro vento summisse *et* furtim emisso per podicem», och denna åsikt delas av Reuterdahl (s. 151) och citeras av Nyerup. Att antaga ett »diktat ord» är emellertid betänkligt. Det synes mig vara visst, att *lerule* är en förvanskning av *larida* av mlat. *larida*, som enligt Diefenbachs Gloss. är liktydigt med fr. *vesse*, och hvilkets betydelse således fullkomligt passar. Då i många mlat. ord skrivningen med *-er-* växlar med stavningen *-ar-*, har vid förvanskningen från *larida* till *lerule* blott *id* missuppfattats såsom *ul*.

Även för övrigt missförstår Chr. Pedersen ordspr., när det heter i komm.: »Nata igitur lerulę fit nata bombi .i. quod sine sono magno paratur emitti: emittitur sępe cum eo». Meningen av (det nordiska) ordspråket angives nämligen utan tvivel riktigt av Törning, som s. 103 upptar: »Lijka om lijka, fijsaren fick fiärtarens dotter. i. e. Jæmbnlijkar tiäna bäst ihoop . . . Bäst medh sin lijke dantza».

I det nordiska ordspr. äro *fiis* och *fiærtins* (jmf. lat. *bombi* och *larida*) de ursprungligare läsarterna. Det da. *lighe om lighe* bör väl översättas »lika mot lika». I S kan man väl ändra det senare *like* till *lika* (Reuterdahl nr 96 har läst det eller medvetet ändrat det till *lika*), och han har (s. 134 under *fara*) måhända riktigt återgivit *lika foro ok lika funnos* med »lika öde hade och lika befunno sig», hvarigenom man får ungefär samma mening i den fsv. och fd. texten. Fsv. *fara* betyder nämligen även annars »få ett visst öde, komma eller vara i ett tillstånd», och med vårt fsv. *funnos* jmf. isl. *finnast* »to be perceived» (Oxford-ordboken III 3 β). Dock skulle man även kunna (med läsarten *lika* eller med dess ändring till *like*) översätta:

»lika foro åstad och lika träffades». Jmf. ock isl. »Likt wid likt kvad fisaren*n*, han*n* feck fretkarlsens dóttur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. Guđm. Jónsson 203).

D115.

Se komm. till D23.

D116, D300 = S265, D308 = S298.

Kuse har betytt »buse»; jmf. det i svenska bygdemål använda *kuse* »en som sätter farhåga i någon, husbonde, herre, förman» (Rietz, som anför ordspr. från Västerbotten) samt dess synonym i D308 A *ræthsle*, motsvarande lat. *larua timoris*. Grubb[2] s. 626 upptar: »Ondt i Huse dher ingen är Kuse; Hälfften wärre, dher hwar man är Herre. i. e. Dher ingen Öfwerheet är i Landet, dher går alt galet til; Men wärre dher alla willia råda». Dessa ordspråk sammanställas på samma sätt hos Syv I,179, som under *Strenghed* (I,418) också upptar: »Naar kuse kommer til huse, lader det af at bruse». Jmf. ock »thz ær ok ont ij thy hwse ther ængin ær rætzl æller kwse» (Kon. Alexander 1888).

Komm. i B till D116 anför ett lat. parallelordspråk: »Libere agant mures careant si felibus ædes», motsvarande det bekanta: »När katten är borta, dansa råttorna på bordet». Ur komm. i B till D300 må följande antecknas: »ingrata .i. non placens mihi: ni .i. nisi: rata .i. stabilita: dominante .i. ab eo qui debet dominari».

Murilegus »felis» (Du Cange). Jmf. ock D524.

D117 = S99.

Nyerup anser att ordspr. skulle syfta på bondens småningom skeende utarmande genom för många skatter, men att det havt en vidsträcktare användning, framgår av Grubb[2] s. 196: »Ett håår och annat giör bonden skallot. i. e. Det minskas altijd som tages aff. Dhen som småningom och offta mister, han blijr omsiijder fattig».

D118 = S100.

Nyerup förklarar *kyndegh* riktigt = isl. *kyndugr* »kløgtig, slu». Däremot har Syv väl missförstått detta ord, då han I,483 upptar vårt ordspråk under rubriken *Videnskab. Viisdom. Fornuft.* Emellertid anför han I,448 under *Trædsklied*: »Naar træsk kommer til klog, da haver klog tabed» (da. *trædsk* »listig»). Jmf. med sammansättningen *owirklokir (: klokir)* nysv. *övermätt (: mätt), överkräselig* »övermåttan kräselig» (i Skånemålet, Rietz) *(: kräselig)* etc.; *owirklokir* alltså »övermåttan klok; slug». Jmf. Guđm. Jónsson 245.

D119 = S183.

Jmf. Syv I,308: »Moord dølges ej gjerne i 7 aar. Hoor og mord kunne ej dølges». Jmf. D931.

D120 = S101, D324 = S303.

Till den i S meddelade formen av ordspr. »thæt ær onth byte giwa vth ondh ordh ok taka in stoor hugh» (S101; *onth skiptæ* i S303) sluter sig nära det isl. »þad eru ill umkeypi (»byte»), ad taka høgg fyrir hørd ord» (Scheving I,56), under det att det fd. »Thet ær ont kyffwe bydhe at taghe hwgh indh» (D324) återfinnes i Problemata: »Det er it ont Kiffue bytte at tage hug ind» (L 5 s. 1), hos Syv; med någon variation hos Skaaning: »Det er ont Knive bytte, at tage Hug ind» (A 6 s. 2) och i isl. »Þad eru ill hnifa byte, högg ad taka inn» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Ordet *kyffwe bydhe (kiffue bytte)*, som påvisats blott i detta ordspråk, förklaras av Vid. selsk. ordb.: »Det som vanker, naar to slaaes. (Langebek)»; i Molbechs Glossar: »Enten: Udbytte i kiv og trætte, hvad der vindes i bytte ved strid og kiv; eller: hvad man ligesom bytter sig til i en strid»; av Kalkar: »udbytte af strid». Ehuru ordet annars icke anträffats, och ehuru man kan något tveka om dess fullt korrekta tolkning, behöver det ingalunda vara någon förvanskning. Snarast

skulle det väl betyda »byte (= skifte) vid ett kiv», hvarvid man bör ihågkomma att *kiv* snarast betyder en strid med ord (ej med slag), och det fd. ordspr. får alltså ungefär samma mening som det fsv. (jmf. ock *rixando)*. Emellertid är det även möjligt — fastän detta synes mindre sannolikt — att *knive bytte* (isl. *hnifa byte)* är en ursprungligare läsart, och att *kyffwe bydhe* utgör en förvanskning därav. Ordet *knivabyte* lever nämligen ännu kvar i Småland med betydelsen »slagsmål» (Hyltén-Cavallius: Värend och Virdarne II,386); jmf. även det enligt Kalkar i Moths ordbok upptagna *knives* »slåss» och nysv. *knivas*.

Campsor, som enligt Du Cange är synonymt med *nummularius* »växelmäklare», betyder i D 120 = S 101 ej en professionell växlare utan »utbytare, en som tillfälligtvis utbyter ett mot ett annat». *Alapo* »kindpusta» (Du Cange; av *alapa* »örfil»).

D 121 = S 102.

Ordspr. förekommer, såsom Nyerup anmärker, som marg-rubrik i Vedels översättning av Saxo s. CCCCXLII.

D 122 = S 104.

Nyerup föreslår att så emendera latinet, att *homini* strykes och i dess ställe efter *busta* ordet *multa* insättes, och detta för att i latinet få en motsvarighet till ordet *manghe*. Denna emendation går dock icke för sig, eftersom metern därigenom skulle bli inkorrekt: den korta ultima i *busta* skulle nämligen användas såsom lång. För övrigt finner man i dessa ordspråk ofta dylika exempel, som visa ofullständig överensstämmelse mellan latinet och den nordiska texten, och en emendation är därför här obehövlig.

D 123 = S 107.

Komm. i B meddelar: »Hoc matres pueris dicunt vt caulibus *et* leguminibus prius vescantur». Ordspr:s mening

är, som bekant, att man först bör uthärda det obehagliga, innan man uppnår det angenäma.

D124 = S108.

Ordspr. förklaras i Vid. selsk. ordb. under *lugte*: »jeg mærker ret godt, hvad kneb du har for». Jmf. isl. »Jeg lukta, þú steikir» (Guđm. Jónsson 175).

D125 = S184.

I komm. i B heter det: »alij accipiu*n*t ribaldos pro riualib*us* sicut Galli . . . Alij vt teutonici saltem inferiores vocant mendicos ribaldos qui ante ostium diuitum rixantur. sed verius priore modo exponetur». Den nord. texten visar emellertid otvetydigt, att med *ribaldus* här menas »tiggare, skojare». Jmf. isl. »Opt gjalda stofudyr stafkarla reiđi (að statkarlinn reikar)» (Guđm. Jónsson 259).

D126.

Komm. i B förklarar ordspr. sålunda: »Farcimen est cibus factus ex intestinis *et* hærbis ac aromatis delicatis: *et* quia gobijs aut gobionibus qui parui sunt pisces: parua aut nulla fere sunt intestina: ideo dicit eorum cara farcimina», och i överensstämmelse härmed jämför Nyerup ordspr. med det da. »Det vilde være et dyrt maaltid at spise sig mæt i nattergaltunger». Chr. Pedersen (och efter honom Nyerup) har alltså fäst sig vid att *gubius (stinth)* är en liten fisk, hvarför enligt deras mening den av denna fisksort tillagade korven skulle bli dyr.

Jag finner dock denna uppfattning icke tilltalande. *Gobius*, som i det klassiska latinet betyder »gös» (Cavallin), motsvaras här av *stinth*, liksom stundom annars i mlat.; så t. ex. i de av Lorenzen utgivna Gammeldanske glosser i Småstykker s. 35, 1 *(stintæ = gubius)*; och Diefenbach: Gloss. översätter *gobius (gubius)* med lågt. *stint*. Men *stint* är det danska

namnet på den fisk, som på svenska kallas *nors* (jmf. Lorenzen anf. skrift s. 72 f.). Nu heter det hos Syv I,200 under rubriken *Hunger og Tørst:* »Der er dyyrtid, som mand gjør pølse af stint (ɔ: moderløs, smaa fiske)». Ordspr. torde alltså vilja säga, att det måste vara hungersnöd i landet för att man skall gripa till så usel föda som *stint* (nors), och detta överensstämmer väl därmed att (enligt Nordisk familjebok) nors till följe av sin obehagliga lukt brukas som föda nästan uteslutande av fattigt folk. Jmf. ock i Problemata L 4: »Der er dyrt kiøb paa Gryn oc Tarme, naar mand giør Pølse i Hyldepibe».

Läs med B *er*. Då *gōbius* har lång rotstavelse, är dess användning i vår vers inkorrekt.

D127 = S111.

Ordspr:s mening framgår tydligt av Vedels översättning av Saxo s. XVIII: »Hør huorlunde det almindelige Ordsprock liuder om denne graahærdige oc andre hans lige: Gamle træ er fald i Vande». Jmf. ock Málsháttakvæþi 23, 4: »Falls er ván at fornu tré», hvilket isl. ordspr. möter även på andra ställen i isl. literaturen (jmf. Möbius i Zeitschr. f. deutsche philologie, Ergänzungsband s. 38).

D128 = S110.

Nyerups förmodan, att där ursprungligen stått *inter* mellan *vtrumque* och *dirimunt*, är oantaglig. Man skulle nämligen med denna emendation ej längre få rim mellan *vtrumque* och *bolumque*, framför *inter* skulle elision inträda, som annars ej brukas i A eller S, och slutligen skulle ultima i *casus* komma att felaktigt användas såsom kort. Intet ord bör insättas. Versen är ej inkorrekt, ty det är som bekant ingen oregelbundenhet, att i leoninsk vers den i huvudcesuren stående stavelsen (såsom här *que)* brukas såsom läng.

Det fsv. *sagha* missuppfattas av Reuterdahl såsom »berättelse», och Molbech nr 4389 begår samma misstag med da. *sawæ*. Att det fsv. *saghi* (da. *save)* betyder »bit», framgår så väl av lat. *bolum (bolus* »bouchée» Du Cange) som av *bidh* i B. Fsv. *saghi* förhåller sig till isl. *segi* »a slice, bit, clot» som fsv. *draki* till isl. *dreki* etc. En äldre böjning nom. *sæghi* (med »palatal-omljud»), ack. *sagha* gav upphov åt fsv. *saghi*, *sagha* och åt isl. *segi*, *sega*. I A synes *ee (mellem)* ha missuppfattats såsom »alltid»; *ee mellem* står i st. f. *emellem* (jmf. B, S). Däremot torde *stundom* (i S) urspr. tillhöra ordspr. (jmf. lat. *sepe)*.

Som bekant förekommer detta ordspr. i många skilda länder; jmf. t. ex. följande nord. varianter: isl. »Margt ber (fellr) milli munns og sopa» (Guđm. Jónsson 225), »Margt fellur á mille Mun*n*s og saxa» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Man har väl tänkt på *sax* »matkniv» eller på *sax* »pølsemad, plukkemad»; men *sopa* och *saxa* äro väl senare förändringar av *sega (sagha)*. Jmf. vidare »Det kann ymist falla millom hand og munn; der er fall imillom hand og munn (= maten er ikkje viss fyrr i munnen, Aasen[2] 27), färöiska »Eingin skàl kanna sàr bitan, firr enn hann er svölgdur» (Hammershaimb i Ant. Tidsskr. 1849—51 s. 285 nr 215).

D129 = S112.

Komm. i B förklarar ordspr. sålunda: »Feles cupit placere domiaę (för *dominę)* suæ: *et* canis domino: hoc est ancilla matri familias: *et* famulus patri», och i överensstämmelse härmed upptar Syv I,439 ordspr. under rubriken *Tjener. Tyvnde.*

Genom skrivningen *cattus* (D), hvilken stavning även annars förekommer i mlat., blir rotstavelsen lång såsom metern fordrar, men i komm. klandras bruket av *cattus* i st. f. *cătus*. Så ock användningen av *heros* = *herus*, hvilken form emellertid också annanstädes möter under medeltiden (jmf. Diefenbach: Gloss.).

Jmf. isl. »Hundr er sínum herra líkr, köttur sinni frú» (Guđm. Jónsson 156; och även 192), och delvis även nyd. »Hunden følger herren, og katten huset» (Kristensen nr 3379).

D130 = S113.

Komm. i B meddelar följande förklaring: »dicitur in eos qui rem vtilem abijciunt eo q*uod* pro tempore non seruit. Sicut bos quidam in hyeme: videns caudam suam inutilem curauit eam abscindendam: cum autem a muscis morderetur in æstate sero indoluit abscissam caudam». Enligt Grubb[2] s. 425, som även påminner om att kon under den heta årstiden behöver sin svans till skydd mot bromsar och flugor, användes ordspr. »Koon torff en gång sin rumpa wedh» huvudsakligen i denna nyss av komm. i B nämnda meningen, men särskilt såsom en förebråelse till otacksamma personer. Jmf. isl. »Sá kemr dagr, að svínið þarf síns hala» (Guđm. Jónsson 286).

D131 = S114.

Ordet *halff skratthes* och det därtill i S svarande *halfth skræt* har gjort flera författare svårigheter. Nyerup anser *halff skratthes* vara dunkelt, och Kalkar upptar det i sin ordbok med frågetecken och utan att giva bestämd förklaring, ehuru han påminner om ett par nynord. dialektord (jmf. de nedan anf. orden). N. M. Petersen: Det danske, norske og svenske sprogs hist. II,279 anmärker, att »*skratte*, isl. *skratti* betyder et skrækkebillede, jætte, ondt væsen; *halfskratte* formodentlig deraf en vanskabning», under det att Mau nr 10051, med anslutning till Syv I,569 förklarar *halfskrattes tale* med »tale som skratter . . . taabelig snak». Reuterdahl åter (s. 143) menar, att läsarten i S troligen har företräde framför läsarterna i D, och han översätter *halfth skræt ordh* med »till hälften stympadt ord» (av *skrædha*). Uttrycket »ett till hälften stympat ord» mot-

svarar dock alldeles icke latinet, och »ett halvskrätt ord» vore även i och för sig ett mycket konstigt uttryck.

I motsats till Reuterdahl tror jag därför, att A innehåller den ursprungliga läsarten. För denna läsarts ursprunglighet talar redan den omständigheten, att ordspråket då får kvinligt rim: *Halff skratthes tale haffwer hwerken howeth eller hale*, men framför allt att man härigenom får en fullt tillfredsställande mening av den nordiska texten.

Redan på Syvs tid har ordet *halff skratte* varit obegripligt (jmf. hans ovan antydda förklaring). Mot N. M. Petersens tydning av ordet såsom »vanskabning» talar, att man ej inser, hvarför en vanskaplig mans tal skulle sakna begynnelse eller slut. Jag uppfattar därför *halff skratte* såsom sammansatt med det i nysvenska bygdemål ännu kvarlevande *skratte* »narr, gäck», hvilket av Rietz anföres från Västergötland och Småland, och hvilket enligt hans uppgift även brukas av Laur. Petri. *Halff skratte* betyder alltså »en halvfåne», och att dennes tal är osammanhängande, är lätt begripligt. Jmf. härmed den hos Syv II,241 givna förklaringen av *En sladderhank:* »Som taler forfløjne ord. Hvis tale har hverken hovet eller hale, fund eller grunde». Överensstämmande med texten i A har den fsv. texten en gång havt *halff skratta*, men sedan ordets mening blivit glömd, har det förvanskats till *halfth skræt*. Det i S mötande *stiærth ælla ænda*, motsvarande *howeth eller hale* i A, är troligen också oursprungligt. Det behöver ej närmast hava uppstått av *stiærth ælla ænne* (»panna»), som dock närmre skulle motsvara *howeth eller hale*, men även på fsv. har ordspr. liksom på fd. utgjort ett rim, om dess fsv. form, nära överensstämmande med den fd. i A, varit: *halff skratta tala hawir hwarte howudh ælla hala*. Sedan *halff skratta* utbytts mot *halfth skræt*, har *tala* ersatts av *ordh*, emedan *skräda ord* är en stående fras.

Man väntar nu att *hermaphroditi, hermofroditi* (båda formerna förekomma även annars i mlat., Diefenbach: Gloss.) skulle ha samma mening som det motsvarande *halff skratthe*.

Till Kalkars antagande (Ordb. under *halvskratte)*, att det mlat. *hermaphroditus* här liksom stundom annars betyder »gilding», finnes, så vitt jag ser, ingen tillräcklig anledning (ty att Moth i vårt ordspr. använder uttrycket *halvkarls*, är icke en sådan). Däremot vore det väl ej djärvt att förmoda, att man återgivit *halff skratte* »halvfåne» med *hermaphroditus*, hvilket visserligen annars ej har denna betydelse men dock liksom »halvfåne» utmärker ett slags halv-utbildade, halvt vanlottade mänskor. Genom en ringa emendation skulle man dock erhålla ett lat. ord som fullt motsvarar *halff skratte*. Då mlat. *fronitus* betyder »weiser, wyse» (Diefenbach: Gloss.), och då i latinet och mlatinet *hēmi-* »halv-» är en vanlig kompositionsled, t. ex. i det såsom okvädinsord brukliga *hemicillus* (av *ἡμίλλός*) »ein halber esel», *hemicyclium*, *hemitogium* »ein halb cleyd» etc., så är det möjligt, att vår lat. text i st. f. *hermofroditi* urspr. havt *hēmifroniti* av **hemifronitus* »halv-vis, halv-klok», alltså med samma betydelse som »halv-fåne»; jmf. att sv. »halvdöd» motsvarar lat. *semianimus* »halvlevande». Det latinska uttrycket *sermo hemifroniti (hermofroditi) non fit caude vel capiti* är tämligen påfallande men ej underligare än åtskilliga andra vändningar i dessa lat. ordspråk.

D132 = S116.

Reuterdahl (s. 147) och Rydqvist VI förklara *wrakt* = *wrækt* »ovänskap, groll» etc., och Molbech nr 4508 är böjd antaga, att *wrakt* är en ursprungligare läsart än det i D mötande *wanarth*. Detta är dock enligt min åsikt ej troligt. Även Grubb[2] s. 844 har »Waanart haar en långan stiärt. i. e. Odygd är ond at vthrota. Han sätter diupa rötter». Jag antar därför att *wanarth* är den ursprungligare läsarten, och att *wargin* och *wrakt* i S äro därav förvanskade, såvida ej *wrakt* skulle stå i st. f. *wart* dvs. *u-art* nysv. »oart», som är synonym till *vanart*. Ordspråkets mening belyses av Grubbs ovan anförda förklaring och ytterligare

genom den av H. Thomesen († 1573) givna och av Mau nr 5346 citerade tydningen: »Forældres onde Art og Rygte følgér Børn og Afkom». Möjligt vore det att fatta *wanarth* såsom »en dålig släkt, ett dåligt släkte» i överensstämmelse med lat. *stirps inhonora* och med betydelsen av det äldre da. *art* i t. ex. *denne´ onde art begerer tegn*, och Thomesen har kanske uppfattat ordet på detta sätt. Men ordspr. giver tillfredsställande mening, även om man förstår *wanarth* som »dålig art, böjelse eller vana», hvilken mening Grubb tydligen inlägger i ordet.

D133 = S115.

Ordspr:s mening är troligen: »man får alltid någon anledning till träta, när man vill åt en välbärgad mans egendom»; jmf. Hedegaard s. 306, som anför ordspr. såsom synonym till: »Naar Ulven vil giøre Faaret Uret, da er det lige meget, hvad enten det staaer oven eller neden Bækken». Den av Mau nr 8250, från N. F. S. Grundtvigs ordspråkssamling citerade, betydelsen av »Det er nemt at finde sag med en féd so» torde därför vara oursprunglig; där tillägges nämligen förklarande: »for hun er ikke bleven féd af intet». Även på isl. möter ordspr., och i flera något avvikande former, t. ex. »auþfengnar 'ru gelti sakar» (Málshátta-kv. 26, 8), »feitur uxi hefur fulla sök» (Scheving II,13), »Feitur gǫlltur hefur fulla sök» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. Guđm. Jónsson 105).

Läs i S *pingui;* i A vore *giffwen* en korrektare form än *giffweth*.

D134 = S136.

Ordspråkets mening framgår därav att Syv I,95 anför det under rubriken *Ære-løes* och s. 363 under *Ry. Rykte. Tiding*. I komm. i B heter det: »Vulgo dicitur non est fumus sine igne», hvilket är en ordagrann översättning av

det ännu allmänna, i ungefär samma mening använda, ordspråket »ingen rök utan eld».

Läs i S *vaporare fumum*.

D135 = S117.

Komm. i B förklarar ordspr. med »quia pueri non perspiciunt quid comedant», och Nyerup menar att ordspr. vill uttrycka den tanken, att barnet är oförsiktigt i sina njutningar, så att det blandar heterogena saker samman, hvarav det sedan blir sjukt. Av liknande åsikt synes Mau nr 496 vara. Något annorlunda uppfattas ordspråket hos Grubb[2] s. 40: »Barnamagen är blind. i. e. Han taar wed allehanda spijs. Och lijknas wed en Formans taska, som taar emoot allehanda mynt. hwar under och förståås dhen girigas begärelse».

D136, D200 = S118.

Då man i de nordiska språken kan använda och väl oftast använder *blind* om den som (nästan) alls icke ser, men *döv* om den som hör illa men dock något, så kan vårt nord. ordspr. framställa motsatsen mellan den blinde och den döve så som det gör, och överensstämmande härmed motsvaras i D200 = S118 *Then døffwæ* av *surdaster*; jmf. Mau nr 860, som förklarar *den døve* med »den tunghøre». Man bör alltså i latinet till D200 = S118 läsa *at* och i danskan i B är *døde* tydligen tryckfel i st. f. *døve*. Då emellertid Chr. Pedersen uteslutande tagit hänsyn till latinet, har han förstått *surdum* i D136 såsom »fullkomligt döv». Han missuppfattar därför ordspr., och för att få något slags mening i det, sätter han frågetecken efter *in quid* och förklarar ordspr:s senare del: »sonus instruit surdu*m* in quid? q. d. in nihil: quia sonus linquit ipsum vt lux cęcum».

D137 = S119.

Jmf. isl. »Alldrei er skaum*m* þeim minna, ad wikja þeim meyra» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och D142. Latinet återfinnes hos Andreas Gartner: Proverbia dicteria vna cum Germanica interpretatione (Frankfurt 1572, bl. 20).

D138 = S120.

I komm. i B heter det: »Melius est cederė verbis hominis iracundi . . . q*uam* dari .i. subijci eius ferulis .i. verberibus acerbis». Redan Nyerup identifierar *sie* i D138 med isl. *síga*, under det att Molbech nr 4224 synes vara böjd antaga, att *see ved* »agte paa» är den ursprungligare läsarten. Då *sie wedh* betyder »giva vika för» (jmf. isl. *láta sígast* »trække sig tilbage, vige ud af striden»), men, så vitt hittills är känt, *see ved* liksom isl. *siá við e-u* torde böra översättas »tage sig i agt for ngt», så passar i detta sammanhang endast det förra uttrycket. *Sie wedh* är alltså älst, och det stämmer närmast med lat. *cede* och med *væia* i S. Syv I,460 har: »Det er bedre at see ved oord end hugg». Jmf. isl. »betra er ad bogna vid ord, en bresta vid høgg» (Scheving I, s. 10).

D139 = S126, D1209 = S925.

I det fsv. *farandæ ær fæstir øre* översättes *farandæ ær* riktigt av Söderwalls ordb. s. 240 sp. 2 med »utgående är», »utbetalas måste». Däremot torde den i anf. skr. (under *fæsta* 8) givna betydelsen »utfäst, utlovad» åt *fæstir* i detta sammanhang vara mindre noggrann. Liksom det isl. *festa* kan betyda »to give bail», och liksom det fgutn. *festa* betyder »pantsätta» (jmf. Schlyters glossar till Gottlandslagen), så har fsv. *fæsta* här samma mening »pantsätta», »pantförskriva» (jmf. med uttrycket *fæstir øre* det nysv. *pantpänningar*). Detta bekräftas dels av motsvarande fd. ordspråk

i A »Panth bær penninghe hiem», dels av latinet i D 139 = S 126, som betyder »en ränta (avgift), som bekräftas av revers, betalas hastigt». Till latinet i D 1209 giver komm. i B följande förklaring: »Scito stipes . . . esse præsto .i. paratas: necesse .i. necessario».

Nyisl. har »Frændi er fastr eyrir» (Guðm. Jónsson 113), hvars form så mycket påminner om D 1209 etc., att dessa ordspråk säkerligen hava historiskt sammanhang med hvarandra: det isl. torde vara en förvanskning av det da.

D 140 = S 121.

Ehuru läsarten *rigesth* i D är möjlig, är väl dock komparativen *rikare* i S bättre; jmf. isl. »Sjón er sögu ríkari» (Guðm. Jónsson 314), men däremot i Hegelunds Susanna s. 85 »Siun er sagn rigeste». Nyerup påminner om det nyd. »Der gaaer syn for sagen (sagn)» (även i Hegelunds Susanna s. 84); det möter ock såsom margrubrik i Vedels översättning av Saxo s. XXXVIII.

Scitus »verordnung, beschluss» betyder i mlat. även »scientia, cognitio, notitia» (Du Cange). Läs *fit quod* med B och S.

D 141 = S 122.

Komm. i B påminner om Predikareboken kap. 1: »Omnia flumina intrant in mare: *et* mare non redundat» och tillägger: »Solet dici quando habenti plurima plura dantur. aut quando cuncta originem suam repetunt».

Strand synes här (liksom förhållandet ännu kan vara i nyd., se Molbechs ordb.) användas om »den kysten eller strandbredden nærmeste deel af havet».

D 142 = S 124.

Ordspråkets mening, som även för sig är klar nog, belyses därav att det av Syv I,505 upptages under rubriken

Ydmyghed (jmf. ock Rhodins förklaring s. 22 »Den fattige får altid sitta imellan»). Chr. Pedersen har därför ej riktigt förstått ordspr., när han yttrar: »Hoc est qui vult ad aliquam curiam intrare debet se se moribus illius conformare», och vidare: »Quando superliminare ostij est demissum: oportet intrantem flectere collum». Ty det är tydligen fråga om en lågt byggd dörr och ej om en dörr, hvars öppning tillfälligtvis är låg, emedan *superliminare* är nedfällt. Jmf. D 137.

D 144 = S 125.

Belg (i B) är »barn» (jmf. Kalkars ordbok och det skånska *bäll* »liten gosse», *pågabäll* hos Rietz). Om *belg* (ej *hwar)* är den ursprungliga läsarten, hvilket dock är ovisst, så har ordspråket innehållit en alliteration; jmf. det isl. »Þángað leitar (þráir) belgr, sem borinn er» (Guðm. Jónsson 390).

Børin i S skulle kunna innehålla *i*-omljudd vokal (jmf. fsv. *yllin* etc.), men *ø* kan ock vara skrivfel för *o*.

D 145 = S 128.

Jämförelsen mellan den fsv. och fd. texten gör troligt, att ordspr. ursprungligen i da. havt subst. *samnedh* »samling» (här »stim») liksom i fsv. *sampnat*, samt att ordspr:s slut (i da.) lytt: . . . *ofte stor hwal* (eller *stor fisk)* (jmf. *sthoor hwalff* i D och *stora fiska* i S). Skrivningen *hwalff* för *hwal* beror tydligen därpå, att vid denna tid *-lff (-lv)* övergått till *-ll* i *kalff*, *halff* etc. (nu uttalade utan *v*-ljud). Då man emellertid skrev *-lff* i *kalff* etc., infördes stavningen med *-lff* även i ord, där den var etymologiskt oberättigad.

Om den till oss komna formen för det lat. och det nord. ordspråket för övrigt är väsentligen den ursprungliga, betyder det givetvis, såsom komm. i B förklarar: »Multi parui viri superant virum magnum», och det är ju möjligt att så är.

Emellertid ger, såsom också Nyerup anmärker, utan att dock därav draga någon slutsats, naturhistorien ej bekräftelse åt ordspråkets uppgift. Tvärtom är det fallet, att en hval ofta jagar ett helt stim sill framför sig, och man ledes därför till den frågan, huruvida möjligen ordspråket en gång uttryckt denna tanke, så att de ord, som i ordspråkets nuvarande form äro subjekt, urspr. varit objekt, och tvärtom. I det da. »samledh *[samnedh]* sijldh stijgghер offthe sthoor hwalff» kan så väl *samledh [samnedh] sijldh* som *hwalff* vara subjekt. I fall *hwalff* urspr. varit subjekt och *sijldh* objekt, skulle latinet ha lytt »cetus iunctiuam fugat alecum comitiuam». Men sedan man i da. missuppfattat *hwalff* såsom objekt, emedan det stod efter verbet, kan latinet ha fått sin nuvarande form, och den fsv. texten bildats efter det förändrade latinet och den missuppfattade danskan.

Mlat. *comitiua* »societas» (Du Cange); *cecum* (i S) är troligen skrivfel för *cetum*, ehuru enligt Diefenbachs Novum gloss. i mlat. någon gång *cecula* »hval» anträffats.

D146 = S127.

Komm. i B gör- följande konklusion: »Ergo quilibet loco natiuo ac gubernatori suo se co*m*mittere debet». Enligt Nyerup brukas ordspr., när en barnskara mister sin far och försörjare och därför måste lemna fädernehemmet, och enligt Mau nr 785 användes det även om soldater, som förlorat sin anförare.

Apiaster är »apum magister» (Du Cange).

D147 = S138.

Nyerup betvivlar att *sith barn* i A skulle vara dativ, och även Molbech s. 43 noten finner ordspr:s mening dunkel. Att dock värkligen *barn (sith barn)* urspr. varit dativ till *sancker*, såsom det antages av Levin i Fædrelandet för 1850

nr 251 s. 2 sp. 2 och av Mau nr 2038, framgår av flera omständigheter. Först och främst får man härigenom den antagligaste meningen. Vidare uppfattas lat. (hvarom straxt nedan) på detta sätt i komm. i B, när det heter: »mulier paupercula non potest educare *et* ad statum honestu*m* promouere filiu*m* suu*m* vna opera: sed pedetentim .i. paulatim». Syv I,500 har: »Af lidet og lidet sanker fattig kone barn (ɔ: hun kand ej paa engang men efterhaanden faa sin søn forfremmed»), och Skaaning A 3 s. 1 förklarar ordspr.: »Det er, der faar hun noget, der lidet til Hielp at udfly sin Søn med». I överensstämmelse med D har fsv. säkerligen en gång havt: *sankar fatigh kuna barn(e) saman* eller *sino barn(e) saman*; senare *sit barn* (dat.) *saman*. Härav har sedan genom förvanskning blivit *sik barn saman* (underligt nog har även Molbech i sin upplaga genom något misstag satt *sig barn* i st. f. *sith barn* i A), och under denna form uppfattades ordspr: »fastän en fattig kvinna annars ej kan skaffa sig något, nog skaffar hon sig barn». — Jmf. med vårt ordspr. det av Nyerup och Molbech från Ray s. 170 (A Collection of english Proverbs, with short annotations, 1678) citerade engelska ordspr. »By litle and litle the poor whore sinks her child (her barn)».

Såsom redan nämnt, uppfattar Chr. Pedersen i sin komm. latinet, som om där stode *infanti* (ej *infantem)*. Jag antar att *infanti* är den urspr. läsarten, men att den förändrats till *infantem*, på det att man måtte få bättre rim till *pedetentim*, liksom flera gånger annars ord godtyckligt förändrats för rimmets skull (jmf. t. ex. komm. till D 10). Att penultima har *-an-* i *infanti* men *-en-* i *pedetentim*, strider ej mot rimsättet i denna ordspråkssamling (jmf. inledningen till delen I).

D148 = S135.

Komm. i B förklarar: »Qui gaudet de emolumentis, .i. lucris: debet obire onus propter q*uo*d ea constituta sunt: q*uo*d dicitur in sacerdotes *et* officiarios ociosos qui fructu*m*

tamen metunt», och Syv I,269 uppför vårt ordspråk under rubriken *Lige for lige i godt og ondt.* Det da. ordsprākets mening är alltså tydligen: »fördelar skola betalas med arbete», och det är obefogat att, såsom Nyerup anser vara möjligt, emendera *gaffen* till *gaffue*. Det fsv. ordspr. säger väsentligen detsamma som det fd.

D149 = S137, D150, D359 = S317.

Detta nordiska ordspråk har under senare tid diskuterats av åtskilliga författare: Nyerup i Peder Syvs kjernefulde ordsprog s. 153, och i hans upplaga av Peder Laale, N. M. Petersen: Det danske, norske og svenske sprogs historie II,279, Molbech s. 294 noten (och 180 noten), Levin i Fædrelandet 1850 nr 255 s. 1 sp. 1, Mau nr 7793.

Det möter i en något senare tid under två olika former, som dock obetydligt skilja sig från hvarandra. Sw. Ordsedher upptar: »Thet är widt wäga moth säl är then som något gott haffuer gordt» (C 6 s. 2); så ock Grubb² s. 850: »Wjjdt wäga moot, säll är dhen som wäl haar giordt. i. e. Ehwart man kommer i Werlden, är gott haa så handlat, at man finner wänskap för sig; Dher han haar nederlagdt någon wälgiärning», och på liknande sätt Syv I,346 under rubriken *Reise. Vej. Gang:* »Vidt er vejemood, vel dend vel haver gjord». Och detta motsvaras av det no. »D'er vidt vega-mot; han er sæl, som vel heve gjort»; dock förekommer ordspr. i Norge vanligen under en kortare form: »D'er vidt vege mot», — »med den mening, at man let kan træffe en bekjendt paa et sted, hvor man ikke venter det» (Aasen² s. 172). Med denna kortare norska form är det isl. *víða liggja vegamót* »there are many cross ways (meetings) in the world» (Oxford-ordboken; Guđm. Jónsson 351) ungefär identiskt. Av det anförda torde tydligen framgå, att ordspr. under formen ». . . som wäl haar giordt» vill säga: »korsvägarna (isl. *vega-mót* »vejskjel»; no. *vege-mot* »sted hvor to eller flere veie støde sammen») äro vidsträckta

(korsvägssystemet är vidsträckt); man träffar därför mången oväntat på sin färd, och väl den, som så har handlat, att han möter vänner, ej fiender».

Å andra sidan finna vi hos Syv I,91 under rubriken *Ende. Tilkommende Ting:* »Vidt er vejemood, vel dend som velgjør», således med verbet *(gjør)* i presens liksom i vårt medeltidsordspråk. Så ock i isl. »víd eru vegamót, sæll er sá sem vel gjørir» (Scheving I,52). Det är icke omöjligt, att detta ordspr. använts i betydelsen »välj den goda vägen» (jmf. latinets *fausti quibus actio pura* och *fas tibi sit carum*; under det att *bona dilige*, *non age stulta* snarare tyder på att ordspr. skulle vilja säga: »handla klokt»). Härför talar ock komm. i B till D149, där det heter: »dicitur in eos qui turpiter agunt: quia se a nullo videri putant cum sæpe errent: quia semper a deo *et* ab angelis videntur». Men att man såsom motiv till uppmaningen »saligh ær then wel gør» även under medeltiden kunnat tänka sig beröringen med andra mänskor, framgår därav, att enligt komm. i B till D359 orsaken till *fas tibi sit charum* säges vara: »vbiq*ue* multi sunt qui opus tuum videant»; jmf. härmed den av Grubb och Aasen givna och ovan anförda förklaringen av ordspr. under den något förändrade formen. Det är för övrigt mycket möjligt, att ordspr. till följe av sin tämligen vaga form havt en ganska vidsträckt användningslatitud, så att det använts både såsom en uppmaning att handla moraliskt rätt och såsom en uppmaning att handla praktiskt klokt.

D150.

Se komm. till D149.

D151 = S123.

Jmf. isl. »Guð hjálpar þeim, sem hjálpa vilja sér» (Guðm. Jónsson 126) och Proverbia communia 690 »Tot gods hulpe hoort arbeit. Es laborator et erit deus auxiliator», hvarmed

samma mening uttalas som i vårt ordspråk, men i en tydligare form. Dess mening är nämligen: »blott den som själv strävar, kan hoppas på Guds hjälp»; jmf. Problemata bl. D7 s. 2. Emellertid hör vårt ordspr. enligt uppgift av Syv föret. B 2 s. 2 till dem som missbrukas »udi Signen og andre ulovlige midler». Man har väl alltså anfört ordspr. såsom ett slags ursäkt för begagnandet av signeri. Jmf. D47.

Båda läsarterna *commenti fit* och *commentis sit* äro möjliga. Mlat. *commentum* »gedaht» (Dief.: Nov. gloss.), »eftertanke».

D152 = S139, D459 = S398, D902 = S805.

Med *radh* menas här väl snarast »utväg», och det nord. ordspr. betyder »den som fruktar, finner alltid någon utväg» (jmf. »Han är intet galen, som ondt rädz», Grubb[2] s. 553). Så har väl även Syv I,339 uppfattat ordet *reddes* i det av honom anförda »Dend vorder raad som reddes» (jmf. *ræddes* »bliver bange, frygter sig» i Vid. selsk. ordb.). Men då detta ord nu motsvaras av nyd. *rædes* (Molbechs ordb.), synes man i det nyd. ordspr. »Den times raad som reddes» (N. F. S. Grundtvigs ordspråkssamling) ha missförstått *reddes* såsom »räddas» (jmf. Mau nr 7579). Ordspråket uppmanar till försiktighet.

Chr. Pedersen förklarar i komm. till D459 latinet: »is qui hęret .i. affixus est metui .i. semp*er* metuit ne peccet in deu*m* aut homine*m* . . . possit frui honore: quia omnia decenter facit aut salte*m* veniabiliter». Denna förklaring stämmer ej och den lat. texten icke riktigt med det nord. ordspr., men *honore* behöver väl ändå icke utgöra någon förvanskning av ett annat ord.

D153 = S140.

Ordspr. förekommer som bekant i isl.: »eru kǫld kvenna ráþ» (t. ex. i Niála, kap. 116 r. 60, Köpenhamns-uppl. av 1875) och brukas ännu t. ex. i de av Bugge utgivna Gamle norske folkeviser s. 39: »saa kalle æ' kvenderaa». Enligt

Mau nr 5158 har H. Thomesen († 1573) ordspråket under följande förvanskade form: »Kort er Kvinderaad, det har hverken Hoved eller Hale».

Qwinder i D kan vara gen. pl. I komm. i B klandras bruket av *mulīere* i st. f. *mulĭere*.

D154 = S141.

Se komm. till D 52.

D155 = S143.

Detta fsv. ordspråk, som väsentligen är identiskt med det i B anförda, är vanskligt att tillfredsställande förklara. Det är delvis ordet *kasi* men i synnerhet *masaar*, som gör svårighet. Redan för Syv voro dessa ord obegripliga, eftersom han i företalet B 7 s. 2 menar dem vara »uppdiktade». Reuterdahl anser (glossaret) *kasi* vara »ett nästan oförklarbart ord» men påminner till ordets belysning dels om *kase* »bråte» etc. (vård*kase)* dels om isl. *kassa* »gröt, välling», dels om *kasig*, *kåsig* »trög, dum». Vid *masa* tänker han dels på det dialektiska *masa* »värma, uppfriska» dels på det da. *mase* »smula sönder». I sin ordbok upptar Söderwall »*kasi*, m. [Jfr Sv. dial. *kase*, sängvärme. Jfr äfven Nygutn. *kas*, f. mos], värme, sängvärme?, mos, gröt?» och *masa* översättes där »värma, upphetta?» *Kase* upptages utan förklaring av Kalkar. Enligt Nyerup skulle *mase* betyda att »slæbe, tumle, stræbe med noget», under det att Mau nr 4610 förklarar ordspr. i B med »egl. hvor en uvidende person har knust noget smaat; hvor børn have snasket».

Betydelsen av latinet (från hvilket man väl bör utgå, och hvarmed den nord. texten bör vara väsentligen liktydig) är otvivelaktig: »det visar sig på käkarna (kinderna), huru mycket man äter inom dem», och härmed stämmer fullständigt »Thet kenner vel paa kijndh hwat man ædher» (A). Att den nord. texten i BS har samma mening, framgår av Skaaning A 6 s. 1, som upptar: »Det kiender paa

Kind, hvor Kasse haver masset (Det er: mand kiender vel paa Kindbackene hvordan Madkielderen er)». Syv I,127 lemnar alldeles samma förklaring till detta ordspr., som han anför under samma form (dock: *kase haver mased).* Om ordspråkets användning upplyser dessutom komm. i B: »Dicitur in eos qui non possunt diuitias *et* opes suas abscondere». Det är alltså troligt att det nord. ordspråket i B och S bör innehålla den tanken, att man nog märker på kinden, när någon blir väl född. Måhända är därför fsv. *masa* (da. *mase)* identiskt med det i Serenius' svensk-engelska ordbok anförda *masa sig* »to pamper one's self»; jmf. ock det av Rietz upptagna *masa* »äta och göra sig goda dagar», och *masa (mase)* betyder då »göda». *Kasi* åter kan väl översättas med »gröt»; jmf. de ovan anförda gottl. *kas* »mos» (Rietz) och kanske ock nyisl. *kássa* »tynd melgrød af vand» (Björn Haldorsens lexikon). Ordspråket betyder i så fall: »det synes väl på kinden, hvar gröten göder» (S), »man märker det på kinden, hvar gröten har gött» (B) dvs. »den kinden blir fet». Jmf. härmed ett av Mau anfört ordspråk, som snarast är en variant av det nu avhandlade: »Det kjendes paa kind, hvad mund har fortæret».

D157 = S145.

Mau nr 1528 förklarar ordspråket: »disse ere ofte som døde for hans efterlevende, tage sig ikke af dem», och han liksom Nyerup uppfattar alltså *dødh* i uttrycket *dødh mandz* såsom adjektiv. På liknande sätt har man förstått ordspr. på Island, åtminstone i senare tid, hvilket framgår av skrivningarna »Dauðr er dauðs manns vinr» (Guðm. Jónsson 60) och »daudir eru dáins vinir» (Scheving I s. 13). Då emellertid denna uppfattning av ordspr. ej stämmer med latinets *morientis,* tänker Nyerup sig att det i da. kanske rätteligen skulle heta *døende mandz.* »Död mans» motsvarar dock tillräckligt *morientis* för att kunna vara ursprungligt, men även följande uppfattning är möjlig, hvarigenom överens-

stämmelsen med *morientis* blir större. På isl. betyder *dauþa-maþr* (kompositum med subst. *dauþi* »död») »person som skal dø», och ehuru våra fsv. eller fd. lexika ej upptaga något motsvarande ord, är det möjligt, att det fsv. *dödz-man,* fd. *døðh-mand* (sammansatt med subst. *döþer)* havt samma betydelse som isl. *dauþa-maþr;* jmf. det da. *være dødsens* »vara hemfallen åt döden». En bekräftelse härpå lemnar måhända Skaaning A 6 s. 1, som anför ordspråket under formen »Døde er døde Mands Venner». Ehuru Skaaning själv ej synes ha förstått *døde Mands* såsom ett kompositum, kan det dock så fattas och vara identiskt med det anförda isl. *dauþamaþr*. Sedan isl. *dauðs-mannz* (av *dauðr* m. = *dauði)* uppfattats som *dauðs mannz*, utbyttes det mot *dáins*. Ordspråkets mening är i så fall, att i dödens (och nödens) stund övergives man av sina s. k. vänner.

Något *relabo* har jag ej återfunnit i lexika, men då det naturligtvis är sammansatt med *labo* »vackla», är dess betydelse »vackla tillbaka» icke tvivelaktig.

D158 = S146.

Syv I,248 upptar ordspr. riktigt under rubriken *Lade som. Anstille sig anderledis*, och Grubb² s. 556 har: »Mången söker dhet man intet wil haa. i. e. Som man wille säya: Vthi en Biörnejagt sökes fulle Biörnen: Men för fahran skul, gäs han giäna [läs *giärna]* förbij». Komm. i B åter anmärker: »Omnes enim petimus fieri senes: *et* nullus iam velit esse senex». (Jmf. D 1182).

D159 = S147.

Se komm. till D69.

D160 = S148.

Rask (Literaturbladet = Saml. afh. II,433) anser ordspr. »Hoo som wmgaas meth wlffwe han nymmer at tydhe»

meddela »den simple erfaringssætning, at man ved at omgås slette mennesker, fordærves». Det är nog sannt, att ordspr. under denna form innehåller denna enkla tanke, men enligt min uppfattning är ordspr:s ursprungligare form: . . . *han nymme at tydhe* »han må lära att tjuta». Härför talar så väl latinets *esto* som läsarterna i B *(skall)* och i S *(thiwth*, imperat.); så ock den av Syv I,409 meddelade formen »Hvo som er blant ulve skal tude» ävensom flera moderna former av vårt ordspråk, t. ex. det svenska »man får tjuta med ulvarna» dvs.: »man får taga seden, dit man kommer, även om den ej skulle vara den bästa».

Latinet till vårt ordspråk återfinnes i Proverbia gallicana ab Io. Aegidio Nuceriensi latinis versibus traducta s. 60 (enligt Suringar: Erasmus s. 38). Jmf. ock i Proverbia communia 210: »Die mit wolven omgaet, moeter mede hulen» = »Si lupus ipse lare secum debes ululare».

D161 = S151.

Komm. i B anmärker: »Puellam accipit more patriæ pro famula» och förklarar ordspr.: »hoc est mulier delira *et* vetustate trem*e*ns *et* cęcutiens *con*teret vasa bona . . . in frusta». (Emellertid är läsarten *conterit*, överensstämmande med presens *brydher*, bättre än *conteret)*. Även annars har *gammel møø* (= *puella vetusta)* blivit uppfattat om en tjenarinna. En gammal hand har i universitetsbibliotekets exemplar av A tillskrivit följande förklaring: »quia imperiosa est och hun thiæner effter orloff», och Mau nr 6687 menar att ordspr. syftar på tjänstefolks ovarsamhet, under det att en gammal hand i a gör följande anmärkning: »Et jucundissimus hic nostras puellis parcere non potuit; sensus est, quod rara sit adeo puella vetusta». Jmf. ock det isl. »Gomul mey gryter oll karin*n* sundur» (Uppsala-fragm.; jmf. ock Guđm. Jónsson 127), där betydelsen av *grýta* synes stå närmaśt den hos no. *gryta* »kaste, slænge; i sær kaste sammen i en hast».

D162 = S161.

Ordspråkets mening är tydligen, att Gud ensam vet om pilgrimsresan företages i ett fromt eller i ett världsligt syfte. Läs snarast *cedat* (med S).

D163 = S131.

Den nordiska texten synes skola betyda: »därför är världen vid, att hvar och en får (skall få) sin värksamhet», och härmed stämmer latinet rätt bra: »trakterna äro vidsträckta; därför går konsten (= kan konsten gå) på olika sätt». En emendation av *haffwer* till *haffwe* är kanske ej behövlig.

I komm. till B förstås ordspr. annorlunda: »Quia diuersis regionibus diuersi probantur mores *et* artes: non simplex est ars sed varia discenda». Mau nr 11415 förklarar däremot: »Hele verden staar den aaben, som har lært noget», och på ungefär samma sätt synes redan Nyerup förstå ordspr. Förra delen av detta ordspr. brukas ensam i en något liknande mening. Så har Grubb² s. 882: »Werlden är wijdh. i. `e. Som man wille säya: Dhen gamble Guden lefwer än. Item: Får man icke blij i Stugun så går man vth på Gården». Ännu brukas med denna betydelse: »världen är stor».

D164 = S149, D403 = S366.

Jmf. isl. »Ad þui spyr hinn ríke, hvad fátækur kann ad fá» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o); jmf. Guđm. Jónsson 23 och delvis D650.

Läs i D403 *pascat* (B).

D165 = S152.

Jmf. isl. »Krákan er því leið, að hún segir jafnan satt» (Guđm. Jónsson 190) och omvänt i färöiskan »Krákan er ikki tí leið, at hon ofta sigir satt» (Hammershaimb i Ant.

Tidsskrift 1849—51 s. 287 nr 242). Nyerup påminner om att redan hos Vergilius kråkan betraktas såsom olycksprofet.

Läs i S *santh*.

D166.

H. Thomesen tillägger enligt Molbech nr 2745 till vårt ordspråk: »Thi ved Kragegale sankes Kragerne i Flok». Jmf. Syvs »Kvindesnak er kun kvak. Kvindetalen, kragegalen» (I,240).

D167.

Syv I,321 anför ordspr. såsom parallel till »For megen omhyggelighed, for tilig gammel», och överensstämmande härmed förklaras det väl riktigt av Nyerup såsom »skjemtvis sagt om ugrundet ængstlighed». I komm. i B uppfattas det däremot annorlunda och troligen orätt: »Longus *et* continuatus ac multiplex dolor facit etiam cornicem canescere .i. que*m*libet quantumuis fortem ad formam ducit senilem: quia spiritus tristis desiccat ossa».

D168 = S153, D552 = S480, D879 = S780.

Glædhi i S153 behöver ej vara skrivfel för *gladhi*, eftersom subst. *glædhi* kan hava påvärkat adj. *gladher*, men är dock troligen skrivfel. Mlat. *dieta* även »dies, spatium diurnum» (Du Cange) och »tagereyse» (Diefenbach: Gloss.).

D169 = S154.

Edit (av *ēdo* »föda, frambringa, alstra») förklaras i komm. i B med *educat*, och latinet betyder alltså: »när mars alstrar blommor, bedrövar han gubbarnas hjärtan». I den härtill svarande nordiska texten har ordet *grøødhæ* gjort svårighet, och ordspråket har därför blivit missförstått. Då mars månad ej frambringar någon gröda i Norden, vill Nyerup draga den slutsatsen, att ordspråkets

författare ej varit nordbo, och på något liknande sätt uppfattas *grøødhæ* av Mau nr 2668: »for tidlig vaar og grøde i marts eller rettere, den derpaa følgende strængere foraarskulde i april er skadelig, og især farlig for gamle folk». Emellertid visar latinets *flores*, att *grøødhæ (grødha)* här icke kan betyda »gröda». I Söderwalls ordbok anföres under *grödhe* (där detta ordspråk icke behandlas) ett exempel, där *grödhe* synes i bildlig mening förekomma med betydelsen »växande»: *tha han gaar til sin bæzsta grödha* (av Söderwall översatt: »sitt lifs blomstring»), och härmed bör jämföras det fno., nyno. *gróðr* m., *grode* m. »vegetation». Härtill kommer att (enligt Rydqvist VI) *grödhe* i Variarum rerum vocabula står synonymt med »telning». Så väl betydelsen »vegetation» som betydelsen »telning» passar för *grøødhæ (grødha)* i vårt ordspråk: »alltid gråta gubbar över mars månads vegetation (eller mars-telningar)»; men den förra är att föredraga, eftersom den såsom mera vag bättre överensstämmer med *flores* i latinet. Vårt ordspråk visar för övrigt att, ehuru numera januari kallas *Tors månad*, fordom mars kunde få detta namn. Också enligt Ihre: Glossarium II,926 plägar mars och icke januari kallas *torsmånad*, och även Molbechs ordbok översätter *Tormaaned* med »mars». Däremot återgives i Lexicon lincopense (1640) och i Serenius' sv.-engelska ordbok (1741) *januarius (january)* med *Thorssmånat (Thorsmånad)*.

Ordspråket vill väl säga: »de erfarna gubbarna, som veta att den späda mars-vegetationen skall förfrysa, gråta över den», och detta i motsats till ungdomen, som glädes över mars-skotten och ej tänker på att de säkerligen fördärvas av frosten. (Jmf. det no. »April grode er sjeldan til gode» och det engelska »March grass never did good» [Aasen[2] s. 190]). Härmed harmonierar väsentligen den ena av de förklaringar, som Chr. Pedersen lemnar i komm.: »Dicitur eo q*uod* præmaturi flores in locis frigidis indicant fructuum co*n*gelationem». Emellertid vill han inlägga även en annan mening i ordspråket, när han tillägger: »dicitur

etia*m* eo q*uod* senes plurimi in martio moriu*n*tur post frigus: sicut in autu*m*no post ęstum».

D170 = S156.

Läs i A *heris* liksom i BS. Mlat. *ac(h)aris* »ungenedig» (Diefenbach: Gloss.); jmf. förklaringen i komm. i B: »tristis *et* sine gratia». Läsarten i A *skijlth fraa* och i S *skilth fraan* är bättre än den i B *skiwlt faar*. *Naadeløs* betyder här liksom *acharis* »onådig, obarmhärtig» (jmf. Mau nr 3576).

Jmf. Syv I,170 »Naadeløst herskab er Gud leedt» och Grubb² s. 575 »Nådelöst Härskap är Gudh ledt. i. e. Dhet är ondt lefwa vnder dhen Öfwerheet, som ingen nådh anseer», och Grubb hänvisar ock till detta ordspråks motsats »Mildt Härskap är Landzens wärn. i. e. En from Regent, är sitt Landz beskydd». Jmf. Jakobs brev II,13: »Ty dom utan barmhärtighet skall honom övergå, som barmhärtighet icke gjort haver» (Nyerup).

D171 = S157.

Läs i S *curatur* . . . *quid is* överensstämmande med D. Syv I,492 anför såsom parallel till vårt ordspråk: »Dend vrede er ilde spildt, som ingen skjøtter om».

D172 = S158, D277.

I komm. i B heter det om vårt ordspråk: »Teutonicum est adagium», men som bekant möter det i en mängd skilda språk. Dess mening är väl känd: man skall ej kritiskt granska en gåva, och när det är fråga om en skänkt häst, skall man ej se honom i munnen, enär tänderna visa hästens ålder. Det heter därför i Proverbia communia s. 31 nr 480: »Men en sal den ghegheven peert niet nau in den mont sien» = »Si tibi do mannos, numeres ne dentibus annos». Mlat. *poledrus*, *pollidrus* »fåle» (Diefenbach: Gloss.). Läsarten *decet* (S) är väl något bättre än *cauet* (D).

Freudenthal (Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet i Finland, Förhandlingar och uppsatser I,46) framställer

såsom en gissning, att vårt här avhandlade fsv. ordspråk ursprungligen innehållit dubbla alliterationer, så att om det översattes till isl., det skulle hava lytt: *skoðattu skenktum mar í munni.* Häremot talar dock, såsom Freudenthal delvis själv nämner, dels att *skænkia* ej i fornspråket brukas i betydelsen »giva», dels att något *mar* »häst» ej påvisats från fsv. Enligt min åsikt är det därför icke berättigat att antaga, att ordspråket en gång skulle havt nyssnämnda form.

D173 = S160, D545 = S473.

Chr. Pedersen missförstår i sin komm. båda ordspråken. I komm. till D173 fattar han oriktigt *rudis* såsom adjektiv och förklarar därför ordspråket: »Equus subsultans *et* duriter incedens facit pedes equitantis lassos». *Rudis* är här tydligen subst. med betydelsen »käpp». Om D545 yttrar han: »Hoc senes dicunt qui dicu*n*t se habere equum ligneum sicut pueri habent: hoc est baculum: *et* t*am*en no*n* min*us* lassantur equitantes in tali equo q*uam* si pedites irent vt faciunt». Emellertid talar hvarken den latinska eller den nordiska texten om att det är fråga om gubbar, som stödja sig på käpp, så att det är obefogat att i ordspr. inlägga en dylik mening. Dess ordagranna betydelse (»det kostar på benen att rida på käpp») är för övrigt självklar.

I det i S473 mötande uttrycket »thæth kostar ok been . . .» kan *ok* stå i st. f. *aa* »på»; jmf. det nysv. uttrycket »det kostar på benen» etc. (och så redan hos Grubb). Om så är, beror förväxlingen dels därpå, att vid denna tid långt *a* övergått till *å* (jmf. Kock: Studier II,407 f.), dels därpå att konjunktionen *ok* kunde redan under medeltiden förlora slutkonsonanten, liksom detta är fallet i nysv. uttalet *å* »och». Men då konjunktionen *ok* och prepositionen *aa* kunde uttalas lika, blev följden att de i skrift stundom förväxlades. Våra yngre medeltidsurkunder lemna flera andra exempel på dylik förväxling, ehuru textutgivarna brukat i texten införa den korrekta skrivningen, och detta förhål-

lande därför blivit alldeles eller huvudsakligen förbisett. Så t. ex. möter i Läkeböcker *o* tre ggr i st. f. *oc* (jmf. utgivarens rättelser s. 146), i Med.-post. I,51, 22 *ok* i st. f. *aa* och i Själens tröst 396, 5 *oc* i st. f. *a* (jmf. utgivarens rättelser). Om åter i »thæth kostar ok been» *ok* är adverb, konstrueras *kosta* med ack. (liksom i S160), men *ok* synes då stå mindre motiverat.

Vårt ordspråk återfinnes i Proverbia communia s. 43 nr 694: »Tcost al been dat men te stoc rijt» = »Si baculus fit equus, tunc sentit undique ve crus». Grubb² s. 427 upptar: »Kostar på benen at rijda trähäst» med förklaringen: »Dyra godha dagar, som haa träldom medh sigh» *(trähäst* här straffredskapet?). Jmf. isl. »þad kostar klofed, ad rída rǫptunum» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och Syv I,347.

D174 = S159.

Jmf. det isl. »Sá er nærstr skaðanum, sem sitr leingst frá borði» (Guðm. Jónsson 282). Latinet möter i väsentligen samma form i Proverbia rusticorum: »Qui loinz est de sescuele pres est de son damage». = »Si lanx longinqua fuerit, sunt dampna propinqua» (Haupts Zeitschrift XI,127 nr 119; *sescuele* = *s'escuele*, jmf. noten).

D175 = S164.

Överensstämmande med *weryæ . . . beryæ* i D har isl. »Þann er ei vandt að verja, sem enginn vill berja» (Guðm. Jónsson 390). Däremot har Grubb² s. 291: »Han är god wäria, som inge*n* wil häria. i. e. Dhen ingen wil skada behöfwer ingen hielp til wärns» i överensstämmelse med *væria . . . hæria* i S; även i no. »D'er godt aa verja, der ingen vil herja» (Aasen² 176). Syv upptar båda formerna (I,456 och 307). Den urspr. läsarten är troligen *væria . . . hæria*, liksom dessa ord i medeltidsliteraturen ofta stå såsom hvarandras motsats; jmf. t. ex. D1140 och »hwilken ey kan værya, han kan ey hærya» (Peder Månssons Stridskonst och Stridslag s. 4).

D176 = S163.

Komm. i B förklarar latinet sålunda: »Pusus . . . cui sutio .i. sutor renouat vestes [så i st. f. *vestem]* .i. sarcit nouam tunicam ouat .i. lætatur». Något *sutio* upptages ej av lexika, och möjligen har Chr. Pedersen rätt i att det står i st. f. *sutor*. Dock vore en emendation från *sutio* till *sutor* ej vågad, och så mycket mindre, som bruket av *-o* såsom kort i *sutio* vore mindre normalt. Latinet betyder troligen, såsom Chr. Pedersen föreslår: »en gosse, åt hvilken skräddaren gör en ny dräkt, jublar». Härmed stämmer D: »alltid fröjdas barn över vackra kläder (över en vacker rock)». Se i Kalkars ordbok exempel på fd. *bald* »vacker» (även om kläder). Däremot harmonierar ej fsv. texten härmed, och det är orimligt, att där talas om en lagad klut. Jag antar att man i överensstämmelse med B en gång i fsv. havt: »æ fægnar barn baldom kiurtle». Jmf. med *fægna* med dat. i betydelsen »glädja sig åt ngt» denna konstruktion i isl. (ex. hos Fritzner[2]). Att även i fsv. *balder* betytt »vacker», blir troligt därav, att *båll* ännu i bygdemål (i Östergötland och Västergötland) har betydelsen »vacker, starkt glänsande till färgen» (Rietz). Utbytet av *baldom* mot *bøttom* har föranletts därav, att man uppfattade *renovat* såsom »renovera, reparera» = fsv. *böta*.

D177 = S168.

Enligt Aasen[2] 49 brukas vårt ordspråk i Norge under formen »Den som heve laake grannar, so lyt han skreppa sjølv» såsom ett skämtsamt försvar för självberöm. Chr. Pedersen har alltså i komm. i B missförstått ordspr., när han förklarande yttrar: »Quiuis cui ciuis . . . est malus: laudet licite sua .s. facta *et* dicta quia respectu peiorum videntur bona». Jmf. isl. »Sá skal sig lofa, sem illa granna á» (Guðm. Jónsson 299) och omvänt i Proverbia communia s. 15 nr 221 »Die hem selven prijst, heeft quade gheburen» = »Sese vicinos

iactans habet undique pravos». — Läsarten *laudet* (D) är bättre än *laudat* (S).

D178 = S175, D220 = S195, D1104.

Då *dapsilis* »riklig» (av *daps* »måltid») särskilt brukas om mat, utmärker *benefactum (beneficium) dapsile* i D178 = S175 »frikostighet i traktering, gästfrihet». Du Cange upptar *rarere* under *rarescere* samt *disparere* »evadere, fugere, cessare», och lat. till detta ordspr. betyder alltså: »när (läsarten *cum* i S är väl så god som *cui* i D) (ens) inkomster försvinna, förminskas (andras) gästfrihet». Väsentligen samma mening uttrycker latinet till D220 = S195. *(Dapsilitas* »liberalitas», Du Cange; överensstämmande med D bör man i S läsa *raret)*. De härtill svarande nordiska texterna ha därför ursprungligen uttalat samma mening, hvilket ännu är fallet med »Naar gotz gaar paa grwnd tha word[er] mentsken tynth» (D220), ävensom med S195, enligt det i kanten tillskrivna, och D178 A. Ordspr:s älsta (rimmade) form har sannolikt varit: »þa goz gar a grun, þa varþer mænska þun» *(mænska* = isl. *mennska* = *humanitas)*; jmf. Molbech s. 244 not 1. Sedan *mænska* föråldrats, förändrades ordspråket. *Mænska* utbyttes mot *wenskabeth* (D178; *wentskab* D220 a); jmf. ock det isl. ordspråket »Þá góz geingr á grunn, gjörist vináttan þunn» (Guđm. Jónsson 389). Å andra sidan utbyttes i vårt ordspråk *mænska* mot *maalu[ar]dh* (S175), hvilket föranleddes därav, att man uppfattade *beneficium dapsile* i motsvarande lat. ordspråk såsom »måltid», hvilken översättning är möjlig.

Danskan i D1104 AB, D178 B och lat. i D1104 kunna uttrycka ovan framställda mening men uttrycka, om de tagas efter orden, snarast, att när man blir fattig, blir man själv sparsam; dubbelmeningen är kanske avsiktlig.

D179 = S185, D764 = S679.

Komm. i B till D179 förklarar *auctim*, som ej anföres av lexika, med »copiose *et* cu*m* augmento»; *auctim* torde vara en i rimnöden gjord godtycklig förändring av det hos Forcellini upptagna *aucte* »valde». *Morosus* i mlat. även »langsam» (Diefenbach: Gloss.). I danskan till D764 är *paa*, ej *aff*, naturligtvis den riktiga läsarten. Förväxlingen av orden *aff* och *aa (paa)* har framkallats därav, att båda orden kunde uttalas *å* (jmf. ovan komm. till D173). Jmf. isl. »Hvor leinge liggur á sin*n*e sæng, han*n* fær lited fyr*ir* sin*n* mun*n*» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) samt Guđm. Jónsson 284 och delvis D1028.

D180 = S130.

Nyerup förstår ej ordspråket: han finner — begripligt nog — meningen vara olika i latinet och i danskan. Ej häller Reuterdahl har förstått det, när han översätter *wælliug* med »väldig, stark». Från fsv. är annars ej något *wælliugher* med denna betydelse påvisat, och för övrigt stämmer den alldeles icke med latinets *decliui*.

Jag uppfattar förhållandet på följande sätt. I mlat. användes *declivus* = *declivis* (Diefenbach: Gloss.), och *declivis* betyder ej blott »sluttande nedåt» utan även »der gesinnung nach sich neigend» (Georges), således »medgörlig, (snäll)». Ordet har här denna betydelse, och latinet kan därför översättas: »de snälla växa, även om de dricka vatten». Härmed stämmer den fsv. texten. Det här mötande adjektivet *vælliugher* är nämligen identiskt med det *vällu*, som (enligt Rietz) ännu brukas i Västerbotten i betydelsen »välvillig, givmild, god» och just i uttrycket *kors så vällut ä bån* (kors, ett så gott barn). I det fsv. *vælliugher* ser jag en förkortad form av fsv. *vælviliugher (vælviliogher)* (jmf. isl. *velvild* »kindness, good-will», *velvili)*, hvilken uppstått på samma sätt som av *okunnoght folk* i äldre nysv. blivit *oknot*

folk »peregrini», av fsv. *asikia* nysv. *åska* etc. (se Kock: Undersökn. i svensk språkhist. 61). Förlusten av mellanstavelsen i *væl(vil)iugher* underlättades av den relativa likheten mellan de två första stavelserna (jmf. anf. skrift s. 65). Det fsv. ordspr. betyder alltså: »alltid växa goda barn, även om de dricka vatten». *Wælliuga* behöver ej vara fel för *wæl(l)iugh*, utan det kan vara den nysv. formen med analogiskt antaget *a*. I D har ordet *wælliuga* utelemnats. Jmf. härmed isl. »Vaxa börn þó vatn drekki» (Guðm. Jónsson 346), men observera även »Villigt barn har mad i hænde» (Syv I,487).

Chr. Pedersen missförstår latinet, då han i komm. i B förklarar: »Decliui .i. deorsum inclinati *et* ad laborem proni: crescunt .s. in honore *et* diuitijs». Läs i S snarast *crescunt*.

D181 = S162, D972 = S861.

Med det fsv. ordspr. i S861 »thæn ffaar opta fal som adhrom biwdhir fangh» överensstämmer Hälsinge-l. Kg. B. 2 pr.: »Nu kan swa_wæra. at þæn falder som fangit byuþer. warþer han slaghin sarghæþær. æller dræpin innæn garþ ok grindæ stolpæ liggi ogilder». Jmf. ock »sá fellr er fang býþr» (Karlamagnus-saga 393), »Fellur opt sá fánged bydur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Ordspråket är således utan tvivel urgammalt under denna form. Emellertid giver även den i D mötande formen av ordspr. »Then faangher offthe faldh ther andhen ackther faldh» tillfredsställande mening, nämligen densamma som uttalas av ordspr. D398.

D182 = S166, D1031 = S948.

Det nordiska ordspr:s mening är väl att den enfaldige (= bonden) är så dum, att han av rökelsen väntar sig något annat än lukten: han förstår ej att vällukten hos rökelsen just är huvudsaken. I sina kommentarer söker Chr. Pedersen inlägga andra betydelser i latinet. Så yttrar han i komm. till D1031 »Vir stultus ait thus no*n* est nisi virtus

fumea . . . cu*m* sub ea lateat vis occulta piationis diuinæ», men det nord. ordspr. talar emot att man urspr. i det motsvarande latinet tänkt sig en dylik mening.

Ordet *oma* i D182 åter har föranlett till följande anmärkningar i komm. i B: »Dicit vnicuiq*ue* suauiter olere vnde lucru*m* habet . . . Et ideo. Cultor ruris ait: oma .i. stercus *et* fimus olet .i. odore*m* dat mihi vice turis», och en dylik betydelse vilja Nyerup och (alternativt) Mau nr 909 inlägga även i det danska ordspr., därtill utan tvivel föranledda av Chr. Pedersens ord. Men då *(h)oma* ej synes upptagas av lexika, föreligger här kanske en förvanskning. Jmf. isl. »Jeg lukta Ram*m*an*n* daun af Reykelsenu» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. ock Guđm. Jónsson 56).

D183 = S167.

Frågan är, huruvida ordspr. talar om en gäst som gör sig till herre i huset, eller om en gäst som vill skryta, och därför uppgiver sig vara greve. Nyerup är av den förra åsikten, då han med vårt ordspråk jämför Syvs »Ond gæst driver verten ud» (I,481). Rask åter (Literaturbladet = Saml. afh. II,434) kritiserar denna mening och framställer den andra såsom den obetingat riktiga. Jag tror dock att Nyerup har rätt. Härför talar latinet, där det heter, att en gäst gör sig till herre i huset, och att det då står illa till; vidare S, enligt hvilken *gæsthir . . . gør sik til hosponda*; ytterligare den av Molbech nr 1221 från Moth citerade förklaringen: »Om den, som vil giøre sig til, og raade meer i en andens huus, end ham tilkommer». I uttrycket »att göra sig till greve» kan mycket väl ligga »göra sig till herre (husbonde)»: uppföra sig hersklystet som en greve. Den i A upptagna läsarten (med fyra alliterérande ord på *g*-) synes vara den ursprungligaste. Jmf. isl. »Gestr gjörir sig margr að greifa» (Guđm. Jónsson 119).

D184 = S169.

Chr. Pedersen missförstår lat., när han för *paulatim* till *itur* och förklarar: »Monet incipiendum esse *et* non cessandu*m*». Ordspr. uttrycker tydligen ungefär detsamma som *festina lente* (jmf. Rask: Literaturbladet = Saml. afh. II,434).

D185 = S171.

Det första *cille* i S står i st. f. *scille (Scyllæ). Cillere* »movere» (Du Cange). Jmf. D47, 151, 215.

D186 = S172, D727 = S640.

Då mlat. *pigere* betyder »trege syn» och *pigesco* (som jag dock ej återfunnit i lexika) kan vara därav avlett, behöver *pigescit* i D727 (A) ej vara fel för *pigrescit* (i B). — Läs i S640 *othriffnom*, i D727 *vtreffwen.*

Ordspråkets mening framgår av Grubb² s. 222: »Frusen Jord för laat Swin. i. e. Som man sade: Han haar altijd något at förebära, som intet gott wil göra».

D187 = S173.

Ordspråket har troligen, såsom Nyerup riktigt anmärker, använts såsom ett slags ursäkt vid ett misstag. I S bör läsas ... *æn hallir (hællir) en man aa tw*. Under senare tid förekommer ordspr. i en något avvikande form. Så har Grubb² s. 362: »Hästen snafwar offta på 4. Been, så snart som en man på en Tunga. i. e. Dhet kan snart komma, at man försnappar sig medh ett Ord»; så ungefär ock Syv I,431. Aasen² s. 101 upptar både »Ei merr kann snaava paa fire føter, so maa vel ein mann paa tvo» och »Ein hest kann snaava paa fire bein, og ein mann paa eit ord» (så ungefär ock i Sörmland, se Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria III,110). På färöiska möter ordspr. i förkortad

form: »hestur fellur á fýra beinum» (Hammershaimb i Ant. Tidsskrift 1849—51 s. 283).

D188 = S174, D591 = S522.

Lucrosus »vinstgivande» står här i betydelsen »erhållande vinst», såsom det ock förklaras i komm. i B: »multa lucrans». Efter *tha* i S522 är *jak* överhoppat; läs där ock *letor ... locupletor*. I D591 B är *leg* tryckfel för *ieg*, men *nim* »min», som även annars flera ggr möter i B, har troligen återgivit uttalet: *m* och *n* hava i detta oakcenterade ord bytt plats; jmf. omvänt fd. *gennem* > *gemen* »genom».

D189 = S176.

Syv anför (i företalet A 7 s. 1 noten) ur Saxos 8:de bok en latinsk översättning till detta nordiska ordspråk: »Nervus tunc facilius rumpitur, cum arctius truditur». Den korrekta formen i D vore *stindest* »styvast», möjligen angiver *stingest* (B) ett dialektiskt uttal; jmf. Skånemålets *sting* »stinn» etc. Ordspr. uttrycker att man ej skall anstränga någon över förmågan (jmf. Mau nr 6744).

D190 = S177.

Nyerup jämför, säkerligen med rätta, ordspråket »man får icke väga allt på guldvikt», dvs. att vårt här avhandlade ordspråk innebär: »man får ej räkna så noga med allting». Syvs förklaring I,110 till *aldt i skaale veje* »gjøre aldting net» går väl ut på ungefär detsamma. Jmf. Proverbia communia s. 31 nr 481: »Men cans niet al in waghen weghen dat beghinen vijsten = Non librat libra quod sibulat ipsa begutta»; isl. »Ekki verđr allt vegiđ í skálum (á metum vegiđ)» (Guđm. Jónsson 78).

D192 = S180.

Ordspr. anföres av Grubb² s. 259 (»Godh krook måste krökias i tijdh») med parallel-ordspråket »Dhet som artar sigh til Nätzla, dhet bränner tijdigt» samt med citerande av den till vårt ordspråk hörande latinska översättningen såsom »en gammal vers». Det nysv. »tidigt skall böjas, hvad krokigt skall bli» användes ännu för att uttrycka, att barnens anlag måste tidigt utvecklas, samt att barnens uppfostran måste tidigt börja. Jmf. ock Proverbia communia s. 43 nr 698: »Tmoet vroech crommen dat haken sal = Curvetur truncus cito quo tibi post erit uncus. Hoc cito fit curvum, quod crescere debet ad uncum».

D193 = S181.

Då i fornspråket *sjunga* brukas liktydigt med att prästen håller mässa (jmf. t. ex. Oxfordordboken), så är meningen av den nord. texten i D: »ringer prästen ock tillsamman (till mässan), så att han spricker, jag kommer ändå ej förr än han börjar mässan».

Extono (som ej upptages av lexika) motsvarar här alltså »ringa med en kyrkklocka», och i komm. i B förklaras *extonet* »vehementi sono aut campanæ aut cornu: aut vocis suę excitet». I S åter motsvaras *extonet* av *sionghir* »sjunger mässa». Hos Syv I,219 har ordet *presth* i D utbytts mot *degnen* såsom bättre passande till protestantiska förhållanden. Ordspråket har kanske använts om personer, som över huvud bruka göra sig god tid. Jmf. Nyerups, Molbechs (nr 2701) och Maus (nr 7524) förklaringar.

D194.

Ordspr. anföres även av Skaaning A 6 s. 1 samt av Syv I,496, och den sistnämnde (och så väsentligen även Skaaning) anmärker, att härmed menas: »alting gaar uskik-

keligt til, bag er for. Dend forkerde verden». Detta åtminstone delvis i överensstämmelse med komm. i B, där det heter: »Nostras .i. natus in patria nostra: statuit ritum insolitum fieri sibi: videlicet resarcire .i. reparare crura .i. caligas crurum bursis .i. crumenis ex corio . . . et ire cum dentibus. hoc est abuti officio. Nam sicut pedibus imus non dentibus. ita pecunia q*ue* est in loculis: non loculis ipsis resarcire debemus vestes ruptas». Enligt Chr. Pedersen skulle alltså *crura* här betyda »soldatstövlar», men denna översättning torde vara oriktig. Dels har, så vitt jag vet, denna betydelse för *crus* ej annars påvisats, dels stämmer den ej till *been* i fd. Ej häller stämmer fd. *stoppæ i pwngh* till *resarcire* »laga». Då mlat. *resarcinare* är = *iterum sarcinare* och *sarcinare* betyder »samla i en packe» (*sarcina*; jmf. Diefenbach: Gloss. och Du Cange), så antar jag att *resarcire* i vårt ordspråk för rimmets skull blivit insatt i st. f. *resarcinare*, hvars betydelse man dock ville giva det (liksom liknande exempel på ordutbyte även annanstädes finnas i dessa latinska ordspråk; jmf. komm. till D39). *Crura resarci(na)re bursis* motsvarar fullständigt *stoppæ been i pwngh.*

Det må även framhållas, att uttrycket *dantze meth thændh* (i A är *thandh* troligen tryckfel för *thændh*; jmf. *tender* i B) återfinnes i tyskan i betydelsen »äta». Johan Michael Sailers Die weisheit auf der gasse oder sinn und geist deutscher sprichwörter (Augsburg 1810) upptar (s. 296) under rubriken *Der Genaue. Filzige* dels »Er sieht gern tanzen, aber mit den zähnen nicht», dels »Er sähe gern mit den zähnen tanzen, wenns nur nicht über seinen brodkorb und weinfass gienge»; jmf. Nyerup.

Nyerup påminner vid uttrycket *hugghe aff been oc stoppæ i pwngh* om det av Syv I,509 anförda isl. *At taka frenda sin i sjod* dvs. »tage penge og bod for ham, som blev dræbt, hvilket var spotteligt», men jag betvivlar att de två uttrycken hava någon släktskap.

D195, D987 = S877.

Jmf. med D195 det isl.: »Hvör ei hefir gris að gjalda, gjaldi sína húð» (Guðm. Jónsson 158). Dock är troligen den under D987 = S877 meddelade formen av ordspr. (med *kropp* och *koo* alliterérande) den ursprungligare. Även i fsv. lagar förekommer nämligen »böte þen krop ei haver ko» (beläggställen i Schlyters ordbok s. 114); jmf. ock det isl. *kúgildi* »hvad der er af lige værd med en ko». Det i D987 = S877 mötande *lue corpus* förklaras av komm. i B: »lue .i. persolue corpus .i. in corpore», och *lue corpus* får man väl här översätta med »utbetala kroppen», dvs. »plikta med kroppen». Det senare *eris* är gen. av *æs*. Ordspr:s mening är tydligen, att när en person blivit ådömd böter men saknade medel till deras betalande, han i stället måste underkasta sig kroppsligt straff (hudstrykning eller kanske till och med döden). Agricola anmärker med anledning av uttrycket »Er hat mit der haut bezalet» (nr 468), att *mit der haut bezalen* är en omskrivning för *sterben* (Suringar: Ioannes Glandorpius in zijne lat. disticha II s. 64 noten). Jmf. Molbech nr 1086.

D196 = S103.

Såsom latinets *lena* (läs så ock i S) fsv. *lænia* »sköka» och *skøge* i B visa, är *herre* här = *herje* »sköka». Ordspr. säger att skökan sover länge om morgnarna.

D197 = S106.

Molbech (s. 56 noten) tänker sig två alternativa uppfattningar av ordspr., antingen: »den har ingen nød ved at skulle faste, som finder fisk paa sit bord», eller: »den er vel nødt til at faste, som o. s. v.» Att dock endast den förra av dessa förklaringar är möjlig, framgår av det fsv. ordspråket: »han som håller lindrig fasta *(fyrme)* är glad, om han finner fisk (läs *fiskh)* på sitt fat», och det bekräftas

även av latinet, som har en liknande mening. Betydelsen av *fyrma* »hålla en lindrigare fasta, under hvilken köttmat men ej mjölkmat eller fisk, var förbjuden» belyses av Smålandslagen 13, 3: »Annur æru skriftæ brut. taker mather skrift aaf biscope siælfwm. oc æter tha köt han scwlde fyrmæ. oc tha smör han scwlde fastæ . . .» Jmf. i Schlyters och Söderwalls ordböcker artikeln *fyrma*. Ordspr. torde syfta på katolikernas kända förmåga att med delikata fiskrätter trösta sig över det under fastetiden föreskrivna avhållandet från kött (jmf. Nyerup).

Pacat (S) behöver ej vara fel, eftersom *paco* betyder »beruhigen» = *placo*. *Abstentum carnibus* synes böra översättas: »som det ålagts att avhålla sig från kött»; i komm. i B förklaras det: »qui non habet carnes».

D198 = S109, D450 = S394.

Ordspr. anföres av Grubb[2] s. 413 under formen: »Kasta vth Kroken, dhet nappar jw någorstädz. i. e. Trägen winner. Man måste försökia Lykkan på allehanda sätt», hvarefter han med citerande av Ovidius anför vår latinska vers i D198 (enligt Nyerup efterföljes i Ovidius' Liber amorum denna vers av: »qvo minime credis, gurgite piscis erit»). Att värkligen den av Grubb nämnda förklaringen av ordspråket »man måste försöka lyckan på alla sätt» är den riktiga, synes mig otvivelaktigt, och den av Nyerup nr 449 och Mau 5768 härifrån delvis avvikande tydningen anser jag mindre lycklig. Nyerup och Mau mena nämligen, att man förmanas till »ufortrøden at rygte sit kald, at være agtsom og paapassende, da man ikke kan vide, hvor lykken skjuler sig».

Ordspråkets bild är tagen från en metare. Men uttrycket *kasth paa (kasthe paa)* i det fd. ordspråket beror troligen på ett missförstånd. Att här tänka på sådana nysv. uttryck som *kör på med hästen* etc. och att antaga, att *kasth paa krogh* (fsv. *kasta a krook)* skulle betyda

»kasta på med kroken» låter sig svårligen göra, eftersom dels det torde vara ovisst, om detta uttryck användes i fornspråket, dels det fd. och fsv. uttrycket ej har något ord motsvarande det nysv. *med* (att såsom ersättning härför fatta *krogh* såsom dat. vore dock möjligt; jmf. isl. *halda á e-u* »holde paa med ngt»). Härtill kommer att man snarast väntar i det nord. ordspr. ett ord med betydelsen »alltid», motsvarande *semper* (i D 198 = S 109). Då nu i fsv. *a* stundom möter såsom en sidoform till *æ* »alltid» (Schlyters ordbok), och då detta *a* »alltid» lätt kan språkhistoriskt förklaras såsóm (i motsats till *æ*) utgörande den oomljudda formen av (got.) *aiw* (K. H. Karlsson i Arkiv I,391, där från VGL. 4 ex. på *a* anföras; även i isl. *á meþan*, hvars *a* dock kanske snarast uppstått av *ai* i oakcentuerad ställning, Kock i Arkiv N. F. III,177 f.), så antar jag, att det fsv. *kasta a krook* urspr. betytt »kasta alltid kroken» (= *semper tibi pendeat hamus)*. Men då *a* »alltid» ej längre användes, har man i fd. missförstått detta *a* såsom prepositionen och därför utbytt det mot *paa*. Uttrycket *holt* i D450 (och D 198) förklarar Mau med »bliv ved at holde den [metkroken] i vandet», men meningen är väl snarare: »och (i fall det nappar på kroken) håll fast, om du kan». — Läs i S394 *hamo*.

I Vid. selsk. ordb. anföres ordspr. under en något förändrad form: »kast ud krogen, den holder vel nogensteds», men även här förklaras det med »försök lyckan» (K. s. 333 sp. 1). Sw. Ordsedher har »Kast vth kroken grijpe om thet will» (B 4 s. 1) och det något avvikande »Kasta krock i brok och halt om tu kan» (ib.).

D199 = S105.

Bästa läsarten är *carpit . . . sit.* Jmf. no. »Dauden er viss, men dagen (tidi, timen) er uviss» Aasen[2] s. 19, där ock från Norskt dipl. I s. 63 anföres: »ekke er mannenom visare en dauðinn, ekke ok vuisare en dauðans timi». Såsom Nyerup

anmärker, var fordom vårt här avhandlade ordspråk en vanlig inledning till gåvobrev, testamenten etc.

D200 = S118.

Se komm. till D136.

D201 = S132, D654 = S571, D1091 = S967.

Överensstämmande med de övriga nord. texterna av dessa ordspr. har där i S571 och S967 sannolikt ursprungl. stått *gørsam*, hvilket senare utbytts mot resp. *godz*, *gøska*. Hos Syv I,150 har ordet *gørsam* på ett annat sätt förändrats: man har uppfattat det såsom ett adjektiv på *-som*, och vi finna därför hos honom »Gjørsomt skal gjørligen gemmes».

I fall Nyerup med sin uppgift, att *arcanis* i D201 egentligen skulle heta *arcariis*, menar att *arcanus* är ett obrukligt ord, så beror detta på obekantskap med mlat. *archanus = arricharius* »schatwærre des keysers» (Diefenbach: Gloss.); *arcanus* alltså »skattmästare». Mlat. *nictito* »wachen» (Diefenbach: Gloss.). Läs i S571 *cernat*. Komm. i B till D1091 förklarar *nodis* riktigt med »clausur*is*».

Jmf. isl. »Han*n* má wel waka, sem gerseme skal geyma» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D202 = S134.

Chr. Pedersen missförstår lat. i komm. i B, när han förklarar: »Monet cauendam esse non solum culpam: sed etiam suspitionem culpæ ne cui scandalo simus». Den nord. texten visar nämligen, att latinet betyder: »Jag anklagar (klandrar) en kniv som är (för) slö att stympa en pänningpung». Mau nr 7132 förklarar vårt ordspråk sålunda: »det er en daarlig kjærlighed, som gnier paa skillingen, og ej kan lukke op for pungen», och det är möjligt att ordspr. användes i denna mening. Man skulle dock annars kunna sammanställa det med det av Grubb² s. 481 anförda »Lååss

för lädersäck, logh en Tälgeknijff äth. i. e. Osäkra giömmor för Tiufwehanden. Tiufwen finner fulle på låsegången» (så ungefär ock Syv I,150). Jmf. Molbech nr 2618.

I S står *aff* liksom stundom också annars i fsv. i st. f. *aa* »på» (jmf. komm. till D 179).

D203, D326 = S294, D722 = S635, D1170 = S1076.

Av ovan anförda ordspråk hava enligt min åsikt D203 och D1170 = S1076 från gammalt uttryckt samma mening, under det att D326 = S294 och D722 = S635 ursprungligen innehållit ett med de förstnämndas olikartat innehåll, fastän ordspråken senare blivit delvis sammanblandade.

»Hwær fwgel sywngher som hans næb ær woxeth» (D203, D1170 = S1076) är det bekanta ordspråk, som ännu i dag är gängse i betydelsen »hvar och en får använda den förmåga, han av naturen fått». I D203 är den av B meddelade läsarten *auis quevis* bättre än *quiuis auis* (i A). Komm. i B till D1170 förklarar *volatile* riktigt med *volucris*. Läs i S1076 *garrire*.

Att D326 = S294 och D722 = S635 innehålla någon förvanskning, inses av flera omständigheter. De nordiska texterna giva delvis ingen rimlig mening; ty som sådan kan icke »alltid gäspar (gapar) fågel enligt sin aning» anses, hvilket är den ordagranna översättningen av S294 etc. Latinet innehåller vidare så olika läsarter som *oscinit* och *oscitat*. Härtill kommer att de nordiska texterna sinsemellan rätt betydligt avvika från hvarandra (D326 och S294), samt att den nordiska texten delvis föga stämmer med latinet (D326).

Man är därför berättigad att företaga någon emendation. Den ursprungligaste formen av latinet meddelas i B (resp. i Chr. Pedersens komm. i B), och S innehåller den relativt bästa nordiska texten. B har nämligen »Euentus quales prenoscitat oscinit ales» (D326), och i komm.

anmärkes särskilt: »Oscino verbum hic ponitur: pro quo hic quidam male legunt oscito»; Chr. Pedersen har alltså känt även den av AS upptagna läsarten *oscitat*. Fastän texten till D722 B har *oscitat*, nämnes det dock i komm., att *oscinit* bör föredragas. Verbet *oscino*, som ej anföres av lexika, sammanhänger tydligen med *oscen* »spående fågel». *Prænoscito* synes ej häller upptagas av ordböckerna, men då det är sammansatt av *præ* + *noscito*, är dess betydelse klar. Latinet till D326 = S294 betyder alltså: »fågeln spår om utgången (tilldragelser) så, som han förut iakttar den (dem)». Latinet till D722 = S635 har en liknande mening, hvilken även i och för sig är mycket antaglig, då spående fåglar som bekant ofta omtalas i vår medeltidsliteratur. (*Prenoscitat* [i AB], hvilket även möter i D326 = S294, torde vara bättre än *prenosticat* [i S; mlat. *prenostico* »vorkundigen, weissagen» Dief.: Gloss.]). Med den här påvisade betydelsen av de latinska ordspråken stämma emellertid alldeles icke de nordiska texterna i sitt nuvarande skick. Ursprungligen har man här havt: »ee spar fughil aa sit gæt(e)» = »alltid spår fågel enligt sin aning». Om *gæt(e)* jmf. Söderwalls ordbok; jmf. isl. *get* »formodning», i svenska bygdemål *på gätt* »på en slump, på måfå» (»göra på gätt»; jmf. Rietz s. 232). Sedan *oscinit* »spår» förvanskats till *oscitat* »gäspar», förändrades i den nordiska texten *ee spar* till *ee geespar (ee gisper)*.

För övrigt kan förvanskningen även ha utgått från det nordiska ordspråket, så att först *ee spar* i uttalet förvanskats till *ee geespar*, hvarefter man med anslutning till *geespar* utbytte *oscinit* mot *oscitat*. Sedan emellertid det nordiska ordspråkets ursprungliga form blivit vanställd, rönte det påvärkan av ett annat ordspråk »Hwer fwgell siwngher aff sith næb», så att man i D722 fick en sammansmältning av båda: »Ee gijsper hwer fwgel aff sith næb» och i D326 insattes till och med »Hwer fwgell siwngher aff sith næb» (jmf. Guđm. Jónsson 159) i stället för det äldre

nordiska ordspråket, under det att man bibehöll den ursprungliga latinska texten*.

D204, D338 = S259.

Det är här fråga om den under medeltiden i Norden brukliga idrotten att genom repdragning pröva sina krafter. Det nordiska ordspråkets korrekta form meddelas i S (och B). Isl. har nämligen »Íllt er við raman reip at draga» (Guðm. Jónsson 184), »Hier er vid ram*m*an reip ad draga» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Repdragningskampen omtalas hos Saxo (Holders uppl. s. 140) sålunda: »Circulus uimine uel fune contextus, magno pedum manuumque conatu decertaturis raptim distrahendus exhiberi solebat, forciori tribuens palmam, quem colluctancium siquis alteri detraxisset, uictoria donabatur». På detta ställe låter Saxo Frode, som åser en repdragning, yttra: »Arduum reor contra fortem fune contendere». Detta är tydligen en latinsk översättning av vårt här avhandlade ordspråk, hvilken latinska vändning emellertid i Vedels övers. (1575) s. XCII återgives: »Der hører styrcke til, at dragis om Reeb met sin offuermand». Att detta även varit ordspråkets egentliga mening, bekräftas delvis även av komm. i B till D204: »Creditur . . . incautum .s. hominem: dare tractu*m* resti forti .i. velle trahere vt rumpat restem fortem: quod frustra conatur vt visum est ibi Balliuo lites *etc*.» Det här av Chr. Pedersen antydda ordspråket är det under D96 upptagna, som liksom vårt här avhandlade ordspråk talar om strid med sin överman.

Såsom de ur komm. i B anförda orden för övrigt visa, godkänner Chr. Pedersen den i D befintliga läsarten *forti resti* och nödgas därför att i latinet inlägga en mening, som endast ofullständigt motsvaras av den nordiska texten. *Restis tractum* i D338 = S259 ådagalägger, att man måste

---

* Jag har till väsentlig del att tacka min vän prof. Esaias Tegnér för den ovan givna förklaringen av ordspråken S294 och S635.

i D204 emendera *resti* till *restis*, och dess latin betyder alltså, överensstämmande med de nordiska texterna: »det tros vara oförsiktigt att giva repdragning *(restis tractum)* åt (dvs. äventyra repdragning med) den starke».

Men även för övrigt ha våra texter blivit delvis förvanskade. Vi veta att vår ordspråkssamling använts såsom skolbok, och vårt handskriftsfragment (H) bär tydliga spår därav, i det att det i latinet innehåller en massa mellan textraderna skrivna synonyma glosor. På liknande sätt bör D204 »Ønth ær meth ramme stærcke reeb at drawæ» med både *ramme* och *stærcke* förklaras: då *ramme* börjat bli mindre brukligt, tillsattes såsom förklaring *stærcke*, men detta *stærcke* inkom senare i själva texten och har där fått kvarstå i moderna ordspråkssamlingar, som återgivit ordspråket. Detta *meth ramme stærcke reeb* har kanske även framkallat förvanskningen av motsvarande latin från *forti restis* till *forti resti:* man uppfattade nämligen *stærcke* såsom attribut till *reeb*, och man återgav därför i latinet *stærcke reeb* med *forti resti*. I senare tid har *ramme* framkallat ett annat och vida underligare missförstånd. Hos Skaaning A 6 s. 2 finner man nämligen: »Det er ont at drage Reb sønder med Ramer. (Det er med Hænderne, thi før da svige Hænder, end Reb gaar sønder)». Han har alltså missuppfattat *ramme* såsom pl. av det subst., som motsvarar isl. *hramr* »ram, björntass».

Den i D338 mötande förvanskningen har däremot utgått från latinet. *Gradiuum* (S) av *Gradivus*, binamn till Mars, är den riktiga läsarten. Man har använt namnet på den krigiska styrkans gud såsom en översättning av *ramme*. Sedan *gradiuum* förvanskats till *grandeuum*, utbyttes i A *ramme* mot *gamlæ*.

D205 = S142.

Chr. Pedersen missförstår lat., då han i komm. i B konstruerar sålunda: »Casa . . . fit lauta . . . farre popa .i. pi*n*gui:

nacta .i. quando nacta est co*n*uiuas .i. culina paratur iuxta co*n*uiuas». Då han tydligen fattar *popa* såsom adjektiv, synes han anse *farre* vara ablativ av mlat. *farres* = *puls*. Men emot hans konstruktion talar, dels att latinet får en helt annan mening än den nordiska texten, dels att något adj. *popus* ej upptages av lexika. Fastmer är *farre* ablativ av *far* »grovt mjöl», och *popa* ablativ av mlat. *popa* »fett» (Du Cange); och latinet betyder: »ett hus, präktigt *(lauta)* genom mjöl och fett, erhåller *(nacta fit)* gäster». Detta stämmer med de nordiska texterna, och särskilt med den nordiska texten i A. *Lauta* är den riktiga läsarten, som förvanskats till *lacta* i AS, emedan man ville åstadkomma kvinligt rim till *nacta*. Såsom emellertid ordspråkets plats i D visar, hör det till dem som ursprungligen icke havt kvinliga rim (jmf. inledningen till I). Jmf. isl. »Hvör sem hefur hest og fódur hrepp*er* vel stallbród*ur*» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och D 567.

D 206 = S 150.

Syv I,302 förklarar *dyvrs-hørn* i vårt ordspråk med *tude-horn* (jmf. ock Nyerup), men *diurss horn* i B kan väl betyda »dryckeshorn», såsom de motsvarande orden i A och S samt i latinet synas visa. Jmf. D 50, 330.

D 207 = S 155.

Chr. Pedersen förklarar i komm. ordspr. med dess i B förekommande läsart: »Mola .i. farina mulsa auenis .i. ex auena siccata: fugauit far co*mmun*is generis .i. o*mn*is alterius frugis: quia farina auenæ est vtilior ad farcimina quędam suilla facienda *et* ad pulme*n*taria quędam in Alema*n*nia». Enligt honom synes latinet alltså skola betyda: »havre-mjöl har fördrivit mjöl av hvarje annat slag». Då emellertid denna betydelse alldeles icke stämmer med den nordiska texten, är läsarten i B oantaglig. Den lat. texten i AS är

den riktiga eller står åtminstone närmre den ursprungliga: den överensstämmer med det fd. ordspråket.

Detta anföres även av Grubb² s. 252 med förklaring: »Girig Qwarn mahl all sädh. i. e. Dhen girigas Taska är indifferent; Hon taar emoot allehanda Mynt, som en Foormans Pung», och enligt Molbech nr 1160 lemnas i Moths handskrivna ordbok samma förklaring av detta ordspråk: »Den gierrige forsmaaer ingen vinding». Att ordspråket havt denna mening är således otvivelaktigt, och det är väl även möjligt, att den danska formen för ordspråket *Gerigh qwern . . . (= mola auens)* är den ursprungliga. Man har då givit kvarnen attributet »girig», emedan ordspråket användes om giriga personer. Jmf. isl. »Hvöss kvörn malar allskyns korn» (Guđm. Jónsson 167). Står i S *gryn kwærn* för *grym kwærn* (jmf. *mola auens; gerigh qwern*)? Fsv. *grymber* även »ursinnigt åstundande».

D208 = S165.

Imbutero (inbutero) och *smorino* anföras ej av lexika. De betyda naturligtvis »smörja med smör» och äro bildade av *butyrum (butter)* och *smör*. Ordspr:s mening meddelas av Grubb² s. 119: »Den meer fett haar, än man behöfwer, han kaste sompt i kålen. i. e. Dhen mycket haar, han dele med dhen som tarfwer», och i överensstämmelse härmed upptar Syv I,361 under rubriken *Rundhed:* »Hvo som haver vel af smøret, kaster noget i kaalen». Kanske har där i vårt ordspr. urspr. stått *kasthe* (pr. konj.) liksom hos Grubb, hvilket även bättre stämmer med latinet.

D209 = S170.

För den nordiska texten innehåller A (och S) den bästa läsarten med *nær: ær* rimmande. Läs i S *prope*. Ordspråket syftar väl på tron om korstecknets skyddande förmåga (jmf. Nyerup och Guđm. Jónsson 257).

D211 = S182.

Detta nordiska ordspråk torde hava blivit oriktigt eller ofullständigt förstått av föregående författare. Söderwall upptar i sin ordbok *drif* »skridt, dragares gång fot för fot» med citerande endast av vårt fsv. ordspråk, hvilket han översätter: »det är svårt att draga tillsammans med en dragare som vill gå i skridt». Han har tydligen föranletts till denna översättning av det av Rietz upptagna *drev* »skridt, hästars gång fot för fot», *köra på drevet* »köra i skridt», *ria i drev*. Såsom även Söderwall synes antaga, måste *drif* uttrycka själva djuret, men att *drif* ej kan betyda »dragare som vill gå i skritt», framgår, så vitt jag ser, därav att någon dylik betydelse ej påvisats för det motsvarande fd. *dreffth øgh* eller för det motsvarande latinska *bos*. Härtill kommer att, i fall *driiff* skulle kunna förekomma i dylik mening, ordet väl måste vara en ellips av ett kompositum sådant som *drif-öker* eller något dylikt, men sådan betydelse har ej ådagalagts för *drif-öker* eller för liknande ord. — Danska författare som yttrat sig om vårt ordspråk, ha antagit att ett par ord saknas; så gissar t. ex. Nyerup att orden *ung hest*, Molbech (nr 4284) att *for oxe* utfallit efter *ont*.

Med min uppfattning behöver man ej antaga att ord blivit överhoppade. Jag förstår nämligen ordspråket på följande sätt. Man bör utgå från den latinska texten i DS, och denna betyder: »det passar illa att binda ett dragdjur *(iumentum)* tillsamman med en oxe *(boue)* till att föra ok»; även komm. i B förklarar *ferre* med »ad ferendum». *Jumentum* (jmf. *jugum)* »dragdjur» står alltså som motsats till *boue*. I det nordiska ordspr. »Thet ær ont at draffwe wedh dreffth øgh [dreff, driiff]» motsvarar *dreffth øgh (dreff)* uppenbarligen *boue*, det djur, *med* hvilket det är svårt att draga. Det djur, *för* hvilket det är svårt att draga med *dreffth øgh*, dvs. motsvarigheten till *jumentum*, nämnes ej uttryckligen. Men detta är alldeles icke underligt: på full-

komligt motsvarande sätt heter det i S259 etc. »jlth ær at dragha reep widhir rama», utan att det nämnes, *för* hvem det är svårt att draga rep med den starke. Det är självklart, att det är den svage som menas, och lika tydligt torde det vara, hvem som menas i vårt här avhandlade ordspråk, om *dreffth øgh (dreff, driiff)* riktigt översättes.

Då *dreffth øgh*, såsom nämnt, motsvarar *boue*, och då detta står som motsats till *iumentum* »dragdjur», bör *dreffth øgh* hava en betydelse som i viss mån är en motsats till sistnämnda ords. Detta är också fallet. I Kalkars ordbok (som, så vitt jag ser, ej behandlar i fråga varande ordspråk) upptages *drifte-øg = drifte-skjud* »hoppe, der går løs på græs». Orden äro tydligen sammansatta med *drift* »ret til at drive kvæg over, græsgang», hvilket *drift* ensamt kan betyda »omvankende kvæg»; jmf. dels nysv. ox-*drift*, dels det skånska *dröfta-hong* »hund som stryker (driver) omkring utan herre» etc. Det da. ordspr. i A betyder alltså: »det är svårt att draga tillsamman med en dragare som är van att driva lös omkring (att gå lös i ängen)», dvs. det är svårt för det inkörda dragdjuret *(iumentum)* att draga tillsamman med det oinkörda (vilda) djuret *(boue)*, och detta bekräftas till fullo av ett nysv. ordspråk: »Svårt att draga tillsammans med otuktadt ök» (i L—n: Ordspråk). Då man nu i den äldre nysvenskan finner *dref-nöt* »das trieb-vieh oder trifft-vieh», *han är et dref-nöt* »er ist ein Faulentzer» (Linds ordbok); *drefnöt*, *bylöpare* »truant» (Serenius' sv.-eng. ordbok), *drifnöt* »bête épave» (alltså »bortlupet kreatur»; Weste), så är tydligt, att *driiff* (i S), hvilket är en mera ovanlig stavning för *drif*, samt *dreff* (i B) härmed till betydelsen sammanhänga: det är subst. *drif* eg. »drivning». Jämförelsen med *dreffth øgh* (A) gör det väl snarast troligt, att *driiff (dreff)* är en förvanskning av *driiff øk (dreff øgh)* »kringstrykande dragare», men den möjligheten finnes väl även, att *driiff (dreff)* ensamt kunnat hava samma betydelse.

D212.

Se komm. till D45.

D213 = S133, D627 = S511.

Läs *mensipetam*, *mensipete*. *Mensipeta* upptages ej av lexika, men ordets betydelse »snyltgäst» framgår så väl av dess bildning (*mensa: mensipeta = cena: cenipeta* »dryllegest», som enligt Kalkar finnes i Vocabularium ad vsum Dacorum, 1514) som av den nordiska texten; *mensipetam* förklaras i komm. i B till D213 »eum qui libenter *et* frequenter mensam petit: hoc est gulosum». Då en snyltgäst ofta tillika är gyckelmakare, merendels är en fråssare, och ofta även stryker omkring, motsvaras *mensipeta* dels av *dryllegæsth* (jmf. mnt. *drulgast* »gast der sich eindrängt oder zugelassen wird um spass zu machen» = mht. *trulgast* samt mht. *trüllen* »das gauckeln», *trüller* »gauckler». Obs. dock hos Kalkar jämte *dryllegæst* även i yngre spr. *drillegæst;* jmf. *drille* och holl. *drollen*, *drulen* »foppen»), dels av *frazsare*, dels av *kringeldriffuere, kringildriff* «kringstrykare». Jmf. Grubb[2] s. 746: »Snyltegiäst har altijd skarpan knijff. i. e. Smorotzer achtar flijtigt på andras måältijd. Han läter intet längie nödga sigh», isl. »hádkjaptur hefir hvassan kníf, en tóman kvid» (Scheving I s. 26), samt D55, 79, 336.

D214, D470 = S413.

I komm. i B till D214 missförstås latinet, när den konstruerar: »qui calcat caudam colubri . . . obijcit illi .s. colubro: caput suum». Fastmer syftar subjektet (han) till *obijcit* på *colubri*, hvarigenom man får samma mening i latinet och i nordiska texten. För övrigt förklarar komm. riktigt, när det heter: »Monet ne rem perniciosam irritemus». I D470 = S413 äro läsarterna *huic* och *seps* de riktiga, och i S413 bör kanske *in geen* rättas till *i geen;* åtminstone är *in geen*, liktydigt med *i geen*, annars icke påvisat. Jmf. dock *in* för *i* i S258 och 651.

D215 = S187.

Ordspråkets mening belyses av Grubb² s. 279: »Gudh gifwer alt gott, men icke strax Oxen om Hornen. i. e. Hwar och en måste effter Gvdz förordning, draga skiälig omsorgh dherföre; Sökia Födan i sin kallelses wärck, och bedia om wälsignelse. Ty elliest flyga inga stekta Starar i Munnen».

Syv I,126 anför ordspråket under följande form: »Gud giver os koen, men ej om hornene». Jmf. isl. »gud gefur kú, en ekki nidurband» (Scheving I s. 26) och »Guđ gefr allt gott, en haldt ei um horn uxanum» (Guđm. Jónsson 125). Grubb anf. st. citerar även vårt latinska ordspråk.

D216 = S190, D287 = S248.

Komm. i B till D216 konstruerar latinet: »Occasus .i. contra lapidem aut aliud obstaculum casus: miser . . . dat .i. facit q*uod* nasus solet fore effrons», och latinet i D287 förklaras i komm. i B sålunda: »Nasus ducit*ur* .i. deducit*ur*: extendit*ur* vice ausa .i. audaci officio: causa eru*m*nę .i. calamitatis». (Läs i S248 *ducitur*). För övrigt säger Chr. Pedersen sig ej förstå ordspråket och framkastar den underliga förmodan, att man i st. f. *ausa* skulle läsa *ansæ* (av *ansa* »grepe»), och att ordspråket skulle utgöra »allusio ad tectorem tegularem qui naso adunco *et* forti ma*n*sit pendens ad scalas cum caderet».

Ordspråkets mening är dock självklar, och det återfinnes väsentligen i Grubbs »Nödh giör näsewijs» (andra uppl. s. 600) och i det no. »Naud gjerer naseviis» (Aasen² 107). Överensstämmande med det nynord. *näsvis* har man uppfattat *næsa diærua (næsæ diærff)* i vårt ordspråk såsom ett sammansatt adjektiv »näsvis» (jmf. Nyerup och Rydqvist VI). Detta tror jag dock ej vara riktigt. Man hade i så fall på fsv. obetingat väntat »nødh gør næsa diæruan» (med adj. i singularis), ej såsom nu i båda ordspråken

næsa diærua (med adj. i pluralis). Då nu isl. har »Nauđ gjörir nasir djarfar» (Guđm. Jónsson 239), no. »Naud gjerer naserna lange» (Aasen: anf. st.), och man i båda våra lat. ordspråk finner subst. *nasus*, så bör *næsa diærua (næsæ diærff)* uppfattas såsom två ord, och ordspr. bör översättas: »nöd gör näsan djärv». — Jmf. D4, 70.

D217 = S189.

I nord. texten är *eij alle venner* (BS) bästa läsarten.

D219 = S192.

Rask (Literaturbladet = Saml. afhandl. II,433) föreslår att emendera texten i A till »Slemmer man ær ey seg selff-wer godher» etc., hvilket han översätter: »den gjerrige gør hverken sig selv tilgode, ej heller under han andre (noget)», under det att Molbech (s. 115 noten) anser danska texten i B vara bättre än i A, men menar, att man dock måhända bör i B emendera *giffuer* till *æder* eller läsa *sig selv ei giver*. Molbechs förra förslag synes icke vara lyckligt, under det att man med Rasks emendation (och med Molbechs senare rättelse) får en dansk text, som någorlunda överensstämmer med den fsv. Emellertid torde det vara ovisst, huru den nordiska texten till detta ordspr. urspr. lytt. Latinet harmonierar nämligen föga med den nuvarande nordiska texten och ej häller med den av Rask föreslagna läsningen. Konm. i B förklarar: »Ambro .i. prædator *et* turpis vitæ homo ... fit effœtus .i. euacuatus fœtu rerum: dando alijs ... Hoc est q*ui* multa inutiliter da*nt* licet multa possidea*nt* pauca tamen retinent».

D220 = S195.

Se komm. till D178.

D221 = S194.

Det fd. ordspråkets mening är tydligen: »om man går hungrig från en måltid, behöver man snart en ny». I det

fsv. ordspråket har det väsentliga ordet *hungroght* framför *maal* uteglömts. De latinska texterna tyckas ej giva tillfredsställande mening.

I isl. synes vårt nord. ordspråk ha blivit på ett underligt sätt vanställt: »Hungrað malt dregr annað í hári» (Guðm. Jónsson 157); men möjligen föreligger något skriv- eller tryckfel hos Jónsson.

D223 = S197.

I A står *viscere* i st. f. *visere* (i BS).

D224 = S198, D1189 = S1002.

Komm. i B till D224 angiver det lat. ordspr:s mening riktigt, när det heter: »Malum est cum dominis suis ludere», och att det värkligen vill uttrycka denna tanke, framgår tydligt av den fsv. texten till S198. I väsentlig överensstämmelse härmed bör man uppfatta det besläktade fd. ordspr. under D224, 1189 »Ee legher racke men gammel hwndh wil» (och samma ordspråk i S1002) såsom »valpen leker alltid så länge (men också *blott* så länge), som gammal hund vill», dvs. när den gamle hunden så behagar, så biter han och förvandlar leken i det bittra allvaret. Denna uppfattning bekräftas till fullo av det hos Syv I,297 anförda »Rakke leeger ej længre end gammel hund vil». Ehuru isl. *rakki* översättes med »hund», visar sammanhanget att *racke* här betyder »hundvalp». Förmedlande är den i Linds ordbok (1749) upptagna betydelsen »liten hund» *(hündlein)*.

Mædh synes även annars i fsv. förekomma = *mædhan*; jmf. glossaret till Östgötalagen art. *mæþan* och Schlyters ordbok art. *mæþ*.

Isl. har ett härmed tydligen besläktat ordspråk: »Gjarnan (feginn) liggr úngr rakki, meðan gamall (grimmr) hundr vill» (Guðm. Jónsson 119). Såsom det fd. och fsv. ordspråket *ee legher (æ lekir)* lär oss, är *liggr* en förvanskning av *leikr*. — Jmf. D1194.

D225 = S237, D347 = S299.

Det i D347 B mötande *velge* är tryckfel för *dvelge* (jmf. *dwælia* i S), men *forlanghe* i D347 A behöver ej vara tryckfel, ty även annars förekommer i fd., genom anslutning till *langer, lange = længe* (jmf. Lorenzen i Mandevilles rejse LVI). Läs i S299 *inhonora*.

Komm. i B till D347 anför »qui cito dat bis dat», som motsvarar det moderna »snart givet er dubbelt givet».

D226 = S199.

Nyerup (och Mau 3033) missförstår ordspråket, när han menar det skola uttrycka den tanken, att »det er mindre betænkeligt at være gjeldbunden, end at have for lang tid siden lagt sig ud med en, og i den anledning endnu have en sag staaende sig aaben». *Debita* utmärker nämligen här ej den skuld som jag själv har till någon annan, utan den skuld som en annan har till mig, och ordspr. säger alltså: »det är bättre att låta sin fordran innestå än ligga i långvarig process». Så uppfattas det av Hedegaard s. 248 och av Rask: Literaturbladet = Saml. afhandl. II,434 f. Jmf. ock P. Schjörring i Tidsskrift for retsvæsen 1866 s. 341. Hos Syv I,147 finna vi såsom variant till vårt ordspråks *gammel sag* även *ny sag*.

Av Chr. Pedersen missuppfattas latinet på ett helt annat sätt: »Quanto diutius quis debet tanto magis: quia debita vetera sunt meliora .i. pote*n*tiora: veteri causa .i. ob vetere*m* causam». En blick på det nord. ordspr. övertygar om omöjligheten av denna översättning. För övrigt föreslår Chr. Pedersen att ändra *veteri causa* till *vetere offensa*, hvilken emendation dock omöjliggöres av elisionen.

Jmf. Proverbia communia s. 11 nr 139 »Beter olde schult dan olde vede. = Laudantur vetera plus debita quam vetus ira» och isl. »Betra er gamallt gialld, en*n* gaumul søk» Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D228 = S201.

Jmf. Syv I,171: »Mand skal aldtiid haabes til det beste og vente det onde» och »...det onde kommer vel af sig selv». Jmf. D720, 742.

D229 = S202.

Grubb² s. 458 förklarar vårt ordspråk sålunda: »Man måste stundom giöra paddan ähra. Fast man intet meenar dher medh». Detta stämmer väsentligen med uppgiften hos Nyerup (Peder Syvs kjernefulde ordsprog s. 155 f. och i hans upplaga av Peder Lolle nr 229), att ordspr. under formen »Lidt godt skal man højt sætte og sjelden see til» (hvilken upptages redan av Syv I,354) »siges gjerne i en spøgende tone, naar en sættes øverst ved et bord», samt med den av Moth givna och av Mau nr 3148 anförda förklaringen av vårt ordspråk: »man skal rose det, der ikke duer, for at blive af med det». Chr. Pedersen finner i komm. i B ordspråkets egentliga mening dunkel och gör flera (helt visst icke lyckliga) försök att tyda den. Jmf. isl. »Lited gott skal man*n* hátt hreykia» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D230 = S203.

Grubb² s. 306 upptar såsom synonym till »Han haar lährt stryka fuchsen»: »Han kan åka och wända. Flatera och tala enom effter munnen» och s. 290: »Han åker intet illa, som wända kan. i. e. Han är klook och genomdrifwen». Överensstämmande härmed anför Syv I,448: »Hand har lærd at kjøre og vende» under rubriken *Trædskhed*, och I,443: »Hand ager ikke ilde, som vende kand» under rubriken *At føje sig efter tiden.* Jmf. härmed det nyd. »Det er godt at have en vid hals, for så kan en vende og kjøre tilbage igjen for ikke at forsnakke sig. (Når en pludselig gjör en vending i talen)» (Kristensen: Ordsprog 2803). — Läs i H *Tthen.*

D231 = S205.

Ordspråket brukas som bekant om den som talar illa om sig själv eller om de sina, och hos Saxo (Holders uppl. s. 130) användes det i något liknande mening: »Ericus se ad astandum fratri natura pertrahi dixit, probrosum referens alitem, qui proprium polluat nidum». Chr. Pedersen misstar sig därför säkerligen, när det i komm. i B heter om ordspråket: »dicitur in homines qui domum suam non purgant».

Jmf. Proverbia communia s. 42 nr 677: »Tis een vuul voghel, die sijn nest ontreint. = Vilis et ingrata volucris fedans sua strata» samt »Progenies auium mala fędat stercore nidum» i hskr. 1966 på germanska museet i Nürnberg från 900—1000-talet; i cod. philol. 413 på hovbiblioteket i Wien från 1000- eller 1100-talet samt i hskr. C $^{58}/_{275}$ i Wasserkirche i Zürich från 1100-talet (Müllenhoff und Scherer: Denkmäler[2] s. 50 nr 171).

Da. texten i H är väl förvanskad av *vrent* (jmf. *oreenth* S) *gør vtj (vdi) syn eghæn rethæ*. — Läs där ock *facit*.

D232 = S204.

Den riktiga formen för latinet är den i A anförda.

Det fd. *nøglingh* har vållat åtskilliga svårigheter. Redan hos Skaaning A 6 s. 2 finna vi: »Det är ont at være sin Konis Nøgle-dreng», och Syv, Videnskabernes selskabs ordb., Molbech s. 378 och Mau nr 4065 förklara *nøgling* med »nøglesvend, nøgledreng». Att denna förklaring är oriktig, framgår av fsv. *vndirdaan* och lat. *vxorius* »som står under toffeln». Nyerup vill härleda *nøgling* från ett isl. *hnegia* »bøje sig for», hvarmed han väl menar *hneigia*, men ett härav avlett ord borde i fd. heta *negling*, ej *nøgling*. Detta *nøglingh* sammanhänger däremot troligen med isl. *hneykia*, hvilket (liksom *hnekkia)* betyder både »drive tilbage» och »trække sig tilbage, vige tilbage». *Nøglingh* är den ljudlagsenliga motsvarigheten till ett isl.

**hneyklingr* och betyder alltså »en som viker tillbaka, dvs. kujon, jaherre», hvilket fullkomligt motsvarar fsv. *vndirdaan* och lat. *vxorius*. *Nyghing* i H är troligen blott en förvanskning av *nøghling* (eller *nyghling)*; jmf. dock även isl. *hneyking* »beskjæmmelse» utan *l*.

Komm. i B anför såsom en parallel till vårt ordspråk ett annat, som här må antecknas såsom talande om toffel-väldet: »hunc stultum fateor quem calceus vrget *et* vxor».

D233 = S206.

Se komm. till D10.

D235 = S208.

Grubb[2] s. 831 förklarar: »Vlfwen bijter och räknade Fåår» med »Tiufwen achtar intet waal: Han taar dhet han finner». Redan han och Syv I,464 påminna om »non curat numerum lupus» (Vergilius: Ecl. VII,52). Den riktiga läsarten i lat. är tydligen *is quamuis*. Jmf. »Die wolf it wael ghetelde schapen. = Quod lupus est gratas narratur oves numeratas» (Proverbia communia s. 21 nr 316).

D236 = S209.

Breedh øll »bred rem» (i B) (eller *reem)* är den urspr. läsarten liksom *bred rem* alltjämt användes i detta ännu brukliga ordspråk (»det är lätt att skära breda remmar av andras läder», dvs. »det är lätt att vara frikostig, när det gäller en annans kassa»). Jmf. »Uut vremder huut snijt men brede rimen. = Scindo corrigias ex pelle tua mihi latas» (Proverbia comm. s. 48 nr 776), isl. »Hægt er að rista breiðan þveng (breiðar ólar) af annars skinni (leðri)» (Guðm. Jónsson 169); »Ex pellibus alienis latæ corrigiæ proscinduntur» (Bebel: Proverbia germanica 245 i Suringars upplaga). Lat. till vårt ordspräk återfinnes hos Neander: Versus veteres

proverbiales Leonini s. 276 (enligt Suringar: Erasmus s. 77). — Läs i H *skær . . . hwdh;* om *bria* se komm. till D52.

D237 = S238, D531.

Läs i D237 H *amaritet;* dess da. text är väl närmast förvanskad från *Mothæ barn æ hawæ sin viliæ tha . . .* Läs i D531 *haffwe.*

Om *volitum* se komm. till D59.

I komm. i B till D237 meddelas: »Solet dici in nimis teneros *et* faciliter plorantes». Jmf. isl. »Alldrej grætur barned, þa þad fær sin*n* wilia (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. ock Guđm. Jónsson 389) *.

D238 = S210.

I lat. i B bör läsas *volucris . . . tenetur;* i H *kryst.* Syv upptar vårt ordspråk under tre olika rubriker, dels under *Forrædder* (I,123), dels under *Vold* (I,490), dels under *Magt* (II,191), och på senaste ställe med tillägget: »men slipper hand løs, da er hand snarest til at beklikke en».

D239 = S211.

Jmf. Grubb² s. 267: »Gott twätta sig i reent watn» liktydigt med »Gott Samweet är dagligit Giästebud». I H har *mundus* överhoppats.

D240 = S212.

Komm. i B upplyser: »Solet dici de puellis quæ nouæ nuptæ facile trahuntur ad lectu*m.* Et de monachis qui licet dissimulent faciliter trahunt*ur* ad mensam». Fd. *hompæ* »linka»; jmf. nyd. *humpe.* Läs i H *draghin.* Jmf. isl. »Þann

---

* Nyerups uppgift (i komm. till 237), att B i texten har *volitum*, är oriktig. B har både i texten och i komm. tryckt *solitum*, men i ett universitets-bibliotekets i Köpenhamn exemplar är *solitum* i texten med bläck ändrat till *volitum*.

er hægt aƌ lokka, sem sjálfr vill brokka (dansa)» (Guƌm. Jónsson 391; *brokka* »trave»).

D241 = S213.

Läs i H *so bert . . . ma ey . . . pissæ fierth.* Hos Syv II,174 meddelas ordspr. i utvidgad form.

D242 = S214.

Ordspråket förklaras sålunda av Grubb² s. 240: »Gammal Synd gör ny Skam. i. e. När hon blijr vppenbaar och kommer i dagzliuset» och av Skaaning B 7 s. 1: »Synd i Aar, da faar du skam ad Aar». På liknande sätt användes det isl. »fornn synƌ gerrir nyia skavm» i Bærings saga (Fornsögur Suƌrlanda, utg. av G. Cederschiöld) 108, 12. Då denna tydning även i och för sig är mycket rimlig, är den otvivelaktigt den riktiga, och Nyerups uppfattning oriktig, när han anser meningen vara, »at nye forbrydelser faae tilvæxt af et gammelt synderegister». Komm. i B meddelar en konstlad och otillfredsställande förklaring. — *Inolere* »wahssen, auf komen» (Diefenbach: Gloss.).

D243 = S236, D785 = S700.

Stillamina, som i komm. i B till D243 förklaras med *distillantia*, har jag ej återfunnit i lexika, men det visar, att mlat. havt *stillamen* n. »droppe» (mlat. även *stillidium* »droppe»). *Massa* brukas enligt Diefenbach om ett köttstycke. Mlat. *verutum* »pratspis mit fleisch» (Diefenbach: Gloss.). Ordspr:s mening belyses av Grubb² s. 149: »Feet Steek giör feeta droppar. Dher fult opp är i förråd, dher sparas intet mycket». Han anför ock dess motsats: »Mager Steek der intet dryper aff». Nyerup tror att det syftar på ett ämbete med goda sportler. Jmf. Guƌm. Jónsson 23.

D 245.

Chr. Pedersen vill i komm. i B emendera latinet, så att det skulle lyda: »Demon si deerit mox seruum mittere querit», emedan *demon* har läng ultima, och emedan *ibi* ej passar till samman med *mittere*. Dock äro värsbyggnaden och latinet väl icke sämre, än att den till oss komna texten kan vara ursprunglig.

D 246.

Om *pubenta*, som är bättre än *bubenta* men liksom detta ej upptages i lexika, yttrar komm. i B: »fictu*m* vocabulum accipitur hic pro cu*n*no». Ordet sammanhänger tydligen med *pubes* »scham», *pubens* etc.

Jmf. hos Grubb[2] s. 158: »Drucken Qwinna är en oläst Kista. i. e. Hon prostituerar sin Odygd», och det isl. »Nær konan er drukkin, er kossinn falr» (Guđm. Jónsson 245), som väl utgör en variation av vårt fd. ordspr.

D 247 = S 216.

Renegatur, ej *denegatur* eller *negatur*, är den riktiga läsarten, eftersom metern fordrar efter *quidquid* två korta stavelser eller en lång stavelse. Mlat. *renego* = *denego* (Du Cange). I komm. i B förklaras *ex modico* med »facili occasione: aut post modicum tempus».

D 248 = S 220.

Potissare »trincken» (Diefenbach: Gloss.). Komm. i B förklarar: »Qui bene vult dignoscere potum comedat prius siccum aut salsum». Men ordspr. kan väl snarare sammanställas med D 123.

D 250 = S 217.

Frågan besvaras i någon mån olika i olika länder och på olika tider. I Proverbia communia s. 18 nr 268 heter det:

»Die onghebeden tot hove comt, sit achter die dore. = Retro sedit ianuam non invitatus ad aulam. Assideat ianue non invitatus honeste». Av Grubb² s. 348 besvaras frågan: »Hwar skal obedin sittia?» med: »På Tryskelen; Så blijr han budin vth eller inn», och så även av Syv I,149. Grubb² s. 605 meddelar åter »Obedna giäster låter man stå vthe», och nu säger man i södra Sverge, att objuden gäst skall sitta under bordet, i Norrland, att han skall sitta på sopkvasten. På norska heter det: »Uboden skal sitja i briki. (ɔ: Den ubudne skal sidde næst ved døren)» Aasen² s. 163; på isl.: »Yzt við dyr skal óboðinn sitja» (Guðm. Jónsson 358), under det att Färöborna säga »Niðarlaga skal óboðin sita» (Færøisk anthologi s. 319 nr 146). Se t. ex. hos Suringar: Heinrich Bebels Proverbia germanica s. 475 former för detta ordspråk i Tyskland.

Texten i H är dels förvanskad, dels utplånad.

D252 = S219, D297 = S260, D895 = S797.

Liksom ordspråket i vår samling möter i en kortare och i en längre form: 1. »Hwer ær sijn gaffwæ lijgh» och 2. »Hwer ær syn gawe lijgh wære seg ænthen fattigh eller rijgh», så förekommer det hos Grubb² s. 348 under ytterligare en tredje form: 3. »Hwar är sin gåfwa lijk, sade Käringen, gaff Hoffmannen en Spijk», hvilket Grubb förklarar: »Ingen gieer bättre än han haar». Den här under nr 2 meddelade formen stämmer med det isl. »Hvör er sínum gjöfum líkr, fátækr og ríkr» (Guðm. Jónsson 159; så väsentligen ock Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

Den riktiga läsarten i D895 = S797 är *sui*. I H bör läsas *perhibetur*.

D253 = S224.

Komm. i B förklarar: »ita pauperes nutriunt*ur* pro modulo suo sicut diuites pro suo», och överensstämmande härmed upptar Grubb² s. 279: »Gudh föder så wäl Bij

som Biörnar. i. e. Dhen fattige så wäl som dhen rijke». Jmf. med de olika formerna av vårt ordspråk dels isl. »Svo bjargast bí, sem birnir» (Guđm. Jónsson 327), dels isl. »Svo fæđast fuglar (flugur), sem björn, þó á ólíkum bitum» (ib. 329). Den i Vid. selsk. ordb. (under *føder)* i ordspråket inlagda betydelsen torde vara ursprunglig; där heter det nämligen: »saa fødes bi som biørn, dog af ulige bid, ɔ: der er forskiel paa enten man har et barn eller et voxent menneske i kost». — Jmf. D943, 1167, 1192.

D254.

Grubb[2] s. 15 förklarar ordspråket: »Ehuru fattig, en är, så låtz han doch wara rijk mädan han frijar... Men en fången Man, ehuru rijk han elliest kan wara, så är han doch derföre arm, att han jcke är sig sielff eller sina medel mächtigh». Man bör dock snarare tänka sig att ordspråket vill säga: »liksom alla friare låtsa sig vara rika för att få sin älskade, så låtsa alla fångar sig vara fattiga för att slippa med så billig lösepänning som möjligt» (jmf. Nyerup).

Komm. i B omtalar två andra sätt att uppfatta ordspr., hvilka båda äro otillfredsställande. Jmf. isl. »Aller Bidlar eru riker, allar pikur þrifnar» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D255 = S221.

Latinet förklaras riktigt i komm. i B: »O didascale .i. præceptor... ego nectar .i. conglutinabor tibi corde .i. ex a*imo*: ob nectar .i. dulcedine*m* dogmatis .i. doctrinæ tuæ». Mlat. *didascalus* (och *didascolus)* »lärare» (Diefenbach: Gloss.). Syv I,243 upptar: »For kunsten skal mand mesteren ære. (Thi kunst og lære sætter mangen til ære, giver hæder og ære)». Meningen av detta danska ordspråk är alltså: »man skall hedra sin läromästare för den konst han lärt en», hvilket ock bekräftas av motsvarande fsv. ordspråk.

D256 = S222, D905.

Desiderosus eller *desideriosus* har jag ej återfunnit i lat. lexika, men i komm. i B förklaras *desideriosa* säkerligen riktigt med »multu*m* desideranda». *Desideriosus* är nämligen avlett av *desiderium*, och metern gör troligt att *desideriosa* (ej *desiderosa)* är den riktiga läsarten. Jmf. beträffande bildningen delvis även it. *desideroso* »sehnsuchtsvoll». Mlat. *amorosus* »amabilis» (Du Cange). Grubb[2] s. 507 upptar: »Dhen kiärt wil haa, han måste kiärt låta» såsom synonym till »Man får intet räkna hwad en godh kåål kostar», och ordspråkets mening är därmed tydligt angiven: »vill man förvärva något kärt, så måste man ock göra motsvarande uppoffringar». Härmed stämmer ock huvudsakligen den förklaring, som komm. i B meddelar: »qualia dant*ur* talia redduntur».

D257 = S225, D500 = S439.

Den riktiga läsarten i nord. texten är *vilia røn*, och *wina røn* (S125) är därav förvanskat. Härför tala de fiästa till oss komna östnord. formerna av ordspråket, vidare latinet (jmf. straxt nedan) och det isl. »Lítil er vilja raun, ef ekki er nema ein baun (bón)» (Guđm. Jónsson 205; Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Då emellertid »litin ær wilia(ns) røøn» betyder: »beviset på en god vilja är obetydligt, dvs. ofta kan man genom en ringa sak (såsom en böna) ge sin goda vilja (sitt vänliga sinnelag) till känna» (jmf. isl.: »Opt má af litlu annars geđ (gyrnd) merkja», Guđm. Jónsson 263), så vällade detta att *wilia røn* i S225 förvanskats till *wina røn*. Med uttrycket »waar thet ey vdhen en bøøn» bör sammanställas, att man i fd., isl. och forntyskan använde ordet *böna* i åtskilliga talesätt för att utmärka »någonting ytterst obetydligt», »intet» (jmf. Kalkars, Fritzners, Schiller-Lübbens och Grimms ordböcker).

Komm. i B till D500 förklarar lat.: »Recula .i. parua res: doni .i. muneris modici: fit index .i. indicatrix velle

boni .i. voluntatis bonæ». Man skulle väl dock även kunna konstruera »recula doni boni modici fit index velle», men den lat. texten i S439 synes, med någon ändring, vara att föredraga. Här står *regula* för *recula*, och *est* är fel för *esse* (såsom Reuterdahl läst eller medvetet ändrat ordet).

D258 = S227.

Komm. i B förklarar ordspråket: »Monet omnia tempestiue facienda». Jmf. no. »Den som nokot godt veit, skal eta pylsa, medan ho er heit» (Aasen² 182), isl. »Hvor etr pylsu medan*n* hun er wørm» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och D272.

D259 = S228, D618 = S529.

Ordspråkets mening angives av Grubb² s. 580: »När Hufwudet wärcker, så är Kroppen Siuuk. i. e. När Öfwerheten missgår så bedröfwas Vndersåterna», och i överensstämmelse härmed upptar Syv I s. 331 (genom tryckfel s. 311) ordspråket under rubriken *Øvrighed*. Jmf. Proverbia communia 33: »Alst hooft sweert, droeven al die leden. = Cum doleo capite, tunc membra dolent mea queque». I komm. i B till D618 klandras att *scaturit* felaktigt brukas med penultima kort. Jmf. 1 Kor. 12, 26.

D260 = S232, D593 = S524.

Fit är bästa läsarten i det förra ordspr. Det nordiska ordspr. har ursprungligen havt rim med *saar: faar* (D) eller möjligen med *sær: skær* (jmf. S), i hvilket fall *sær* vore den äldre presens-formen av det starkt böjda *sa* (= isl. *sér*). Jmf. isl. »Hvor lited saar, han*n* lited faar» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D261.

Läsarten *repedat* är bättre än *trepidat*, med hvilken man ej får kvinligt rim till *ledat*. Komm. i B gör följande

tillämpning av ordspr.: »Equi feroces ... timendi sunt ... du*m* saltant *et* trepidant: sic viri potentes dum caput agitant».

D262, D1007 = S885.

Hedegaard s. 242 anför ordspråket med följande utan tvivel riktiga förklaring: »Det skeer ofte, at imedens to trætte om en Ting, som ingen af dem har nogen fuldkommen Ret til, tredie Mand da kommer imellem, og ved at tage det sit er, skiller eller ophæver Trætten». Chr. Pedersen missuppfattar däremot ordspråkets mening, när han i komm. i B till D1007 anser det syfta på två personer, av hvilka »vnus eam (rem) ardenter cupit emere *et* alter non vult vendere»; ordspråket skulle enligt honom fälla det utslaget: »sit possessori .i. maneat potis apud priorem possessorem». *Tørffwæ wedher* är här »önska, önska tillegna sig». Jmf. det isl. ordspråket: »Fyrst tveir þrátta (kífa), taki sá sem á» (Guðm. Jónsson 116).

Bini är, såsom den nordiska texten visar, den riktiga läsarten i D262. *Coegeo*, som ej upptages i lexika, förklaras riktigt i komm. i B: »coegent .i. simul egent». *Architriclinus* »aufseher der tafel» betyder i mlat. även »haus herr» (Diefenbach: Gloss.), och här passar denna betydelse bäst. Chr. Pedersen, som tager *architriclinus* i dess vanliga betydelse, giver en oriktig tolkning av latinet i D262: »Sensus videt*ur* q*uando* vnus solus eget paru*m* curat architriclinus: sed qua*n*do duo: tunc suu*m* putat officiu*m* illis administrare quibus coege*nt*».

D263.

Jmf. Proverbia communia s. 4 nr 20: »Als dat spel best is, so sal ment laten. = Optimus est quando ludus non ludere mando», isl. »Bezt er að hætta hvörjum leik, þá hæst fram fer» (Guðm. Jónsson 53), det färöiska »Betst er at geva uppàt, meðan leikurin er hàrðastur» (Ant. Tidsskrift 1849—51 s. 289 nr 272) och D695.

D264 = S229.

Nyerup upplyser i Peder Syvs kjernefulde ordsprog 100, att detta ordspråk brukas om »trang», och dess mening är alltså ungefär: »den behövande griper till den utväg, som han har». Jmf. isl. »Sá vakar ís, sem þyrstr er» (Guðm. Jónsson 300). Chr. Pedersen missförstår ordspr. i komm. i B, när han tror det vara fråga om att smälta is för att stilla sin törst. I B är *tørftig* tryckfel för *tørstig*.

Läs i A *sitis* (ehuru mlat. har *sitio* »törst»).

D265 = S230.

Se komm. till D65.

D266 = S239, D291 = S252

Ordspråket uppmanar till sparsamhet. Så yttras redan i komm. i B till D291: »Inuitat ad parsimonia*m*». Jmf. t. ex. sådana besläktade ordspråk som de sv. »Flere äre dagarne än kårffuarne» (Sw. Ordsedher A 6 s. 2) och »Målen äro flere, än korfwarne» (Rhodin s. 97), samt det no. »Dagarne er mange, og maali er fleire» (Aasen² s. 18).

D267 = S188.

Nyerup har i sin upplaga från B upptagit läsarten *obelum*, men läsarten *obesum* är obetingat den riktiga, och orsaken till att han ej bibehållit sistnämnda läsart, är väl den, att han med Chr. Pedersen i komm. i B menade, att *obēsum* nödvändigt skulle betyda »pingue» (även Reuterdahl förmodar, att det betyder »fetma»). Detta är dock ej fallet, och *obelum* passar hvarken för meterns eller för betydelsens skull. Penultima av *obelus* »die figur eines liegenden spiesses an verdächtigen schriftstellen» är kort, och den nord. texten har intet härtill passande ord. Mlat. har emellertid ett subst. *obesus* »schotelbrot» (Diefenbach: Gloss.), och *schottelbrôt*

förklaras av Schiller-Lübben: »brod, das als schüssel, teller gebraucht wird (oder auch als art serviette, um die fettigen hände abzureiben)». *Obesus* och *schottelbrôt* hade således fullkomligt samma betydelse, som vi genom flera äldre författares yttranden känna för det nord. *brødhdisker*. Så t. ex. upplyser Syv I företalet B 4 s. 1 med anledning av vårt ordspråk: »De have fordom ædet paa brød, som nu paa tallerken og endnu i den store Mogols land bruge de for tallerken en tynd kage af riis-meel, som en part aade efter maaltid». Junge (Den nordsjællandske landalmues Charakter, Skikke, Meninger og Sprog, Kph. 1798 s. 176) säger, att han ofta har sett bonden använda brödet som tallrik. Jmf. för övrigt om bruket av bröddiskar Troels Lund: Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16:de Aarhundrede I,5 s. 268 f. Enligt hvad där upplyses, brukade man vid måltidens slut antingen förtära bröddiskarna såsom ett slags dessert, i det att man slog fruktsaft, honing eller dylikt på dem, eller lät man dem stå och gav dem sedan till de fattiga. Man kunde därför med skäl säga, att ett barn, som gnager på sin bröddisk, och som alltså äter på sin sista bit, ej giver bort mycket.

Skrivningen *brydisk* med *y* i B är icke oriktig. I *brødhdisk* har nämligen *đd* assimilerats till *dd* liksom i fsv. *gudhdomber*, *dödhdylghior* > *guddomber*, *dyddylghior* (jmf. Kock i Tidskr. f. Filologi N. R. VII,309), och framför det långa konsonantljudet *dd* har *ø̄* vid förkortning övergått till *ÿ* liksom i det anförda fsv. *dyddylghior*, i fsv. *dött* > *dytt* etc. (jmf. Kock: anf. st.). För övrigt har förkortning från *ø̄* till *ÿ* kunnat inträda i *brydisk* väl även, emedan fortis i fornd. kunde falla på senare kompositionsleden (jmf. Kock i Arkiv III,56 ff.). På denna akcentuering tyder kanske även stavningen med blott ett *d* i *brøødisk* (A), *brydisk* (B).

Den av komm. i B nämnda läsarten *omasum* (i st. f. *obesum)* är oantaglig, då *omasum* »kälberkaldaunen» ej har något motsvarande ord i nord. texten.

I det isl. »Barn þad hefur litid, sem bytur sin*n* bord-disk» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; Guđm. Jónsson 44) har det ursprungligare *braudđdisk* utbytts mot *bordđdisk*.

D 268 = S 193, D 1059 = S 950.

Komm. i B till D 1059 förklarar *rudis* med »quæ nihil adhuc didicit» och *anda* med »excrementa alui seu stercora» men tillägger om *anda:* »quod vocabulum ab auctore fictum est». Reuterdahl synes i glossaret s. 149 ansluta sig härtill, när han säger, att *anda* »skall betyda träck». Då något dylikt ord ej upptages av lexika, synes någon förvanskning föreligga. Jag kan ej avgöra, hurudan den urspr. läsarten varit. *Lanci* (B) är väl bättre än *lana* (A), *lanti* (S).

Koo (A) angiver uttalet *kå,* men då Skaaning B 6 s. 2 upptar *Fød Koe* . . ., har ordet kanske av honom missuppfattats såsom »ko».

Jmf. isl. »Fæđ þú hauk, og haf skarn í stađinn» (Guđm. Jónsson 116).

D 269 = S 242.

Såsom den nord. texten visar, är *deuorat* den rätta läsarten. I H bör läsas *ædhet* och väl *scadhæ ægh.*

Den talträngde säges ha ätit skat-ägg, emedan skatan anses vara en skvalleraktig fågel. Så talar t. ex. Chr. Pedersen i sin komm. om »oua picæ auis garrulæ *et* furacis». Hieronymus Justesen Ranch sjunger i sin Fuglevise (1669):

»Skaden er en Svalderpoess,
Hende kand jeg icke meget roess,
Hun haffver Bagvaskers Sind,
I ærlige Folckis Ære at hacke,
Paa hver Mands Ryg at pracke oc macke,
Her skonis ey Mand eller Qvind.
Æd ey for mange Skade Eg,
At Blommen ey sidder i dit Skeg,
Act: Tand for Tunge er god.»

(Birket Smiths uppl. av Ranchs Danske skuespiel og fuglevise, Kph. 1876—77 s. 350).

Jmf. ock den av Skaaning C 4 s. 1 meddelade formen av ordspr.: »Hand skal være klog, der skal stiele Skadeæg, at hand icke skal røbis». Nära det östnord. medeltidsordspråket

står det isl. »Sá hefir etið skaða egg, sem ei kann að þegja» (Guðm. Jónsson 285; nyisl. *skaði* »pica» enligt Björn Haldorsens ordbok); jmf. ock det nyd. »Hun er en rigtig skade» — »Om en sladderagtig kvinde» (Kristensen: Ordsprog 7469).

D270 = S215.

Nyerup misstar sig, då han anser att negationen *eij*, som finnes i A, fallit bort i B. Hvarken S, B eller H har någon negation, och detta överensstämmer med latinet. Jag antar därför, att *eij modh* i A genom missförstånd uppstått ur *emodh (imodh)*. Bästa läsarten i latinet är *ferri;* läs i H *jern naghlæ*. Ordspråkets mening är: »man skall sätta hårt mot hårt».

D271 = S223, D389.

As »ett öga på tärningen» (Diefenbach: Gloss.) är den riktiga läsarten. Mlat. *decius* »tärning». *Dilapidare* här »verschwenden». Latinet lär oss att *kaabæ* (ej *ko)* är den äldre läsarten.

D273 = S231.

I komm. i B heter det: »Est prouerbiale dictum teuthonicis: quibus ossa *et* crura eodem vocabulo dicuntur: beinen: intelligunt autem lubrici partes obscęnas cruribus vicinas». Enligt denna uppfattning skulle alltså i *beenen* ligga en dubbelmening, så att ordspråket innehölle en slipprighet. Reuterdahl (glossaret under ordet *sæt)* vill ej godkänna denna uppfattning, utan anser, att det helt enkelt vill säga, att ju djupare in köttet sitter, desto bättre är det. För att man värkligen i ordspråket ursprungligen inlagt den av Chr. Pedersen antydda tvetydigheten, talar det nu i Södermanland använda ordspr. »de ä bästä kötte(t) millä(n) bena på krittra» (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria V s. 73), och härigenom får ordspr. mera point än med Reuterdahls uppfattning. För denna talar emel-

lertid den latinska översättningen med *ossibus* (ehuru en dubbelmening svårligen kunde uttryckas i latinet), och härpå tyder också den i B och S meddelade läsarten *bened (beneno)* i sing. (ej i plur.) (jmf. D801), ävensom isl. »Þad er sætast kiöt, sem sialft er nærre beine» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), »betst er þad kjøt, sem beini er næst» (Scheving I s. 12) och för övrigt Proverbia communia s. 49 nr 801: »So nare den been, so soeter vleisch. = Dulcior est caro que magis ossibus heret ubique» — alltså de flästa texterna.

D274 = S235.

Se komm. till D19.

D275.

Komm. i B förklarar riktigt: »Quando scutellę .i. vasa escaria... sunt dispares .i. non æque magna *et* bona fercula co*n*tinentes: tu*n*c oculi minus habentiu*m* fiunt lusci».

D277.

Se komm. till D172.

D278.

Jmf. D768, 1113.

D279 = S243, D333 = S307, D995 = S914.

Något adj. *cameralis* upptages ej i lexika, men förklaras riktigt i komm. i B till D333 med »domi in camera». Genom den även brukliga skrivningen *allophylus* (*αλλοφυλος*) »andern stammes, ausländisch» får man något bättre rim mellan *allophyli* och *tribuli*.

D280 = S244.

Se komm. till D60.

D281 = S245.

Syv I,443 upptar under rubriken *At føje sig efter tiden:* »Hvor mand ikke kand springe over, skal mand krybe under,

om mand vil frem». Jmf. isl. »Kan*n*stu ei yfer komast þa kriup vnder» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). — Läs i A *si*.

D283 = S247, D337.

Halff baart (halff baard) »till hälften tuktat» (av fd. *bærie* »slå»). Komm. i B till D283 tillägger förklarande: »quia quando ad viuu*m* punitur [pusio] *et* seuero vultu, tunc tacet». Jmf. isl. »Leinge grætur hálfbared barn» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D284 = S292.

Ordspråkets tolkning vållar stor svårighet. Chr. Pedersen förklarar i sin komm.: »dirimit .i. segregat tentoria gyro id est in circuitu», och till honom synes Reuterdahl ansluta sig, när han s. 150 översätter *dirimere tentoria gyro* med »fara omkring bland tälten (för att komma undan)», medan Nyerup säger sig ej förstå ordspr. Även för mig är det dunkelt.

Tiro, tyro »rekryt» betyder i mlat. »riddare» (Diefenbach: Gloss.). Då fsv. har *qvarsætu-tak* »kvarstad för stulen sak», *ensætu-fru* »ensligt boende kvinna», isl. *kyrrseta* »sitting, living in rest», *setiask í kyrrsetu* »to take rest in life», så står *quarsæta riddar* troligen för *quarsætu riddar* med utbyte av *u(o)* mot *a* liksom stundom annars vid juxtaposition.

D285 = S293.

Øppe (øppa) betyder här liksom nyno. *yppa* »opvække, bringe paa bane». Jmf. isl. »Marger hluter yfast, ádur sannenden Reynast» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). I mlat. *cisma, sisma = schisma*.

D286 = S249.

Komm. i B förklarar latinet: »Equus emptus leuiter .i. facili pretio aut sine graui inquisitio*n*e: dietat ... iter segne

.i. pigru*m* aut segne pro segniter» (mlat. *dietare* »iter agere, pergere» Du Cange). Enligt Chr. Pedersen talar alltså latinet om en dålig (en billig eller utan omsorg köpt) häst, och detta överensstämmer såväl med en närbesläktad lat. vers: »Emptus equus modico modicam facit esse dętam» (i Wiener-hskr. cod. rec. 3356 från 1200-talet; Müllenhoff och Scherer: Denkmäler[2] s. 46 nr 53) som ock med den nordiska texten i AS, hvilken talar om en liten häst. Jmf. härmed vidare »Clein peert clein dachvaert. = Si tibi parvus equus, tunc parvus erit labor ejus» (Proverbia communia s. 11 nr 154). Det är därför otvivelaktigt att den nord. texten i AS är den ursprungliga. Läsarten *Lidet heste køb* i B har möjligen uppkommit genom missuppfattning av *Emptus equus leuiter* såsom »ett lätt häst-köp», men jmf. även isl. »Lítil hestaskipti gjöra stutta dagleiđ (Guđm. Jónsson 205; Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D287 = S248.

Se komm. till D216.

D288 = S250, D1176 = S1048.

Syv I,387 anför under rubriken *Skat. Tribut:* »Det er godt at side paa huden og skære rundt om af lappene, og blæde kaalstokken og ej oprykke ham», och vårt ordspråk meddelar därför troligen en uppmaning till vederbörande att ej på en gång pålägga för stora skatter utan blott måttligt stora, så att nya kunna påläggas en annan gång (jmf. Nyerup nr 288). Mlat. *subolere* »växa» (Diefenbach: Gloss.). Jmf. D996.

D289 = S251.

Komm. i B förklarar ordspråket: »Hoc est in ętate parandu*m* est: quo viuamus in hyeme: *et* allegorice in feruente ętate quo fruamur in senio frigido *et* caliginoso», och i Problemata D7 s. 2 heter det: »Huem er Sommerens Arff-

uing? Suar. Vinteren . . . wi paamindes her met dette Ordsprock til arbeid oc flitighed . . .»

Läs i S *afflat*. Jmf. D290 och isl. »Alltíd spyr wetur, hvad sumar hefur aflad» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D290.

Jmf. D289. *Forterræ* i A i st. f. *forterereæ*.

D291 = S252.

Se komm. till D266.

D292 = S253.

Se dum är den rätta läsarten. *Peramo* upptages av Forcellini, och komm. i B förklaras *perametur* riktigt med »perfecte ametur [ab aliquo potente]». — Läs i S snarast *en*. Jmf. D753, 1050.

D293 = S255.

Komm. i B sätter detta ordspråk i ett visst förhållande till det näst föregående (D292); det heter nämligen: »Dedit vnam causam insolentiæ stultorum quando se sentiunt amari: dat nunc duas». Dessa orsaker äro »mensa splendida» och »splendida vestis». Den vink som Chr. Pedersen härmed giver till att förstå ordspråket, torde vara riktig. Det säger nämligen, att modet växer med de förbättrade levnadsförhållandena. Jmf. hos Syv II,89: »Mad byder opstaa og klæder fremgaa ɔ: Mad gir kraft og kleder hæder».

D294 = S256.

Ordspråket brukas ännu i Sverge i den meningen, att ett barn så illa uträttar ett ärende, att man sedan själv får uträtta det omigen. Chr. Pedersen uppgiver däremot i sin komm., att det betyder, att man bör följa efter barnet på avstånd för att se efter, att det ej finner på någon odygd.

Läs *fora*. Jmf. Guđm. Jónsson 304.

D296 = S258, D364 = S323, D738 = S651.

I D296 = S258 äro både *refectus* (av *reficio)* och *refertus* (av *refercio* »voll stopfen») antagliga läsarter, men den förra har väl företräde. Mlat. *faus* = *faux*, *obulus* = *obolus* (Diefenbach: Gloss.).

Komm. i B till D738 anmärker, att *numisma* rätteligen har kort antepenultima. *Nummismam* (i D738 A) är troligen tryckfel i st. i. *nummisma*, hvarför även metern talar, och man kan således ej anse detta ställe med visshet ådagalägga, att mlat. *numisma* kunnat vara fem. och böjas enligt första deklinationen.

Läs i S323 *pæning*. Det är påfallande att både S258 och S651 ha *in* i st. f. *i;* jmf. *in geen* för *i geen* i S413. Antyder detta värkligen uttalet *in*? (Jmf. hos Rydqvist IV,58 första noten exempel på *in* ur VGL).

Jmf. isl. »Hef eg peninga J min*n* pung, so hef ek mat i min*n* mun*n* (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D297 = S260.

Se komm. till D252.

D298 = S261.

Jämförelsen med de nordiska texterna visar, att Chr. Pedersen missförstått latinet, när han efter *cala* sätter skiljetecken (:), och när han i överensstämmelse härmed i komm. konstruerar: »Formella ... est cala ... t*amen* ala anseris est melior». Latinet betyder nämligen, liksom fd.: »en god *(calus* 'bonus' [*καλός*] Diefenbach: Gloss.) ost är ganska mycket *(satis;* eller 'dock' = *tamen* B) bättre än en gåsvinge». Läsarten *godh oosth* (jmf. *cala)* är bättre än *faraosth*. De tre första orden i fsv. texten äro onamotopoetiska.

Då ost är en anspråkslösare kost än gåskött, är det möjligt att ordspråket vill inskärpa den sanningen, att det bästa (obs. *godh* oosth) av ett ringare slag ofta bör före-

dragas framför det tarvligare av ett bättre slag (den magra vingen av den feta gåsen).

D299 = S263.

Sotulares, sotolares = subtalares »calcei» (Du Cange).

D300 = S265.

Se komm. till D116.

D301 = S264.

Läs *quattuor* (för att få ordets första stavelse lång) och *i hende*. I komm. i B anföras två liknande lat. sentenser: »plus valet in manibus passer q*uam* sub dubio grus» och »Curre*n*s per prata non est lepus esca parata».

D302 = S266.

I Komm. i B heter det: »Et ideo ab vnoquoq*ue* exigendu*m* quod efficere potest». Syv (I,211) anför under rubriken *Enke. Enke-mand* ordspr.: »Stakket er hønneflu uden hanen fluer med» och (I,298) »Stakked er hønneflu (uden hanen fluer med)» under rubriken *Liden magt.* Ordspr. har alltså brukats för att beteckna ringa förmåga i allmänhet, men ock, åtminstone i den utvidgade formen, speciellt om enkans ringa kraft.

D303 = S268, D491 = S429.

Överensstämmelsen i betydelse mellan latinet och alla de nordiska texterna i D491 = S429 gör troligt, att man ursprungligen havt ett ordspråk: »Thet kenner paa hoosen hwar been ær saare» (D491), som väsentligen stämmer med: »Det kender paa hosen huor bened er brudet» (D303 B) och »Thæth ær synth aa hwsune hwar beenith ær sundhir» (S268), och detta bekräftas dels av Proverbia communia s. 32 nr 509, dels av Grubb² s. 501. I den förra samlingen heter det: »Men siet wael aen die hose, waert been ontwee is. =

Cernitur in caliga, cruris quo fractio facta», och Grubb upptar: »Man kan snart see på strumpan, hwar Beenet är sunder. i. e. Aff Mansens *actioner* pröfwas snart hwar han duger til». Härmed är ordspråkets mening tydligt angiven. Latinet till D491 förklaras riktigt i komm. i B: »Angor ... claret .i. clare apparet in passo .i. patiente eu*m*: foris .i. in vultu exteriori: vt .i. qualiter ... amaret ... intus». Väsentligen samma mening uttalar det fsv. »thæth skiin wtan hwar innan krystir», hvilket missförstås av Reuterdahl (s. 139 under *krystha)*. Han översätter nämligen *thæth skiin* med »det är leende, gladt», men då lat. ej har något motsvarande uttryck, måste denna översättning vara oriktig. Orden betyda »det synes utanpå, hvar det klämmer innantill» (jmf. hos Rydqvist I,218 ett exempel på *skina* »synas»).

Emellertid visar »Thet kenner paa beeneth hwar hoossen ær brwddhen» (D303 A) orden *beeneth* och *hoossen* på ombytt plats (jmf. isl. »þess kennir á beini, hvar brostin er hosa», Scheving I s. 58), och den därigenom uppkomna formen av ordspråket är yngre än den förut avhandlade och har därav uppstått. Att dock även denna form är relativt gammal, framgår därav, att latinet i D303 synes stämma därmed. Meningen med denna lat. text förklaras i komm. i B sålunda: »Quando sura ... videtur signum est q*uod* caligę desunt aut ruptæ sunt», och att man så uppfattat latinet, bekräftas delvis av dess form i S268 (ehuru den fsv. texten i S268 ej stämmer härmed). Även i det nord. ordspr. »Thet kenner paa beeneth hwar hoossen ær brwddhen» har man väl således inlagt en dylik mening, eftersom det i D303 A är förenat med det av Chr. Pedersen på detta sätt tolkade latin.

D305 = S270.

Komm. i B förklarar *decor* med »pulchritudo ornatus» och anför såsom exempel på onyttig stå̊t »decor vnguium prolixorum: aut vestis longe in viatore». Denna mening kritiserar Mau nr 1826: »Chr. Pedersen forklarer urigtig

Laales *feygren* ved *stads*, *prydelse*», och han hänvisar till Syv I,146, som i detta ordspråk har *fagring (faverhed)*, under det att H. Thomesen enl. Mau anför ordspr. under formen: »Lidet er den fagerhed værd, som ingen fanger gavn af».

Enligt min uppfattning är dock Chr. Pedersens förklaring den riktiga. Det mlat. *decor* betyder nämligen även annars »ziere, zierung» (Diefenbach: Gloss.), och endast med denna översättning av *decor* och *feygren* får man överensstämmelse med det fsv. ordspr. Ty här synes mig *hedhir* böra översättas med »stå̊t». Ehuru denna betydelse icke förut påvisats för detta fsv. ord, bestyrkes den därav, att enl. Aasen no. *heider* förekommer »tildeels ogsaa i betydn. høitidelighed, stads» (jmf. *heidersplagg* »klædningsstykke at bruge ved høitidelige leiligheder»). Det fsv. ordspråket betyder alltså, överensstämmande med latinet: »föga kraft (betydelse) har den stå̊t som ingenting duger till» [läs i S *ænghin]*. Att fd. *feygren* kunde betyda »prydnad, stå̊t», bekräftas därav, att *feirelse* betyder »prydnad» och *fægre* »pryda».

D306 = S272.

Johannes Steenstrup förmodar med rätta (i Vore Folkeviser fra Middelalderen s. 23), att medeltidens gycklare i allmänhet ej fick deltaga i den egentliga dansen, och att med *dansa* i vårt ordspr. därför kanske menas att göra krumsprång. Som bekant å̊tnjöto de professionella gycklarna föga anseende; se t. ex. Västgötalagens *lecara rætar*. Jmf. isl. »Leikaren*n* dantzar fyrer warninge» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; hos Scheving I ...*fyrir vinningnum* eller *varningnum)*.

D307 = S273.

Jmf. »Man skal have sandhed at vide af børn og galne (ell. 'fulde') folk» (Herr Iver enligt Mau nr 8330).

D308 = S298.

Se komm. till D116.

D309 = S276.

Komm. i B lemnar följande förklaring: »Dicitur in eos qui omnem vocantem *et* aliquid pollicentem sequunt*ur* cum scriptum sit omni spiritui ne credas». Jmf. isl. »Hundrinn er ei hvörs manns, sem hjúkrar» (Guđm. Jónsson 156).

D310 = S277.

Ehuru jag ej återfunnit *correptura* (S) i lexika, kan ett dylikt ord dock hava existerat och havt samma betydelse som *correptio* »das anpacken, das tadeln, der tadel»; jmf. beträffande avledningsändelsen *correctura*. *Omykyn* i S står för *ofmykyn (ofmykin)*.

D311 = S278.

Då mlat. *sopio* enligt Diefenbach: Gloss. även kan betyda »slapen», så synes *sopit* här hava denna mening (»sova»). Härmed stämmer *soffuiss* i B; och *søwir* (S), *søwes* (A) torde utgöra exempel på omljud i 3 sg. av *sova*.

D312 = S279.

Latinet betyder: »det egna är kärt, därför finnas många husplatser (hus)». I mlat. finnes *crebreo* »vara tät» (Diefenbachs Gloss.), och Nyerups förslag (nr 311) att emendera *crebrent* till *crepant* är således obefogat. Meningen av den lat. sentensen uttryckes, såsom Nyerup anmärker, av det da. ordspråket: »Søde ere egne gløder, derfor ryge der mange smaa huse». Samma tanke innehålles i vårt fsv. ordspråk, under det att den fd. texten förändrats.

Komm. i B missuppfattar ordspr., då det där heter: »Quia omne proprium est carum consulit emere multas habitationes proprias. aut frequenter esse domi suæ».

D 313 = S 281.

Komm. i B sätter det lat. ordspr. i samband med det näst föregående och yttrar: »Conformiter ad superiora: dicit q*uod* est homo neglectus .s. a se *et* vt mũ*n*do videtur a deo: qui manet absq*ue* domo s. propria». Chr. Pedersen inlägger alltså i ordspråket ungefär betydelsen: »den hemlöse är olycklig». Men att detta ej kan vara dess mening, framgår av den nord. texten, ty det nord. ordspråket vill troligen säga »af syne — af sind»; jmf. Hegelunds Susanna:

»Naar døren er lukt,
Og lyset er slukt,
Snart bliver da glemt, hvo ude er lukt.»

(se Nyerup nr 312, Mau nr 3118). Denna betydelse kan väl (trots Nyerups motsatta mening) inläggas i latinet: »en man som förblir fjärran från huset, är till sido satt» (*neglectus* är den riktiga läsarten; *absque* även »fern von etwas», Klotz). Chr. Pedersen har av ordspråkets plats näst efter nr 312 förletts till att däri inlägga en annan mening.

D 314 = S 280.

Ordspråkets mening förklaras riktigt av komm. i B: »Dicitur in eos qui humiles pessundant: et pote*n*tes honorant» [mlat. *pessundo* »trampa under fötterna], och detta bekräftas av Grubb[2], som (s. 149) upptar: »Der gården är lägst stijger hwar man öfwer. i. e. Den fattiga måste altijd liggia under», och som (s. 145) anför: »Den som missgår, honom missbiudz» såsom parallel till vårt ordspråk. Jmf. isl. »Hvor hleypur yfer gard, þar han*n* er lægstur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och i Proverbia communia s. 12 nr 158: »Daer die tuun leechste is, climt men ierst over. = Sepes calcatur ubi pronior esse videtur. Sepem vir calcat ibi plus ubi passior extat». — Läs i D *gaardhen*.

D 315 = S 282.

I komm. i B heter det: »Displodere .i. . . . . aperire manu*m* vacuam: est omnino vanu*m* .i. stultum quia q*uam*diu

clausa est putatur aliquid tenere: *et* ita auaros iudices *et* aduocatos decipit: displosa autem quia inanis contemnitur». Chr. Pedersens mening torde så till vida vara riktig, som ordspr. syftar på det forntida bestickningss-systemet, och Syv I,142 upptar det under rubriken *Gave*.

Jmf. isl. »Illt er tómar hend*ur* fram*m* ad terra» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D316 = S283.

Till de olika versionerna av det nord. ordspr. kunna bestyrkande ordspråk anföras. Texten i A: »Ee far hwer som han ær før» stämmer fullkomligt med latinet. *Før* (= isl. *fórr)* bör nämligen här översättas »i stånd till att fara». Till det fsv. »man skal fara som førth ær» sluter sig det no. »D'er best aa fara, som ført er», ävensom det i en gammal norsk visa mötande: »Aa fara som ført lat vera din sed; den høgt vil kliva, fell ofta ned» (Aasen² s. 28). *Førth* är här neutrum av adj. *før*, men i betydelsen »farbar». Slutligen harmonierar texten i B: »Ee fonger huer som han er før» med det no. ordspr.: »Han skal faa, som han er før til» (Aasen² s. 200). Den senast anförda formen har antingen urspr. varit ett annat ordspr. eller utgör den urspr. en förvanskning av texten i A, hvilken förvanskning uppstått genom en missuppfattning av *fär* (av *fara)* såsom *fār* (av *fā)*. Huruvida den första (i A anförda) eller den andra (i S upptagna) formen av ordspr. är den ursprungliga, synes mig vara ovisst, och det får ungefär samma betydelse i båda fallen. Syv I,364 upptar ordspråket (»Mand skal fare som mand er føør») under *Sagtmodighed* och såsom parallel till »Far i mag». Dock uttryckes ordspråkets mening väl bättre med det da. ordspr. »man skal stævne efter evne» (jmf. Ley nr 652). Komm. i B förklarar latinet: »Vnusquisq*ue* perficit vota sua secundum potentiam suam».

D 317 = S 284.

Komm. i B förklarar *asylis* med »summis defensionibus» och belyser ordspr. för övrigt sålunda: »Dicit membra debere defendere caput suum: vt christianos Christu*m et* subditos dominum suum».

D 318 = S 285.

Komm. i B förklarar ordspr. på följande sätt: »Dicitur in miseros amatores qui plorant ante ostia amicarum *et* nesciunt ab eis discedere: aut qui sic amant domum paternam vt nequeant vtilitatis causa eam delinquere». Denna uppfattning är dock tvivelaktig, och ordspr. bör kanske sammanställas med det da. ordspr. »En arm staader der ej kand gaa en (dvs. en enda) dør forbi» (Syv I,36; jmf. Nyerup nr 317 och Mau nr 9596). Med vårt ordspr. (jmf. särskilt B) synes sammanhänga det av Törning s. 96 anförda »Han är vsell, som icke kan fly en dåre» (obs. fsv. *dor* »dörr» jämte *dör)*.

D 319 = S 286, D 979 = S 915.

Latinet och de nordiska texterna till dessa ordspråk hava sammanparats på ett delvis otillfredsställande sätt.

Man synes sedan gammalt ha havt ett nordiskt ordspr. »hwart siw vintra gamalt barn wil sik siæluo bæst» (S 286, 915), ett annat »Siw aars gammelt (läs så i A) barn ær snart at lockæ» (D 979) och väl även ett tredje »Syw aars gammelt barn ær qwæm tijll æmbede» (D 319). I vår samling är det första riktigt förenat med sitt motsvarande latin i S 286, och komm. i B förklarar med rätta: »ad vtile .i. rem vtilem sibi». Till detta latin har man däremot i D 319 oriktigt fogat det ovannämnda tredje ordspråket, som liksom det första talade om ett sju års barn. D 979 torde anföra det andra nordiska ordspråket tillsamman med det latin, hvartill det ursprungligen hört, under det att detta latin i S 915 förenats med det första nordiska ordspråket.

Med *æmbede* i D319 torde menas hantvärk (Nyerup nr 318). Jmf. för övrigt med detta fd. ordspråk lagbestämmelsen i (den s. k. yngre) Västmannalagen Kr. B. XI,1: »All lik a præstær wighia þe fulla sialogift gifwa. vtan barn siu arom yngri. þæt æi gifwer fulla sialogift» samt den av Hedegaard s. 264 anförda föreskriften i danska lagen (boken III kap. 17, art. 17 och 18), att så snart ett barn är sju år gammalt, tages det från modren, när hon är enka eller ingår nytt äktenskap. Härav synes framgå, att ett barn, som uppnått sju år, ansågs hava den späda barndomens ålder bakom sig.

Bellaria i D979 »sötsaker» förklaras av komm. i B: »hic videtur poni pro speciositatibus *et* bellitatibus». — Läs i S915 *flectunt*.

D321 = S287.

Strand »den stranden närmast liggande delen av havet» (jmf. D141) synes här (för rimmets skull) användas om hav i allmänhet. Jmf. med uttrycket *til strand* det nyd. *til vands, til lands*. I B är texten troligen stympad eller förkortad (jmf. SA). *Hawo* (S) = *hawa*.

D322 = S289.

Mlat. *met* brukas även fristående och i sammanställningar sådana som *met-septimus* etc. (jmf. Du Cange och Diefenbach: Gloss.). Det på *stiæl* rimmande *fiæl* i D (ej *gømer* i S) är den ursprungligare läsarten. Den rättssats som här framställes, lär ha funnits redan i kung Frodes lag. Hos Saxo (Holders uppl.) s. 152 heter det: »At siquis rem furto quesitam ad alienam domum perferret, hospes(que) post illum edis sue fores obcluderet, bonorum omnium penam incurreret, atque in concione coram omnibus uapularet, quod se eidem delicto obnoxium fecisse uideretur» (jmf. Schjörring i Tidsskrift for retsvæsen 1866 s. 350).

D323 = S300, D961 = S851.

Den fsv. formen av det nord. ordspr. i S300: »saat ær syzkena wredhe» (med *wredhe* fattat såsom substantiv) synes vara den ursprungliga, och detta bekräftas av isl. »sátt er syskina reidi» (Scheving I s. 45); däremot måste man förstå *wredhe* i det fd. »Saatthæ ære søskenæ wredhe» såsom adjektiv och attribut till *søskenæ*. *Sater* har i detta ordspr., liksom fallet är med nysv. *såt*, ej egentligen betydelsen »förlikt» (hvarmed isl. *sáttr* brukar översättas), utan »vänligt sinnad, [försonlig]»: »syskons vrede är försonlig» och därför, såsom latinet uttrycker det, *placabilis*. Syv I,398 översätter *saatte* i vårt ordspråk med »forligelige». Hos H. Thomesen († 1573) är ordspr. utvidgat: »saatte ere søskende vrede; thi de sagtes snarlig» (Mau nr 11799), och på isl. möter ordspråket i en förvanskad form: »Sár er systkyna reiði» (Guðm. Jónsson 289). Möjligen står även det isl. »Sótt er systkyna gleði» (ib. 320) i historiskt sammanhang med vårt ordspråk. — Läs i S851 *fax*.

D324 = S303.

Se komm. till D120.

D325 = S290, D685 = S611.

Jmf. »Tis quaet stelen, daer die weert een dief is. = Fur male furatur, ubi fur domui dominatur» (Proverbia communia s. 41 nr 663), isl. »Illt er að stela, þar sem þjófr er húsbóndi» (Guðm. Jónsson 181).

D326 = S294.

Se komm. till D203.

D327 = S296.

Då *mædh vinthre* i det fsv. ordspr. motsvarar fd. *meth aldher* och lat. *eui crementis*, så ligger det nära att uppfatta *vinter* i betydelsen »år» (»alltid kommer vett med åren»).

Men man hade då hälst väntat pl. *mædh vinthrom* (eller *vinther)*, och att här företaga en emendation låter sig väl ej göra, då ordspr. även på isl. lyder »Æ kemur vit med vetri» (Scheving II s. 39), som synes vara dess urspr. form. *Vinter* kan måhända fattas såsom en bildlig benämning på ålderdomen, liksom vi kalla ålderdomen för livets höst, ungdomen för livets vår, eller kan *mædh vinthre* vara = »med hvarje vinter».

D 328.

Komm. i B anför såsom en parallel följande kuriösa verser: »Mittitur in disco mihi piscis ab archiepisco. Po non declino: quia piscem dat sine vino». Ordet *archiepiscopo (archiepisco-Po)* har avdelats mellan båda värserna.

D 329 = S 301.

Läs i lat. *eusebie* av mlat. *eusebia* »pietas» (Du Cange). Skrivaren av S synes snarast hava fattat *biidh* såsom imper. av *bīþa* (ej såsom imper. av *biþia)*. Jmf. D 588, S 898.

D 330 = S 302.

Se komm. till D 50.

D 331 = S 304.

Se komm. till D 6.

D 332 = S 306, D 1010 = S 890.

Man bör i S 306 tilldela det fsv. *nytthom*, av adj. *nyter*, en betydelse som överensstämmer med lat. *vegetus* »lebhaft» och fd. *treffwen* (= isl. *þrifinn* »driftig, värksam»). Det isl. *nytr* betyder ej blott »nyttig» utan ock »brav, retskaffen», det no. *nyt* förekommer ofta i folkvisorna i betydelsen »dygtig, kjæk, mandig» (Aasen), och härmed kan delvis betydelsen av det nysv. *nyter* »glad, munter» sammanställas. I vårt ordspråk bör *nyter*, liksom i de norska folkvisorna,

översättas med »käck»: »alltid får den käcke något till vapen». Jmf. Kock i Arkiv II,100. Reuterdahl har i glossaret (under *nytthon)* missförstått ordspråket. I latinet till D332 = S306 äro *extemplo* »straxt» och *fit* de riktiga läsarterna. I det fsv. »thriffwin man wardhir skøt til wakna» (S890) bör *thriffwin man* snarast fattas som dativ. Möjligen har efter *skøt* ordet *nakat* uteglömts; jmf. »æ wardhir nytthom nakath til wakna» (S306). Men detta antagande är kanske ej nödvändigt, eftersom man möjligen skulle kunna översätta S890: »för en rask man blir det snart (kommer det snart) till vapen (deras bruk)». Jmf. isl. »þrýtrat veganda vápn, nema hugr bili» (Karlamagnus saga 406, 27), »sjaldan vantar veganda vopn» (Scheving II s. 31).

D333 = S307.

Se komm. till D279.

D334 = S308.

Det fsv. »swa gyrnas soldenar godz som rampn atol» visar, att här är fråga om soldaters girighet, och detta bekräftas av komm. i B, då där efter *stipendia . . . fluxa* (»cito pereuntia») tillfogas: »pro quibus tamen sæpe milites vitam *et* animam exponu*n*t. Vnde merito dicitur toruu*m* genus hominum q*uo*d pro modica stipe in hominem armatur cum periculo vitæ». Enligt min åsikt har därför *fwldher* i det fd. ordspråket »Saa figher fwldher effther gotz . . .» blivit missförstått så väl av Nyerup, hvilken uppfattar det såsom »ful», som ock av Kalkar, hvilken i sin ordbok med tvekan översätter det med »rig». Här föreligger en förvanskning. I st. f. *fwld(h)er* har där urspr. stått *swld(n)er* eller *sold(n)er*, överensstämmande med *soldenar* i fsv. ordspr. Jmf. mnt. *solder*, mht. *suldener* jämte *soldenære* »söldner» och det i svenska bygdemål (t. ex. skånskan och Sörbygdmålet) förekommande *suldat* »soldat» med *u*-ljud.

Läs i S *toruus*.

D335, D830 = S737.

Mlat. *primicialis* i D830 = S737 »principalis, originalis» (Du Cange), här »först utströdd». Isl. har ordspr. delvis i en förvanskad form: »Fyrste fugl fær þan*n* fyrsta kór» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), men ock: ». . . hiđ fyrsta korn» (Guđm. Jónsson 117).

D336 = S254.

Se komm. till D55.

D337.

Se komm. till D283.

D338 = S259.

Se komm. till D204.

D339 = S262.

Hedegaard: Ordqvæder s. 278 förklarar ordspr. sålunda: »Bøderne kan ikke bøde paa Huggene, heelt Skind er derfor bedre end at tage Bøder derfor», och till denna uppfattning sluta sig Nyerup (nr 338) och Mau (nr 552). Emellertid har ordspråket enligt komm. i B havt en annan betydelse: »dicitur in eos qui non parcunt rebus aut membris quando sperant facile posse reparari», och då *böta* i fornspråket betyder »laga», är denna Chr. Pedersens tolkning även möjlig. För denna talar lat.

Jmf. isl. »Betra er heillt en*n* bætt med gulle» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) samt det av en gammal hand i A tillskrivna: »Ei er det saa vel bøt den er io bedre heel, en brøtt».

D340 = S267.

Reuterdahl (gloss. under *liwske)* söker tyda ordspråket sålunda: »*Liwske.* Ljumske, inre delen af låret. Den motsvarande delen af det afflådda skinnet . . . Denna

del var sämre än den öfriga. *Enkte ær thz skin som ey hawer twa liwska*, d. ä. som ej har sina svagare ställen».

Eykte i S är en mycket ovanlig form för nom. sg. neutr. av *ængin;* men då detta ord har många skiftande former (jmf. t. ex. Schlyters ordbok), är det ovisst om *eykte* är ett skrivfel, framkallat genom sammanblandning av *ey* och *enkte*. Chr. Pedersen begår ett misstag, när han i komm. i B vill inlägga i *inguen* en annan betydelse än »ljumske»; det heter där: »duo inguina .i. loca pude*n*da: alteru*m* ad emittendu*m* on*us* alui: alteru*m* ad on*us* vesice».

D 341 = S 271.

Ordspråkets mening angives av Grubb[2] s. 151, som anför: »Hundar ätha vp annars ärende» såsom parallel till »Sielfwer god dräng» och »Dhen Pijga och Dräng lijter på, får skam och skada i hwarie wråå». Det förekommer emellertid i andra nord. språk delvis i en annan form. I »En slandsk ordsprogsamling fra 15de århundrede», publicerad av Kålund i »Småstykker», finnes »ulfar reka anars erindi» (nr 187), men Kålund upplyser, att på det ställe i Laxdøla-saga (s. 92), där ordspr. möter, några handskrifter ha *eta* (ej *reka).* Guđm. Jónsson har dels »Hundar uppeta annars erindi (ervidi) á stundum» (s. 156), dels »Úlfr rekr (etr) annars erindi» (s. 340), och enligt Oxford-ordboken (art. *eta)* lyder ordspr. på nyisl.: »úlfr rekr annars erindi». Scheving I s. 46 upptar: »sjaldan rekur einn úlfur vel annars erindi», och på färöiska heter det: »Hundar eta (reka) annans örindi» (Hammershaimb i Ant. Tidsskr. 1849—51 s. 272 nr 9). Då isl. *reka erindi* som bekant betyder »uträtta ett ärende», anmärker Kålund, att läsarten *reka* bör i det isl. ordspr. föredragas framför *eta*, och han översätter: »Som ulve udføre folk andres ærinde (ɔ: med egenkærlig hensynsløshed)». Såsom stöd för läsarterna med *æta (eta)* åter skulle kunna anföras ett sådant modernt ordspr. som: »Hunden har nok ædt målet (Når skrædderen har forskåret töjet)» (Kristensen: Ordspr. 5906); jmf. även det av Nyerup nr 340 från skotskan anförda

»that tale the gray cow has eaten (i. e. those times are past: spoken of the former state of a person who has fallen into decay)». Härför talar även lat. till vår nordiska text, (mlat. *vanere* »deficere, evanescere» Du Cange), och Vígfússon menar i Oxford-ordboken anf. st., att *etr* är det ursprungliga i det isl. ordspråket. Emellertid använder även fsv. *wræka ærinde* »uträtta ett ärende», och man torde åtminstone med nu tillgängliga material ej kunna med visshet avgöra, hvilkendera formen det nordiska ordspråket ursprungligen havt.

Den av Nyerup (nr 340) anförda, av en hand från 1600-talet gjorda anteckningen i kgl. bibliotekets exemplar av a synes mig ej belysa latinet. Den lyder: »ut ipse sua negotia (sit spye) est (comedit) canis, sic etc.»

D 342 = S 274.

Mau nr 2554 förklarar ordspr. riktigt: »Gud kan skaffe føde, naar ingen udveje ses dertil» (jmf. ock Nyerup nr 341). Jmf. D 387.

D 343 = S 275.

Grubb[2] (s. 462) förklarar »Lijten Hund är länge Hwalp» med »Småvuxen Folck synes länge Barn», och på samma sätt fattas ordspr. i komm. i B: »dicitur de paruis q*ui* diu videntur iuuenes». *Catulaster* tydes där med »imitator catuli aut paruus canis»; jmf. Diefenbachs förklaring av ordet »lo cane salvatico»; *(cat(u)laster* annars »bursche»). — Läs i S *mole;* om *langhe* i A se komm. till D 225. Jmf. isl. »Litill hundur er leinge Racke» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D 344 = S 291, D 598 = S 531.

De riktiga läsarterna i nordiska texterna äro *sændning* »sändning, gåva» (eller, med övergång av *-ndn-* till *-nn-*, *sænning, sændingh)* och *thit fæ draap (fædrab):* »sådan är din sändning (gåva av matvaror) som ditt slakt». Det förra ordet motsvaras nämligen i latinet till D 598 = S 531 av *missio,*

det senare av *cedes pecualis* (*sedes* i A står för *cedes*; jmf. delvis komm. till nr 34). Komm. i B till D344 förklarar *missiola* med »missiu*n*cula . . . .i. parua missio *et* donatio viscerum» och *boscidia* med »cędes *et* mactatio bouis», men där tilläges med rätta, att orden ej brukas »a doctis»; de upptagas nämligen icke av lexika (jmf. *boscidia* [läs så i S291] med mlat. *boscida* »qui cædit boves»).

D345 = S295.

I lat. bör man läsa *est* (ej *et*), och *hiis* är väl ablativus comparationis (mlat. *eucharis* »gratiosus» Du Cange). Nyerup (nr 344) anför ur äldre teologisk literatur ett par citat för att belysa detta något underliga ordspråk. Från Gerhardi Loci Theolog.: »Deus se ipso tanqvam summo bono delectatur»; från Calovius och Buddeus: »beatitudinem Dei ad jucundissimum sui ipsius sensum referunt».

D346 = S297, D860 = S762.

Ordspr. menar: »bättre något än intet»; jmf. D92, 637.

D347 = S299.

Se komm. till D225.

D348.

Då da. *lundstikke* är »en jernpind der sættes i enden af axelarmen for hiulet for at holde det paa axelen», så är ordspr:s mening, att den som eftersträvar mycket, får väl åtminstone en liten smula därav. Detta bekräftas av ordspr:s form hos Syv I,110: »Hvo som streber efter en guldvogn, faar i det ringeste luundstikken af elle». Vårt ordspråk återfinnes i Udvalg af danske viser. Fortsættelse af Kjæmpeviserne I,182: »Den som en guldvogn eftertraaer, En lundstik han dog visselig faaer». Jmf. »Die nae enen gulden waghen staet, crighet gheern enen naghel af. = Ex auro currum cupis, hinc tibi confero clavum» (Proverbia communia s. 21 nr 315).

Är *lumbestica* i lat. texten, hvilket komm. i B förklarar: »pars illa longa: quæ quasi lumbi spina totum currum connectit», (trots *mb)* ett slags latinisering av fd. *lundstikke?*

D349 = S305.

Läs *exsiliet.* Enligt komm. i B kan *questibus* betyda antingen »lucr*is*» eller »q*ue*relis», och båda tolkningarna äro möjliga. *Oppas* i S behöver ej vara skrivfel för *øppas* eller *øpnas* utan kan ha påvärkats eller avletts av *op.*

D350, D1051 = S901.

Till följe av ett mindre tydligt *n* i *angherligh* i D1051 har Nyerup oriktigt läst ordet såsom *augherligh* och sammanställt det med isl. *ogurlegr. Angherligh* »fördärvlig» = fsv. *anghir fwl;* jmf. isl. *angr* »fortræd, skade, bedrøvelse». »Af litlum neista nærist stór elldur. (Alias) opt werdur mykill elldur af litlum neista» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). »Af litlum gneista verðr opt mikið bál» (Guðm. Jónsson 24). Grubb[2] s. 5 förklarar »Aff lijten gnista, en stoor Eldh» med »Aff ringa orsak komma offta stoora trätor och Krijg». Ordspr. är hämtat ur Syraks bok 11, 30.

D351 = S310.

Läs i S *elegum* och *vsle.* Mlat. *elegus* »miser» (Du Cange). Moth tillägger till detta ordspråk förklarande: »Konger have mere fortred, end alle andre mennesker» (se Molbech nr 1883).

D352 (= S311).

Jmf. Grubb[2] s. 585: »När sant kommer fram, så får lögnen skam. i. e. Lögnen står intet i profwet . . . Sanningh består, när Lögn förgär». *Sendingen* i B »sanningen»; jmf. fd. *sænn* »sann». Jmf. D285.

D353 = S312.

Latinet i D uttrycker ordspråkets mening bättre än det i S. Denna framgår nämligen till fullo av ett Anne Pernille Gyldenstjernes brev, skrivet år 1532 till dottren Pernille: »Kunde du nogensteds hjælpe til at dine søsterdøtre kunde blive forsørgede, da gjorde du meget vel. . . . Kjære datter, ram dine venners bedste, før svige de sorne end de baarne» (Allen: De tre nordiske Rigers Historie IV, 1, 187) samt av Grubb[2] (s. 774): »Swijka dhe sworne, och icke dhe borne. i. e. Blod är altijd tiockare än wattn. Frändskap håls för hullast». Vårt här avhandlade ordspråk jämte »Blodet er aldrig saa tyndt, det er jo tykkere end vand» står (enligt Nyerup nr 352) hos Vedel framför visan om Liden Danved. I senare tid har ordspr. förvanskats: »Snarere svige de kaarne end de baarne» (Vid. selsk. ordb.). Lat. till vårt ordspr. möter under väsentligen samma form som i D i Nürnberger-handskriften cod. 1966 från 900- eller 1000-talet: »Fallunt iurati, uix uno sanguine nati» (Müllenhoff und Scherer: Denkmäler[2] s. 47 nr 62). Jmf. D323, 395.

D354 = S313.

Den urspr. läsarten är väl *sontis*. I isl. »Ádur mann er nefndur, er hann ókenndur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) utgör *ókenndur* en förvanskning: det östnord. *oskænder* »ej utskämd» är den riktiga läsarten. Ordspr. synes urspr. ej ha varit isländskt, och eftersom *skænda* ej finnes i isl., förvanskades *oskænder*.

D355 = S314.

Ordspråkets mening »man skall ej påakta (bekymra sig om) alla ord» framgär tydligt av latinet. Mlat. *famen* »loquela» (Diefenbach: Gloss.). Emellertid är uttrycket *allom ordhom æta giffua* i den nord. texten mycket påfallande, hvarför emendation också blivit föreslagen. För läsartens

ursprunglighet skulle dock möjligen ur Sw. Ordsedher A 2 kunna anföras: »Alle ord skall man icke giffua brödh», hvilket väl från denna källa upprepas av Grubb[2] s. 13: »All ord geer man intet bröd. i. e. Man får intet troo alt som sägz», men antagligt är, att detta ordspråk endast är en yngre form av det fsv. »thw skalt ey allom ordhom æta giffua», och förändringen har väl föranletts därav, att man ville göra detta underliga ordspråk en smula begripligare. Jag tror alltså i likhet med Molbech nr 2622 (med noten), att en förvanskning föreligger i *æta (ædæ)*. Han föreslår att rätta *ædæ* till *ære* och anför såsom stöd härför talesättet »Dine ord i ære», som användes, när man hövligt vill motsäga någon. Jag betvivlar dock att detta är den riktiga emendationen. Uttrycket »att giva ord ära» är föga folkligt och därför icke lämpligt i ett ordspråk, men det viktigaste inkastet emot Molbechs förslag är, att man ej förstår, hvarför det vanliga ordet *ære* skulle förvanskas till *ædæ*. Ty Grubbs ordspråk talar för att man värkligen en gång i talet brukat ordspr. under formen »...allom ordhom æta giffua», och förvanskningen från *ære* till *ædæ* tillhörde således ej blott skriften. Man väntar sig i st. f. *æta giffua* ett uttryck som, överensstämmande med lat. *inuigiles*, betyder »påakta» eller »bekymra sig om». Det isl. subst. *mæti* »good thing, wealth» ingår i frasen *hafa mæti á e-u* »to have a fancy for, to value highly» eller, såsom den i Jonssons ordbok översättes, »sætte priis paa noget». I nyisl. brukas ännu detta uttryck under formen *hafa mætur á e-u* (Jonsson), och i norskan användes verbet *mæta* »ændse, skjøtte om» (Aasen). Jag antar att den nyss anförda frasen ursprungligen ingått i vårt ordspråk, så att detta lytt: *thw skalt ey a allom ordhom mæte giffua* »du skall ej påakta (bry dig om) alla ord». På fd. antogo de senare orden i ordspr. formen *allum ordhum mædhæ givæ*, men sedan uttrycket *mædhæ givæ* kommit ur bruk, uppfattades helt naturligt *a allum ordhum (m)ædhæ givæ* såsom *allum ordhum ædhæ givæ*. Jmf. med uttrycken *hafa mæti*

á e-u och *giva mæte a e-o* de två nysv. uttrycken *hava akt på ngn* och *giva akt på ngn.*

D356 = S319.

Jmf. D659, 855.

D357 = S315, D1044 = S846.

Syv I,55 upptar: »End falder af fade løs byrde» med följande förklaring: »der tabes og spildes af dend, som ej bæres i fad og velforvares». På hans tid har man alltså uppfattat *fade løs* såsom »utan fat (kärl)», och så översätter även Reuterdahl i sitt gloss. fsv. *fataløs.* Emellertid giver detta ingen tillfredsställande mening. Detta är icke häller fallet med Nyerups förklaring av *fatteløs:* »hvad der ikke ret fatter, ikke er fastbunden, det falder let af» (nr 356). De lat. uttrycken *nexilibus laxa cathenis* och *fasciolis cassa* (läs i D357 snarast *fasciolis)* visa, att man i det nord. ordspr. urspr. havt ett ord med betydelsen »utan band». Nu förekommer i Östgöta-lagen (Dr. 3, 2, Vaþ. 8, 2) *þa falzs fætillös byrpe* »då faller bördan med lossade band» (Collins och Schlyters gloss.). Vidare har nyisl. *fat* utom i betydelsen »klädebonad» även i bemärkelsen »band» (Björn Haldorsen), isl. *fetlabyrþr* »börda som bäres i *fetlar* (band)», fno. *fatlbyrþr* med samma betydelse, nyno. *fatl* »band». Ett av dessa ord eller någon av dessa kompositionsleder har urspr. ingått i vårt *fataløs, fatteløss.* Om fsv. havt *fat* »band» liksom nyisl., så skulle *fataløs* kunna vara därmed sammansatt, men då *fat* ej påvisats i denna betydelse i de östnord. språken, är denna förklaring mindre sannolik, och i vårt ordspråk har väl urspr. stått *fatlaløs* eller *fatelløs* (jmf. det fno. *fatlbyrþr).* På isl. har i vårt ordspråk samma ord på annat sätt förvanskats. Guđm. Jónsson 33 har »Alltjafnt fellr fótlaus byrði» och Stockh.-hskr. nr 35 4:o »Alltíd fellur fótlaus byrde», men även »Fellst fetillaus Byrde». Scheving I s. 22 upptar »fellur fótlaus bykli» (så). I isl. har *fótlaus* lättast kunnat förvanskas av *fatlaus.*

Då i Östgöta-lagen *falzs fætillös byrþe* säges om föred, som blir ogild, när tylftareden ej följer därpå (Collins och Schlyters glossar), så har alltså vårt ordspråk *æ fallir aff fatelløs (fatlaløs) byrdh* »alltid faller börda utan band av», som är identiskt med det från Östgöta-lagen anförda, kunnat brukas i en bildlig juridisk mening, som på modernt sätt kanske bör ungefär uttryckas med: »påstående (eller: tillvitelse) utan tillräcklig bevisning blir utan resultat».

Komm. i B till D357 missförstår alldeles ordspr., när det heter: »Sarcina passa casum .i. quę cecidit: fit cassa .i. priuata fasciculis . . . quia cadendo rumpuntur *et* soluuntur ab inue*n*toribus». Såsom den nord. texten och den gjorda utredningen visa, mäste latinet fastmer konstrueras: »sarcina, cassa fasciculis, fit passa casum». *Fascicula* enl. Diefenb.: Gloss. även »en grot bant».

Jmf. beträffande uppfattningen av detta ordspråk Vid. selsk. ordb. (artikeln *fadeløs)*, Mau nr 1111, Kock och Joh. Vide i Arkiv II,99 f. Det är ett av Erik Ordkrængs, av Saxo anförda, ordspråk (Rosenberg: Nordboernes aandsliv II,601 noten 1).

D358 = S316.

I detta allmänt i Sverge brukade ordspråk: »som man är klädd, så blir man hädd» uppfattas *hädd* vanligen såsom part. av *häda* »håna»; så gjorde redan t. ex. Lind i sin svensk-tyska ordbok (1749), och så gör Söderwall i sitt lexikon. Men ordspråket menar: »som man är klädd, så blir man behandlad», och att ordspr. hade samma betydelse under medeltiden, bekräftas av det till detsamma hörande latinet. I S bör nämligen läsas *fascibus . . . redimitur*, och komm. i B förklarar riktigt *fascibus* med »insignib*us* honoru*m*» och hela uttrycket *excolitur fascibus* med »honoratur». Part. *hädd* uttrycker alltså snarast motsatsen till hvad man väntat, och fastän det är möjligt att man, för att få rim till *klædder*, tillåtit sig att redan vid ordspråkets bildande använda *hædder* i en dylik oegentlig mening, så vore det

ingalunda oväntat, om här förelåge ett senare missförstånd eller en senare förvanskning. Det är därför även möjligt, att Kalkar väsentligen riktigt uppfattat *hædh*, när han i sin ordbok upptar ett dylikt ord med betydelsen »hædret» och citerar utom vårt ordspråk även ett ställe ur Suso, hvilket (något mera utfört) lyder: »Aff thenne verldens vppenbarlig dyrker, som ey blyes at bedrifue vppenbarlig synde . . . them taler ieg vm, men tha vil ieg, at thu tænker then hælghe stadz forderfuels, thet ær at klosterlefnet ellér renlefnet ær ey so hedh i Gudz tiænist som var i fordom tidh» (Suso 39, 7 ff.). Obs. även det av Kalkar från Hieronymus Justesen Ranch anförda »som en er pyntet i klæder, saa er hand antaget oc hædret» jämte det av samme författare använda »som mand er klæd, saa er mand oc antagen oc hæd» samt det nedan från Guđm. Jónsson anförda isl. ordspr. (Även Nyerup nr 357 förklarar för övrigt *hædt* med »hædret»). Till stöd för ett fd.-fsv. verb *hedha* (part. pret. *hedd)* »hedra» kan anföras det sällsynta isl. *heiþr* m. »heder» med gen. *heiþar* (jämte *heiþr* med gen. *heiþrs).* I vissa trakter av Sverge har part. *hēdder* bildat fullständigt rim till part. av *klæþa (kleþa): klēdder.* Jämte fsv. *klæþa, klæþe* möta nämligen mycket ofta *kleþa*, *kleþe* med *e,* som är ljudlagsenligt utvecklat ur urnord. *ai* i fortisstavelsen (om *ǣ* i *klæþe*, se Arkiv N. F III,82) eller beror av påverkan på de nord. *klæþa*, *klæþe* från de lågtyska *klēden* (verb), *klēt* (subst.). Emellertid har senare det för övrigt obrukliga *hedder* i sv. förändrats till *hædder* genom påverkan av *klædder*, och förhållandet kan vara ett liknande med fd. *hædh (: klædh).* Men i *hædh* i vårt fd. ordspr. kan måhända även föreligga ett exempel på en (dialektisk) utveckling $\bar{e} > \bar{æ}$ framför *đ*, hvilken kanske återfinnes i da. *hæder:* sv. *heder*, da *sæd:* sv. *sed*, da. *fortræd:* sv. *förtret;* fd. *rædhe* (D231): da. *rede* etc. Jmf. om en likartad (i fsv. kanske mötande) dialektisk ljudutveckling hos Kock i Tidskrift f. Fil. N. R. VIII,299.

Jmf. Syv II,150: »Mand er hedd, som kledd, sagde tudsen hun sprang af fløde bytten, eller padden hun sad i horse-

panden»; Molbechs Dialekt-lex. s. 233: »Som man er klædt, saa er man hædt: sagde tudsen hun sprang i gadekæret». Jmf. vidare isl. »Hvör er svo heiðraðr, sem hann er klæddr» (Guðm. Jónsson 159), »Svo er hvör kvaddr, sem hann er klæddr» (»virdtr sem hann er girdtr» ib. 328; jmf. Scheving II s. 32).

D359 = S317.

Se komm. till D149.

D360 = S318.

Komm. i B förklarar ordspråket säkerligen riktigt: »Fas est ridere . . . si non ridetur dissolute cum nimia apertione oris». Ordspr. innehåller alltså en föreskrift om höviskt uppförande. Jmf. »Mand kand baade lege og lee og have en faver mund» (Syv I,255) och det isl. »Fáir hlæa svo þeir hafi fríðan munn» (Guðm. Jónsson 99).

D361 = S320.

Mlat. *figmen* »dichtunge» (Diefenbach: Gloss.). Syv I,404 upptar vårt ordspr. såsom parallel till »Spaamand har 2. vilkaar, at sige løgn eller sanden»; jmf. ock isl. »Hvör sem spáer, han*n* lygur, eda seiger satt» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. ock Guðm. Jónsson 165).

D362 = S321, D713.

Komm. i B till D.362 förklarar ordspråket: »prędestinationes magnarum rerum: vt sunt caballi . . . respectu canum: non stant ad vota canina .i. minorum». Jmf. härmed att Tuinman I (tryckt 1726) s. 95 vid behandlingen av ett holländskt ordspråk, som syftar på att arvingarna önska, att den gamle skall dö, tillägger: »Doch *'t komt by 't huilen der honden niet toe, dat de kalveren sterven*» (jmf. Nyerup nr 361). Syv I,324 upptar vårt ordspråk under rubriken *Ond. Ondskab. U-lykke.*

Däremot gör komm. i B till D713 följ. reflexion: »ideo stulti sunt d*omi*ni qui irati dum equus est mortuus canes cædunt». Även norskan har: »Det stend ikkje til hunden, naar horset skal døya» (Aasen² s. 64) och isl.: »ekki deyr hestur, þá hundur vill» (Scheving I s. 15); jmf. ock delvis »Quid canis in balneo? Hvad skal hunden i kirken, der er ikke et hors død» (Ole Lades Phraser).

D363 = S322.

Mau nr 6600 förklarar det da., från D hämtade ordspr. »Ee er sød tunge i hver mands mund» med: »enhver ved at give gode ord, naar derved er noget at vinde». Detta giver ju en tillfredsställande mening, och troligen har man också på detta sätt förstått det fd. ordspr. med läsarten *sødh twnghe*. Överensstämmelsen mellan latinet och det fsv. ordspr. gör dock troligt, att *søtgærn tunga* (i S) är det urspr. Mlat. *proca* (fem. till *procus* »friare») översättes av Diefenbach: Novum gloss. med »vryester, pülin» och förklaras i komm. i B med *petitrix*. *Lingua proca gustus suauis* betyder alltså: »en tunga begärlig efter en ljuv smak» eller alldeles detsamma som *søtgærn tunga* (*søtgiærn* »begärlig efter det som är sött» även i S1041 = D1151). Emellertid förmodar Reuterdahl, att senare kompositionsleden *-giærn*, egentligen »begärlig», skulle i *søtgiærn* ha nedsjunkit till en blott avledningsändelse, så att ordet skulle ha fått betydelsen »vänlig, behaglig». Men i de sammansatta fsv. *faghergiærn*, *fripgiærn*, *hepergiærn*, *hepersgiærn* har *giærn* bevarat sin betydelse »begärlig», och därför är det åtminstone obevisat, att *søtgiærn* kan ha annan betydelse än den ovan angivna. Härmed stämmer den i komm. i B givna förklaringen av det lat. ordspr.: »Non est quisq*uam* qui non appetat suauia gustu».

D364 = S323.

Se komm. till D296.

D 365 = S 349.

Isl. *tími* betyder dels »fit time» dels »a good time, prosperity» och isl. *tímadagr* därför »a day of bliss». Vårt ordspråk, som även finnes i isl. (»Týrsdagr er tímadagr», Guđm. Jónsson 340), betyder alltså: »tisdag är en lyckodag»; jmf. latinets *fausta dies martis*. Att man emellertid särskilt använt ordspråket i den meningen, att tisdag är en lycklig (lämplig) dag för att börja veckans arbete, framgår av komm. i B, där det heter: »Bibuli *et* qui inuiti laborant: quia diebus d*omi*nicis ebrij nesciunt diebus lunæ operari dicunt. dies martis fausta . . . subit omen .i. prosperum successum operis *et* artis», samt av Syvs, kanske från Chr. Pedersen hämtade, yttrande II,271: »Tiisdag er timedag. Søndagen drikke handverks folk. Maandagen er Fri-maandag. Tiisdagen holdes lykkelig, da er godt at arbeide». Detta bekräftas delvis även av det no. »Tysdag er folket tiduga-ste» (Aasen² s. 191). Numera anses emellertid tisdagen (i Sverge) vara en olycklig dag för att börja ett företag, enligt den satsen, att det som kommer på *tis*-dagen, kommer »*tiss*-nog» (i oegentlig mening: »tids nog», dvs. det hade varit bättre, om det aldrig kommit).

D 366 = S 325.

Ordet *faa* i det fd. »Naar gaffwer regnes thaa ære wenner faa» har ej blivit riktigt förklarat. Ordspr:s mening uttryckes tillfredsställande av det fsv. *grath ær mællan wini naar* . . .» dvs. »det är kyligt (ovänligt) mellan vänner när . . .» (Det nysv. *grå* har som bekant ännu denna betydelse). Samma tanke uttalar latinet. Överensstämmande härmed betyder det fd. *faa* i vårt ordspråk »kyliga (ovänliga, oense)»; jmf. det isl. *fár* »forstemt, ordknap, uvenlig i sit forhold mod andre», t. ex. *Sigurþr hafþi verit fár*, men även opersonligt, t. ex. *fátt kom á meþ þeim* »der opstod misfornøielse mellem dem» (Fritzner²). Jmf. isl. »Þa gáfa reiknast, fin*n*ast fáer viner» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

Ordspråkets mening är troligen: »att man räknar gåvorna visar, att vänskapen svalnat». I komm. i B heter det: »Socij scilicet populi *et* reges confœderati . . . Aut socij negociationis aut prædationis», men Chr. Pedersen missförstår här meningen: med *socii* böra vi förstå kamrater i allmänhet.

D 367 = S 324.

Den riktiga läsarten i latinet är det i S mötande *tuta*, hvilket redan Nyerup insåg (nr 366), ehuru den Palmsköldska handskriften på hans tid var okänd. Till *tuta loca ville* svarar *hwlt hws* av *hulder* »huld, vänlig». Syv I,201 upptar »Salig er dend mand, som huult huus søger» med förklaringen »det er godt at være i huuse».

Överensstämmande med sin oriktiga läsart *tota* (i st. f. *tuta)* förklarar Chr. Pedersen ordspr.: »Hoc dicitur a captis aut nimis stricte detentis *et* reclusis. Ille est felix qui subit . . . o*mn*ia loca villæ».

D 368 = S 327.

Sandtalen qwinne (i A) »en sanningskär kvinna» stämmer med latinets *femina veridica* (läs så i S) och med *sannmælt* i det isl. ordspr. »Sannmælt kvinna á sèr fá vini» (Guđm. Jónsson 289). *Sendtalen* i B bör därför ha samma betydelse (jmf. fd. *sænn* »sann» i Molbechs glossar), och det vore oberättigat att med Nyerup (nr 367) möjligen tänka på att ändra *sandtalen* till *sendtalende* och uppfatta detta såsom »en der skjænder» (jmf. fd. *sende* »kives»). Jmf. med den fd. bildningen *sandtalen (sendtalen)* de i svenska bygdemål brukliga *framntalen* »obetänksam i sitt tal» (Sörbygden i Bohuslän), *stortykken* »oförnöjd med ngt» (Blekinge).

Komm. i B anför såsom orsak till att den sanningsenliga kvinnan har få vänner: »quia si multis promitteret noctem non esset veridica: aut si est nupta nisi mentiretur non permitteretur a multis amari viro obstante», men denna tolkning är tydligen oriktig. Jmf. D 165.

D 369.

Det da. ordspr:s mening är väl den, att när vipan tidigt på våren återvänder till Norden, skall man ej tro, att trots detta vårtecken växtligheten straxt börjar och därför i sitt lättsinne sälja sitt återstående höförråd, i förhoppning att snart få en ny högröda. Ordspråket uppmanar alltså till försiktighet eller sparsamhet. Jmf. härmed den i Hieronymus Justesen Ranchs Fuglevise (Birket Smiths upplaga s. 346) mötande värsen om brockfågeln *(hellaug)*:

»Ocsaa da (om våren) kommer Hellaug,
Naar Bonden driffver met sin Plog,
Hun raaber fast: *kiøb Høe!*
Mand skal *forsictig* være,
Som sig vil føde oc nære,
Det gamle skal naae det ny.
Vdkast du ey det Gamle,
Før end du det Ny kand samle.»

De av mig kursiverade orden bestyrka denna uppfattning av ordspråket (jmf. Nyerup nr 368). Däremot tydes detta otillfredsställande av Chr. Pedersen, när han i komm. i B efter det lat. ordspr. förklarande tillägger om *vpupa:* »Forte q*uod* omnia loca fœdat. Vnde dicetur postea Vpupa vult nempe sibi singula subdere tempe. (jmf. D 1165) aut quia inuenit ignem infert in fœnum *et* nidum: vnde subditur: Vix saltem solidum tenet a discrimine nidum». Jmf. följande anteckning av en gammal hand i kgl. bibliotekets exemplar av a: »videtur respicere tempus anni, qvo upupa venit, qvo foenum vendere non bonum tardante scil. majo et ingruente satione; male explicat ut mihi videtur altera editio». Lat. synes icke överensstämma med den da. texten.

D 370 = S 329.

Syv I,232 anför vårt ordspråk under formen »Det er en ond væt som ej kand bære sin egen fæt» och med följande förklaring: »ladt faar der ej kand bære ulden». Denna ordspråkets form är enligt Levin (Fædrelandet 1850 nr 251 s. 2 sp. 1) den ursprungliga, eftersom man får rim *(væt: fæt)*. Detta är möjligt, men dock ovisst, ty genom läsarten

faar . . . fæth erhålles alliteration, och SD ha *faar*, *ovis*, isl. *ær* (se nedan). Emellertid tror jag, att Levin oriktigt översätter detta *væt*. Han gör sig lustig över Molbechs (Danske ordsprog s. 276 noten 2) med tvekan uttalade förmodan, att ordet är identiskt med isl. *vættr* »dæmon», och själv översätter han det med »væder», en förklaring som även Mau upptar. Men så vitt mig är bekant, brukas ej annars fd. *væt* i denna mening, och åtminstone tills detta påvisats, bör man därför giva Molbech väsentligen rätt i hans uppfattning. Isl. *vættr* betyder nämligen som bekant »levende væsen i almindelighed» och no. *vett* (neutrum) brukas även om djur eller människor, t. ex. *eit stakars vett* »en stakkel» (Aasen). På liknande sätt användes mht. *wiht* om djur. *En ond væt* är alltså »ett uselt kräk», och *væt* betyder även i D777 »djur, kräk». När åter Syv förklarar *væt* med »faar», så beror det tydligen därpå, att det är får, som *par préférence* »hava skinn med ull» *(fæt)*.

Komm. i B upplyser, att vårt ordspråk »dicitur in nimium vestitos», och man torde således ha brukat det med ungefär följande skämtsamma mening: »visserligen är han fasligt päpälsad, men det går väl för sig, ty det är ett uselt kräk (får), som ej kan bära sin egen päls». Mau nr 1805 missförstår väl alltså ordspr., när han menar, att det brukats »om den, som slet ikke gider arbejde»; han har väl föranletts härtill av Sys förklaring »ladt faar».

Jmf. isl. »Þad er vond ær, sem ekki veldur fati (þ. e. reifi) sínu» (Scheving I s. 56). Här synes *fati* (av *fat* »klædebon») vara en förvanskning av fd. *fæt* »ullskinn».

D371 = S332, D414.

Ordspråkets mening har blivit mycket olika uppfattad. I komm. i B till D371 heter det såsom förklaring: »Vnusquisque terræ fructus est suo instrumento colligendus». Skaaning C 5 s. 2 upptar: »Kom stunden med Tiuven, og ey altid med Riven. (Det er, kom ey altid at have, men stunden

at give)». Nyerup (nr 370) menar, att »da riven er et lemfældigt avlings-redskab, og forken derimod . . . er mere gjennemgribende, kunde man maaske antage meningen at være en opmuntring til strængere pædagogiske straffe». Denna åsikt gör Mau även till sin. På Chr. Pedersens förklaring kan man ej lägga stor vikt, då han mycket ofta ofullständigt förstått eller alldeles missuppfattat ordspråken. Men då Skaaning, som blott undantagsvis lemnar någon tydning, tillfogar ordspråket en förklaring, får man väl antaga, att det värkligen på hans tid brukades i den av honom angivna meningen. Detta torde också vara begripligt. Med *tiwffuen* synes man hava förstått en *møgtyv (= møggreb)*, hvilket kompositum ännu brukas, och ordspr. har då velat säga: »giv jorden stundom gödning, och fordra ej blott avkastning av henne», eller i överförd mening: »vill man ha gagn av något, måste man också sköta det». Den da. texten i D414 B är förvanskad.

D372.

Cephale »huvud» (som i mlat. förekommer även under de kortare formerna *cephal*, *cephas*, även som under formen *cephalus*, *cephalum)* har här förkortats till *cepha*. Nyerup nr 371 anmärker, att dun i håret väl kan vara till heder för den fattige, eftersom det vittnar om hans flit och strävsamhet, under det att man av den rike fordrar att han skall vara mera putsad. Chr. Pedersen missuppfattar troligen ordspråket, när han tänker sig, att det är fråga om att den fattige skulle pryda sig med olikartade fjädrar *(variis plumis)*, under det att detta ej passar för den rike, »quia diuitem decet grauitas *et* maturitas in gestu *et* vestitu».

D373 = S350.

Det fd. ordspråket överensstämmer med lat. och dess mening är: »man måste arbeta för födan». Jmf. härmed att Syv I,129 anför »Mand skal sig for kage umage» såsom

parallel till »Fuglen fluer aldrig saa højt, hand jo søger sin føde paa Jorden».

För att få väsentligen samma mening i det fsv. ordspråket »gærna wil karl kaku winna» bör man väl framför *kaku* insätta *fore* (jmf. D) och översätta *winna* med »arbeta» överensstämmande med isl. *vinna* »to work, labour» (jmf. *seg vmaghe* i D, *fert onus* i latinet till D, hvilken läsart väl är att föredraga framför *fert opus* i S). — Mlat. *tortella* »artocrea panis carnem continens» (Du Cange).

D 374 = S 331.

Såsom överensstämmelsen mellan S och B visar, har ordspråket urspr. lytt: »Drick saa black som brwn», och orden »saa barme som klart øøl» (i A) ha senare tillagts såsom förklaring. Då i vår ordspråkssamling i A neutrala formen av adjektiv stundom är lik den maskulina och feminina (jmf. inledningen till delen I), så skulle *black* och *brwn* där kunna fattas såsom neutrum (Kalkars ordbok uppfattar orden såsom adjektiver, se art. *blak)*, men måhända ha de här i fd. brukats såsom substantiver, och på detta sätt torde *blakko* och *bruno* i det fsv. ordspr. böra uppfattas. Söderwall (artiklarna *drikka* och *blakker)* ser i *blakko* och *bruno* dat. av adjektiverna *blakker* och *brun*, men då isl. *drekka* konstrueras med ack., och då detsamma är fallet med fsv. *drikka* (i Söderwalls ordbok anföres intet annat exempel på dat. efter *drikka* än i fråga varande ordspr.), så synes man ej böra uppfatta orden såsom dativer utan som ackusativer. En substantivering av adjektiven bekräftas därav, att både i Sverge och Norge *bruna* användes om ett brunt sto, *brun'en* i Norge om en häst (Aasens och Ross' ordböcker). Jmf. vidare det no. *blakka* om ett sto, det sv, *black*, da. *blak*, no. *blakken* om en blackig häst (se ib.) samt det på Falster brukliga *blakke* namn på en »markmus» (Grundtvig: Folkeviser II,197). Fsv. har alltså havt *bruna* f. »brunt öl» (obs. att *brun* är det stående epitetet till öl) och

blakka f. (om drägg). Emellertid passar den vanliga betydelsen av *black* (grågul etc.) ej riktigt såsom epitet till drägg; man väntar epitetet »grumlig», eftersom grumlighet är det för dräggen utmärkande. Då nu *blank* i Uppland betyder »grumlig» (om vatten: »vattnet ä blankt»), *bländka* i Ångermanland »vara grumlig», och då detta *blank* sammanhänger med *blakk* (jmf. fgutn. *þunki:* fsv. *þokke;* sv. *brink: bräcka* »backe» etc.), så har troligen även *blakker* kunnat betyda »grumlig, grumsig». (Hör det av Moth anförda och hos Kalkar upptagna *blank* »tyndt øl» hit?)

D375 = S344.

Nyerup (nr 374) finner läsarten *ad culmen ædis* alldeles icke giva någon tillfredsställande mening, och han anser det otvivelaktigt, att man bör läsa *columen stat ut ædis*. Ehuru tolkningen av den latinska texten i dess till oss komna form är vansklig, torde det dock vara mycket ovisst, om denna av Nyerup föreslagna emendation är berättigad. Hvilket ord som avses med *hanela* (S), *anela* (A), framgår av stavningen *anhela* i B. — Läs i B *Hionenss.*

Jmf. isl. »Hiúan*n*a trú styrker bondans bú» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o och Guđm. Jónsson 146) men även »Hjónanna trú styrkir beggia bú» (Guđm. Jónsson ib.) och da. »Konens troskab styrker mandens boskab» (Mau 10507).

D376 = S345, D418.

Syv I,186 anför ordspr. under rubriken *Felles Hjelp*, och dess mening är därmed angiven. Jmf. no. »Understeinen kann og mala, endaa han ikkje snur seg» och »Understeinen hjelper yversteinen til aa mala» (Aasen² 165). Mlat. *minutare* »minuere» (Du Cange). Komm. i B till D376 förklarar *fide* riktigt med »confide». *Qwersteen* i Aa kan beteckna uttalet (jmf. *bar(n)sel* etc.) men är väl snarast tryckfel för *Qwernsteen.*

D 377 = S 347, D 1174 = S 1080.

Att ordspr. tyder på barns likhet med föräldrarna och särskilt på att de dåliga egenskaperna gå i arv, bekräftas av »Dotter før sig gerne i moders serk, og søn i faders skiorte, heldst om den er skiden» (Syv I,33) och av Hegelund (Susanna s. 80 i Birket Smiths upplaga), som anför »Sielden er grenen bedre end bullen» såsom parallel till »Daatteren før [så] gerne i Moderens serck». Här är *før* väl fel för *far*, eller ock utgör uttrycket en sammanblandning av de två *far(er) i modhers særck* och (det i D 1174 B mötande) *før sig i moderss serck* (jmf. nysv. *iföra sig en dräkt)*. Jmf. ock isl. »Mey fer í móður sekk (serk)» (Guðm. Jónsson 231) och »Dóttirin klæðist opt móður mötli» (ib. 61).

Andra paralleler hos Mau nr 1251 (jmf. ock D 20, 84, 89). I latinet till D 377 = S 347 skulle enligt vanligt språkbruk q*ue* hava varit vidhängt *teristro*. *Teristrum* = *theristrum* »nur leicht verhüllendes sommerkleid».

D 378 = S 348.

Ordspråkets mening framgår av Erasmus' Adagia bl. 263, där »unica filia duos parare generos» förklaras med »ubi qvis idem beneficium duobus simul pollicetur» (se Nyerup nr 376), och bekräftas av Grubb[2] (s. 376), som upptar: »Icke twå Mågar åth en Dotter. i. e. Som man sadhe: Dhet står något illa, at haa twå Tunger i Munnen. Man måste intet lofwa twenne ett». Jmf. ock isl. »eigi má gjøra tvo mága ad einni dóttur» (Hrolfs saga Gautrekssonar enl. Scheving II s. 8) och »Ekki er hægt að gjöra tvo mága úr einni dóttur» (Guðm. Jónsson 68) samt no. »Ein fær ikkje meir en ein maag med ei dotter» och »Ein fær ikkje tvo maagar . . .» (Aasen[2] 100). Redan på 1000-talet finnes i fht. ordspr., kombinerat med D 113; se komm. till detta senare ordspr.

Det fd. *svoger* (liksom mnt. *swager)* förekommer även annars i betydelsen svärson (jmf. Molbechs glossar), och

ordet har ännu denna betydelse i bygdemål (Vid. selsk. ordb.). — Läs i A *filiole*. I komm. i B missförstås ordspr., när det sålunda förklaras: »aut ne lites inter eos oriant*ur* . . . aut ne p*ro*stituę more viuat».

D379 = S336, D1075 = S984.

Då *fimbrie* betyder »die fasern, fransen, die äussersten theile bes. am gewande», så bör det motsvarande *stykke* ha samma mening. Detta är ock fallet, ty enligt Rietz betyder *stykke* så väl i Svea- och Göta-land som i Finland »hvitt krusadt linons-bräm framför bindmössan»; *stykke* alltså »bräm». För denna betydelse av *stykke* talar väl även, att det i alla redaktionerna står i bestämd form *(stykkit* »brämet»). Däremot är det ovisst, om *ett styckie* så uppfattats i det av Törning s. 96 upptagna: »Kommer tu widh en dåre, så skiär aff kläder ett styckie, och låt honom fara» med följande förklaring: »Bättre mista något gott och medh sin skada undfly dårar, än gå them förnär». Nyerup nr 377, 1070 och Mau nr 1137 mena ordspråket vara av bibliskt ursprung och påminna om 1 Mos. 39, 12 (berättelsen om Josef och Potifars hustru) och Matth. 5, 40; överensstämmelsen mellan dessa ställen och vårt ordspr. är dock ej slående.

Komm. i B lemnar följande konstlade förklaring: »quidam intelligunt de importuno creditore: qui nimis studet auaritię: vnde melius est scindere fimbriam .i. superfluu*m* ornatum *et* dare illi q*uam* teneri ab illo».

D380 = S334.

Ordspråkets mening angives riktigt i komm. i B: »Dici solet qua*n*do vas e*st* magnu*m* aut saccus largus quo aliquid petimus», och denna bekräftas av Grubb² s. 674, som upptar: »Prästen mässar intet deste meer, at kyrckian är hög. i. e. Som man elliest pläghar säya: Koon molkar intet dheste meer, at Byttan är stoor. Och brukas när något lijtet blijr

gifwet vthi ett stoort Käril, etc.» Ordspr. uttrycker alltså tanken: »framställ ej så stora anspråk, gåvan blir ej större därför». Däremot innehåller det av Nyerup nr 378 från Grubb citerade ordspr. en annan tanke, och det hör icke hit.

Mlat. *sacrista* »sacrorum custos» (Du Cange). Komm. i B anmärker, att ordet här »accipitur pro sacerdote». I S står *tha* i st. f. *tho* »dock».

D382 = S346.

Nyerup (nr 380) finner de tre första orden i latinet obegripliga, menar *fisi* var »selvgjort» och föreslår att ändra det till *fidi*. Självgjort är *fisi* ej, eftersom det kan vara part. av *fido* »lita på», och så uppfattas det ock av komm. i B, där det förklaras med *confisi*. Visserligen passar *fidi* bättre än *fisi*, och *fidi* är mähända den urspr. läsarten, men författaren av latinet, hvilken ofta brukar ord i oegentlig mening, har möjligen tillåtit sig att använda *fisus* (ej såsom »förlitande sig» utan) såsom »den på hvilken man förlitar sig». Jmf. isl. »Margar [så för *marger]* eru winer, fáer fulltrúa» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), »Marger Málwiner, fáer fulltrua» (ib.).

D383 = S337.

Söderwall fattar med tvekan i sin ordbok (s. 499 sp. 2 nederst) *hiærta* i detta ordspråk såsom beteckning för förstånd eller vishet. Eftersom lat. *cordatus* betyder »förständig», och *hiærta* annars har dylik användning, är denna uppfattning möjlig. Men då mlat. *cordatus* också betyder »keck», kan *hiærta* här även beteckna modet, hvilket stundom även annars är fallet under medeltiden (jmf. Söderwalls och Kalkars ordböcker och nysv. *behjärtad* »modig»). Jmf. i Vedels översättning av Saxo s. XXV: »Det hender sig tit oc offte, at der findis en duelig oc dristig Mand vdi ringe oc paltige Klæder» och D412, 1112 (jmf. Nyerup nr 381).

D384 = S338.

Enligt komm. i B har ordspr. havt följ. användning: »d*i*-*citu*r meticulosis dice*n*tib*us*: si hoc vel hoc eueniret quid faceremus? cu*m* no*n* sit verosi*mi*le talia posse euenire». Jmf. isl. »Falli himin, hrjóta sundr leirpottar» (Guđm. Jónsson 100) och i Proverbia communia s. 46 nr 737 »Valt den hemel, so en blijft nerghens pot heel. = Olla cadente polo vetus omnis frangitur illo».

Läs i D *arx si*.

D386 = S341.

Puluillus brukas här i betydelsen »ett litet stoftkorn», ehuru denna betydelse ej återfinnes i lexika. *Pulvillus*, som annars betyder »en liten kudde» *(= pulvinulus*, demin. av *pulvinar)*, användes här, såsom rimord till *pusillo*, liktydigt med *pulvisculus* (demin. av *pulvis* »stoft»). Dock har *pulvillus* kanske varit en även annars använd form. *Litin* i S är fel för *litit* eller är ett *t*-löst neutrum (jmf. komm. till D58 = S66). Jmf. »Ringe grand kand forderve i [så] øjet, og ringe fejl herregunst» (Syv I,169).

D387 = S342, D731 = S644.

Jmf. D342.

D388 = S343.

Se i Kalkars ordbok flera exempel som visa, att *hiogh* betydde »enfaldigt prat» (och så *jåk* ännu i Gestrikland, Rietz), »gyckel». Överensstämmande härmed betyder *bardus* »dum» (ej »sångare»). I komm. i B anmärkes att ordet har båda betydelserna, och att latinet därför kan uppfattas på två sätt.

D389.

Se komm. till D271.

D390, D518 = S458.

Ordspråkets mening belyses av Grubb² (s. 549), som anför: »Mången släcker så sin harm, at han blijr både vsel och arm. i. e. . . . Harm giör Helfwetet. Otijdigh wreede giör intet gott», och av Moth, som (enligt Molbech nr 1368) förklarar ordspr.: »Vrede driver til mangen ugierning». Jmf. härmed att »Harm volder Heluede» anföres såsom randanmärkning i Hegelunds Susanna, när (s. 80) Rachel, Susannas moder, utbryter i okvädinsord mot Sedechias.

Mlat. har *trena* jämte *threnus*. I komm. i B till D518 förklaras *erynnis* med »furoris inferni», och denna uppfattning synes vara riktig, dvs. att *erynnis (herinis)* här för rimmets skull brukats såsom gen., ehuru gen. annars heter *Erinnyos*.

D391 = S333.

Mlat. *abra* »dienstmagd» (Diefenbach: Gloss.) liksom *thærna*. Tjänsteflickan sörjer över att hon icke är lika fin som sin rika och förnäma matmor.

D392 = S362.

Komm. i B upplyser riktigt om ordspråkets bruk: »*et* alijs (även till andra än barn) frustra aut inique querentibus dici solet». Jmf. isl. »Barnid klagar högg, en*n* ei hvad broted hefur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och Proverbia communia s. 43 nr 697: »Tkint seit, dat ment slaet, mer niet waer om. = Quod puer est cesus fert, sed non cur ita lesus».

D393 = S365.

Komm. i B förklarar: »quia o*mn*ia flumina intrant mare: *et* ortum habent ex mari». Jmf. Pred.-boken 1, 7: »alla floder löpa ut i havet, och havet varder dock icke dess fullare, till det rum där floderna utflyta, dit flyta de åter igen». Här anföres detta för att bestyrka »intet nytt under solen».

Grubb[2] s. 896 upptar däremot: »Än kommer dijt watn, som waret haar. i. e. ... Dhet blijr ännu en gång så gott, at Hustrun gier Bonden maat: i. e. Så gott som förr haar waret. Man säger och wedh dhen meeningen: Dhen gamble Guden lefwer än». Jmf. ock isl. »Allar girnask ár í siá» (Málsháttakvæþi 27, 5) och D 141. — Läs i S *repetunt*.

D 394 = S 356.

Rydqvist VI och Söderwall (i sin ordbok) översätta *alder* med »sed» i det fsv. »swik ok sqwaldhir ær nw landhsins aldir», under det att Kalkar ej synes behandla ordet *alder*. Men då *alder* »sed» annars icke torde ha påvisats, anser jag ordet böra fattas på annat sätt. Mlat. *pregnare* betyder »parere» (Du Cange), och lat. uttalar alltså den tanken, att svek alstrar svek *(fraus fraudem pregnat)*. Överensstämmande härmed har redan Reuterdahl (i gloss.) översatt *alder* med »alster», och detta är väsentligen riktigt. Fsv. *alder* »avföda» ingår nämligen såsom senare kompositionsled i *siængar-alder* »avföda av ett äktenskap» *(siængar-alster)* och i *syskina-alder* »kull, syskon som härstamma från samma äktenskap»; jmf. härmed det i Hälsinglandsmålet brukliga *aldör* »afföda» och det i Jämtland använda *avälder* 1) »afföda, såsom lam, kidlingar, föl 2) alster» (Rietz). A innehåller den bästa läsarten: »Swigh oc skwaldher hawer langt aldher»; *langt aldher* »en lång (i en lång följd kommande) avföda» stämmer väl med *fraus fraudem pregnat*. B använder *alder* såsom mask. i överensstämmelse med fsv. *siængar-alder*, under det att ordet i A är neutr. Jmf. D 132.

D 395 = S 357.

Jmf. det i Vedels översättning av Saxo s. 89 anförda »Bar er broderløs Bag». Erik den vise från Norge yttrar detta, när han vid kung Frodes hov halkar på en slipprig oxhud, men räddas från att falla därigenom, att hans bror Roller griper honom om livet (jmf. Nyerup nr 393). I Sw.

Ordsedher (A 3 s. 1) är ordspråket förvanskat till »Barn är broderlöss mann». Jmf. D 353.

D 396 = S 358.

Jmf. D 399.

D 397 = S 360.

Då *isterlef* betyder isterkaka (en kaka, besmord med ister, eller bakad i ister), alltså en fet kaka, har ordspr. möjligen brukats i betydelsen: »den som giver den rike något, har alltid en baktanke» (jmf. Vid. selsk. ordb. under *isterlev*). Härmed överensstämma rätt bra följande notiser och ordspråk från gamla författare.

Syv upptar i sitt företal (B 5 s. 2) ordspr. bland »mørke og uforstandelige», men han meddelar emellertid följande förklaring: »Thi hand smør ej dend fede, uden aarsag». H. Thomesen († 1573) anför: »Alle vil isterlev smøre, for han er fed; ingen ovns-arnen, for han er tør» (i kanten är *tør* rättat till *hed*; och under denna form finnes det hos Herr Iver) samt även ett härmed nära besläktat ordspråk: »Der maa være svig under, naar nogen vil smøre den fede pølse» (Molbech nr 4217, 3368).

Komm. i B missförstår säkerligen *popisma*, när det heter: »Hic accipi videtur pro manibus quibus sibilum maiore*m* et poppysma facimus». Chr. Pedersen synes nämligen identifiera ordet med det klassiska latinets *poppysma* »schnalzen mit der zunge». Betydelsen av vårt *popisma* synes mig oviss.

D 398 = S 361.

Jmf. Den Danske Riimkrønike 4231 ff.:

»Jegh haffuer fornwmeth at sweg oc fals,
i hwor langt theth om gangher,
Theth kommer syn herre i gen paa hals
meth drøwelsæ sorigh och angher».

Ordspråket förekommer flera ggr i Vedels översättning av Saxo, s. 19, 63, 92, 121, 189. Jmf. ock isl. »Ótrú og fals slær sinn eiginn herra um háls» (Guđm. Jónsson 270) och D181. Komm. i B anför en latinsk värs med samma mening som den till vårt ordspråk hörande: »Fraus solet in dominum sæpe redire suum».

Läs i S *collotenus; fals (: hals)* är urspr. läsarten. Jmf. Nyerup nr 396.

D399 = S359.

Grubb[2] s. 694 förklarar riktigt »Rutet är snart brutet» med »Dhet som förr intet duger, dhet är snart fördärfwadt». För övrigt förekommer ordspråket med flera olika tillägg t. ex.: »Rutit är snart rifwit, sad' käringen, ref örat af sig» (Rhodin s. 108), »Raaddent er snart broddent, sagde kællingen, hun bed øret af sin søster» (ogsaa: »hun bed øjet af den anden») (H. Thomesen), »Raadt er snart braadt sagde kjærlingen, hun brækkede sin finger i sin rumpe» (jmf. Nyerup nr 397, Mau nr 985).

D400 = S364, D1134 = S1024.

Jämförelsen med fd. och lat. synes visa, att *g(i)øs* i S är pres. (ej pret. till det av fd. *giuse* med pret. *gøs* representerade verbet). Beror *ø*-ljudet i fsv. *g(i)øs* på dialektisk övergång *y* > *ø* i pres. **g ȳss* (omljudd form av *giusa)* > **g ýss* > *gøss* (jmf. *bÿtter* [av *bȳta]* > *bötter* etc.), eller går det tillbaka på ett avljudsstadium *au* (jmf. det svagt böjda nyno. *gausa* »strömma»: *gjosa)*? Avljudsstadiet *u* synes möta i da. *guse* »rysa», östgötamålets *gåsa;* på gottl. däremot *gysa* pret. *gyste.*

D401 = S368, D1137 = S1027.

Vid. selsk:s ordb. förklarar »Den der leder i mange brønde, finder edder i somme» sålunda: »den der har lyst til mange forandringer, træffer gierne omsider det, som er

slet og skadeligt. (Siges meest om horejægere)» Chr. Pedersen yttrar däremot i komm. till D1137: »Malum est ergo nimium scrutari res latere volentes». Är detta yttrande berättigat, har alltså ordspr. havt en annan användning på hans tid än i våra dagar. Grubb² s. 101 upptar däremot: »Den många Brunnar gräfwer, får intet godt Wattn i alla. i. e. Mång anslag tillijka gå intet alla för sig». De isl. »Hvör sem leitar í mörgum brunnum, finnr eld í einhvörjum» (Guđm. Jónsson 165), »Hvor J Mörgum brunnum leytar han*n* finnur (elld) watn I sumum» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) äro tydligen förvanskade; det bör heta *finnr eitr*. Komm:s i B förklaring till D401 synes föga tilltalande: »Monet caute *et* non ex omnibus poculis bibendum».

D402 = S367, D622 = S548, D782 = S696.

Jmf. hos Grubb² s. 580: »När många spotta på en Steen, så blijr han snart wähter. i. e. . . . Hwars mans haat är ondt at vthstå. Ty Många Hundar är Harens dödh» och det no. »Den steinen, som alle sputta paa, verd eingong vaat nog» (Om spot og sladder; Aasen² s. 143). Läs i latinet till D402 och S367 *plebs vbi multa screat.*

D403 = S366.

Se komm. till D164.

D404.

Mau nr 2021 upptar »Den mand rædelig (ɔ: med frygt og bæven) faster, som har løs trøst» med följande förklaring: »om den, der holder faste som en paalagt bodsøvelse med frygt og med tvivl om sine synders forladelse», och även Ley nr 917 upptar ordspr. oförändrat. Emellertid har redan Nyerup (nr 402) dragit i tvivelsmål, att denna form av ordspr. skulle vara korrekt, och han föreslår att emendera *fasther* till *fæsther* för att få överensstämmelse med B. Denna emendation är väl ej nödvändig, men däremot måste

ordspr. på annat sätt emenderas. Man bör nämligen läsa: »Thet man ræddhelighe fasther (eller *fæsther)* hawer løss trøsth» = »det man utlovar under fruktan har lös (svag) tillit» (eller kanske snarare »pålitlighet»); jmf. härmed texten i B: »Det reddelige loffuiss det holdiss løsslige», och härmed stämmer ock den lat. texten. *Faste* förekommer även annars *(= fæste)*, tydligen påvärkat av *fast* (ex. hos Kalkar). Exempel på *trøst* »tillit» anföras i Molbechs glossar och i hans ordbok.

D405 = S352, D1035 = S913.

Komm. i B till D1035 förklarar riktigt vårt ordspråk: »quia sicut cito irascuntur: ita cito placantur». *Man* i D1035 A kan möjligen vara en korrekt pl. av *man*, men är troligen tryckfel för *mæn*. Jmf. ock den ena fsv. texten i S330 (I s. 172 not 11).

D406 = S355.

Detta ordspråk har blivit mycket olika uppfattat. Nyerup (nr 404) ser i *fey man* en dativ och förklarar ordspr. utan vidare utredning: »For en fejg mand er det bedre, at han holder sig hjemme saalænge han kan; thi saa fage han vover sig ud, et (tryckfel för *er)* fienden ham paa halsen». Brandt och Helweg (Den danske psalmedigtning II,406) anföra »Bedre er feig mand i huus end ud fuus» med följande tydning: »bedre er at være dødsens, end død, thi saalænge der er liv, er der haab». (Denna tolkning omöjliggöres därav, att *feigr* betyder »med *nödvändighet* hemfallen åt döden»; jmf. t. ex. D613 samt »Er en fej, så er der enneg rad (intet raad)» m. fl. hos Kok: Ordspr. fra Sønderj. 12 anförda ordspråk. Molbech, som finner det da. ordspråket mycket dunkelt, söker översätta det sålunda: »Bedre, om manden i huset kan vente sin død, end om han pludselig døer» (s. 150 noten). Denna uppfattning klandras av Levin (Fædrelandet för 1850 nr 255 s. 1 sp. 2), som översätter: »bedre er at være dødsens hjemme, end udfaren, ɔ: bedre at være blandt sine egne, endog i døds-

fare, end ilet uden for hjemmet». Till Levin ansluter sig väsentligen Mau nr 6294.

Ordspråkets mening är ej fullt klar, men följande två uppfattningar synas mig möjliga.

Syv II,24 anför: »Bedre at døe end at trygle», och det isl. »Betra er dauðr að vera, enn um húsgáng að fara» (Guðm. Jónsson 48) uttrycker samma tanke. En delvis likartad mening kan ligga i vårt ordspr. (»bättre att dö i sitt hus än att göras husvill»). Lat. i S bör då konstrueras: »mauis (man vill hällre) esse funebris ('feg') lare quam male properare (vara husvill)», och härmed överensstämmer den fsv. texten: »det är bättre att vara hemfallen åt döden ('feg') i (sitt) hus än (att bli) husvill». Även fd. synes harmoniera härmed: »bättre är (att vara) 'feg' man i (sitt) hus än (att bli) utkörd (därifrån)». Jmf. med denna betydelse av *vdh fwss*, (dels att isl. *fúss* »begärlig» i sammanställningen *fúss eþa falr* betyder »saadan som man vil være af med eller lade gaa fra sig» (Fritzner[2]), dels) att Syv (Det cimbriske sprog s. 79) översätter *udfus* i psalmvärsen »vi bliffue udt fuss oc graffuen giøris trang» med »udenfor, udstaaende, hastigt udført»; under det att han i sina ordspråk I,55 upptar: »Mangen bygger huus og er først udfus» (jmf. delvis Molbechs glossar, art. *udfuus)*. Här bör även påminnas om det isl. *útfúss*, som ej upptages av lexika, i ordspr. »illt er at hallda ut fusum eyri» (Kålund: Småstykker s. 148 nr 35), motsvarande D227, samt »Betri er bráðr inn í hús enn útfús» (Guðm. Jónsson 51). Med denna uppfattning synes *mavult* i D böra ändras till *mauis* (såsom S här).

Emellertid vore kanske även följande tolkning möjlig. Lat. i D konstrueras: »funebris mavult esse lare quam male properare» (i S »funebris mauis»), dvs. att när man är hemfallen åt döden, vill man framför allt dö i sitt hem. Fd. betyder då: »bättre är det för en 'feg' man (att vara) i (sitt) hus än att vara utdriven (därifrån)» och fsv. »bättre är att vara 'feg' i (sitt) hus än (att vara feg) utanför (sitt)

hus (borta)»; jmf. isl. »illa skartar heimskan heima, hálfu ver utanhúss» (Scheving II s. 18).

Jag tror alltså (i motsats till Levin), att Chr. Pedersen missuppfattar ordspråket, när han i komm. i B förklarar: »Funebris .i. q*ui* habet domu*m* funesta*m*: hoc est in qua fuit aut est funus pestilens: mauult . . . male .i. no*n* dece*n*ter nec prude*n*ter esse lare .i. i*n* domo sua: q*uam* p*ro*perare .i. celeriter aufugere q*uo*d t*amen* faceret si esset prudens».

D 407 = S 353.

Tills *træ* påvisats i betydelsen »knölpåk» (jmf. *fustibus)*, torde följande uppfattning vara sannolikast. Då isl. har »Þrá er þussa einkun» (Guðm. Jónsson 409) och »Þræll ber þrá í leik» (ib. 410), så kan läsarten *tra* (i B med *a* f. *aa* liksom *gat* f. *gaat*, *maden* f. *maaden* ib.) vara urspr., och det östnord. ordspr:s urspr. form kan ha varit: »Trold ber tra i leg» (B) eller »trwl hawa thra i leek» (jmf. S; »troll ha stridighet [omedgörlighet] i lek»). Jmf. härmed att Syv i företalet (B 5 s. 2) upptar »Trold bær tra i leg» med förklaringen »Hand skemter intet, leger hart». Däremot har *tra* förvanskats hos Skaaning D 7 s. 2: »Trold bær Traad i leeg», men *aa* i *Traad* talar för ett urspr. ord med *ā*. *Þræll* i det anförda isl. ordspr. är en förvanskning av östnord. *troll*.

Trwl motsvaras i lat. ganska väl av *orcea secta (orceus*, som ej anföres i lexika, av *orcus)*. Komm. i B må anföras, ehuru den icke synnerligen mycket upplyser: »Secta .i. gens: orchea .i. infernalis: hoc est maliciosa vt sp*irit*us infernales: ve*n*tilat .i. examinat aut potius ve*n*titat .i. iacta*n*ter narrat: ioca facta fustibus i. baculis: hoc est exultat cu*m* male fecerit: *et* iactat se aliqu*em* percussisse».

D 408 = S 354.

Grubb² s. 109 upptar: »Den som taar watn öfwer Hufwud, så löperet honom i armen» med följande riktiga

förklaring: »Den meer taar sig uppå, än han kan vthföra, han får meer omaak, än han kan vthstå», och Ihre (Dissertatio gradualis de adagiis suiogothicis s. 19) sammanställer detta Grubbs ordspråk med det ännu brukliga uttrycket: »Jag har tagit mig vattn öfver hufvudet», dvs. »jag har åtagit mig mera än jag kan utföra».

Komm. i B anmärker, att *latex* oriktigt behandlats såsom femininum.

D409.

Se komm. till D72.

D410.

Ordspr. belyses av följande yttrande av Grubb²: »Blomster är fruchtenes fästepenning. i. e. När Blomstret brister uth på Träädh, så är hopp om Fruchten. Förstås och om gråhärig ålder. Och då säger man: Gråå Håår äre Dödzens Blomster. Skrifften säger och: att Mandelträt blomstras. Hwar under förstås ett grått Hufwud» (s. 49 f.). Jmf. härmed förklaringen av vårt ordspr. i komm. i B.: »O vir scies . . . canicies . . . esse flore*m* . . . necis . . . sicut flos pręcedit fructu*m*: ita canicies morte*m*»; jmf. ock Grubb² s. 278.

D411 = S326.

Ehuru isl. *siá við e-u* översättes »tage sig i agt for ngt», synes av vårt ordspr. framgå, att i östnord. språk *se við e-o* kunnat betyda »taga sig i akt vid» (dvs. taga varning med anledning av), och detta får bekräftelse av läsarten *see wedh* i D138 B (annorlunda i komm. till detta ordspr.).

Enligt Binder: Novus thesaurus adagiorum latinorum s. 122 är latinet till detta ordspråk troligen en nyare efterbildning av »Feliciter sapit, qui alieno periculo sapit» hos Plaut. Merc. 4, 4, 40, under det att Nyerup (i komm. till 409) uppgiver, att värsen hämtats från Horatius.

D412 = S328.

Den da. texten i B är förvanskad, under det att de nordiska texterna i A och i S väsentligen överensstämma. Emellertid synes S med motsatsen *skarlakans hiærta — wadhmals kapo* innehålla den bästa läsarten; jmf. det av Mau nr 3756 (från Grundtvig) anförda »Der kan ogsaa sidde fløjels hjærter under vadmels-kofter» samt »Ofte er dejligt hjerte under paltet kaabe» (Syv I,232). Jmf. D383, 1112.

D413 = S330.

Nyerup (nr 411) utgår från den fd. texten i A och vill därför emendera *arcani* till *archæi;* han åberopar såsom stöd härför Grubb² s. 64: »Bäst föllia dhe gamblas Rådh» och även ett par lat. ordspr., som tala om de gamles visa råd. Ehuru den av honom föreslagna emendationen är fyndig, tror jag ej den vara berättigad, då det torde vara omöjligt att bringa de nordiska texterna i B och i S till överensstämmelse med lat. under formen *archæi pectoris vsus.*

Jag anser därför, att D meddelar det korrekta lat. (»bruket av det hemliga [egna] bröstet omtalas såsom klokt»), och med detta stämma de nord. texterna i B och S fullkomligt. *Lønligt bryst raad* (B) och *bryst raadh* (S) passa mycket väl till *archani pectoris vsus.* Möjligt är att man vid sidan av »Lønligt bryst raad er best» sedan gammalt havt ett annat ordspr. »ælsth raadh ær bæsth» (jmf. med gen. *ælsth* den fsv. gen. *crist* f. *crists* etc. och D728), som oriktigt blivit insatt i A i st. f. det förra ordspr. Men *ælsth raadh* kan även närmast vara en förvanskning av *asth raadh* (isl. *ástráþ* »venligt, kjærligt raad», av *ást* »kärlek»), och »asth raadh ær bæsth» (A) skulle någorlunda motsvara »[Lønligt] bryst raad er best» (B). I Jutlandsmålet förekommer ännu *ast* »kärlek» såsom sammansättningsled i *astgal* »elskovssyg», *astsæl* »elskelig» (jmf. Feilbergs Ordbog over jyske almuesmål). Emellertid står insättandet av den av komm. i B

nämnda värsen »opportuna . . .» (se texten) troligen i sammanhang med läsarten *ælsth raadh . . .*, men då detta lat. börjar med ett ord på *o*, kan det ej urspr. ha stått på denna plats i vår samling, utan det har oriktigt hitflyttats från D728 = S641.

På grund av en viss ljudlikhet har i S blivit insatt »bradhir man ær bæsthir» (som väsentligen återfinnes i S352) i st. f. »bryst raadh ær (hwariom) manne bæzst».

Vårt ordspr. möter illa förvanskat i senare tid, och närmast under den av B meddelade formen. Swenske Ordsedher (1604) har nämligen: »Lönligh brist rådh är bäst» (B 4 s. 2), och härmed synes det isl. i Stockh.-hskr. nr 35 4:o anförda »Leyndum brest laglegt rád er best» vara nära besläktat.

D414 = S332.

Se komm. till D371.

D415 = S339, D981 = S872.

Läs i lat. till D415 = S339 *fronesi . . . infestat.* Mlat. *phronesis* »klokhet» (Diefenbach: Gloss.). (Lat. *phrenesis* däremot »vansinne»). *Inuistat* i S är väl synkoperat av *inuisitat* av mlat. *inuisitare*, hvilket här betyder »besöka» (jmf. *inuisere)* liksom stundom annars i mlat. (jmf. Du Cange). I D415 B är *søger* tryckfel för *sørger* (jmf. Molbech nr 2749), eller *søge* betyder här »hemsöka» (jmf. no. *søkja* även »angribe, hjemsøge», och det da. *søge* har liknande betydelse; se Vid. selsk. ordb.). Konstruktionen är väl då knappt impersonell, men *søger* kan vara tryckfel för *søges.* I S872 bör *tha honum wandas ække* översättas: »när intet är i vägen för honom» (jmf. isl. *vandask* »to become difficult»), och ordspr. vill säga: »man anser sig nog ha utvägar, när allt är väl bestält (när man inga behöver), men i nödens stund saknas utvägarna». Molbech (nr 2752) och Mau (nr 7578) missförstå därför ordspr., när de förklara: »Man kan (faae) mange raad, naar man tør ingen ved».

D 416 = S 351.

Komm. i B klandrar att *monophthalmus* brukas med antepenultima kort, och där nämnes att värsen kan sålunda förbättras: »Ense monophthalmus puer est: at forfice cæcus». Det behöver ej anmärkas, att denna förbättring är allt för våldsam för att kunna akcepteras såsom en emendation, och genom den i S upptagna formen *monotalmus* (som även annars möter i mlat.) avlägsnas meterfelet. Såsom Chr. Pedersen riktigt insett, säges saxen sticka ut båda ögonen, emedan den har två spetsar, men den enspetsiga kniven blott det ena ögat, en parallelism som Nyerup nr 415 ej förstått.

D 417 = S 363.

I komm. i B föreslås att ändra *sperandi germinis* till *sperandis frugibus*, emedan *germen* ej skulle betyda »fructus». Ändringen är obefogad, eftersom *germen* även betyder »frukt» (Georges). Isl. har: »Blómstriđ er snjósins festipeníngr» (Guđm. Jónsson 56). Här står *snjósins* väl närmast för ett ursprungligare *frjósins*. Det är väl mindre troligt, att *snjósins* syftar på ålderdomens snöhvita hår (jmf. det ovan under nr 410 från Grubb anförda citatet).

D 418.

Se komm. till D 376.

D 419.

Komm. i B konstruerar: »vesce*n*s corio cutis .s. detractæ vaccis: aut cadaueris proiecti», men den fd. texten visar, att denna uppfattning är oriktig. Man bör konstruera: »velter, vescens coreo *(= Aff læpp)*, fit acaris ambro cutis». Mlat. *velter* översättes av Diefenbach: Glossar med »wint, wendehunt» (jmf. t. ex. hos Schiller-Lübben *welter* »eine art hund»). Mlat. *acharis* »mal gratieux», *ambro* »devorator, consumptor» (Du Cange). Det da. ordspråket anföres i

Vid. selsk. ordb. (ordet *læderædig)* under formen: »Af lap vorder hud (läs *hund)* lærædig». Det förklaras riktigt: »man falder lettelig fra en mindre til en større last», och sammanställes med »Lærædig hud (läs: *hund)* lader aldrig fra den vane ɔ: en slem vane er vanskelig at aflægge». (Fastän *hud* två gånger står för *hund*, beror den förra formen väl endast på tryckfel). Den anförda betydelsen bekräftas av Skaaning, som (A 3 s. 1) förklarar »Af Læp vorder Hund lær ædig» med »Hunden lærer af Lær Læp, at bide paa Huden»; av Syv, som I,391 i sistnämnda form anför vårt ordspråk under rubriken *Skik. Vane;* samt av Moth, enligt hvilken (Mau nr 3934) ordspr. brukas »om den, som er kommen i med onde gjerninger». *Læp* »et stykke hængende kiød» ingår i *doglæp* »den paa et qvægshøved langs ad halsen og brystet nedhængende slappe hud» och i *ørelæp* »örlapp» (Molbechs ordbok). *Læpp* = isl. *leppr* »lapp». *Lædher aadegh* betyder »glupsk efter läder»; jmf. de av Rietz från svenska bygdemål anförda *ådiger* »som har god matlust» (Närike), *åig* »ofta hungrig» (Halland). När *læder-aadig* i B förändrats till *leer edigh*, har det väl skett under påverkan av *æde.*

Jmf. fht. »Fone demo limble so beginnit ter hunt leder ezzen» (i en Sangaller-hskr. från 1000-talet; Müllenhoff och Scherer: Denkmäler deutscher poesie und prosa² s. 44), Proverbia communia s. 6 nr 60: »Allensken lappen leert die hont dat leer eten. = Particulis discit coreum canis esse quod id scit.» — vidare isl. »Hundar læra á Reymum ledur at eta» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), och »Á reimum (þveingjum) læra hundar (hvolpar) húðir að eta» (Guðm. Jónsson 37), sv. »En ska 'nte vänna välpar på smordt lär» (J. Henriksson: Plägseder och skrock bland Dalslands allmoge 102).

D420 = S369.

I komm. i B lemnas en direkt översättning av det fd. ordspr.: »Hoc est quod dici solet bene iuuatur que*m* deus iuuat».

D421 = S370.

Detta östnord. ordspråk finnes i isl. under formen: »Alltíd gledjast hiu af wina tilkomu» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. ock Guđm. Jónsson 33) och återkommer i D422 A: »Ee glædes hion aff hwllæ komme». I det sistnämnda är *hwllæ* tydligen gen. pl. — Läs i A *ob*.

Komm. i B meddelar till ordspråkets belysning: »vnde si vis scire an gratus sit aduentus tuus: vide an canes *et* domestici lætentur».

D422.

Nyerup (nr 421) missförstår ordspr., då han vill rätta *det* till *dat*, och anledningen härtill är den, att han ej tagit hänsyn till den fd. texten i B. Denna är nämligen den ursprungliga, och den latinska texten är korrekt. Till det da. ordspråket »Holt venskaff met kelder swenden» stämmer nämligen latinet: »din vänliga tröst må giva glädje åt kyparna». (Att med Nyerup ändra *consolatio* till *confabulatio* synes mig vara obehövligt). Danska texten i A har av misstag inkommit från näst föregående nummer. Det är alltså obefogat att, såsom Nyerup snarast är böjd att göra, emendera *komme* till *ord*, hvilken emendation Mau under nr 10268 godkänner. Nyerups alternativa förslag att fatta *hwllæ* såsom gen. pl. är riktigt (jmf. komm. till D421).

D423 = S371.

Detta ordspråk, som finnes hos många folk, har i isl. formen »Heima er hanen*n* diarfastur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; även »frackastur» ib. i senare nr). Hos Seneca finner man: »gallum in suo sterquilinio plurimum posse» (Apoc. 7, enligt Otto: Die sprichwörter und sprichwörtlichen redensarten der römer s. 152). Härtill svarar alldeles det av Moth (enligt Mau nr 3466) upptagna »Hanen er djærvest paa sin egen mødding. (ɔ: Enhver er dristigst i sit eget hus)» samt Syvs (I,135) »Hanen er fri paa sin mødding». Att vårt

ordspråk är uråldrigt i Danmark, framgår därav, att det anföres redan av Saxo s. 242 (Holders uppl.), fastän han synes vilja giva en otillfredsställande förklaring av dess uppkomst. Sedan han berättat, att sjörövaren Røtho hemsökte Danmark, tillägger han nämligen: »Quem Fionie rex Hano, dum speciosos sibi titulos con(s)ciscere cupit, maritimis uiribus oppugnare conatus, fugam uno comitatus ingreditur. In cuius exprobracionem prouerbium manauit: In proprio plus lare Hanonem ualere». Redan Syv: Det cimbriske sprog s. 81 har hänlett uppmärksamheten på detta ställe hos Saxo. Jmf. D60, 280, 540; Nyerup nr 422.

D424 = S372.

Nyerups förslag (nr 423) att emendera *cenodoxia* till *xenodoxia* (»vertskab») är obefogat; mlat. *cenodoxia* »vnnutz, eitel» (Diefenbach: Gloss.) ger tillfredsställande mening. Lat. (liksom nord. texten) vill väl helt enkelt säga, att den rumlare (skalk), hvilkens tomhet *(cenodoxia)* genomskådas, låter man fara.

D425 = S373.

Mlat. *garcio* »bube» (Diefenbach: Gloss.), mlat. *curio* = *curiensis* »hovemann» (ib.). I Vid. selsk. ordb. förklaras ordspr. (under *leiedreng*): »et drog bliver et drog, i hvor han kommer», men meningen är väl snarare, att en simpel person drager skam över den, som hjälper honom fram i världen.

D426 = S393, D548 = S476.

Syv I,358 fattar den avvikande fd. texten i D426 sålunda: »Ofte fanger stoor lof (hoos skarn) liden Ære (hos gode)». Är denna tolkning riktig, talar den fd. texten i D426 liksom den fsv. i S393 om oförtjent beröm. Möjligen är dock *lidhen æræ* (dvs. »förtjänst») subj., *stoorth loff* objekt. Jmf. isl. »opt carpir ser i litlo lof» (Hávamál 52).

Läs i D548 A *laude*. Mlat. *cimbolum* = *cimbalum*. Komm. i B till D548 förklarar *salibus* med »increpationibus». *Cedulo* i D426 A för *sedulo*.

D427.

Ordspr. har blivit av senare författare oriktigt eller åtminstone ganska ofullständigt förstått. Latinet bör konstrueras: »dic garritus, capitosos verbis, fore gerbis». (Mlat. *gerba* »kärve», fr. *gerbe).* Komm. i B förklarar *capitosos* (av mlat. *capitosus* »envis» Du Cange) med »cerebrosos *et* fœcu*n*dos», och om ordspr. i dess helhet yttras där: »hoc est p*ro* frugu*m* diuisio*n*e: multi fiu*n*t garrytus. Sic etia*m* ex gerbaru*m* fructu .i. cereuisia multa fiu*n*t v*er*ba». På detta sista tillägg synas de författare, som i senare tid uttalat sig om ordspr., hava lagt en allt för stor vikt. Så heter det i Vid. selsk. ordb. (under *køg):* »Der kommer køg af kierne [= läsarten i B] ɔ: drukne folk vil gierne klamres». Till denna mening ansluter sig Mau nr 10604, under det att Nyerup nr 426 anser ordspr. vara en parallel till »Drukken mund taler af hjertens grund». Det är emellertid hvarken i lat. eller i danskan tal om druckna personer.

Køgh är identiskt med no. *kauk* »hujen, raaben» och det i svenska bygdemål använda *käuk* »sjungande lockning till boskapen»; jmf. ock det därtill hörande verbet no. *kauka* »huje, raabe», sv. *kåuka* »gifva rop åt boskapen» (Aasen, Rietz) men särskilt fsv. *genköka* »bråka, gräla», *motköka* »knota, knorra». *Kærwendh* (ej *kernen)* är tydligen den riktiga läsarten, men *kærwendh* betyder ej »kärve», såsom det hittills uppfattats, utan »sammanbindande i kärvar». Detta subst. är nämligen avlett av verbet no. *kjerva* »binde i knipper eller bundter», i svenska bygdemål *kärva i hop* »binda i hop i bundtar»; jmf. no. *kjerving* »sammenbinding i knipper» (Aasen, Rietz). *Kærwendh* utgör väl snarast en förkortning av *kærwendhe* (jmf. subst. sv. *talande*, da. *sigende* etc.), liksom även annars i A ändelsevokalen *-e* stundom avnötts. Möjligen skulle *kærwendh* dock kunna stå för *kærwen* (jmf. sv. *talan*, da. *talen* etc.). Ordspr. betyder alltså: »alltid kommer gräl, när man sammanbinder kärvar», hvilket väsentligen stämmer med latinet. Vårt ordspr. kan

tyda på gräl under skörden, när kärvarna skulle delas av olika personer. På detta förhållande synes Chr. Pedersen i sin komm. syfta med orden »p*ro* frugu*m* diuisio*n*e», och när han i *garrytus* »prat» vill inlägga betydelsen »co*n*certationes *et* rixas».

D 428.

Komm. i B förklarar latinet riktigt sålunda: »Gaudia pennata .i. cito aufugie*n*tia . . . fugata dolore . . . sunt mœsta .i. cito commuta*n*tur in mœstitiam». B innehåller väl den bästa formen av da. ordspr.: »Ny glede er flyende met sorg». *Fly* betyder »förjaga» (jmf. lat. *fugata);* flera ex. på *fly* »förjaga» finnas i Såbys glossar till »Det A. M. håndskrift nr. 187 i oktav». Däremot giver *ny* ingen mening, om det fattas såsom »ny». Överensstämmande med lat. *pennata* väntar man i da. ett ord med betydelsen »kort, ringa» eller dyl. Jag antar därför, att *Ny glede* står för *Nyg glede*, men lemnar oavgjort, huruvida *-g* möjligen (dialektiskt) ljudlagsenligt kunde förloras i *nyg*, eller om *ny glede* är en förvanskning av *nyg glede.* Detta adj. *nyg* förhåller sig till sv. *njugg* som da. *byg* till sv. *bjugg* etc., och *nyg* har havt väsentligen samma betydelse som sv. *njugg*. Jmf. det i Slesvig brukliga *nyv* »knap, karrig» samt det i andra danska bygder använda *nøg* »1) knap, ringe, ufrugtbar 2) svækket, daarlig, skrøbelig», t. ex. *en nøg mand* (Molbechs Dialekt-lexikon). Vårt ordspr. betyder alltså: »ringa glädje förjagas med sorg» eller friare: »ringa glädje, mycket sorg (här i livet)».

D 429 = S 376.

Komm. i B klandrar att *gentari* brukas i st. f. *ientare* och *cerusa* i st. f. *cerasa.* Emellertid förekomma även annars i mlat. *gentari* »äta frukost» (Diefenbach: Gloss.) och *cerusum* i st. f. *cerasum* (Diefenbach: Novum gloss.). Till det av Syv I,180 anförda »Æd ej kirsebær med store

herrer, de udlede de beste, og kaste dig tidt stenene i næsen» stämmer en av komm. i B anförd värs: »solet dici Consumptis cerasis petulans petit ora lapillis»; ävensom det hos Tuinman I s. 113 upptagna »'t Is niet goed, kerssen te eeten met groote Heeren. De reden die het spreekwoord daar van geeft, is bondig: want zy kiezen de grootste, en schieten met de steenen». Jmf. ock »Tis mit heren quaet kersen eten. = Ceresa prandere debes dominante timere» (Proverbia communia s. 42 nr 669).

D430.

Ordspr. har varit ganska spritt i Norden. I Äldre Gulatings-lagen 39 möter det i följande sammanhang: »Nu stendr skulld XX vetr æða XX vetrum lengr. þa fyrnizt su skulld firi vattom. En hann ma koma hanom til eiða at hvaro. þvi at i sallte liggr sok. ef sœkiendr duga». I Stockh.-hskr. nr 35 4:o finnes »I sallte liggur sök ef sækendur duga». Grubb² s. 532 anför: »Mord blijr sällan dölgt. i. e. . . . Dhet som giömmes i Snöö, dhet kommer vp i Thöö. Item: Länge ligger Saak i Salte» och s. 128: »Den saaker faar bort, kommer saker igen. i. e. . . . Länge ligger saak i Saltet». Ordspråkets mening framgår härav till fullo: »ett mål kan alltid upptagas och brottet straffas, även om det är länge, sedan det begicks». Häremot strider ej den betydelse, som komm. i B inlägger i ordspr.: »causa qua*m* no*n* expedit agi conseruatur integra vsq*ue* ad co*n*gruu*m* tempus»; jmf. härmed Moths förklaring (enligt Vid. selsk. ordb. art. *Salt)*: »man oppebier det beleilige øieblik» [nämligen för att åter upptaga ett mål eller dyl.]. Syv I,450 anför ordspr. i en utvidgad form: »Længe ligger sag i salte, vel dend der godt gjør». Redan Plinius har: »Jacet in sale causa salita» (enligt Vid. selsk. ordb.).

Av det ovan anförda inser man, att Nyerups mening (nr 429), att framför *sagh* ordet *saltet* skulle vara uteglömt, är oriktig.

D432 = S379.

Orden *fit aridus imis* göra svårighet. De förklaras av komm. i B: »fit aridus .i. vt res arida despectus *et* abiectus: imis .i. humili loco natis». Jmf. D1183.

D433 = S392, D1196 = S1063.

Mlat. *patrizare* »dem vater nachfolgen» (Diefenbach: Gloss.). *Ululizo* (som ej upptages av lexika) = *ululare*. *Vnisonum* i D1196 B är tryckfel; i komm. står riktigt *vnisono*. *Kommed* (B) är bästa läsarten för D1196 (jmf. S392). Komm. i B till D1196 anmärker att *ullulo* rätteligen heter *ŭlulo*. Läs i D433 A *vt*. Jmf. D447, 448.

D434 = S374, D437 = S389.

Fsv. *kynne* förekommer även annars i betydelsen »vana»; se Söderwalls ordbok. Följ. värser må anföras ur komm. i B till D434: »Qui no*n* assuescit virtuti du*m* iuuenescit a vitijs nescit discedere quando senescit». Jmf. D27, 436, 480.

D436 = S377, D480 = S418.

Aasen[2] (s. 169) anför efter Lẹem († 1774): »Gamall vane bit best». Här har alltså det gamla *bidhir* (S; »bidar, håller sig») förvanskats. Moth upptar (enl. Mau nr 11129): »Gamṁel vane bider bedst i skind». Komm. i B till D436 förklarar: »fore fretus .i. frui passu pare .i. vsitato».

D437 = S389.

Se komm. till D434.

D438 = S380.

Läs snarast *giret* överensstämmande med S och nord. texten. Jmf. isl. »kriúpa skal, ef ekki má gánga» (Parcevals saga 4, 19 i Riddara-sögur, utg. av Kölbing), »Barn má skríđa

til þes gengiđ getr» (Guđm. Jónsson 44) och Grubb² s. 507 »Man måste krypa til dhess man lärer gå. i. e. Alle Barn i börian». Vårt ordspråk betyder som bekant: »man måste börja så smått».

D439 = S381, D1102 = S980.

På isl. möter ordspr. dels under samma form som i vår östnord. ordspråkssamling, t. ex. i Sturlunga I,281 (Oxford-upplagan) »opt veltir lítil þúfa miklu hlassi» (hskr. B), dels med *veldr* i st. f. *veltir*, t. ex. anf. st. i hskr. Cd samt »opt velldur litil þufa þungu hlasse» (Kålund i Småstykker s. 175 nr 205). Se vidare de av honom anförda isl. citaten. Frågan är, huruvida *veltir* eller *veldr* varit det urspr. verbet i detta gemensamt nordiska ordspr. Kålund synes antaga, att *veldr* varit det ursprungliga. För ursprungligheten av *veltir* talar dock kraftigt ordspråkets form hos Saxo, där det (s. 76 r. 31 ff. i Holders upplaga) heter: »Vel fortasse meminerat Høtherus, excellentissimis uiris incertissimam extare potenciam, exiguamque glebam ingentes arietare currus». Av *arietare* »stångas (som en bagge), stöta omkull» inser man, att Saxo kände ordspr. med *vældir* till verb. För denna form tala även de latinska motsvarigheterna till ordspr. i vår ordspråkssamling; numera heter det som bekant i Sverge: »liten tuva välter stort lass», och under motsvarande form brukas det i Danmark och Norge (jmf. Kålund). *Veltir* synes mig även vara det verb, som naturligast angiver ordspråkets mening, fastän det medgives, att denna föga förändras, hvilketdera verbet än användes.

Läs i D439 = S381 *carruca . . . colle.* Komm. i B till D1102 förklarar riktigt »terra tumens modicum» med »modicus tumor terræ».

D440 = S382.

»Awll følgher wildh wordher han ey spyldh» betyder: »Gunst» (eller »anseende»; isl. *vild* även »anseelse» Fritzner[1])

»följer med förvärv, om det ej förspilles» (jmf. Ley nr 437, Molbech s. 16 noten och Söderwalls ordbok art. *afl)*, och härmed överensstämmer den fsv. texten, där dock *afl* synes användas som neutr. Läsarten *grangia* (D) torde ej vara möjlig, eftersom mlat. *grangia* betyder »münchhof» (Diefenbach: Gloss.). Något *grandia* (S) upptages ej av lexika, och man torde vara berättigad att företaga en emendation av *grangia* och *grandia* till *gracia*. Förvanskningen till *grangia* var särskilt lätt, emedan mlat. *grancia* = *grangia*.

Komm. i B söker att med läsarten *grangia* giva en förklaring: »Gra*n*gia .i. horreu*m* sectat*ur* lucra .i. exponit graṇa venditioni ob lucra: ni . . . foueat*ur* vane .i. stulte: quia granaria sunt deoneranda nouę messui ne vermibus erodantur aut corrumpantur».

D441 = S383.

Se komm. till D86.

D442 = S384, D1085 = S971.

Erasmus berättar att, när man förebrådde Demosthenes att han flytt i slaget vid Chæronea, han svarade: »en man som flyr kan åter fäkta» (Nyerup nr 441). I D1085 = S971 äro både *peruiciosa* (av *per* + *vitiosus)* och *perniciosa* möjliga läsarter, men den senare är den urspr. Komm. i B till D442 gör en skämtsam tillämpning av ordspr.: »vnde fumus *et* mulier litigiosa fugant virum e domo sua». Jmf. isl. »Betra er að flýja, enn flökta illa» (Guðm. Jónsson 45; *flökta* »flagre»), som säkerligen utgör en förvanskning av det östnord. ordspr.

D443 = S385.

S meddelar här det till lat. svarande nord. ordspr., under det att i D ett annat, men besläktat nord. ordspråk förenats med lat. Jmf. med det i D anförda ordspråket: »førsters gunst er inted arff» (Herm. Weigere; anföres hos Kalkar I,78 sp. 2 under *arve* neutr.) samt isl. »Herra hylle

er ei aums mans erfd» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; Guđm. Jónsson 144). Läsarten i B »... fattig mands erffueløn» motsvaras hos H. Thomesen (jmf. Molbech 1409) av »... fattig mands arvelod». Med det fsv. ordspr. må sammanställas de av Syv I,169 anförda »Herre-vild og papiirs-ild blusser snart ud» och »Herre-gunst og fuglesang, klinger vel men er ej lang».

Komm. i B förklarar *statum* riktigt med »stabilitate*m*» och anför följande med vårt ordspr. besläktade sentens: »Prospicias canis: dominoru*m* gratia inanis». Latinet till vårt ordspråk återfinnes i Proverbia rusticorum (från 1200-talet; Haupts Zeitschrift XI,116 nr 11):

»Amour de seinor nest mie fie.
Non feudum dico, dominus si diligit ullum;
si facit immodico, male protinus oderit illum.
Edificamentum non est in amore potentum:
gratia magnatum nescit habere statum.»

D444 = S387.

Det senare *hiørdhen* i A är = *hiordhen* och beror väl på tryckfel. Jmf. Grubb[2] s. 586: »När Vlfwen och Herden siunga ett, så gåret öfwer Fåhren vth. i. e. ... När twå owänner blåsa i ett Horn, så gåret öfwer dhen tredie vth».

D445 = S388, D1152 = S1042.

Komm. i B till D445 förklarar ordspråket riktigt: »q*uo*d dicit*ur* in eos qui stulte sper*an*t in terra aut domo paupere multum ditari», och i komm. till D1152 klandras rimmet *grandes*: *prendes;* i S1042 har för rimmets skull detta senare ord ändrats till *prandes*.

D446 = S390, D581 = S507.

Ordspr. vill säga, att under vissa omständigheter det ringa (lilla) är mera användbart än det präktiga (stora); jmf. Nyerup nr 445.

D447 = S391, D448 = S391, S1052.

Jmf. isl. »Svo grenja grísar eptir, sem gömul svín fyrir» (Guđm. Jónsson 329) samt D433.

D449 = S386.

Jmf. D101.

D450 = S394.

Se komm. till D198.

D451 = S395, D452.

Grubb² s. 6 förklarar riktigt: »Af sidsta Bäkaren kommer första Kinpusten. i. e. Den som will wara then sidsta i Laget, han får stundom thet första slaget», och i Peder Plades Visitatz Bog 131, 11 (Grundtvigs uppl.) läsa vi: »Huo der vil haffue den siste drick, hand skal haffue den første pust». Komm. i B till D451 tolkar *mine* (gen.) = *minarum*, men missförstår för övrigt ordspr., när det heter: »Quia quando quis non satis bibit: aut potum malum *et* amarum tunc minatur ei qui porrexit potum: aut origo minæ .i. gestus *et* dispositionis faciei . . . surgit a fine haustus . . . quia facile est videre qualem potum quisque potauerit». Komm. i B förklarar lat. till D452: »Vltimus ciphus . . . flet primo ictu hastę . . . quia rumpitur», och författaren av ordspråkets lat. har alltså fattat *faar* såsom »erhåller». Detta kan mycket väl vara ordets urspr. betydelse i vårt ordspr., ehuru detta blir fullt synonymt med D451, om *faar* översättes »skaffar, giver».

D453, D657 = S574, D843.

Jmf. Matth. 7, 6. Läs i D657 A *gemmam*.

D454.

Ehuru detta ordspråk saknas i S, har den i D meddelade lat. värsen varit känd i Sverge. Grubb² s. 226

upptar nämligen: »Fåfängt lära läsa vthan Bok, och meta vthan Krook. i. e. Vthan medel låter ingen ting wäl göra sigh», hvarefter han såsom en »gammal Schole vers» anför: »Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro». Det förekommer under denna senare form även i Neander: Versus veteres proverbiales Leonini s. 285 och hos Gartner: Proverbialia dicteria s. 30 (enligt Suringar: Erasmus s. 163). Med Grubbs svenska ordspråk överensstämmer: »At mede uden krog og lære uden bog, er forgeves» (Syv I,260).

D 455.

I lat. är *sola* (som rimmar på *mola)* den riktiga läsarten, och komm. i B meddelar följande förklaring: »sola .i. sine inferiore socia: quia inter duos molares res atteri solent. Sic etia*m* primores no*n* possent [läs *possunt]* captare victum sine adiutorio mediocrium». Denna förklaring är föga upplysande. Molbech s. 210 noten frågar, om *hund* i det danska ordspr. skulle hava en figurlig mening, utan att dock kunna angiva någon passande dylik, under det att Mau nr 4997 sammanställer ordspr. med »Der er fald fra høje steder», »Hvo som stiger højere, end ham bør, falder dybere, end han tror». Jag kan icke giva någon förklaring av ordspr., hvilken tillfredsställer mig. Om vårt ordspråks form påminner i någon mån det i Proverbia communia s. 32 nr 503 anförda: »Men laet den hont in, hi gaet op die quern. = Scandere vult quernam canis intromissus ad aulam», men detta sistnämnda ordspråks betydelse stämmer väl med D630.

D 456 = S 396.

Coignit, som ej återfinnes i lexika, förklaras i komm. i B riktigt med »simul in igne*m* ponit». Mau nr 6320 meddelar följande förklaring till vårt da. ordspråk: »fordi han bliver kjed af at passe dem», men som bekant användes ordspr. i den meningen, att några järn bränna, emedan

man ej kan sköta många saker på en gång. Jmf. isl. »Ad eiga jarn j elldj þrenn, eitthvad verdur brennt» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D458 = S399.

Reuterdahl missförstår i sitt glossar (under *stædhia)* ordspr., när han översätter *stædhia* med »bortgifva, bortskänka; utstyra, förse» och förklarar ordspr.: »man skall ej alltförväl förse hvarje eget foster, ej vara alltför frikostig mot sitt eget». Men då (såsom R. för övrigt själv nämner) detta alldeles icke stämmer med lat. eller med danskan, torde denna förklaring ej vara riktig. Isl. *stęþia* betyder »bringe i en eller anden stilling» (Fritzner), alltså »placera» och da. *stede* även »give et sted, en plads, anbringe, det franske *placer*» (nu nästan föråldrat); ex. *slet stedede bogsamlinger* (Molbechs ordb.). Även fsv. *stæþia* har betytt »placera», och jag översätter det fsv. ordspr.: »man skall även illa placera (använda) somligt av det man förvärvar». Jmf. härmed det moderna uttrycket *placera pänningar*, som ungefär är liktydigt med *använda pänningar*. Härigenom erhålles överensstämmelse med lat. och danskan, och av lat. inser man, att det dåliga sätt att använda pänningar, hvarom här är fråga, syftar på att låta dem komma i händerna på en odugling *(hybrida,* egentligen »bastard»). Nyerup (nr 457) sammanställer riktigt det fd. ordspr. med det i Vedels översättning av Saxo s. LXXVI anförda: »Saa kommer der offte . . . en god ødere effter en god aflere». Jmf. isl. »Mann skal þess ei(!) afla sem illa skal eydast» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) men även »einnig verdur ad afla þess, sem illa skal eydast» (Scheving I s. 15).

Läs i D *cura.*

D459 = S398.

Se komm. till D152.

D460 = S401.

Ordspråkets mening är väl ungefär: »bättre herre än slav», men det missförstås i komm. i B, där *dare colla* uppfattas såsom »dare colla .s. percussori» och därför översättes med »amittere vitam». Jmf. »Mange ere de, som køre, væ den, som drage skal» (Hegelunds Susanna s. 62 i Birket Smiths upplaga), isl. »betra er ad keyra, en draga» (Scheving I s. 10).

D461, D472 = S416.

Badius »kastanjbrun», här benämning på en häst. — Läs i D472 = S416 *Huic . . . perscribetur*. I komm. i B till D472 missförstås detta ordspråk. *Manualis* »mit der hand gefasst» översättes nämligen oriktigt med »scriptor», så att ordspråkets mening skulle bli: »Bonu*m* est . . . habere qui rationes scribat», under det att det tydligen vill säga: »den som har något i handom, har presumtionen för sig att vara dess rätte egare». Jmf. D490.

D463 = S400.

Ordspråkets mening är väl, att den som inga gåvor ger, får ej gengåvor.

D464 = S414.

Syv I,439 upptar: »Naar kokkene trætte, bliver kaalen feed. (godt for hosbonden, at tyvndene ere uenige)», men Mau nr 11802 finner Syvs förklaring ej passa till ordspråkets ord. Såsom jag däremot tror, passar den ganska väl. Med Syvs uppgift överensstämmer väsentligen det av Grubb[2] s. 589 f. anförda: »När Kockarna träta blijr Kålen feet. i. e. Dhen ene kastar stundom fett i Kålen dhen andra til förtreet. Man wil och här medh förstå, at splijt och oenigheet ibland Huussfolcket är vnder tijden Huussbondens gagn och treffnadh». Härav inser man, att den feta kålen ansågs

vara en läckerhet (jmf. »Idog hand gör kålen fet» i L—ns Ordspr. s. 87), och man bör så förstå detta av Syv och Grubb anförda ordspråk, att kockens oenighet med sina kamrater vållar, att han av fruktan för dem ej vågar som vanligt behålla det läckra flottet för sin egen räkning, utan måste låta husbonden erhålla det. Grubbs yttrande, att den ene kocken kastar flott i kålen den andre till förtret, antyder väl därför att, när den ene skummat av flottet åt sig själf, kamraten honom till harm slår det åter i den för husbonden avsedda grytan. Vid det fd. uttrycket »Naar stæghernæ ære wredhe» underförstås »sinsemellan». Det anförda bekräftas av komm. i B, där det heter: »Du*m* coci rixant*ur et* se mutuo arguunt de sublato pingui: tu*n*c holera lautius inunguntur». Jmf. ock Tuinman I,146: »Als Kok en Bottelier zamen kyven, hoort men waar de boter gebleven is» och delvis Nyerup nr 463.

I senare tid möter ordspr. under en form, där dess mening blivit undanskymd. Så i det da. »Naar kokken er vred bliver kaalen feed» (Syv II,151; jmf. ock I,493) och i det isl. »Nær steikarinn reiðist, verðr kálið feitt» (Guðm. Jónsson 246).

D465 = S402.

Fastän S anför ordspr. under en annan form än D, har det även i Sverge varit känt under den i D upptagna formen. Grubb² s. 101 har nämligen:

»Den ena plöyer, den andra såår;
Den tredie wèet intet hwem det fåår»

såsom liktydigt med »Den ena jagar, den andra äther Steken. i. e. Den ena arbetar, den andra får nyttan dher aff». Även under den i S upptagna formen har ordspr. troligen en gång varit rimmat *(skær: fær)*. Som bekant framgår av fsv. dikter, att den omljudda formen *fær*, pres. sg. av *fa*, även i Sverge varit bruklig; jmf. ock isl. »einn plægir, annar sær, þridji veit ei hvør þad fær» (Scheving

I s. 15). Det nord. ordspr:s form i S synes för övrigt vara mindre urspr. än den i D.

Skaaning B 5 s. 1 har: »En pløyer, en anden saaer, den tredie høster, den fierde veed aldrig hvo det faar».

D466 = S403.

Det isl. »Glöggt er gests augað» (Guðm. Jónsson 121; jmf. ock Oxford-ordboken) »gästens öga är skarpsynt (spanande)» och det fsv. *glugguth* i vårt ordspråk visa, att *Blwæ* »blyga» i A är fel för *Glwæ* eller *Glwgæ* *; (om isl. *ǫ* = östnord. *u* framför *gg* se Kock: Studier öfver fsv. ljudlära II,464 ff. och Arkiv N. F. I,95 f.). Enligt Kalkar upptages *glugaktig* »grådig» i Moths ordbok (jmf. betydelsen »sparsom, karrig» hos isl. *gløggr)*; här bör dock *glwg actigt* (B) kanske liksom *glugguth, glǫggt* översättas »skarpsynt (spanande)». Färöiskan har »Glögt er gestins eyga» (Hammershaimb i Færøsk anthologi s. 316 nr 69) och no. »Ringaste gjesten heve gløggaste auga» (Aasen² s. 46). Jmf. om detta ordspråk delvis Rask i Literaturbladet = Samlede afhandlinger II,437.

D467 = S404.

Nyerups förslag (nr 466) att emendera *mande cito* till *mandere scito* är oantagligt, eftersom *lărĕ* därigenom skulle komma att läsas med två långa stavelser. Läsarten *mande cito* kan väl bibehållas. *Par lare mande cito* torde betyda: »ät snabbt, lik i huset (= liksom hemma)». Denna betydelse framgår av de nord. texterna, och orden missförstås alltså i komm. i B: »par id est tanq*uam* particeps lare id est in domo aliena». Däremot förklaras där riktigt: »Bibito [läs så i S] vti hospes . . . hoc est semel *et* sobrie». I det fd. ordspr. är *ær* väl snarast 2 pers. sg. utan personligt pron.; möjligen skulle dock *ær waan* i A kunna vara = *ær waant*

---

* Om *-g* i *glu(g)* jmf. *ny(g)* i komm. till D428.

(med en *t*-lös form av adj.), jmf. isl. »ekki fekk ek minna til bús enn vant var» (Niála).

D469 = S411.

Redan Reuterdahl översätter i sitt glossar *migha vndher* riktigt med »kasta vattnet i sängen», och han upplyser, att *under* ännu brukas i Skåne på detta sätt. Jmf. »Nord-ost beder om Sud-vestes daatter; thi hvad hun pisser under, det tørrer hand» (Syv II,283). Vårt här avhandlade ordspråk har velat uttala den tanken, att det är rätt, att man får straff (obehag) för sina dåliga handlingar. I ungefär denna mening brukas »Huo vnder sig pisser, maa vel suie» i Hegelunds Susanna s. 85 (Birket Smiths uppl.), under det att det i komm. i B heter: »Carpit iocose vitium ebrietatis». Jmf. no. »Dei faa sjølva svida, som under seg miga» (Aasen² s. 149), isl. »þeim verðr að svíða, sem undirmíga» (Guðm. Jónsson 403).

D470 = S413.

Se komm. till D214.

D471 = S412.

Hedegaard: Ordqvæder s. 284 förklarar ordspråket: »Han bryder Skib som Skib haver» med: »Eieren maae lide for Skipperens Forseelse», men ordspr. skulle väl även kunna säga, att blott »den gör förluster, som har något att förlora» (jmf. Nyerup nr 470). — Läs *huic*.

D472 = S416.

Se komm. till D461.

D473 = S415.

Jmf. med detta ordspråk det moderna »den väntar ej för länge, som väntar på något gott» (dvs. han kan väl ge sig till tåls), samt det isl. »Sá bíðr ekki leingi, sem fljóta úrlausn fær (fljótan náttverð)» (Guðm. Jónsson 279).

D474 = S407.

S har den mäst otvetydiga läsarten: »... thær førra i hawir warit». — Läs i A *situs ante*.

D475 = S406, D478.

Till det fsv. ordspr. svarar fullständigt det isl. »Latr geingr nauðugr grýttan veg» (Guðm. Jónsson 196); jmf. även isl. »Tregr geingr auladrengr *[auli* »a dunce»] illa grýttan veg» (Guðm. Jónsson 338), i Stockh.-hskr. nr 35 4:o: »Leinge geingur Naudugur gryttan*n* weg». Hos Grubb[2] 448 möter det fsv. ordspr. i en förvanskad form: »Laater går nödigt, stängdan wäg».

Lat. till D475 = S406 är underligt och tydligen förvanskat. Emellertid synes den av AS meddelade läsarten *lurco* vara den riktiga. Texten i B söker Chr. Pedersen sålunda förklara: »lustro .i. itinere occulto exossato .i. euacuato petra .i. lapide: hoc est e quo lapides ... in superficie iacent: ne lędant pede*m*».

D476 = S408.

Betydelsen av *kras* i detta ordspr. kan ej noga bestämmas. Men då det motsvaras av lat. *oleum* (i mlat. även »schmalz», Diefenbach: Gloss.), och då no. *kraas* brukas om »fedt omkring indvoldene i dyr» (Aasen), har det betecknat någon fet mat: fläsk eller möjligen fett köttspad (jmf. även att *kråss* i Småland betyder »doppa, ett slags mos af mjöl och mjölk», Rietz). Av Söderwalls ordb. översättes *kras* i vårt ordspråk med »fett el. kött (styckadt i soppa)?» S innehåller en ursprungligare form av det nord. ordspr. än D. Läs i A *al*. Det da. ordspr. förekommer numera under formen: »En har lyst til et, en anden til et andet; derved bliver al mad spist og alle møer mandede (ell. alle piger gifte»; Mau nr 2578).

Då *vescus* i mlat. betyder »lecker» (Diefenbach: Gloss.) och av Lex. lincopense översättes »äteligh», så är *vesca*

(AB) väl en bättre läsart än *vasta* (S). Chr. Pedersen missförstår ordspr. till följe av sin läsart: »Monet vt modicum *et* recens paremus ad cœnam».

D 477 = S 409.

Bästa läsarten i D är »alth thet han ædher»; läs *hunc*. Nyerup nr 477 misstänker, att *cuncta comesta* skulle beteckna »alt hvad en har døjet», men detta tordé ej vara fallet. Ordspr. syftar nog på girigbuken, som knappt unnar sig mat. I komm. i B uppfattas ordspr. såsom syftande på en nödlidande gubbe, som med harm tänker över allt, det han såsom ung förtärt. Chr. Pedersen har väl föranletts härtill av sin mindre goda läsart: »det han haffuer edet».

D 478.

Se komm. till D 475.

D 479 = S 417.

Ordspråket, som här har olika former, är naturligtvis liktydigt med det av Grubb[2] s. 413 anförda och ännu brukliga: »Kasta intet småsteenar åth wår Herre, han kastar stoora igen» (dvs. knota ej över det som Gud låtit vederfaras dig; ty i så fall låter han ännu större olyckor drabba dig) och det isl. »Kastadu̇ *eigj* Gud med smá steinum, hann kastar þig med stórum i stadin» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Denna tanke framgår tydligt av vårt ordspråks form i B, där det mindre redskapet *(øxe)* står i motsats till det större *(nødie;* da. *nødde* »en træklods eller svær, jernbeslagen træhammer til at drive kiler eller vægge ind i træ, der skal kløves; en drivekølle»; Molbechs ordbok), och så står ock i S *bwlyx* i motsats till *nydhia* (jmf. isl. *boløx* »huggøxe, øxe som bruges til at fælde træer, til dermed at *skora* eller *bola*»; Fritzner[2]). Danskan i A: »Hwo som kasther bwløxæ ath wor herre han wendher hannum skafftheth i geen», kan väl så uppfattas, att yxans skaft, såsom ett redskap i Guds straffande hand, är ett farligt vapen, men då yxans skaft annars i allmänhet är vida ofarligare än

yxans ägg, så bör man kanske även taga i övervägande följande emendation: . . . *han windher hannum skaffthe i geen* »han kastar spjut emot honom igen». Jmf. isl. *vinda* (med dat.) även »kasta», isl. *skapt* »spjut» och särskilt ett sådant uttryck som t. ex. *skióta skapti í móti e-m* »telum conjicere in aliquem» (Egilssons lexikon s. 717 sp. 2). Denna emendation är dock osäker. Hos Syv I,168 har ordspråket blivit förvanskat: »Kast ej buløgse til vor Herre, han vender det skarpe igen».

Obex »bom, regel» står här enligt komm. i B liktydigt med *obiectus* »framskjutande». Jämförelsen med de nord. texterna visar emellertid, att Chr. Pedersen misstagit sig, när han översätter *iactantem* med »eu*m* q*ui* se iactat». — Läs i S *referit*.

D480 = S418.

Se komm. till D436.

D481 = S419.

Ordspråket förmanar till ödmjukhet; hos Syv I,505 upptages nämligen »Knagehals skal ihukomme, at gaasen luder i dørren» under rubriken *Ydmyghed*, och denna betydelse bekräftas av komm. i B. Jmf. ock hos Grubb[2] s. 70: »Bättre lutha än stöta sig i dören. i. e. Dhet är bättre wara ödmiuk, än taga skade aff högfärd». I Vid. selsk. ordb. sammanställes *knagehals* oriktigt med subst. *knag* »knast»: »den hvis hals er stiv (som en *knag)*». Dess första kompositionsled sammanhänger med det av Rietz från Västerbotten och Medelpad anförda adj. *knak* »rak, styf», som även användes om personer, och ordet *knakhals* har funnits även i Sverge. Ihre (Gloss. I,1093) anför nämligen från äldre nysv. *knakhalsar* »homines feroces, quique difficulter in ordinem rediguntur», fastän han oriktigt sammanställer det med *knaka* »braka». Lex. linc. har *knagehals* »superbus» och i »Enchiridion dictionarii latino-svecici» (Stockh. 1652) upptages (sista sid.) *knagehals* med hänvisning till *högfärdigh* (av *knakehals*

har i svenskan blivit *knagehals*, emedan fortis föll på första, semifortis på tredje stavelsen; jmf. *rækinskap* > *reginskap*, *stekarahus* > *steghirhus* etc. hos Kock: Undersökningar s. 19 noten). *Knakhals*, *knagehals* är alltså »en som är styv i nacken, en styvsint, högfärdig man». Det fsv. *knekehalz (knekehals)* har tydligen havt ungefär samma betydelse; det är bildat eller påvärkat av ett verb **knekia*, motsvar. isl. *kneikia* »to bend backwards with force»; *knekehals* alltså »en som böjer halsen tillbaka, sätter näsan i vädret, visar sig styvsint» *. Uttrycket *vndhir væg* i S är påfallande.

Läs *recolat.* Lat. *manzer* adj. »unehelich», mlat. *manser* »skökoson» (Diefenbach: Gloss.). Man har alltså intet skäl att med Kalkar: Ordbog II,550 misstänka, att *manser (mancer)* utgör en för rimmets skull gjord ombildning av *mancus*. Ur komm. må ock följande, säkerligen riktiga anmärkning anföras: »anser . . . curuat . . . caput valuis .i. sup*er* liminaribus portarum *et* valuarum licet multum altis. Hoc enim habet de natura: discat (nämligen *manser)* ergo ab ansere humiliationem».

D483 = S422, D1117 = S1014.

Betydelsen av *hemmeligh (hemelikin, hemol)* i vårt ordspråk är ej fullt säker.

Då fsv. *hemeliker*, fd. *hemmelig* liksom isl. *heimiligr*, no. *heimslig* betyda bland annat även »förtrolig, familjär», så är det mycket möjligt, att vårt ordspr. betytt: »en förtrolig (familjär) herre gör lata (eller otrogna) tjenare». Häremot tala dock de lat. *ignauus* och *improbus* (D483 B *lad)*, som motsvara *hemmeligh*, *hemelikin*, *hemol*. Kalkar översätter

---

* Av Reuterdahl (glossaret) översättes *knekehals* »en med hög hals, d. ä. stolta åtbörder» och sammanställes med da. *knejse*. Av Söderwalls ordb. översättes det utan motivering med »en som sträcker på halsen, högfärdig?» Det numera (sedan ovanstående skrevs) utkomna häftet 16 av Kalkars ordbok upptar *knagehals* »et overmodigt menneske», men där tillägges: »Ordet bet. vist nærmest den, der ved sit overmod kommer til ulykke, jvfr. knage ['knække']».

därför med hänsyn till lat. (II,213) vårt *hemmeligh* med »udueelig». Då emellertid denna betydelse annars icke påvisats, är den oviss. Snarare kan man antaga, att *hemmeligh*, *hemelikin*, *hemol* här betytt »oförståndig» liksom det isl. *heimskligr*, och härmed bör sammanställas, att mlat. *ignavus* översättes »stump, unweyss» (Diefenbach: Gloss.).

Det i D1117 A mötande *gørc* är säkerligen närmast tryckfel för *gøre*, och detta *gøre* skulle kunna vara korrekt, om man finge fatta *hemmeligh herre* (*hemmeligh* i så fall med förlorad ändelsevokal) såsom pluralis. Ordspr:s form i de andra urkunderna och i D483 = S422 talar dock för, att subjekt och predikat urspr. stått i singularis. *Gøre* kan då ha uppstått genom förvanskning av *gør ee*. Komm. i B till D1117 klandrar, att *heros* brukas i st. f. *herus*.

D484 = S423, D875 = S777.

Jmf. isl. »Hvör eld vill hafa (fá), má í öskunni leita (má reykinn þola)» (Guðm. Jónsson 158). Nyerup nr 483 anmärker väsentligen riktigt, att ordspr. uppmanar till »flid og vindskibelighed». I Syvs företal B 2 s. 2 meddelas följande: »Mange (ordspråk) misbruges og i andre maade. F. E. udi Signen og andre ulovlige midler, siger mand: . . . Hvo ild fattes, leder i asken». Jmf. ock Proverbia communia s. 18 nr 261: »Die vuurs te doen heeft, soect het in der aschen. = Queritat in cinere vir pir cui tale necesse. Queritat in cinere scintillas, qui caret igne». — Både *verte* och *verre* i D484 = S423 äro möjliga läsarter. Läs i D875 = S777 *queritet*.

D485 = S424, D733 = S645.

Det östnord. »Werdhen ær all williæ drw», som återfinnes i det isl. »Veröldin er viljadrjúg (er voðahál»; Guðm. Jónsson 350), har blivit förklarat på olika sätt. Ley nr 188 fattar *dru* såsom »tro, huld, gunstig» och anser meningen vara den, att världen giver efter för en fast vilja. Denna betydelse har emellertid ej påvisats för *dru*, och

därmed faller tydningen. Syv I,486 förklarar »Verden er vilge-dru» med »dru paa villier, haver mange villier. hver har lyst til sit», och han ansluter sig alltså till lat. i D733 och den därtill hörande komm. i B, där det heter: »Orbis .i. quilibet habitans orbe*m* .i. omnis homo: habet carum . . . fructum rerum propriarum. dulcius enim sapit agricolæ *et* etiam ciui pomum collectum ex propria arbore q*uam* ex aliena». Rask åter fattar i Literaturbladet = Saml. afhandl. II,436 *dru(g)* »dryg» i vårt ordspråk såsom »stiv eller sej at få bugt med», *all* såsom liktydigt med isl. *all-* »meget» och *all-williæ-drw* alltså såsom *ett* ord »meget stivsindet». Jag tror, att *viliadrygher* ej egentligen har kunnat betyda »älskande sitt eget», utan att latinet i D733 = S645 utgör blott en tämligen fri motsvarighet till nord. texten, och att alltså Rask givit den väsentligen riktiga översättningen. Jag fattar dock *all williæ-drw* såsom två ord och översätter »helt och hållet egensinnig» (i Söderwalls ordbok anföras åtskilliga exempel på *al* i betydelsen »helt och hållet»).

Under det att latinet i D733 = S645 väsentligen stämmer med nord. texten, är detta icke fallet med latinet i D485 = S424. Till dettas belysning anför komm. i B: »Liquet .i. euidens . . . est: mundum .s. vniuersum: esse volutu*m* scilicet ab oriente in occidentem: vt impleat nutum .s. diuini numinis .i. voluntatem dei. Ergo multo magis homines volui *et* moueri debent vt nutum dei implea*n*t. Sed dici solet ab ijs qui patinam escariam circu*m*uoluunt: vt Bolum suauem obtineant». Men då det nord. ordspr. uttrycker något helt annat, så antar jag, att detta nord. ordspråk urspr. stått endast under D733 = S645, och att anledningen till, att det senare insattes även under D485 = 424, varit den, att det nord. ordspråk, som ursprungligen stod under D485 = S424, hade ungefär samma början som »wærldin ær all wilia drygh». Även annars ha ordspr. i denna samling till följe av sin snarlikhet med andra ordspr. någon gång förenats med ett latin, hvartill de urspr. icke hörde; se t. ex. D326.

D486 = S425.

Jmf. D917 = S813.

D487 = S426.

Nyerup (nr 486) anmärker riktigt, att »hermed antydes smaa og ringe kaar». Enligt honom är *to rock* (B) en bättre läsart än *thoo skæppæ* (A), och för ursprungligheten av *to rock* talar lat:s *cŏlus* »spinnrock». Att man emellertid i det nord. ordspr. redan tidigt havt *thoo skæppæ*, bekräftas av *thoskæppo* i S och bestyrkes av ordspråkets isl. form »tætir kerlíng úr toglaup sínum» (Scheving I s. 50; *tog* »goat's hair, or in Icel. the long coarse flax-like hair in the wool of mountain sheep»). Jmf. ock i Schröders Glossarii latino-svethici specimen vetustum s. 2 *calatus* = *Ulskæppa*, och att den till spånad kardade ullen alltjämt brukar förvaras i ett såll *(to-såll)* eller en korg. Möjligen har man med läsarten *thoo skæppæ* fattat *colus* såsom mlat. *colus* »hoppen sij» (Diefenbach: Gloss.), ehuru detta ord hade lång penultima (lat. *cōlum* »såll»). *Totte*, *tutte* »göra, binda tottar» är avlett av ett subst. *tott*, *tutt* (= isl. *þǫ́ttr*; jmf. Kock i Arkiv N. F. I,97).

D488 = S421.

Mlat. *todere* »vackla» (Diefenbach: Gloss.).

D489 = S427.

Läs i nord. texten *hws* (rimmande på *inws* och motsvarande lat. *lare)*. Vårt ordspråk förklaras av det av Grubb[2] s. 34 anförda: »Arm Rotta, som icke weet meer än ett hohl. i. e. Den listige weet många ränckior ... Rottan finner fulle hohl, fast stugun wore full med Kattor», och härmed stämmer, att Syv I,343 upptar vårt ordspr. under rubriken *Raad. Anslag*.

Latinet återfinnes i väsentligen samma form (»Infelix mus est cui ...») i Wiener-hskr. cod. rec. 3356 från 1200-talet (se Müllenhoff und Scherer: Denkmäler[2] s. 47 nr 85).

D490 = S428.

Mlat. *sciolus* betyder här »vetande, säker på». — Läs i S *hon* (ej *han).* Jmf. isl. »Þad er wisast, sem i hendinnj er» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Jmf. D301, 461, 472.

D491 = S429.

Se komm. till D303.

D492 = S430, D779 = S713, D1164.

Läs i S430 *porrige.* Latinet i D779 är bättre än i S713. Mlat. *lodex* »täcke» (Diefenbach: Gloss.) = *lodix.* Hvad ordspråket, som finnes i många språk (enl. Nyerup nr 491 även i svenska rimkrönikan: »Wachta, tu tina fötter ej længer utstrækker, æn som skinfællen rækker»), vill säga, framgår av komm. i B till D779: »Hoc est redditus [mlat. *redditus* = *reditus* »inkomst»] sit maior sumptu» och av komm. i B till D492: »Hoc est noli vltra facultate*m* absumere epulando aut ædificando». Jmf. D1143.

D493 = S431.

Ordspr. förklaras riktigt i komm. i B: »dicitur de ijs q*ui* cum haberent duplicem occasionem bene facie*n*di: cum neutram acceptarent frustrati sunt».

D494 = S432.

Ordspråkets mening torde väsentligen riktigt angivas av Moth (enligt Molbech nr 72): »Man naaer ikke alt hvad man attraaer». Under senare tid förekommer det under utvidgade former: »Agt kommer icke alt i Pung, men somt i en brudden Taske» (Skaaning A 3 s. 1), »Agt kommer ej aldt i pung, somt løber uden om» (Syv I,172).

D 495 = S 433.

Överensstämmande med nord. texten i S och i B har isl.: »Sá beiðir er þarf, hinn veitir er vill» (Guðm. Jónsson 279), och denna form av ordspr. synes vara den urspr. Komm. i B förklarar: »honorat .s. eu*m*: [tryckfel för: *honorat eum s*(cilicet)] da*n*do aliqua*m* stipe*m*». I senare tid har *wedher* blivit rådbråkat till *veigrer*, t. ex. hos Skaaning: »Den beder som vedtør, og den veigrer som vil» (A 7 s. 1, och på liknande sätt hos Syv I,48).

D 496 = S 434, D 948 = S 841.

En jämförelse av latinet till dessa ordspråk med det isl. ordspr. »opt er í holti heyrandi nær» (Grett. 134) visar, att även vårt östnord. ordspr. urspr. torde ha lytt: »Offthe ær i hwlt(e) hørende nær» (»opta ær i hulth(e) hørande nær») = »Ofta finnes i skog en som hör (lyssnar)». Redan Rask (Literaturbladet = Saml. afhandl. II,436) har insett detta (jmf. även Söderwalls ordb., art. *hult)*. Ordspråket är liktydigt med D 63 = S 70. Liksom ordspr. förvanskats i Danmark och Sverge, har det på Island drabbats av samma öde: med *holti* växla nämligen *horni* och *huldir* (Guðm. Jónsson 254), och Scheving I s. 39 upptar: »opt er hulinn heyrandi nær». — *Ascultacio* i S 434 är en mlat. form för *auscultatio*.

D 497 = S 436.

Mlat. *teges* (gen. *-etis* och *-itis)* »parva domus» (Diefenbach: Gloss.); läs i A *tegete*.

D 498 = S 437.

Se komm. till D 14.

D 499 = S 438.

Ordspråkets mening belyses av Syv, som I,94 under rubriken *Ære. Ærlighed* upptar: »Hvor der er ære indvortis, kjendes det og udvortis; thi der gaar mand til dør,

som inde var før», och I,428 under rubriken *Tale. Veltalenhed:* »Som manden er, er og hans tale. Der gaar mand til dørre, som inde er førre. Hvor der er intet godt inde, kommer intet godt ud». Ordspråket har alltså uttalat den tanken: »sådant som sinnet är, sådana äro orden och handlingarna», och det torde därför missförstås i komm. i B, där det förklarande heter: »Qualis . . . percurrit ad ostia id est du*m* foras abit: talis erit intus id est in domo sua». Både den i AB och den i S mötande formen av lat. är möjlig.

D500 = S439.

Se komm. till D257.

D501 = S440.

Se komm. till D42.

D502 = S441, D528 = S441.

Semilogia, som synes vara en nybildning, betyder tydligen »halvord, till hälften uttalat ord». Komm. i B till D502 förklarar *semilogia* med »dimidiatus sermo» och *scia* riktigt med »cognita». Latinet till D528 missförstås av Nyerup (nr 527), som uppfattar *emi (hemi)* såsom »halv» och menar, »at her to gange er halvparter». Detta är ej fallet. Nord. texten betyder helt enkelt: »man må ock förstå halvkväden visa», och härmed stämmer latinet fullständigt, när man besinnar, att mlat. *hemum* betyder »lo parlamento, e modulacione» (Du Cange), »rede» (Diefenbach: Gloss.) och i komm. i B till D528 riktigt översättes med »sermo». Latinet bör alltså konstrueras: »hemi semi vox jnterdum fit intellecta» (eller: »semi hemi vox . . .»). *Semi* synes böra fattas såsom ett självständigt, oböjt ord (liksom *semis* är oböjligt) och ej såsom sammansatt med *vox*, eftersom cesuren faller efter *semi*.

Eftersom Nyerup är tveksam om ordspråkets betydelse, bör det här måhända påminnas om, att uttrycket »att förstå halvkväden visa» alltjämt i Sverge brukas i betydelsen att förstå en endast antydd mening.

D503 = S442.

Komm. i B förklarar *plectro* riktigt med »instrumento vocis .i. sermonis»; mlat. *plectrum* brukas nämligen även om människotungan. Jmf. D608.

D504 = S443.

Det fsv. ordspr. »för gubben synes allt värt att köpa» (jmf. isl. *kaupligr* »henhørende til, vedkommende *kaup*», t. ex. *mér verþr kaupligt* »jeg kommer i handel, til akkord» Fritzner[2]) överensstämmer med lat. Däremot synes det fd. ordspråket urspr. ej ha hört tillsamman med detta lat. Syv I,229 förklarar »End er de oldes kjøb best» med: »de gamle forstaa det best». — Läs i B *den;* i A väl snarast *elssthess.*

D505 = S444, D635 = S570, D711 = S623, D891 = S793.

Komm. i B till D505 förklarar *prorumpat in vim* med »exponat violenter quisque sua». Mlat. *nausi = nauci.* — Läs i D711 = S623 *aufert.*

Den lat. texten i D891 = S793 harmonierar icke riktigt med de nord. texterna. Chr. Pedersen söker i sin komm. förklara den sålunda: »Nulla res cadit sibi pro ei . . . qui vadit sine re .i. q*ui* nihil portat: vn*de* prude*n*tis est du*m* iter facere vult superflua deponere», men *cadit* bet. »tillfaller». Ej häller överensstämmelsen mellan de nord. texterna är tydlig, ehuru Nyerup (nr 887) finner det möjligt, att det fd. ordspr. (med läsarten *opp dragher)* vill säga: »den intet vågar, intet vinner». Mau (nr 7340) vill i »Hvo ikke tilsætter [penge], han ej opdrager» inlägga meningen: »det koster tit mange penge at faa sine børn godt opdragne».

D506 = S445.

Läs i S *exemptus.* Meningen är väl, att pänningar som man utbetalt, förgäter man snart (sedan en skuld en gång är betalt, förargas man ej längre över den o. s. v.).

D507.

Celere är väl bästa läsarten; jmf. komm. till D34 om växlingen *c-* och *sc-* i mlatinet. Mlat. *ingremiare* »accipere vel in gremium mittere» (Du Cange). *Problema* (som i mlat. även skrives *probleuma*, Diefenbach: Gloss.) förklaras i komm. i B: »ancipite*m et* dubiam propositione*m*». Syv I,239 upptar med citerande av Peder Laale: »End haver kvinde svøb under skøde» och förklarar *svøb* med »omsvøb, forborgene raad og tanker».

D508 = S446.

Komm. i B förklarar *pœnis* med »punitione». — Läs i A *jn ferule*.

D509 = S447.

Läs i A *rubi* av *rubus*, som i mlat. kan betyda buske i allmänhet (Diefenbach: Gloss.). *Ceps* = *seps*. *Blomstræde* i Aa kan lätt vara tryckfel för *blomstrænde*, men möjligen representerar *blomstræde* en dialektisk uttalsform, liksom i fsv. *nd* i relativt oakcentuerad stavelse dialektiskt övergått till *d*: *høøradis*, *loffwadis* etc. för *høørandis* etc. (jmf. Kock i Arkiv N. F. II,33 noten), och liksom mht. har *klage(n)de*, *brinne(n)de* etc. (Sievers i Paul-Braunes Beitr. IV,534); jmf. ock i fd. dialektiskt *ku(n)dæ*, *hu(n)drædæ* etc. (Lorenzen: Mandevilles rejse LII). Grubb² s. 607 upptar: »Offta ligger Ormen vnder blomsterbusken. i. e. Ondskan giömmes offta vnder skönheet».

D510 = S448.

Latinet visar att i D *enn haandh fwldh* är den riktiga läsarten. I A har man tillåtit sig att begagna substantiverna *vænte* »väntan» och *visse* »visshet» i pluralis.

Det lat. ordspr. möter i Proverbia rusticorum tillsammans med följande ffr. text: »En un mui de quider nest plein poing de sauer» (Haupts Zeitschrift XI,138, nr 222).

D511 = S449.

Nyerup (nr 510), Ley (nr 1006), Molbech (i Dansk gloss.) och Mau vilja identifiera *rymer* med isl. *rymia* »to roar, cry out with a hoarse voice», men detta låter sig ej göra, dă dels betydelsen av *rymia* ej rätt passar, dels och i synnerhet presens av *rymia* på fsv. skulle heta *rymir* (ej *rimar).* Fsv. *rimar*, fd. *rymer* äro därför att föra till ett verb *rima*, som (under formen *riim)* med betydelsen »berätta, göra historier, fabler; sladdra» (Rietz) ännu lever kvar i Västerbotten, och denna betydelse stämmer väl med latinet (se Kock i Arkiv II,109 f.). Det *rwinser*, som i B motsvarar *rimar*, är tryckfel för *twinser*, hvilket framgår av Syv, företalet B 5 s. 2, där man finner: »Hand føger ilde sin mund, som ondt tvinser. (Hvisker, murrer og bander en lønligen)». Komm. i B förklarar: »ad mala .i. in peiorem partem interpretando».

D512 = S451.

Läs i A *cum fruge*. *Legumen* förekommer i mlat. även under formen *ligumen* (Diefenbach: Gloss.). I S har *nampn* kanske insatts, emedan man missuppfattat *numen* såsom *nomen*. Jmf. isl. »Dyrke sa Gud giarna, bædi hefur ku(!) og kiarna» (Uppsalafragm.; jmf. ock Guđm. Jónsson 63).

D513 = S452, D882 = S784.

Tørff i D513, 882 »törs» liksom stundom annars i fd. (jmf. t. ex. Jessen i Tidskr. f. Phil. V,202 noten 3). I S452 beror *thorff* (f. *thor)* kanske på da. original. Läs i S784 *tremere . . . nimis*, i D882 *skælffwæ*. Jmf. isl. »Það er hræddr þræll, sem þorir ekki að skjálfa» (Guđm. Jónsson 367).

D515 = S454.

Nyerup (nr 514) är böjd att föredraga *tussis, dolor* framför *pestis, dolor*, men den senare läsarten, som närmre överensstämmer med nord. texterna, synes mig vara den bästa. Däremot har Nyerup nog rätt i att *sysken try* (B;

och liknande även i S) är en bättre läsart än blott *try* (A). Genom tillägget *syskен* får uttrycket en fylligare och mera ordspråkslik form. Fsv. *kraka* »krypa» återfinnes i norskan (jmf. Aasen). Eftersom Nyerup synes missförstå uttrycket, bör det kanske nämnas, att även i A *aldher* och *sywgdom* äro subjekter också till *gæstæ*. Jmf. Syv I,14: »Alderdom kommer sielden eene. Alderdom og sygdom de ginge sig om by, fattigdommen møder, saa vare de sødskende try».

D516 = S455.

Mlat. *ir* »hand» (Diefenbach: Gloss.; *(h)ir* av *χείϱ*). Jmf. isl. »Þar er augað, sem kært er, höndin, sem sárt er» (Guðm. Jónsson 392).

D517 = S457.

Komm. i B förklarar: »Decet .i. decens est puncta anxia .i. puncturas coruis [läs *cordis]* anxij aut cuncta anxia: manere .i. expectare iratum sine re .i. causa: quia qui irascitur sine causa: solet statim inuenire causam», och synes alltså vilja giva *punctum* samma betydelse, som mlat. *punctus* »stechung» har, eller läsa *anxia cuncta*, hvilken läsning även gåve tillfredsställande mening. Med lat. överensstämma de nord. texterna alldeles icke i sin nuvarande form. Möjligt är, att dessa urspr. uttalat en annan tanke än lat. Om åter en förvanskning föreligger, så kan man tänka sig, att liksom i S515 det föråldrade *vit(h)ras* »uppenbara sig» förvanskats till *vithnas*, vi även här urspr. havt verbet *vitra*. Isl. har näml. *vitra* »varsle, sige til» med dat., och no. har ännu *vitr* och *vitring*, båda i betydelsen »varsel» (Aasen). I vårt ordspråk kan det med impersonell konstruktion en gång ha hetat: »thæm witrar [eller *witras]* ey wæl som vredhir ær wtan skæl», dvs. »den som är vred utan skäl, har onda förebud», hvilket väsentligen stämmer med lat. I S kan *thæ* representera så väl *thæm* som *thæn*, men vi ha ansett oss böra i texten upplösa det till *thæn*, emedan handskriftens skrivare troligen fattade det såsom nom. till *witnar*. Utbytet av *them* mot *then* i D kan bero därpå, att ack.-formen brukas som dat.

D518 = S458.

Se komm. till D390.

D519 = S459.

Läs i lat. *gestit . . . nere;* i A *haffwe.* Lat. talar för att *trætthe traadh* (D), ej *thrætto fram* (S) är den urspr. läsarten; jmf. ock isl. »Kierling will hafa sin*n* þrætuþrád» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), och till ordspråkets belysning för övrigt Syv I,449, som såsom liktydigt med vårt ordspråk anför: »Det skal endda være klippet», hvilket syftar på den bekanta historien om gubben och kärringen som trätte. Jmf. i viss mån även isl. »alltjafnt vill kerlíng hafa eitthvad fyrir snúd sinn» (Scheving I s. 9; *snúðr* »the head-piece of a spindle»).

D520 = S460.

D meddelar den bästa nord. texten. Dess *sæth* kan vara part. av *sætia,* hvilken part.-form (se Wimmer i Det phil.-hist. samfunds mindeskrift s. 182) är vanlig i fd. *Sæth* har då samma betydelse som det isl. såsom adj. brukade *settr* »settled», nyno. *sett* »bestemt, fastsat»; jmf. ock isl. *setia* »to make, establish», t. ex. *setia lǫg.* (Hit synes ock det i danska rimkrönikan 3417 mötande *wseth* böra föras: »The skøttæ oc hwerken loff elder ræth; thi wor bland folket megit wseth» [obestämt, oavgjort]). P. Schjörring översätter därför i Tidsskrift for retsvæsen 1866 s. 322 *sæth* i vårt ordspråk med »fastsat», och dess motsats *ræth* bör i så fall fattas såsom neutr. av adjektivet. Emellertid upptar Syv I,391 vårt ordspr. under rubriken *Skik. Vane. Sedvaane. Viis,* och Hedegaard: Ordqvæder s. 24 förklarar ordspråket: »Praxis gielder ikke hvor den er stridig med eller imod Ret, altsaa er Sæt og Ret ikke eet». Det är därför, och enligt latinets vittnesbörd väl så sannolikt, att *sæth* är det subst. *sæt,* som Vid. selsk. ordb. (med gamla citat) upptar med betydelsen »forskrift, anordning; it. vedtægt».

Jmf. ock härmed, att en gammal hand i A under ordet *sæth* skrivit *minde* och Molbechs förklaring vid nr 3787: »*sæt*, n. s. hvad man kommer overeens om; vedtægt, anordning». I detta fall bör även *ræth* fattas såsom subst. Eftersom i S *slæth* står i motsats till *ræth*, har man väl uppfattat *slæth* som »dåligt».

Komm. i B förklarar lat.: »Ius .s. scriptu*m*: *et* pactu*m* .s. voluntariu*m* p*er* fœdus ictu*m*: aut p*er* mutuam stipulationem: habet actu*m* .i. executione*m* diuersis me*n*sib*us*. Quia alio t*em*po*r*e *et* modo ex iure: alio ex pacto agendum est».

D 521 = S 462.

Komm. i B förklarar ordspr.: »hoc est tantum reputatur p*r*æceptum quantus est qui præcipit». I senare tid möter det under utvidgade former. Syv II,115 upptar: »Højt er herrebud, dog er naturens højre», Moth: »Højt er herre-bud, højere er Guds bud» (jmf. Apostla-gärn. 5, 29; Mau nr 3577), och under sistnämnda form finnes det även i färöiskan: »Høgt er harraboð, men hægri er Guds boð» (Hammershaimb: Færøsk anthologi s. 316). Sw. Ordsedher (B 2 s. 2) har: »Högt är herre budh j: drygt thet drotten biuder».

D 522 = S 463.

Jmf. Grubb² s. 351: »Hwart Kaar ståår på sin egen brädd [kan ock läsas *brådd]*. i. e. . . . Ingen lijder för annars last. Hwar swarar för sin egen giärning». Komm. i B förklarar: »iuxta plasma .i. secundum formam basis .i. fundamenti».

D 524.

Nyerup (nr 523) säger sig ej förstå *jus trahere*, men det belyses därav, att *traho* som bekant även betyder »empfangen, bekommen», samt av komm. i B: »trahit ius .i. auctoritatem regide [tryckfel för *rigide]* imperandi». I *lindhe herre* ligger en ordlek. Det kan antingen betyda

»veka (medgörliga) herrar», med *lindh* fattat såsom adjektiv eller ock »lind-herrar» (herrar gjorda av det jämförelsevis veka lindträt, med *lindh* fattat som substantiv) och står i denna betydelse i motsats till *eeghæ swænæ* (tjenare gjorda av den hårda eken; jmf. Nyerup). Moth förklarar (enligt Mau nr 3574) ordspr. sålunda: »hvem der gjør sig gemén med sine tjenere, agtes ej af dem». Jmf. D 116, 300, 483.

D 525 = S 465.

Woldæ (walda) är bästa läsarten; *answar ma jak ey walda* »jag kan icke råda över (ansvara för) svaret» (isl. *valda* »have magt eller raadighed over ngt», med dat.). Komm. i B anmärker riktigt, att det är en *legatus*, som tänkes uttala detta ordspråk. I Sw. Ordsedher (A 4 s. 1) har ordspr. förvanskats till »Bodskap må jag bäre, anslag kan jag icke kunna».

D 526 = S 466.

Hos Syv upptages under »Rets og Rettergangs Regler» (II,319): »Hos dommeren at fordømme, hos Kongen at benaade... Naade er bedre end ret».

D 527 = S 468.

Det fd. ordspr. överensstämmer med lat. Däremot avviker den fsv. texten (thæn skal søst lowa thær radh skal styra) väsentligen från så väl latinet som danskan, och den torde under sin nuvarande form ej kunna tillfredsställande översättas. Redan Reuterdahl (glossaret s. 145) har insett att *lowa* är felskrivning i st. f. *lewa* (jmf. *lewir* med *e* i S 409; eller ock är det fel för *liwa*). Jämförelsen med lat. gör troligt, att *ræth* (D) är bättre än *radh*. *Søst* torde kunna uppfattas på följande sätt. Det står i st. f. *søskt*, liksom *k* utträngt med *s* och *t* i fsv. *bes[k]t* etc. Då nu på samnordisk ståndpunkt *m* ljudlagsenligt förlorats framför *s*, t. ex. i (fsv.) *liuske* (Noreen i Pauls Grundriss I,465),

så är man berättigad att sammanställa *søsker* (av äldre **sømsk-*) med isl. *sœ́mr* »becoming, fit», no. *søm* »sømmelig, passende», *sømeleg* »sømmelig, værdig, passende. Ofte ogsaa: tarvelig, simpel, uden nogen pragt eller luxus», *sømelege* (adverb) »paa sømmelig maade; ogsaa: uden pragt, simpelt», fsv. verbet *söma* »anstå», subst. *sömd*, adv. *sömelika*. *Søst liwa* betyder alltså »leva passande (tarvligt; jmf. särskilt no. *sømeleg*), hvilket väl överensstämmer med det fd. *wære ædræ* och det latinska *sobrietate*. Det torde alltså vara obehövligt att emendera *søst* till *sømst* eller till *sømi*.

D528 = S441.

Se komm. till D502.

D530.

Se komm. till D112.

D531.

Se komm. till D237.

D532, D792 = S706, D1195 = S1057.

Flammesus (ej i lexika) förklaras i komm. i B till D532 riktigt »esus *et* ambustus a flamma». Läs i D532 A *hwndh*. — S1057 visar, att i fsv. *sea vidh* även hade betydelsen »taga sig i akt för», liksom isl. *siá við* och fsv. *sea for*, isl. *sjásk fyrir*. Om annan betydelse av fsv. *sea vidh* se komm. till D411.

D533.

Ordspr. har säkerligen havt ungefär samma betydelse som det nyd. »Den, der er slaaet til en skilling, bliver aldrig en daler», som i Vid. selsk. ordb. (under *skilling*) förklaras: »det er vanskeligt at hæve sig over sin skiæbne». I samma mening brukas i Sverge: »Den som är slagen till en slant, blir aldrig en riksdaler».

D534 = S435.

Ordspråkets mening uttryckes tydligast i° S: »den som i otid äter, han skall fasta, när det är tid att äta» *(ætande tiidh)*. Läsarten i A innehåller samma mening: *han scal fasthe i tijdh* »han skall fasta på den (för måltid) lämpliga tiden» (jmf. Nyerup nr 533), under det att den fd. texten i B är förvanskad. Samma tanke, som de nordiska texterna i S och A uttala, finner man på annat sätt uttryckt i det av Syv I,102 anförda: »Hvo som æder i utide, skal faste i utide» (dvs. han skall fasta, när detta ej är lämpligt: när man bör äta), och det skulle t. o. m. kunna i fråga sättas, huruvida texten i D borde rättas till överensstämmelse härmed. Jag tror dock, att *i tijdh* kunnat hava ovan angivna betydelse, när det brukats såsom motsats till *i wtijd*, att alltså läsarten i A är riktig, och den av Syv meddelade texten mindre ursprunglig. Detta är ock fallet med det isl. ordspr. »Hvör sem ei etr í tíð, má fasta í ótíð» (Guðm. Jónsson 165).

SB meddela den riktiga formen för lat.

D535 = S450.

Läs i A *dat orno*. Den fsv. texten harmonierar bäst med lat., där *adoptio* (i mlat. »wunschung», Diefenbach: Gloss.) torde vara den riktiga läsarten; *adeptio* i B synes, såsom dess komm. visar, bero på tryckfel. Det fd. ordspråket återfinnes i senare tid under väsentligen samma form, som det har i D. Så har H. Thomesen: »Saa godt er eet ønske i aar, som to ad aare» (enligt Molbech nr 4040), och Syv I,506 upptar det under rubriken *Ynske* under samma form *(en ynske)*. I detta uttryck har man väl inlagt den av Nyerup nr 534 och Mau nr 12106 förmodade betydelsen: »hellere noget i aar, end dobbelt saa meget ad aare». Jmf. med vårt ordspråk det av Guðm. Jónsson 329 anförda: »Svo góð er ósk í dag, sem önnur[!] á morgun».

D536 = S456.

Mlat. *officiperdi* »amptuerlieser, amptverlierer, nit begabter vmb 'sein arbeit» (Diefenbach: Gloss.). Med läsarten i B *som sit embede er leet* bör man översätta: »för hvilken hans * ämbete (syssla) är odrägligt»; *som sith æmbedhe ær leedh* (A) kan tolkas på samma sätt, om man uppfattar *leedh* såsom stående i st. f. *leet*, liksom annars stundom i A den neutrala formen är lik den maskulina. Men denna läsart skulle möjligen även kunna betyda: »som är led (ledsen) på sitt ämbete», efter som no. *leid* »kjed» kan konstrueras med dat. utan preposition, t. ex. *eg er leid honom* (Aasen).

Möjligen utgör den fsv. texten urspr. ett annat ordspr., som på grund av en viss likhet med värt latin förenats med detta. Kanske föreligger dock blott en förvanskning. Bör man i så fall läsa: *hwem syn* [eller *sin] idh ær (ee) ledh . . .*?

D537 = S461.

Mau nr 3240 angiver riktigt ordspråkets mening: »Den lejlighed, som er for haanden, om end ikke fuldkommen, er bedre end den, der først skal søges». Fsv. *mædhan* här »under tiden»; *mæn* »under det att».

D538 = S467.

Läs i S *habes*. Jmf. Grubb[2] s. 286: »Haa och fåå, är intet lijka. i. e. Bättre en Fogel i handen, än twå i Skogen. Man säger dher aff skämptzwijs: Harekiött är bättre, än Fåårekiött. i. e. Dhet man haar, är wissare än dhet man fåår», Syv I,442: »At have og mue fange er ikke eet. (eens at gaa til boords med)» och det av Nyerup (nr 537) anförda likbetydande »Harer og faar ere ikke eens at gjenne tilby». *Maa faa* (A) är ursprungligare än *man faar* (S). Jmf. D510.

---

*. Jmf. härmed, att i isl. och fsv. *sin(n)* stundom syftar på annat ord än subjektet i satsen (Munch och Unger: Det oldnorske sprogs grammatik § 112; Rydqvist: Den historiska språkforskningen s. 42).

D 539.

Jag lemnar oavgjort, huruvida *thwr* här skall betyda »tvättar» (i hvilket fall det kan vara tryckfel för *thwor* [jmf. D 563 *twor]* eller möjligen representera ett dialektiskt uttal; jmf. att *to* i vissa trakter av Jutland heter *tuo* med reducerat *o*, enligt P. K. Thorsen: Nörrejysk lydlære s. 38) eller måhända står för *thwrrer* »torkar» (jmf. det isl. adjektivet *þurr*, Skånemålets *torra* »torka»). För det förra talar latinets *lauat;* för det senare det i Syvs tillägg anförda: »Den tørrer en teglsten som vagter en kvinde». Ordspr. uttalar den tanken, att det är omöjligt att vakta en kvinna, som vill vara okysk (jmf. Mau nr 5156). — Läs *laterem.*

D 540.

Se komm. till D 60.

D 542 = S 470.

Komm. i B upplyser utan tvivel riktigt: »dicitur de meretricula annosa aut vetulo bibulo». Jmf. Syv I,16: »Gammel kat laber og melk, stundum meere end 3. kællinger (dvs. »kattungar»; jmf. Skånemålets *källing* »kattunge»; ej *kiærlinger*, såsom Molbech nr 1018 trycker). Ordspr. möter i Hegelunds Calumnia (s. 53 enligt Nyerup nr 541).

D 543 = S 471.

Bästa läsarten är *Nænningh haffwer pænningh. Nenning* i vårt danska ordspråk förklaras av danska författare (Nyerup nr 542, Mau nr 4519) såsom »gnidare, girigbuk», under det att *nænning* i det fsv. ordspr. av Rydqvist VI,326 översättes med »verksamhet, ihärdighet». Då *nenning* i lat. motsvaras av *vir ferens larga opera* (läsarten *ferens* är väl bättre än *serens)*, torde i *nenning (nænningh)* ursprungligen ej hava legat en dålig betydelse, och ordet har således ursprungligen ej betytt »girigbuk». Rydqvists översättning av *nænning* kan vara den riktiga, eftersom isl. har

nenning »driftighed, foretagsomhed», och det nord. ordspr. härigenom kommer att uttrycka samma tanke som latinet. Jmf. härmed den av komm. i B givna förklaringen av ordspr.: »hoc est qui multu*m* laborat multum lucratur». Emellertid vore det även möjligt, att *nænning* icke är ett nomen actionis utan ett nomen agentis, bildat av (isl.) *nenna* »indlade sig med, indlade sig paa». *Nænninger* betyder då »en driftig man», fullkomligt överensstämmande med *vir ferens larga opera*. Om ordspr. ursprungligen varit danskt och ej är allt för gammalt, får man även med denna tolkning fullständigt rim, efter som nominativ-ändelsen *-er* mycket tidigt förlorades i fd., och för övrigt giver *nænninger haver pænning* även en tillfredsställande form, ehuru rimmet är ofullständigt.

I alla händelser hade emellertid *nenning (nending)* i danskan något senare betydelsen »girigbuk», och denna betydelse har ordet t. ex. i det i Vid. selsk. ordb. från Moth citerade ordspr. »Nending gav ei bort sin pending»; jmf. nyd. *nænsom* »sparsom» (Molbechs ordbok), och adj. *nenden, nennen* »den som ikke uden et slags selvovervindelse vil bruge noget» (Vid. selsk. ordb.). Sedan *nenning* erhållit denna betydelse, kunde det i vårt ordspråk (i A) utbytas mot *nijdingh* »girigbuk».

D 544 = S 472.

Jmf. Syv I,407: »Der kommer tidt ild i spotterens huus og brænder ham inde. Der kommer spee og spytter ham ud» (se ock Problemata L 2 s. 1), och Vedels översättning av Saxo s. CCCCLXXIII: »Saaledis brender Spaatteren almindeligen inde vdi sit eget Hus». Enligt Moth brukas ordspr. »om en spottefugl, der finder sin overmand, som kan døve ham». (Mau nr 9492). I Sw. Ordsedher (B 7 s. 2) har ordspr. förvanskats: »Offta kommer eld, j sotarens hws».

D 545 = S 473.

Se komm. till D 173.

D546 = S474.

Det fsv. *tughin* har ej blivit tillfredsställande förklarat. Reuterdahl (glossaret) anmärker därom: »antingen skriffel för *taghen* eller af tyg, ämne, redskap; möjligtvis också tyg, kläde». Men att i fsv. ordspr. »goth ær wara aff godho tughin» emendera *tughin* till *taghin* går ej för sig, eftersom »tagen av gott» vore ett allt för underligt uttryck, och det framgår ej av Reuterdahls yttrande, i hvilket förhållande han anser, att formen *tughin* skulle stå till *tyg*, på hvilket ord han alternativt tänker. Rydqvist VI,465 framställer med tvekan den förmodan, att vårt *tughin* skulle vara identiskt med isl. *toginn* »dragen». Men att tala om att någon är »dragen» av gott, ger ingalunda något tillfredsställande uttryck.

Den riktiga läsarten i latinet är *quam filum nobile* (så AS) *pegit*, och tydligen väntar man sig i nordiska texten ett uttryck, som huvudsakligen innehåller samma bild som denna latinska mening, men som tillika utgör en stående fras för att uttrycka »av god art» eller dylikt.

Syv är upplysande för vårt ordspr. Han anför I,303: »Godt at være af godt tov. (ɔ: uld.) der hør godt meel til at bage hvidt af», hvilket motsvarar »Gaat er ath vere aff gaat two» i B. Även annars möter hos Syv *tov* »ull», t. ex. »Mand skal spinde tov efter tovets evne» (anf. st.). Detta *tov* »ull» är antingen identiskt med det nyisl. *tog* n. »lod, den ydre grovere uld» (Björn Haldorsen), »goat's hair, or in Icel. the long coarse flax-like hair in the wool of mountain-sheep» (Oxford-ordboken), eller är det en dialektisk form av det ord, som på isl. heter *tó* »urenset, uredet uld eller lin», som återfinnes i fd. *to rock*, *thoo skæppæ* (D487 BA), och som under formen *to* lever kvar så väl i danska som i norska och svenska bygdemål. Molbechs dialektlexikon anför det dels under formen *to*, *toe*, dels från Jutland under formen *tov*, och Vid. selsk. ordb. upptar från äldre nyd. *to*, från jutskan *tou*. (Se hos P. K. Thorsen:

Nörrejysk lydlære s. 38 om jutskt *ow* = *ō* i da. rspr.; jag lemnar emellertid oavgjort, huruvida det jutska *tov*, *tou*, etymologiskt taget, alltid motsvarar *to*, eller om det i vissa trakter måste anses vara = isl. *tog)*. Åtminstone ännu vid början av detta århundrade ansågs ordet *to* tillhöra nysv. rspr. (se t. ex. Westes år 1807 utgivna svensk-franska ordbok). Efter det anförda är det troligt, att i vårt ordspr. i B *two* är tryckfel för *tow*, såsom Syv (hvilken använt B) har, ehuru den möjligheten kanske ej häller är utesluten, att *two* kunde representera en dialektisk form av *to*, eftersom enligt Thorsen (anf. st.) i vissa trakter av Jutland da. *o* övergått till *uo*, t. ex. *to* »tvätta» > *tuo* med reducerat *o*.

Nu upptar Westes ordbok: *där är god to i honom* »il y a de l'étoffe, il est de bonne trempe», och detta uttryck *(där är gott to i honom;* genus för *to* är växlande) brukas ännu åtminstone i Skåne, liksom man i norskan kan säga t. ex. »Eg saag snart kvat to, som var i honom» = »jeg mærkede snart hvad menneske det var» (Aasen). Med det sv. uttrycket *där är god to i honom* är likbetydande det i äldre nysv. brukliga *det är god tåt i honom* (t. ex. i Linds, Sahlstedts och Westes ordböcker), som bildats med *tåt* (isl. *þóttr)*, alltså med ett ord, som tillhör väsentligen samma begreppssfer som *to*. Jmf. det no. *D'er ein laak taatt i honom* »der er en vis ond tilbøielighed hos ham».

Av det anförda torde framgå, att *aff godho tughin* (S) utgör en förvanskning av något av de nyssnämnda, med hvarandra nära besläktade uttrycken. Ordet *tughin* skulle kunna vara förvanskat av *to(e)* (obs. att den ljudlagsenliga utvecklingen av dat. *toe* vore *towe* > *toghe;* jmf. sådana av Noreen i Arkiv I,156 f. anförda ord som *troin*, *boin* > nysv. *trogen*, *(redo)bogen* etc.). Men det är kanske troligast, att *tughin* står för äldre *tughi* (obs. att *n* i *tughin* beror på ändring), dat. av *tugh*, som är identiskt med isl. *tog*, Syvs *tov*. Till följe av Syvs översättning *tov* »uld» torde man ej kunna antaga, att *tughin* (S) förvanskats av *tughi*, dat. av *tugh* »tåg».

D 547 = S 475.

Nyerup vill (nr 546) emendera *tiende fuld* i B till *tidendefuld* »full av nyheter (tidningar)» och latinets *laude* till *lare*. Intet av dessa förslag är dock antagligt. Då penultima i *lare* är kort, kan ordet ej börja hexametern, och så väl latinet *(speciem blandiciarum)* som fsv. *thidhen* visar, att man i danskan ej havt ett ord med betydelsen »full med nyheter». *Laude fauente parum* kan bibehållas; det motsvarar *ey kærkomen* i SB. Reuterdahls översättning av fsv. *thidhen* med »tädan, derifrån» behöver i våra dagar ej vederläggas. Ordet återfinnes i det i svenska bygdemål ännu kvarlevande *tyden*, *tyen*, *tien*, som enligt Rietz betyder »tam, folkkär, spak; om djur som gerna håller sig till människor», och nära besläktade med detta ord äro fsv. *þypeliker* »foglig», isl. *þýþr*, no. *tyd* »blid». *I*-ljudet i vårt *thidhen* gör ej svårighet, då ordet, såsom nämnt, ännu dialektiskt har formen *tien*. Om man tilldelar *thidhen* samma betydelse, som fsv. *þypeliker*, isl. *þýþr* hava, blir ordspråkets mening: »den skall vara foglig, som ej är kärkommen», och betydelsen av *thidhen* harmonierar väl med det i latinet motsvarande *speciem blandiciarum*. Även i fd. texten har man säkerligen en gång havt *thidhen*, ehuru ordet senare förvanskats till *tiende* »tyst». Hos Skaaning A 7 s. 2 finna vi: »Den skal være Tidende fuld, som ey er kierkommen» (så ock hos Syv I,473), och att *Tidende fuld* uppfattats såsom »full med nyheter», framgår därav, att Syv I,363 under rubriken *Ry. Rykte. Tiding* anför: »Dend skal være tidingefuld, som ej er kjerkommen».

Jmf. Rydqvist VI,453; Kock i Arkiv II,106, 115.

D 548 = S 476.

Se komm. till D 426.

D 549 = S 478.

Se komm. till D 5.

D550 = S477.

Vårt ordspråk, som av Grubb² s. 288 anföres under samma form som i DS, möter under flera andra former. Aasen² s. 47. upptar: »Han er alltid god, som glupen fyller. (Hos De Fine 'Gliben'. Efter Leem's optegnelser 'glaupen', forklaret med: maven)». Överensstämmande med Aasen har Ihre: Glossarium svio-goth. under *glup* »faux»: *Then är alltid god, som glup fyller* »semper ille laudatur, qui fauces aliorum replet». I Problemata heter ordspråket »Den er god som glutten fylder», och denna form har det ännu i Danmark (Nyerup nr 549 och Mau nr 3136).

Glutten i sistnämnda ordspråk förklaras av Nyerup och Mau med »ett litet barn». Emellertid upptar (enligt Kalkar) Moth *glut* »svalg», och om detta ord varit gångbart, har *glutten* i Problemata tydligtvis ursprungligen betytt »svalget».

Det från De Fine anförda *gliben* betyder detsamma; det är nämligen identiskt med no. *glip* »et svælg, et slug, for ex. om udløbet fra mølledammen til møllerenden». Det av Leem anförda *glaup* har jag ej någonstädes återfunnit. Ordet *glup(er)* »svalg» finnes så väl i fsv. med betydelsen »gap, svalg, bråddjup» som i no., där det översättes: »1) gab, svælg; især en hule, en dyb bjergkløft. 2) svælg, slurk, mundfuld».

I vårt medeltidsordspråk har man översatt *glug* dels med »mage, tom mage» (Nyerup, Reuterdahl, Rydqvist, Söderwall), dels med »hals, svælg» (Molbech, Kalkar). Av dessa två översättningar synes mig den senare obetingat böra föredragas, då man väl bildligt kan kalla svalget, men svårligen magen för en »glugg». Molbech: Ordsprog s. 85 noten meddelar från Moths handskrivna ordbok: »Glug paa et kreatur ɔ: svælget», och om denna uppgift är riktig, bekräftar den till fullo den senare översättningen.

Grubb² s. 288 förklarar ordspråket: »Dhen altijd kan spendera, han får fulle Wänner», under det att Mau anf. st.

tyder det »Den roses, som fylder en slughals eller fraadser med mad og drikke». Den förra tolkningen synes mig noggrannast angiva ordspr:s mening.

D551 = S479.

Läs *iumento . . . trvculento* och i Aa *øgh. Gældhe (gælla)* betyder här »umgälla för, få plikta för»; jmf. D125. Det är möjligen detta ordspråk, som hos Skaaning C 2 s. 1 förvanskats till »Hors volde ofte, at Kiøresvenden er vred». Jmf. isl. »Kapallin geldur, þá keyrisveinn er reidur» (Scheving I, s. 32). Jmf. D604.

D552 = S480.

Jmf. D168.

D553 = S481, D786 = S702.

Då det fd. ordspr. både i D553 och D786 har *waadheildh (wodhe ildh)*, men det fsv. ordspr. både i S481 och S702 *wita eld,* så har ordspråket havt något olika form i de båda länderna, och olikheten beror ej blott på skrivfel. Med den fd. formen harmonierar isl. »betri er vodaeldur í bæ, en illur vani» (Scheving I s. 12). Komm. i B till D786 klandrar, att mlat. *pyr*, *pir* »eld» (Du Cange) här brukas som maskulinum och ej som neutrum.

D554 = S482.

Lexis »ein wort» förklaras av komm. i B med »ratio». Läs i S *truncatur*. Ordspr. finnes enl. Nyerup nr 553 hos Bebelius L 5. Jmf. Guđm. Jónsson 397.

D555 = S483.

D synes innehålla den urspr. formen av ordspr.; jmf. latinet. Möjligen har man under ordspr:s fsv. form uppfattat *ilt* såsom en motsats till *onth* och inlagt i *ilt* en värre betydelse än i *onth*, så att ordspr. uttryckt ungefär samma

tanke som »ond ær ey godh før æn annar kombir wærre (S973). För övrigt innehålla latinet och fd. texten ej fullständigt samma tanke, men överensstämmelsen är dock så stor, att man ej är berättigad att antaga någon förvanskning. Latinet förklaras i komm. i B sålunda: »Plaga .i. vulnus apertum: et q*uo*dcunq*ue* malu*m*: dolet lente .i. paulatim *et* remisse quæ solet fore crebra .i. frequens *et* longa», och enligt Mau nr 11135 meddelar Moth till det med vårt ordspråk närbesläktade »Det onde, man er vant til, er ej ondt» den upplysningen, att det säges, när man vill avråda någon ifrån att söka en förändring.

D556 = S484.

Ordspråkets mening framgår av Grubb[2], där »Giömma Gull vnder Geterumpan» förklaras med »Låta Sqwaldran weta dhet man wil haa löhnt» (s. 254), och med »Förtroo någon hemligheet, som intet kan tijga» (s. 914). Jmf. härmed, att no. *geit* brukas »som øgenavn for kvinder, med begreb af egensindighed og taabelighed», och att da. *gedesnak* betytt »tåbelig tale». Enligt Syv, företalet B 3 s. 2 var ordspråket på hans tid ej längre gängse i Danmark. Jmf. isl. »Man*n* læt*ur* illa gull und*ur* geitar tungu» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Komm. i B förklarar *aurifodina* »gullgruva» med »occultatrix auri».

D557 = S485, D1181 = S1065.

Nyerup antar (nr 556), att det fd. ordspr. i D557 ursprungligen hetat »Frændher ære wslæ frende wærsth», och att således A och B bevarat hvardera ett av de ursprungligen sammanhörande orden. Men överensstämmelsen mellan S485, D557 A samt den fsv. och båda de fd. texterna till D1181 = S1065, där man överallt har »frændir æru wslom wærst» visar, att denna emendation är oberättigad, och ordspråket uttrycker för övrigt under denna form samma tanke, som det skulle innehålla med den av Nyerup

föreslagna förändrade läsningen. Överensstämmande med »Frende er frende verst» (D 557 B) har man i isl. »Frænde er frænda westur» (t. ex. i Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och hos Grubb[2] s. 223 »Frände är frände wärst, sade Räfwen om röda Hunden. i. e. Skylskap är intet altijdh at lijta på». Detta »Frende er frende verst» uttrycker ej fullt samma tanke som »frændir æru wslom wærst», men att detta senare ordspråk urspr. hört till våra här avhandlade ordspråksnummer, framgår av de till dessa hörande lat. texterna.

Nyerups förslag (nr 1176), att i D 1181 emendera *til røde hwnnen* till *til sine rødlige unger*, är tydligen obefogat. Texten, som huvudsakligen överensstämmer med det från Grubb anförda ordstävet, bör bibehållas: de röda hundarna framställas såsom släktingar till den röde räven. Emellertid har A oriktigt upptagit båda tilläggen: *til røde hwnnen* och *Han saa rødhe hwndhe*. Blott ettdera har urspr. tillhört ordspr., och A har väl tagit det ena från en (jmf. S 1065), det andra från en annan version (jmf. D 1181 B) av ordstävet. Om latinet till detta nummer anmärker komm. i B väsentligen riktigt: »Vir ferus est ferus tribui .i. progeniei sui pro suæ vel tribui quæ tribus sit egena .i. indiga sui». Jmf. med dessa nummer D 663.

D 558 = S 486.

Fd. *skulke* »ligge i skiul, være skiult»; se hos Molbech: Glossar andra exempel härpå och jmf. no. *skulka* »lure, liste sig frem», fsv. *skulkare* »spejare». Det nord. ordspr. i D (där man bör läsa *hwar)* överensstämmer bäst med lat. Jmf. D 321, 450.

D 560 = S 488, D 678 = S 602.

Jmf. D 96 och det i Problemata L 1 s. 1 anförda: »Det er icke gaat at dele met Dommeren, eller doble met Lægeren, eller dricke met skenckeren».

D 561 = S 489.

Bacchosa, som ej upptages av lex., förklaras av komm. i B »bacchi hoc est vini plena».

D 562 = S 490.

Se komm. till D 9.

D 563 = S 491.

Nyerup (nr 562) menar, att ordspr. syftar på personer, som genom lösa undanflykter och många förevändningar söka förgylla en oförlåtlig förseelse (så även Mau nr 5007), eller att det är en parallel till bibelns »det er umuligt at en morian kan omskifte sin hud eller en panther sine pletter». Jmf. med den förra uppfattningen: »Kragen og horen too sig aldrig hvide. Ravnen bader sig ej hvid og horen reen» (Syv I,195). Emellertid upptar Grubb[2]: »Korpen blijr intet dheste hwijtare fast han offta twettas. i. e. Fåfängt arbete» (s. 426), under det att Syv I,395 anför vårt ordspr. under rubriken *Skjønhed*. Måhända har det havt en icke obetydlig användningslatitud.

I Aa torde böra läsas *tijs*.

D 564 = S 492.

I det fsv. ordspr. »slippirt ær beto skin kasta mik nw piælt min» betyder *beto-skin* »berett skinn, sämsk-skinn» av fsv., nysv. *beta* »bereda skinn, garva»; jmf. bildningen *beto-skin*, med »bindevokalen» *o*, med *köpoiorþ* (: verbet *köpa)*, *fango-maþer* (: verbet *fanga)*, *raþuskipti* (: verbet *raþa)* etc. Översättningen av det fsv. ordspr. bör vara: »sämsk-skinn är slipprigt — giv mig nu min trasa», och det överensstämmer således alldeles icke med lat. »lubricus est dictus aliene pellis amictus» eller med fd. »Slæbredh ær annen (fremmed) mandz skyn», hvilka två sins emellan uttrycka väsentligen samma tanke.

Möjligt är, att det fsv. ordspr. urspr. varit ett annat än det fd. och lat., och att det till följe av en viss likhet med dessa förenats med vårt latin. Emellertid är det även möjligt, att ordspråkens mening urspr. i alla språken varit densamma, och att olikheten beror på senare förvanskning. Jag skall här framställa två sätt, hvarpå denna förvanskning kunnat försiggå, utan att därmed vilja påstå, att ordspråken icke kunnat på annat sätt erhålla de till oss komna formerna.

För det fsv. ordspråkets ursprunglighet talar, att det innehåller ett så pass sällsynt ord som *beto-skin*, under det att detta i latinet motsvaras av det vanliga *aliene*, i da. av *annen (fremmed) mandz*. Tanken ligger därför nära, att det sällsyntare ordet, vare sig i den nordiska texten eller i motsvarande latin, blivit missförstått eller rådbråkat och därför senare ersatts av de alldagliga *aliene* och *annen (fremmed) mandz*. Utgår man härifrån, så bör man ihågkomma, att latinet har ett subst. *aluta*, som ansluter sig till *alumen* »alun», och hvilket av Georges översättes »alaunleder ... wie sämisch leder, corduan od. englisches atlassleder». Då nu *beta* betyder »lägga hudar eller skinn i alun-lag» (så i Dalins ordbok), så låg det nära att till latin översätta *beto-skin* med *alute pellis* »skinn av karduan» eller med *aluta pellis* »alaun-leder» (jmf. *aluta pellis: aluta* med *leonina pellis: leonina)*, hvarvid dock den mlat. formen *alluta* begagnades för meterns skull. I mlat. skrives nämligen så väl *allumen* som *alumen*, så väl *alluta* som *aluta*, så väl *allutacius* (avlett av *alluta)* som *alutacius* (se Diefenbach: Gloss.). Jag föreslår alltså att läsa *allute pellis amictus* * »dräkt av karduan-skinn», motsvarande *beto-skin*, och detta *beto-skin*, den dyrbara dräkten (obs. *aluta* »atlassleder»), står såsom motsats till *piælt*, trasan. Ordspråkets mening

---

* Denna emendation är att föredraga framför *alutacie* (läst *alutacje) pellis amictus* med adj. *alutacius*, emedan andra stavelsens längd i detta ord ej stämmer med hexametern.

torde ha varit: »dyrbara kläder (och därmed följande storfolks-förhållanden) äro vanskliga — låt mig därför få behålla min trasa (och leva som en ringa man)». Det lat. och mindre vanliga *allute* har emellertid rädbråkats till *aliene*, hvarefter man i da. överensstämmande härmed har insatt *annen (fremmed) mandz*.

Överensstämmelsen mellan latinet och danskan skulle åter kunna tala för, att det är det fsv. ordspråket, som förvanskats, och i så fall kan detta i st. f. *beto skin* tidigare hava havt *let* eller *lett skinn* av *lea* »utlåna» (jmf. fsv. *sea*, part. *set*, *sett)*. Översättningen skulle då bliva: »slipprigt är (annan mans) utlånade skinn; giv mig nu min trasa», och ordspr. skulle uttrycka tanken: »bättre trasiga egna kläder än fina men lånade» (jmf. det i komm. i B anförda »Alterius veste nemo vestitur honeste»). Meningen av detta *let(t)* skulle nära överensstämma med den av det da. *annen (fremmed) mandz* och av det lat. *aliene*, och dess rådbråkning till *beto* kunde förklaras därav, att *lea* tidigt blev föråldrat. För den nysv. språkkänslan vore det dock naturligare att i nämnda sammanhang hava part. av *låna* i betydelsen »erhålla till låns» än i betydelsen »utlåna», och detta senare tolkningsförslag är därför osäkert.

Om det fsv. ordspråket urspr. uttalat samma tanke som det fd. och lat., torde orden *kasta mik nw pælt min* vara senare tillagda.

Jmf. beträffande förklaringen av detta ordspråk Kock i Arkiv II,104 f.

D565 = S493.

Reuterdahl förmodar i sitt glossar, att *snok* i S är felskrivet, och enligt honom »kan för *snok* möjligen *snak* vara att påtänka». Jag vet dock ej rätt, hvilket ord han härmed menar. Omotiverad synes mig även Rietz' översättning (ordboken s. 646) av *snok* i detta ordspråk med »liten hund». Latinets *fatuorum* och *daaræss* i A visa otvetydigt, att det ord, som *snaat* i B och *snok* i S skolat återgiva, betytt

»dåre» eller något liknande, och detta bekräftas dels av en anteckning av en gammal hand i ett kgl. bibliotekets exemplar av a: »Nar daaren kommer til torff da faar kremmeren penge», dels av Skaaning B 6 s. 1, som anför ordspråket under den form som B har *(. . . Snaat)*, och med förklaringen: »Daarer kommer til Marcket, og Kremmer faar Penge» (jmf. ock »När tok kommer till torget, får krämaren pengar» hos L—n: Ordspråk). Fd. *snaat*, fsv. *snoker* ha måhända kunnat betyda »dåre», men tills en dylik betydelse påvisas för *snaat*, kan man misstänka, att *snaat* i B är fel för *snaab*. I äldre danskan har man nämligen enligt Vid. selsk. ordbogs citat från Moth havt ett adj. *snaab* »taabelig og lad, dorsk og dum», och antar man att detta *snaab* brukats substantiviskt om »en dåraktig och lat person», så är det just den betydelse, som här väntas. Möjligen böra härmed sammanställas isl. *snópa* »to idle about dismally», sv. *snopen* och det i Nyländsk ordbok anförda *snoplater* »snuskig». Ordet *i* (S) torde böra emenderas till *thi* eller *thy* (jmf. *fordi* i B), även om det möjligen skulle kunna betyda »alltid» och *at* »därför att» eller »när».

D 566 = S 496.

Syv I,248 upptar ordspråket riktigt under rubriken *Lade som. Anstille sig anderledis.* På isl. finner man det förvanskade »Kasta mèr hvar þú villt, kvað vantrúin, nema i vatniđ» (Guđm. Jónsson 188). — Läs i S *wtrin*.

D 567 = S 498.

Nyerup (nr 566) föreslår att med emendation läsa ». . . pila cui sunt atqve bacilli», och såsom skäl till denna emendation anför han, att verbet bör stå i pluralis. Jag tror dock ej, att en emendation är nödvändig. *Datur atque* i B giver nämligen en tillfredsställande mening; verbet *(datur)* har till numerus rättat sig efter det närmast stående subjektet. Jmf. isl. »sá sem hefir knøtt og knattdrep, fær einhvørn félaga» (Scheving I s. 43) och D 205.

D 568 = S 499.

Det fsv. ordspr. betyder: »det är gott att spela, när det faller sig väl (när det går bra»; se Reuterdahls glossar); jmf. det impersonella isl. *falla* »det går så eller så», t. ex. *nú fellr mér vel, er* . . . och delvis även de i Söderwalls ordbok anförda fsv. uttrycken *luter faller* »lotten faller så eller så», *lykkan faller sva*. Ordspr. återfinnes i isl. under denna form: »Hægt er að tefla, þá vel fellr» (Guðm. Jónsson 170). Isl. har emellertid även »Liupt er ad leika, ef teningurin wel will» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; hos Guðm. Jónsson s. 201 *Lètt . . .)*, »hægt er ad tefla, þá verpillinn vill vel» (Scheving I s. 30), överensstämmande med B, dvs. »när tärningen vill en väl (gynnar en)»; jmf. isl. *sialdan fór svá, þá er vel vildi* »seldom went it thus, when the luck was fair» (Oxford-ordboken *vilja* I,5). Den i senare tid mötande förändringen . . . *naar tærningen vil løbe* (Mau nr 5427) överensstämmer närmast med A. — Läs i S *quando*.

D 569, D 610 = S 543, S 241.

Såsom latinet till D 569 (»qui scit promittere multum») och till S 241 (»dulcis promissio») visar, har man i det nord. ordspr. »Fawræ ordh frygdhe een daaræ» med *fawræ ordh* kunnat mena skenfagra löften. Jmf. det i Vigfússons Icelandic prose reader s. 261 nr 98 från þorst. Stang. anförda »Opt verþr heitum heimskr maþr feginn».

Emellertid har ordspråket väl även kunnat uttrycka tanken: »smicker fröjdar dåren»; jmf. »Söter sång dårar Fogel mång. i. e. . . . Sööt Ord frögda en Dăra» (Grubb[2] s. 789). I denna mening synes det i en utvidgad form användas i Hegelunds Susanna, där det (s. 44 i Birket Smiths upplaga) står såsom randanmärkning: »Faure ord fryde en Daare oc tit fuld vijs en mand»; även i Vedels översättn. av Saxo s. 224: »Faure ord fryde daarer oc offte vel viser en Mand». I Proverbia communia finner man: »Schoon woorde

maken sotten blide. = Letatur stultus, dum sermo datur sibi cultus» (s. 38 nr 610).

D570.

Ordspr. förklaras av Mau nr 1199: »de gamla goda dagarna äro förbi; det har gått tillbaka».

D571 = S495.

Chr. Pedersen föreslår i sin komm. att ändra *peripsema* till *pemmata (pemma* »backwerk»), emedan »male . . . corripit penultimam in peripsema». Trots detta tror jag att den i alla urkunderna mötande läsarten *peri(p)sima (peripsema)* är riktig, ty även annars (D624, 763) möter *peripsĭma*. Då nu *peripsema* (*περίψημα*) »die unreinigkeit, der unflath» (Georges) i mlat. enl. Diefenbach: Gloss. även har formerna *peripsima* (så ock i A) och *perisima* (så ock i S) och betydelsen »apphel schal», så stämmer detta fullkomligt med fd. texten. Här betyder nämligen *skradhen* (i A) tydligen »(äpple-)skalet»; jmf. det av Molbech: Glossar ur Lægebog (1533) anförda *tag Skrederne af Röde Eble*. I B är *skereddingen* tryckfel för *skreddingen* »skalet», jmf. nyd. *skrælling* »det som skrælles af», *æbleskrællinger*. Ordspr. uttrycker fråssarens glupskhet.

D572 = S497.

Mlat. *lanista* »slaktare» (Diefenbach: Gloss.); komm. i B anmärker alltså riktigt, att *lanista* står i st. f. *lanius*. *Luteris* är väl genitiv av ett efter tredje deklinationen böjt *luter*; Diefenbach: Gloss. upptar nämligen *luter* »utter». Ordspr. kan också ha formen: ». . . som hverken faar haar eller skind» enligt Mau nr 8920, som även meddelar, att enligt Moth ordspr. brukas om den, som »lægger sig efter noget, som er ringe og ikke umagen værd». Komm. i B yttrar: »Lanista . . . perdit ossa sup. *et* cutem luteris: quia cedit in vsum diuitum». — Läs i S *ælla*.

D 573.

Komm. i B förklarar: »Lis crescit interdum verbis acerbis: id est asperis minime: id est nullo modo: quia sunt qui irascantur ob leue dictum licet non sit acerbum».

Nyerup (nr 572) vill däremot emendera *minime* till *minima*. Denna emendation är dock obefogad, eftersom *minima* har kort ultima, och lat. giver tillfredsställande mening med läsarten *minime* och med Chr. Pedersens tolkning: »stundom växer (förvärras) en tvist genom (till en början) ingalunda bittra *(minime acerbis)* ord».

D 574.

Nutasco, ej i lexika, av *nuto* »vackla». Både *nutascit* (B) och *mitescit* (A) äro möjliga läsarter. Nyerup (nr 573) har oriktigt läst *mitescit* i A såsom *nutescit*. Till förklaring av detta obscena ordspr. torde det för övrigt vara tillräckligt att sammanställa *rædieløsth* med nyd. *ræder* n. pl. »testiklar», fd. *ræþiæ* »de af scrotum omsluttede testikler» (isl. *hreþiar* pl.).

D 575 = S 494, D 670 = S 592.

Det fd. ordspråkets form i D 575 B visar, att i »Thet kyws eij alth som soorth ær» (D 575 A) relativ-satsen hör till *Thet* (ej till *alth)*, hvilket bekräftas av de nord. texterna i D 670 A = S 592 samt av latinet till D 575 = S 494. — Läs i sistnämnda ordspr. *Luridus . . . fascinat . . .* Komm. i B till D 670 uppfattar lat. sålunda: »Non omne grauamen .i. onus gerit atramen .i. offuscationem, phantasmatis .i. sollicitæ cogitationis phantasiando: quia sunt quædam onera hilari animo portanda». Men då denna förklaring ej harmonierar med de nord. texterna, bör väl *atramen* fattas såsom subjekt, *grauamen* såsom objekt. Mlat. *atramen* egentl. »svärta» (Diefenbach: Gloss.).

D576 = S501.

Jmf. isl. »madur er sá manns verk vinnur» (Scheving I s. 35).

D577 = S502.

Ordspråket belyses av det holländska *'t Is zomtyds beter, een appel gegeven dan gegeten*, som av Tuinman I s. 135 förklaras: »Geerne ondergaat men eene mindere schade om een grooter gewin. Dus *werpt men een spiering uit, om een kabeljauw te vangen*». Jmf. Nyerup nr 576.

D578 = S503.

Grubb[2] 327 upptar: »Hoffmanshästen kommer och för Harfwen. i. e. När Hästen intet meer duger i Fält, eller til Hofwa, så . . . giörs [han] til en Wärckhäst. Altså går och offta medh gambla betiänta, när dhe blij trotte och vtharbetade, wräkas dhe affsijdes». Enligt Molbech nr 1494 lemnar H. Thomesen till ordspr. »Hofmands hest stunder til harve» följande förklaring: »Ligesom gamle hoftienere, der ere i priis i ungdommen, og forsmaaes i alderdommen», och i komm. i B förklaras vårt ordspråk: »Sic etiam homines in iuuenta placentes aulicis: in senecta aut eijciuntur aut turpi seruitio addicuntur». Det har alltså uttalat tanken: »när (hov)tjenaren blir gammal, föraktas han». *Hoffhmanna hæsta (Hoffmandz hæsth)* användes här alltså om »hovmäns hästar» (jmf. lat. *mannis aularum)* och har således en väsentligen annan betydelse än det i Wollimhaus' Syllabus (av år 1649) anförda *hommans häst**, som står såsom synonym till *åkarekampe*, *caballus*.

---

* I fsv. *hofman*, *hofmæstare*, *ofmykin* kan *fm* assimileras till *m(m)*: *homman*, *hommæstare* (*hommesterinna*; exempel i Söderwalls ordbok), *omykit* (Kloster-läsn. 270, 21; av utgivaren ändrat till *ofmykit*), *omyklom* (Medeltids-post. I 4 ggr, men i texten ändrat till *ofmyklom*; jmf. s. 361).

Denna betydelse »åkarkamp» (krake) av *hommans häst* är ganska påfallande. Den belyses dock, såsom Tegnér anmärker, därav, att Rietz upptar *homann* »person av värde; så kallas t. ex. en resande i jämförelse med skjutsbonden», och *hommanshäst* har således egentligen betytt en häst som går skjuts.

Mlat. *traha* betyder även »harv» (Diefenbach: Gloss.).

D579 = S504, D910 = S765.

Jmf. isl. »Betra er sjálfr að hafa, enn systur að biðja» (Guðm. Jónsson 50).

D580 = S506.

Komm. i B förklarar *vectigal* »skatt, tull» med *vectura* (»fora»). Enligt Diefenbach: Gloss. kan även annars i mlat. *vectigal* stå synonymt med *vectura*. Latinet betyder alltså: »en ränsel med bröd är ingen onyttig fora (börda)», men detta motsvaras icke riktigt av »alltid blir matbördan (matsäcken) lättare», dvs. att den blir under vägen genom flitigt bruk allt mindre. Så till vida uttala båda ordspråken dock ungefär samma tanke, som de båda kunna anses framhålla, att matsäcken ej är svår att bära med på färden. Jmf. isl. »æ léttist matbyrdin (adrir: nestisbyrdin»; Scheving I,59).

Syvs förklaring av vårt ordspråk (I,130) »End lettes madbyrde» må anföras; den lyder: »ej bettra sjuka än foretta sig; dhet bliver jw bettra og bettra», hvilket väl skall återgiva ett svenskt (eller bornholmskt?) ordspråk. Han tyckes alltså med *madbyrde* ha förstått den allt för stora portion mat, som magen fått, när man förätit sig, men att med ordet ursprungligen menats det som latinet uttrycker med *mantica cum pane*, isl. med *nestisbyrdin*, är väl otvivelaktigt.

Detta bekräftas ock av en gammal hand, som i universitets-bibliotekets exemplar av A tillskrivit: »id nouit Æsopus».

D581 = S507.

Se komm. till D446.

D582 = S508.

Nyerup (nr 581) förmodar, att det da. ordspr. är liktydigt dels med »det gamle rim» *experto crede Roberto*, dels med det av Grubb upptagna »Siälff är godh dräng». Detta senare ordspråk uttalar dock tanken: »man uträttar bäst själv sina göromål» eller »det man ej själv har tillsyn till, blir illa uträttat», hvilket framgår ur de av Grubb[2] s. 715 anförda parallel-ordspråken: »Dher man intet är sielff, dher blijr intet Hufwudet twättadt»; »Egen hand är altijd hullast» etc. Däremot torde vårt ordspråk helt enkelt uttrycka: »den är klok, som tar lärdom av erfarenheten»; jmf. »erfarenheten är den bäste läromästaren».

Ej häller Syv torde riktigt ha förstått ordspråket, när han (II,266) under rubriken *Tjener. Tyvnde* förklarar det: »naar der skeer vederlag, udvises noget igen».

D583 = S509, D840 = S739.

I komm. i B till D840 heter det: »Habere monimenta .i. certa testimonia *et* indicia: fauoris .s. publici: q*uod* alicui plurimi faueant *et* bene velint: est pulchrius .i. honestius *et* optabilius ære .i. pecunia». Härav drar Nyerup (nr 837) den slutsatsen, att man i fd. ordspråket i st. f. *hældh* bör läsa *huld*, motsvarande *fauor*, och Mau (nr 558) anser denna emendation måhända vara riktig. Såsom ett alternativt tolkningsförslag nämner dock Mau, att *held* här annars betyder »yndest». Denna senare uppfattning torde vara den riktiga. *Held* betydde nämligen i äldre da. även »gunst, popularitet», hvilket framgår av sådana uttryck som »miste hand alt gaat yndest oc held hos den menige mand» (se Kalkars ordbok, där även vårt ordspr. anföres bland dylika exempel), och att *hældh* i vårt ordspr. har denna betydelse, framgår ej blott av latinets *fauor* och av Chr. Pedersens

anförda förklaring, utan ock därav, att Syv I,170 anför ordspråket under rubriken *Gunst. Naade*, samt därav att i Hegelunds Susanna s. 63 (Birket Smiths uppl.) ordspråket »Ynde oc god held er bedre end Guld» anföres såsom randanmärkning vid de berömmande ord, som en rådstjenare uttalar om Joachim och hans svärfar. Läsarten *hæl* är alltså det urspr., och då i S509 detta har utbytts mot *lykka*, beror det därpå, att i fsv. (i motsats till fd.) *hæl* ej betyder »gunst»; man har därför i detta urspr. da. ordspråk missuppfattat ordets betydelse och utbytt det mot *lykka*, som var synonymt med det fsv. *hæl*. Förmodligen har man i överensstämmelse härmed i *heel* S739 inlagt betydelsen »lycka».

D584 = S510, D914 = S809.

Komm. i B till D 584 förklarar ordspr.: »Sensus est malo deformem *et* integrum q*uam* debilem *et* speciosum habere visum», och för övrigt klandras där, att *cecuciens* brukas med andra stavelsen kort. Nyerup (nr 909) trycker: »Qvam visus orbatum magis expedit esse strabatum», men anmärker, att *orbum* i B är bättre än *orbatum*, samt att »det rigtige er *strabus*». Emellertid hava BS den väsentligen riktiga läsarten. Ordspr:s plats mot slutet av bokstaven *Q* gör troligt, att det urspr. ej havt kvinligt rim (se I, inledningen), och fastän *strabutus* (hvarom komm. i B till D914 anmärker: »vocabulum fictum ab auctore») eller *strabatus* (i A) ej återfinnes i lexika, kan något av orden här ha brukats av värsens författare (jmf. med *strabus: strabatus* t. ex. *orbus: orbatus)*. Den urspr. läsarten torde alltså ha varit: »Quam visus orbum magis expedit esse strabutum (eller *strabatum)*». Det i A mötande *strabatum* har där framkallat rimordet *orbatum*, som insatts, ehuru även *orbum* bibehållits. En emendation av *strabutum (strabatum)* till *strabonum* vore lätt, men torde ej vara berättigad.

D585 = S512.

Meningen med den nordiska textens *ottosangh ær almosogangh* är ej rätt klar. I lat. motsvaras uttrycket av *Mane fit ede dei meritoria* (läs så i S) *musa diei*. Att *musa* »sång» (ej *missa)* är den riktiga läsarten, visar det nord. *ottosangh*. Molbech s. 289 noten förklarar denna ordspråkets början: »den, som gaaer i froprædiken (ottesang), giør det af sand fromhed». Till honom ansluter sig Mau (nr 4571), och även Söderwall synes vara av en något liknande åsikt, när han i sin ordbok, med citerande av blott detta ställe, översätter *almosoganger* med »gång som är lika förtjenstfull som en allmosa?» Denna förklaring synes mig ganska osäker, och någon egentlig bekräftelse på en dylik uppfattning lemnar ej komm. i B: »Musa .i. cantilena chori: aut symphonia organica: fit mane . . . sup. in æde . . . dei meritoria diei .s. subsequentis: hoc est qui mane religiose cantant merentur vt dies bona sequatur». Kalkar åter översätter vårt *almissegang* »gang der skaffer almisse», och han tänker sig väl därför *meritoria musa diei* böra tolkas: »en dagsång (ottesång), beräknad att därpå förtjena pängar».

Med *missa* menas högmässan; jmf. komm. i B: »Missa .i. officium diuinum quod fit ante meridie*m* a ieiunis: *et* in quo hostia mittitur deo patri Christus». *Prydha* är »pomp, stät»; jmf. det no. *pryda* »prydelse, forskjønnelse». I S bör *thæth* kanske rättas till *thæn*.

Slutet av andra latinska värsen bör, överensstämmande med Sa, läsas: »ioca vesper inania querit», och bästa läsarten i nord. texten är »Affthen sangh (läs i S *afftonsangh)* ær spot oc bang», hvarigenom man erhåller rim till *âffthen sangh*. Komm. i B lemnar till dess läsart följ. förklaring: »vesper . . . quærit inania .i. vacua a pompa *et* celebritate: aut inania: quia iam spectant quidam ad prostibula *et* cauponas».

D586 = S513, D620.

Grubb[2] s. 230 förklarar riktigt vårt ordspråk: »Man taar gärna thet wissa för thet owissa», och överensstämmande

anförda förklaring, utan ock därav, att Syv I,170 anför ordspråket under rubriken *Gunst. Naade*, samt därav att i Hegelunds Susanna s. 63 (Birket Smiths uppl.) ordspråket »Ynde oc god held er bedre end Guld» anföres såsom randanmärkning vid de berömmande ord, som en rådstjenare uttalar om Joachim och hans svärfar. Läsarten *hæl* är alltså det urspr., och då i S509 detta har utbytts mot *lykka*, beror det därpå, att i fsv. (i motsats till fd.) *hæl* ej betyder »gunst»; man har därför i detta urspr. da. ordspråk missuppfattat ordets betydelse och utbytt det mot *lykka*, som var synonymt med det fsv. *hæl*. Förmodligen har man i överensstämmelse härmed i *heel* S739 inlagt betydelsen »lycka».

D584 = S510, D914 = S809.

Komm. i B till D 584 förklarar ordspr.: »Sensus est malo deformem *et* integrum q*uam* debilem *et* speciosum habere visum», och för övrigt klandras där, att *cecuciens* brukas med andra stavelsen kort. Nyerup (nr 909) trycker: »Qvam visus orbatum magis expedit esse s̃trabatum», men anmärker, att *orbum* i B är bättre än *orbatum*, samt att »det rigtige er *strabus*». Emellertid hava BS den väsentligen riktiga läsarten. Ordspr:s plats mot slutet av bokstaven *Q* gör troligt, att det urspr. ej havt kvinligt rim (se I, inledningen), och fastän *strabutus* (hvarom komm. i B till D914 anmärker: »vocabulum fictum ab auctore») eller *strabatus* (i A) ej återfinnes i lexika, kan något av orden här ha brukats av värsens författare (jmf. med *strabus: strabatus* t. ex. *orbus: orbatus)*. Den urspr. läsarten torde alltså ha varit: »Quam visus orbum magis expedit esse strabutum (eller *strabatum)*». Det i A mötande *strabatum* har där framkallat rimordet *orbatum*, som insatts, ehuru även *orbum* bibehållits. En emendation av *s̃trabutum (strabatum)* till *strabonum* vore lätt, men torde ej vara berättigad.

D585 = S512.

Meningen med den nordiska textens *ottosangh ær almosogangh* är ej rätt klar. I lat. motsvaras uttrycket av *Mane fit ede dei meritoria* (läs så i S) *musa diei*. Att *musa* »sång» (ej *missa)* är den riktiga läsarten, visar det nord. *ottosangh*. Molbech s. 289 noten förklarar denna ordspråkets början: »den, som gaaer i froprædiken (ottesang), giør det af sand fromhed». Till honom ansluter sig Mau (nr 4571), och även Söderwall synes vara av en något liknande åsikt, när han i sin ordbok, med citerande av blott detta ställe, översätter *almosoganger* med »gång som är lika förtjenstfull som en allmosa?» Denna förklaring synes mig ganska osäker, och någon egentlig bekräftelse på en dylik uppfattning lemnar ej komm. i B: »Musa .i. cantilena chori: aut symphonia organica: fit mane . . . sup. in æde . . . dei meritoria diei .s. subsequentis: hoc est qui mane religiose cantant merentur vt dies bona sequatur». Kalkar åter översätter vårt *almissegang* »gang der skaffer almisse», och han tänker sig väl därför *meritoria musa diei* böra tolkas: »en dagsång (ottesång), beräknad att därpå förtjena pängar».

Med *missa* menas högmässan; jmf. komm. i B: »Missa .i. officium diuinum quod fit ante meridie*m* a ieiunis: *et* in quo hostia mittitur deo patri Christus». *Prydha* är »pomp, stät»; jmf. det no. *pryda* »prydelse, forskjønnelse». I S bör *thæth* kanske rättas till *thæn*.

Slutet av andra latinska värsen bör, överensstämmande med Sa, läsas: »ioca vesper inania querit», och bästa läsarten i nord. texten är »Affthen sangh (läs i S *afftonsangh)* ær spot oc bang», hvarigenom man erhåller rim till *affthen sangh*. Komm. i B lemnar till dess läsart följ. förklaring: »vesper . . . quærit inania .i. vacua a pompa *et* celebritate: aut inania: quia iam spectant quidam ad prostibula *et* cauponas».

D586 = S513, D620.

Grubb[2] s. 230 förklarar riktigt vårt ordspråk: »Man taar gärna thet wissa för thet owissa», och överensstämmande

härmed upptages det av Syv I,489 under rubriken *Vis. Uvis.* Härmed harmonierar huvudsakligen även den av Vid. selsk. ordb. givna tydningen av ordspråket: »det kommer an paa at have til de nærværende udgifter» (under *føder).* Om Nyerups notis (nr 585), att ordspråket brukats såsom ett avslagsformulär, är riktig, så har det havt en viss användningslatitud. Det finnes bland Erik Ordkrængs ordspråk (Rosenberg: Nordboernes aandsliv II,601 not 1). En gammal hand har i ett kgl. bibliotekets exemplar av a över *vero* i D586 skrivit *vere*, och Nyerup (nr 585) har i texten upptagit denna emendation. Emellertid giver även den i S513 meddelade senare värsen en tillfredsställande form för detta lat. ordspråk. Den bästa formen för lat. i D620 = S513 torde vara: »Me pater hoc anno pascas ego te reuoluto (eller: te que futuro)». *Dapinas* med kort penultima (trots det korrekta *dapīno)* kan jämföras med *dapĭnat* i D603.

D587 = S521.

Komm. i B förklarar: »Is qui fert . . . mihi datiu*um* .s. munus vt obsoniu*m* exile .i. modicu*m* vult me fore .i. diu futurum esse: viuu*m*: quia sobrietas est causa longę vitę: difficile aut*em* est magnis ferculis ab amicis oblatis eam tenere». Chr. Pedersen anser ordspr. alltså vilja säga: »den som ger mig måttligt (måttlig och ej för mycken föda), unnar mig ett långt liv», och denna uppfattning synes mig vara den riktiga. Vårt ordspråk återfinnes bland Proverbia rusticorum (i Haupts Zeitschrift XI,114 ff.) nr 24:

»Qui petit me done, si ueut ke ie uiue.
Viuere me cum uult, mihi munera paruula profert;
viuere me non uult aliquis, mihi cum nichil offert.»

Med liknande tillägg har det även förekommit i Danmark. H. Thomesen anför (enligt Mau nr 2850): »Hvo mig lidet giver, han mig liv and; hvo mig intet giver, han vorder ej, hvad heller jeg synker, eller jeg flyder».

Nyerups alternativa tolkning av vårt ordspr. (nr 586) är ej tilltalande. Han tänker sig nämligen, att det kunnat

innebära, »at en giver kun smaa foræringer, naar han haaber og ønsker, ofte at vise sig gavmild».

I isl. finna vi: »Hvör mèr lítiđ gefr, hann mèr lítiđ ann» (Guđm. Jónsson 163), och detta giver en enkel mening, men då så väl det franska ordspråket med sitt latin som alla inhemska medeltidsurkunder tyda på att läsarten *lifwit* är den ursprungliga, föreligger i isl. utan tvivel en senare förvanskning.

D588 = S514.

Läs i S514 *boni*. Det fsv. ordspr. har av misstag blivit insatt under lat. även till S898 (jmf. komm. till D1208). Jmf. »Godt taal fik aldrig ond ende, uden om høsten» (Syv II,260), dvs. då ogynnsam väderlek stundom hindrar lantmannen att få sin gröda bärgad. Jmf. D329.

D589 = S515.

Den riktiga läsarten i lat. är tydligen det i B mötande *portendit* (hvilken läsart även Nyerup nr 588 upptagit), och latinet betyder: »ett glatt sinne spår lyckliga öden». Svenskan och danskan stämma alldeles icke härmed, och en förvanskning torde föreligga, väsentligen likartad med den i D517 = S457. Isl. har *vitrask e-m* »aabenbare sig for en» (Fritzner), »to reveal oneself, to appear in a dream or vision» (Oxford-ordboken), passivum av *vitra* »varsle, sige til»; och norskan eger dessutom *vitr*, *vitring* båda i betydelsen »varsel» (Aasen). Jag antar, att i vårt ordspråk i st. f. *vithnas* urspr. stått *vithras* med samma betydelse som isl. *vitrask*. Härigenom får det fsv. ordspr. »æ vithras goth gladhv hiærta» nämligen samma betydelse som motsvarande latin: »för ett glatt hjärta uppenbarar sig alltid gott (goda förebud)». Förvanskningen kan ha uppstått så väl genom misskrivning som genom vårdslös muntlig tradition.

I B har ordet *goth* oriktigt utelemnats. Då man även annars i fd. finner *bevinde*, *vinde* i betydelsen »vittna»

(Kalkar), så utgör *windher* i D ej en blott i detta ordspråk mötande rådbråkning av *vidner*. Om skrivningen *vinde (bevinde)* »vittna» är någorlunda vanlig i fd., torde den visa en (dialektisk) övergång *dn* > *nn*.

Jmf. med vårt ordspråk isl. »glada hjartad gódu spáir» (Scheving II s. 14), »Gott boðar glatt hjarta» (Guðm. Jónsson 123), »Gott veit gladt hiarta» (Uppsala-fragm.). Se beträffande förklaringen av detta ordspr. Kock i Arkiv II,98 f.

D 590 = S 519.

Planther i A är fel för *plankher* (även Nyerup nr 589 har *Planker)*, och pl. *planker* har betytt »bålvärk, pallisader»; jmf. mnt. *planke* »planke, bohle; bes. pallisade»; pl. *de planken* »die hölzerne befestigung» samt det i Molbechs glossar anförda verbet *planke* »omgive, befæste med planker». Jmf. delvis Grubb[2] s. 498: »Macht bryter Bärg. i. e. Dhen mächtige vthrättar stoor ting. Item: Många händer giöra arbetet lätt».

D 591 = S 522.

Se komm. till D 188.

D 592 = S 523.

Läs i S: *kasta hund* ... Ordspråket vill säga: »naturen är omöjlig att utrota», och Chr. Pedersen misstar sig säkerligen, när han yttrar: »d*icitur* vt videt*ur* de Iudęo *et* gentili qui ficte accedit ad baptismum». Jmf. isl. »Hrynd þu hundj I Jordan, hundur er sem adur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Jmf. D 13, 111.

D 593 = S 524.

Se komm. till D 260.

D 594 = S 520.

SB innehålla det urspr. nordiska ordspråket »with skal til wanda» (med alliteration).

D595 = S525, D938 = S831.

Ordspr. vill på ett skämtsamt sätt ge till känna, huru föga en enka stundom frågar efter, att hon mister sin man, och riktigheten av denna uppfattning framgår särskilt av tillägget i S: »ær thæ sorgh wærræ som sidharst kombir». Så synes även Chr. Pedersen förstå ordspr. i komm. till D938, under det att han i komm. till D595 nämner, att ordspr. av vissa uppfattades på annat sätt: »dicit ... mulier vidua: q*uod* .i. q*ui*a mas ... meus obibat heri: acus mea debet iam quęri: vt suendo lucrer victum quem maritus lucrari solebat». Denna åsikt sammanhänger med läsarten *mas quod* obibat* ..., och med denna läsart bör den senare värsraden naturligtvis översättas: »emedan min man dog i går, bör jag redan taga till nålen». Men då detta ej harmonierar med föregående rad, som liksom nordiska texten säger, att den nya sorgen släcker den gamla, och framför allt icke med nordiska texten, som talar om att nålen tappas, så är denna läsart sämre än läsarten i AS *mas obiebat,* och detta ehuru, såsom Chr. Pedersen anmärker, *obibat* är den korrekta impf.-formen av *obire*. Liksom *ambire* hade impf. *ambiebam*, torde man nämligen i mlat. till *obire* ha kunnat bilda impf. *obiebam*, och med läsarten *obiebat* får man full överensstämmelse mellan latinet och de nord. texterna.

Komm. i B till D938 förklarar *it* med *augetur* och påminner om, att penultima i *mulieri* rätteligen är kort (jmf. D602). Jmf. isl. »Opt slökkur ein sorg aðra» (Guðm. Jónsson 264).

D596 = S526.

Nyerup (nr 595) bibehåller läsarten *nimis* (i A) och översätter med någon tvekan lat.: »Det sørgelige og ubehagelige maa I flye *(moesta timenda)*; men I maa vide, at

---

* Så böra orden läsas, ej *masqve*, såsom Nyerup (nr 594) gör.

hvad der ikke er altfor herligt *(non nimis ampla)* just er godt nok *(satis bona)*», och till denna mening ansluta sig Molbech (nr 1260) och Mau (nr 7134). — Måhända är läsarten *nimis* (AS) den bästa.

Med sin läsart *minus* söker åter Chr. Pedersen giva följande tolkning åt lat.: »Quia fortuna nulli est perpetuo bona: solent sapientes rogare deu*m*: vt pro magnis bonis modica repona*n*t mala. hoc est quod sciatis .s. vos omnes ho*min*es: mœsta . . . time*n*da sup. esse satis: *et* sup. bona ampla .i. inge*n*tia no*n* minus esse time*n*da: q*ui*a ea solent seq*ui* inge*n*tia mala». Han tänker alltså på den vanliga föreställningen, att på allt för stor lycka måste följa stor olycka.

D 597 = S 530.

Mlat. *acephalus* (ἀκέφαλος) »huvudlös» har rätteligen, såsom komm. i B anmärker, första stavelsen kort. Då metern här fordrar, att den skall vara lång, och då ordet stundom skrives med *cc*, kan här urspr. ha stått *accephala*. *Militat* (D) är bästa läsarten.

Jmf. med vårt ordspråk Saxo 264, 2 (i Holders upplaga): »Deinde sequestra pace fedus cum hostibus ferit [Ringo], frustra pugnam absque duce protrahi monitis» hvilka sista ord i Vedels övers. (s. CLXIX) återgivas: »effterdi det siúntis forgeffuis at stride imod en Høffuetløs Hær».

D 598 = S 531.

Se komm. till D 344.

D 599 = S 532.

Komm. i B upplyser: »dicitur ironice quando senes puerilia tentant», och Syv I,34 upptar: »Det er sæd at børn giør børne gierning, (sommetids til de ere 24. aar)», under det att Nyerup (nr 598) menar, att ordspråket helt enkelt blott vill säga, att barn uppföra sig såsom barn (han jämför det med den under hans barndom brukliga värsen: »Sunt

pueri pueri, pueri puerilia tractant»). Man synes mig emellertid ej hava anledning betvivla riktigheten av Chr. Pedersens uppgift, och så mycket mindre, som den delvis bekräftas av Syv, men detta hindrar ej, att ordspr. måhända även brukats om värkliga barn.

D600 = S533.

Både *qui* och *que* (ej *quia)* äro möjliga läsarter; för *que* talar S med *hon* (ej *han).* Grubb² s. 101 upptar: »Den är Moder som maten gier. i. e. Den hålles för Herre, som födan skaffar», och denna tanke torde ordspr. alltså urspr. ha uttryckt. Nyerup (nr 599) anser, att med läsarten *qui* ordspr. skulle innebära: »Hvo der mætter den hungrige har et moderligt hjerte».

D601 = S534.

Komm. i B missförstår ordspr., när det heter: »Docet plures paruos esse fortiores vno magno», hvilket missförstånd väl delvis sammanhänger därmed, att B har läsarten *sunt* i st. f. det riktigare *sint.* Ordspr. uttalar den alldeles motsatta tanken: »det skall minsann vara många möss, som skola kunna binda en katt (dvs. så många, att de aldrig bli så många)». Den bästa formen för det nord. ordspr. är »The sculle wære manghe møss een kat sculle bijndhe» (jmf. B och A). Reuterdahl har i S läst eller medvetet ändrat *en kat* till *ey kat*, hvilket giver bättre mening än *en kat.* Läs i S *murilegum.*

Jmf. isl. »Það þarf marga mús, köttin að binda» (Guðm. Jónsson 386). Förvanskningen *bijdhe* (A) i st. f. *bijndhe* (jmf. *nexuri)* återfinnes hos Skaaning A 8 s. 1, hos Syv I,297 och (jmf. Mau nr 6652) även annars i nyda.

D602 = S535.

Mau nr 6651 anser detta da. ordspr. syfta på den »selvraadige». Snarare talar det väl om den hersklystne, tyranniske. Detta bekräftas dels av Den danske Riimkrønike 4505—8:

»I ær muss, alt som hwn maa,
i fattig kones posæ;
Men kommer katten oc driffuer henne fraa,
hwn tørf ther lidheth aff rose»,

dels av det isl. ordspr. »mús er heimarík í fátækrar konu búri» (Scheving I s. 38; *heimaríkr* »tyrannical at home»). Den i S meddelade formen av det nord. ordspr. (med tillagt *koma)* är ursprunglig. Emellertid synes den visa, att skrivaren av S missuppfattat en äldre text »Ee ær mwss som maa i . . .», såsom »alltid är det för musen (att komma) i fattig kvinnas säck, som det kan (dvs. dåligt, emedan den fattiga kvinnan har föga i sin säck)»; jmf. med *som maa* dels det isl. *en þá verþr eptir þat sem má* »leave the rest to luck» (Oxford-ordboken), dels det nysv. *det är som det kan* »det är ganska dåligt».

Fd. betyder säkerligen »alltid är (huserar) musen, såsom hon förmår, i fattig kvinnas påse». Latinet motsvarar icke noga det fornd. ordspråket. — I S bör läsas *quit.*

D 603 = S 536.

Ordspråkets form i D torde vara den ursprungligare, och det är liktydigt med det da. »Hvo der giemmer til natten, giemmer til katten», som i Vid. selsk. ordb. riktigt förklaras: »paa haanden er bedst; hvad man ikke faaer strax, faaer man maaskee aldrig».

D 604 = S 537.

Det i A mötande *dræwæ* kan vara att likställa med det i fsv. stundom använda *drægha*, sidoform till *dragha*, dvs. att det kan ha fått *æ* från den omljudda sing. pres., men *dræwæ* kan ock lätt vara och är väl snarast tryckfel för *drawæ*. — Ordspråket vill nog uttala tanken: »många äro de som herska, och den som beherskas, får därför slita ont», och komm. i B är föga upplysande, när det där heter: »Multi .s. populi liberi fere*nt* .i. portabu*nt* lora .i. vincula

seruitutis spo*n*te acceptę». *Tenent* (S) giver korrekt mening; med det påfallande *ferent* (D) åter erhålles kvinligt rim.

D605 = S538.

Komm. i B förklarar latinet: »non omnia venduntur de quibus licitato [tryckfel för *licitatio]* est .i. pretij inquisitio *et* taxatio». Överensstämmande härmed översätter Nyerup (nr 604) latinet: »man kjøber ikke alt, hvad man byder, (eller faler) paa», och denna mening har enl. Mau (nr 4729) det da. ordspr. Detta är möjligt, men ordspr. kan väl ock helt enkelt säga: »i krämarens bod finnas många varor». Jmf. Syv I,227: »Mange ere vurdninger i kremmerens sæk. (megen kram i kremmer-sæk)».

D606 = S539.

Det i S tillskrivna *materies* (jmf. textens *materas)* är kanske en bättre läsart än *maneries* (mlat. *maneries* »wijse», Diefenbach: Gloss.), och i latinet (A) bör för övrigt tydligen läsas *prebet.* Dess betydelse harmonierar med det fd. »Manghe ære konsthens weijæ» (A) och tämligen också med den i B mötande läsarten *vissdomss veye.* Däremot avviker alldeles det fsv. »Mange æru manz vægha». Då man icke förstår, hvarför här skulle talas om »mannens vägar», och då man genom en obetydlig ändring får full överensstämmelse med latinet och danskan, tvekar jag ej att här företaga en emendation. Isl. har *mennt* f. »art, skill, accomplishment», och även i Gislasons Dönsk Orđabók översättes *konst* med *mennt.* Vid tiden för vår fsv. handskrifts nedskrivande kunde feminina substantiv i gen. få ändelsen *-s*, och med ändring av *manz* till *mænz* kommer det fsv. ordspråket att betyda alldeles detsamma som det fd.: »många äro konstens vägar». Alliterationen visar, att »mange æru mænz (mæntar) vægha» varit ordspråkets urspr. form.

D 607 = S 540.

Lat. förklaras av komm. i B sålunda: »Si frueris: id est voles frui libertate .i. carere molestia *et* seruitute: ades id est adsis pueris mitis . . . quia quando parentes vident seruos benignos erga filiosfamilias: benignius tracta*n*t eos». Nyerup (nr 606) översätter den da. texten i A: »Tapper og modig er den fri mands færd; eller, han gaaer dristig frem». Till Nyerup ansluter sig huvudsakligen Molbech (nr 963, 4323) och fullständigt Mau (nr 2525). Syvs förklaring (företalet B 5 s. 2) av »Fri er frels fremgang» må anföras, ehuru den ej synes upplysande. Han tillägger efter ordspr.: »Fri er aarsag, at træl kommer vel frem, naar hand skikker sig derefter». I isl. finner man »Frí er frjáls framgángr» (Guđm. Jónsson 113), »Frij er friálsum fram*m*gángur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), (väsentligen) överensstämmande med »Fri er frelss framgong» (B). — Emot Nyerups tolkning talar, att man ej får överensstämmelse mellan lat. och fd. Detta uppnås däremot, om man i lat. läser *ades* (D) (och fattar det som indikativ) samt *foueris* (S). Härmed harmonierar fd. i A, om *frommer* översättes med »from» (jmf. *mitis)*; *frommer* har senare förändrats dels till *fro* (S), dels till *fri*.

D 608 = S 541.

Nyerup (nr 607) föreslår att ändra *cum iocundis sere vera* till *cum iocis sere severa*, men jag finner ej denna emendation vara befogad. Värsen blir nämligen därigenom mindre korrekt än förut *, eftersom *sere* oriktigt komme att använda rotstavelsen lång i st. f. kort, och det i våra urkunder stående latinet giver väsentligen samma mening som den av Nyerup föreslagna läsningen. Ur komm. i B må följande förklaring anföras: »Resera .i. manifesta *et* pande: phas .i. quod iustum *et* licitum est: mixtim .i. cum

---

* I båda fallen användes den efter *cum* följande stavelsen lång, ehuru både i *iocundus* och i *iocus* rotstavelsen är kort.

temperamento». Fsv. *falla* här »passa»; andra exempel på denna betydelse i Söderwalls ordbok (betydelsen nr 16). Den riktiga läsarten är, såsom latinet visar, *bæsth* (eller *væl;* ej *ilde);* emellertid möta även i isl. båda läsarterna: »alvara og gaman eiga betst (illa) saman» (Scheving I s. 9). Jmf. D 503.

D 609 = S 542.

Jmf. isl. »Illt er ad fá wagna nær aller aka» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och Rhodins »När alla wilja rida, är ej godt få låna sadel» (s. 103).

D 610 = S 543.

Se komm. till D 569.

D 611 = S 544.

Nyerup anmärker (nr 610) riktigt, att man kan kalla *kølffwelhugh* för en »gåva», emedan man talar om »at *give* en hug, et ørefigen» etc. Komm. i B förklarar *cano* med »laudo», *profano* med »damno *et* tanq*uam* profana . . . refugio», *flagra* med »verbera».

D 612 = S 545.

I Reuterdahls glossar översättes utan skäl *loffs visa* med »kärleksvisa». Rydqvists tolkning »lofqväde» (bandet VI; så ock i Söderwalls ordbok: »lofqväde, visa som innehåller smicker?»; jmf. *lofs röst* »röst som lofvar eller prisar, lof, pris») är kanske antaglig. En emendation till *luffs visa* (jmf. nysv. *luv[er]* »skälm») är väl knappt tillåtlig. Syv anför vårt ordspråk dels under formen *Falsk vise* . . . (I,98), dels under formen *Folsk vise* . . . (I,283, 373).

D 614 = S 547.

Syv I,65 anför: »Hvo kand gjøre forbud for døden? (hand lader sig ikke kyvse)». Denna uppfattning, att döden

ej låter skrämma sig, harmonierar väl med lat. till vårt ordspr., och i väsentlig överensstämmelse härmed översätter Molbechs glossar *forbud* i detta ordspr. med »befaling hvormed noget forbydes». Denna förklaring av den fd. texten synes vara riktig. En delvis liknande uppfattning av det fsv. ordspr. hade Reuterdahl, då han (utan motivering) i glossaret översätter *forbyrdh* med »det som bäres före; det hvarmed något afvärjes». Den senare översättningen av *forbyrdh* giver god mening och harmonierar väl med lat. och fd., men det är tvivelaktigt, om ordet kunnat hava en dylik betydelse. För att kunna översätta *forbyrdh* med »det hvarmed något avvärjes» måste man väl antaga, att det står för **forbyrghdh* (med *gh* utträngt mellan två konsonanter liksom t. ex. i Smålandslagens *moþ[gh]na hæfþ;* se Rydqvist VI), och sammanställa **forbyrghdh* dels med fsv. subst. *byrghþ* »bärgning på åker» i *anbyrghþ*, *byrghþa manaþer* etc., dels med isl. *byrgia* »tillukke; indelukke, udelukke», *byrgia úti váþa* »to prevent mishap» etc. Då emellertid hittills intet *fyrirbyrgia* eller dyl. påvisats, anser jag denna tolkning för oviss. Den i Söderwalls ordbok med tvekan givna översättningen av *forbyrdh* är även osäker, och ordspråkets överensstämmelse med latinet och fd. blir därigenom något mindre. Han sammanställer nämligen ordet med isl. *fyrirburþr* »vision» och översätter det »förebud, varsel?» I det fd. ordspråket skulle *forbudh* kunna ha denna betydelse, liksom stundom annars i da. och i överensstämmelse med sv. *förebud*, nyno. *forbud*, men på grund av det ovan, särskilt från Syv, anförda synes mig denna översättning av det fd. ordet här vara mindre sannolik. — Det fsv. ordspråkets sista ord skrives av Reuterdahl i glossaret *aatstrid* och översättes »anfall», och hans översättning följa Rydqvist och (med tvekan) Söderwall. Emellertid är denna tolkning oviss. *Y* brukas endast sällan i denna hskr. i st. f. långt *i*, och *atstridh* skulle väl egentligen betyda »motstrid», hvilket ej rätt passar i sammanhanget. Härtill kommer, att Oxford-ordboken

ej upptar frasen *stríþa at.* Jag kan dock ej tyda ordet på något mig tillfredsställande sätt. — Jmf. D675, 1006.

D615.

Grubb[2] s. 400 upptar: »Intet, är gott i Ögat, men ondt i Magen. i. e. ... Ögat thol intet mycket: Men Bwken wil intet borga» och Syv I,217: »Intet er godt i øje, men ondt i bug og pung». Komm. i B säger uttryckligen: »Danice dicit*ur* nihil bonu*m* est in oculo: malu*m* in stomacho» och förklarar *acum* med »acume*n* seu acutie*m*».

Första delen av det nord. ordspr. har säkerligen, såsom Grubb antyder, velat säga, att det är bäst för ögat, när det slipper att få något in i sig. Emellertid uppfattas det holl. »Niet is voor de oogen goed; maar quaad voor de tanden» av Tuinman I,71 (tryckt 1726) på annat sätt: »Dit is dubbelzinnig. Daar is een kruid dat *Niet* heet, en heilzaam voor 't gezicht geacht word. Als ook *niet* voor de oogen is, dan is 't gezigt onbelemmert. Doch die *niet* tot maalstof voor de tanden in den mond heeft, is wel buiten gevaar, dat hem dit in de *verkeerde keel* zal schieten, en doen stikken; maar dat vult de maag niet. *Niet* in de beurs te hebben, is ook een groot verdriet».

D616 = S549.

Nyerup (nr 615) vill i D emendera *køb* till *løb* (även har av en gammal hand i ett kgl. bibliotekets exemplar av a skrivits: »køb pro løb»), och han anser *init* vara en bättre läsart än *emit.* Emellertid kan den av AB meddelade formen av det nord. ordspr. med läsarten *køb* bibehållas. Den bestyrkes nämligen av det isl. »sá fær naumt kaup, sem neydist til ad hlaupa» (Scheving II s. 29; Guđm. Jónsson 284; jmf. ock isl. »sá fær opt naumt kaup, sem nóg hefur hlaup», Scheving anf. st.), och *køb (kaup)* torde här böra översättas »stipulation, agreement», en betydelse, som (se Oxford-ordboken) isl. *kaup* även annars har. Det synes

mig ovisst, huruvida *init* (B) är en ursprungligare läsart än *emit* (AS), eftersom det senare kan utgöra en slavisk översättning av *køb*. Komm. i B förklarar lat. sålunda: »Is que*m* mina .i. minatio (caret t*amen* singulari) trux ... terret: init .i. incipit cursum molis .i. cum mole *et* sarcina magna sursum .i. in altu*m* licet sit laboriosum».

D617 = S528.

S innehåller här den ursprungliga, den med latinet närmast överensstämmande texten. Detta betyder nämligen: »en vara av ringa värde söker att förbättras genom tillägg», och det fsv. »æ følghir agærdh wando [läs så] køpe» bör översättas: »alltid följer pågift med dåligt köp», dvs. att man får något på köpet (jmf. Reuterdahls glossar, hvilken dock delvis synes missförstå *agærdh*, och Söderwalls ordbok). Riktigheten av denna översättning bekräftas av Syv I,227, som förklarar »End bedes til overs af unge kjøbmænd» med »Mand vil have tilgivt». Det fd. ordspr. i A synes ha förenats med detta lat. till följe av en viss yttre likhet med det urspr. nord. ordspr.

Chr. Pedersen och Nyerup (nr 616) ha missförstått vårt ordspråk. I komm. i B heter det nämligen om lat.: »Dicit*ur* iis qui in modica merce negociari incipiunt: quia cura *et* sollicitudine crescere solet», och Nyerup förmodar, att latinet och det i B mötande ordspråket uttrycka den meningen, att »man skal undskylde unge kjøbmænd om de altfor overdrevent anprise deres varer».

D618 = S529.

Se komm. till D259.

D619.

Mlat. *solari* »eynig seyn» (Diefenbach: Gloss.).

D620 = S513.

Se komm. till D586.

D621.

Jmf. »Mange hænder gjøre ra gjerning, og mange munde tomme fad» (Syv I,156) samt med lat. till vårt ordspr. följande i Versus ex Cod. MS. Lansd. 762. (edit. in: Reliquiæ Antiquæ. I,289): »Multorum manibus aliniatur opus» (så, enligt Suringar: Erasmus s. 220). *Alleuiatur* (D) är den riktiga läsarten.

D622 = S548.

Se komm. till D402.

D623 = S505, D841 = S740.

Läs i det förra ordspr. *tramite*. Nyerup (nr 622) ändrar här *grandis* till *gravis*, men emendationen är obefogad, eftersom metern härigenom blir inkorrekt (*gravis* har kort penultima), och *grandis* ger väsentligen samma mening som *gravis*.

D624 = S516.

Ordspr. belyses av komm. i B: »Formella . . . mauult peripsima id e*st* corticem exteriorem qui non comeditur: radi .i. radendo purgari: q*uam* cædi . . . quia abscindendo etiam quod bonum est minuitur: radendo solu*m* quod peripsema». *Skræde* »tage skorpen af» (Vid. selsk. ordb.). I S synes, överensstämmande med D, böra läsas *skrædhan* (med *-n = hann*). Möjligen är det i Sw. Ordsedher (A 3 s. 2) anförda »Bättre semmer skäre osten, än skårpan» en rådbråkning av vårt ordspråk (jmf. med *semmer* fsv. *söma* »anstå»). Jmf. om *peripsima* komm. till D571.

D625 = S517.

Det fsv. ordspråket, där *ondh hustru* står såsom motsats till *bondin*, synes vilja säga, att den elaka hustrun själv äter det bästa (gulan), under det att hon låter sin

man få det sämre (hvitan) (läs i S *æggit* och *meca)*; jmf. »Elak hustru, som sjelf äter gulan af ägget och ger mannen hvitan» (L—n: Ordspråk s. 50). Guđm. Jónsson 148 har ordspr. under den i D meddelade formen.

Emellertid vill komm. i B inlägga en annan mening i ordspr.: »Masculus vir pręsertim luxoriosus: sapit id est deglutit: albumen .i. albu*m* oui: mœcha .i. mulier luxuriosa *et* delicata: sapit .i. degustat: vitellu*m* .i. rubrum oui. Causam dicant ipsi: honesta e*ni*m non est». Chr. Pedersen synes tänka på älskogsmedel.

D 626 = S 518.

Det fsv. »litin hæst ær i vadhi mæst» med *vadhi* (av *vadh* »vadställe»), motsvarande lat. *vadis*, meddelar ordspråkets urspr. form, och det betyder »liten häst är mäst i (dvs. kommer mäst i, sjunker djupast i) vadet». Denna översättning bekräftas av Skaaning, som (C 7 s. 1) till »Liden Hest er mest i Vandet» gör följande tillägg: »Fordi Beenene ere stackede, derfore er hand og dybest i Vandet med Kroppen». För övrigt har ordspråket innehållit ett slags ordlek genom ordet *mäst.* Då *mæster* även betyder »störst», föreföll det, som om »litin hæst ær i vadhi mæst» skulle innebära det oväntade påståendet, att en liten häst vid något tillfälle vore störst. Ungefär sålunda synes den som författat latinet, ha uppfattat (eller missuppfattat) det nordiska ordspr. Latinet betyder nämligen: »en häst (egentl. 'den hornfotade'), som är mindre på åkrarna, är större, när han går genom vadställena». Chr. Pedersen har ej insett detta och giver därför i komm. en otillfredsställande förklaring av latinet: »cornipes ... qui est minor id est minus vtilis aruis .s. arandis: est maior eundo vadis .i. per vada». På isl. har man »lítill hestur er í vatni mestur», som av Scheving I s. 34 riktigt förklaras: »þad mesta af honum er nidri í vatninu». I Sw. Ordsedher B 4 s. 2 har ordspr. rådbräkats: »Lithen hest är wånda mest». Jmf. beträffande detta ordspr. Mau nr 3631, Kock i Arkiv II, 107.

D627 = S511.

Se komm. till D213.

D628.

Mlat. *crepare*, *crepere* »zerbrechen, bresten» (Diefenbach: Gloss.). Såsom nord. texten visar, bör ordet här så översättas, och Chr. Pedersen missförstår *crepet*, när han fattar det liktydigt med *crepitet*, *crepitum faciat*. I fall *crepere* böjts efter tredje konjugationen, kan *crepit* (A) »brister» vara den riktiga läsarten; men även *crepet* (B) kan vara en korrekt läsart. Skaaning C 8 s. 2 giver denna riktiga förklaring av ordspråket: »Derfore far som du est fiedret, og giør icke over din Formue». Jmf. ock hos Grubb² s. 322: »När Meesshatten wil wärpa så stoort som Traanan, så remnar han baak», hvilket han tillämpar på »ringa standzpersoner, som mycket wele brytas, och vthi dheras Stat rätta sigh effter stora Herrars wäsende».

D629.

Ehuru ordspr. saknas i S, har det dock använts i Sverge. Grubb² s. 112 har nämligen: »Den mycket snackar, han mycket liuger». Jmf. ock »Hvo meget taler, maa meget vide eller lyve» (Syv II,263).

D630 = S527.

Syv I,447 anför såsom parallel till »Slip hunden i smørtruet, hand springer strax i med baade fødder» ordspr. »Slipper den onde i kirken, saa vil hand strax paa alteret». Jmf. D292, 1050.

D631.

Detta ordspråk, som saknas i BS, har överhoppats av Nyerup. Danskan syftar väl på ackordering: »förr utjämnas bärg och dalar än köp och försäljning». Jmf. Vid.

selsk. ordb. *ligner* »jævner, giør at noget bliver lige paa alle sider, eller for alle. Kammeret lignede skatten paa hele landet. At ligne indtægt og udgivt ɔ: giøre at det gaaer lige op». Är *fora* det av Du Cange upptagna *for*, *fora* »tributum quod ex iis, qui jus habent utendi *foresta*, *Foragiers* nuncupatis, exigitur», eller bör man läsa *sint fora* (mlat. *forum* även »le Prix du marché» Du Cange)?

D632 = S550.

Skijbæt i A är, såsom BS visa, en förvanskning av *skijb at*. Komm. i B anmärker riktigt, att i st. f. *nec prębet* hade det rätteligen bort heta *nec prębens*. I det andra lat. ordspr. i S möter man en konstruktion, likartad med *nec prębet*.

Enligt Ley nr 224 skall *give skib* betyda »støde det fra land», hvilket skulle åt det nord. ordspr. giva tillfredsställande mening. Men då denna betydelse torde tarva bevis, bör man åtminstone tillsvidare översätta *give skib* med »bortgiva skepp» och anse ordspr. uttrycka den tanken, att den som ger bort så mycket, att han själv lider nöd, är en dåre. Även komm. i B förklarar: »q*ui*libet debet esse proxim*us* sibi». Jmf. D684.

D633 = S552.

Läs i S *bene distat* och i D *eij wel fra*. Komm. i B anser ordspr. syfta på kyrkans tjenare: »Nactus . . . pacta .i. stipendia . . . dei .i. quę deus pepigit sibi seruientibus in templis: vt sunt q*ue* beneficia alij voca*nt*: alij præbendas . . . vix . . . distat .i. diuisim *et* separatim stat ei . . . quia deberet esse p*re*sens nisi legitima*m* haberet absentiæ causam». Jmf. isl. »Sá fèlag gjörir viđ guđ, gakk frá honum ei (geingr ei frá honum»; Guđm. Jónsson 283).

D634 = S551.

Texten i A är förkortad. Den riktiga läsarten i lat. är: »Nudipes ibis eques? te dignis, cum potes, eques». Komm.

i B förklarar *ibis* med »incedes equo» och *æques* med »ex æquo socies te dignis id est æqualibus». *Spara* i S motsvarar *tage spaare po. ben* i D. Texten i S är förvanskad och kan bringas till överensstämmelse med D genom att emendera *spara* till *sporas* (»taga på sig sporrar»; *spora* i så fall »taga på sporrar»; jmf. mht. *spornen* »mit sporen versehen»), eller genom att läsa *taka spora a ben* (jmf. de danska texterna i A och i B).

Läs i B *fonge*, i S *te*.

Mau (som nr 5251 trycker: »spænde sporer paa bare bén») menar, att den i B mötande formen av vårt ordspr. skulle innebära, att kärringen lär sin son »at løbe, for at varme sig». Men detta torde ej vara fallet. Fastmer är det skämtsamt och bör sidoställas med D1123. I detta lär kärringen sin son att taga kläder på för att skydda sig mot värme; i vårt här diskuterade ordspråk lär hon honom att skydda sig mot köld genom att taga på sporrar — båda medlen äro lika orimliga.

Syv (företalet B 3 s. 2) nämner, att ordspråket ej längre brukades på hans tid.

D635 = S570.

Se komm. till D505.

D636 = S553.

Ordspråkets form i D synes vara ursprungligare än i S. Jmf. hos Grubb[2] s. 734: »Smeden haar dherföre tänger, at han icke skal bränna sina händer. i. e. Herrar ha dherföre tiähnare, at dhe icke behöfwa alt giöra sielfwa». Med denna förklaring harmonierar väsentligen Maus uppgift (nr 1008), att ordspr. brukas särskilt om dem, som använda andra såsom redskap för att själva undgå fara. Det tillhör Erik ordkrängs hos Saxo anförda ordspråk (Rosenberg: Nordboernes aandsliv II,601). Jmf. ock isl. »Smiðrinn tekr því teingr, hann tímir ekki að brenna leingr» (Guðm. Jónsson 319).

D637 = S555.

Grauer . . . semeso är den korrektaste läsarten. Jmf. »Beter half broot dan gheen. = Non panis nullus sed dimidius valet ullus» (Proverbia communia s. 9 nr 117).

D638 = S556.

Nyerup (nr 636) säger sig ej förstå latinets senare del. Men lat. torde böra översättas: »på det att jag icke skall ätas av hunden, må jag förr taga honom såsom byte i stället för en måltid». (Mlat. *velter* »wint»; Diefenbach: Gloss.; läs i S *veltris). Predar* (i AS) står i st. f. *preder* (så i B; pres. konj. av *prædari)*, liksom stundom annars i denna ordspråkssamling *ar* i latinska ord skrives i st. f. *er* (jmf. *grauar* i S555). Komm. i B förklarar i överensstämmelse härmed *preder* riktigt med »vt prędam capiam». Det är väl ej troligt, att uttrycket »at ædes af en hund» skulle, såsom Nyerup misstänker, »være sagt om en der satte sin formue overstyr ved at holde for mange kobbel hunde». Snarare vill väl ordspr. säga, att man i nödfall griper till utomordentliga medel, så att om man sättes i valet att slukas av en hund eller själv sluka honom, man för att rädda livet försöker detta senare.

D639 = S557.

Mlat. *seruimen* »tjänst» (Diefenbach: Gloss.). — Läs i S *hærrom.* Jmf. Matth. 6, 24.

D640 = S569.

Att hava beckiga händer betecknade fordom att vara tjuvaktig; uttrycket beror därpå, att liksom saker hänga fast vid beckiga händer, så hänga de även fast (följa med) tjuvaktiga händer. Jmf. »Hans hænder ere begede. Hvad hand rörer det henger alt ved» (Syv I,463 under rubriken

Tyv. Tyveri; jmf. ock Grubb[2] s. 307). Ordspr. har riktigt förklarats redan av Nyerup (nr 638), men missförstås av Chr. Pedersen, som i komm. i B tänker på beckets obehagliga lukt. — Läs i S *vnguine*.

D641 = S578.

Se komm. till D660.

D642 = S614.

Se komm. till D689.

D643 = S558.

D synes (enligt latinets vittnesbörd) ha den urspr. formen för det nordiska ordspråket.

D644 = S559.

Fastän verbet *liuet* mycket väl överensstämmer med *calumnia* (läs i A *calumpnia)* i dess klassiska betydelse, synes man böra här översätta *calumnia* på annat sätt för att få överensstämmelse mellan latinet och de nordiska texterna. Mlat. *calumnia* betyder »adversitas, infortunium» (Du Cange), och härmed överensstämma *sorgh* (A) och *angest* (B) i danska texterna. Ordspråket säger således, att ingen lever länge, utan att han får erfara sorg. Även det fsv. ordspråket harmonierar härmed. Det första *bidha* har väl uppfattats såsom »finnas kvar, leva (kvar)», men fd. i A och i B gör troligt, att det första *bidha* i S är skrivfel för *liva*, hvilket även Söderwalls ordbok under *bidha* antar. Reuterdahl (glossaret) översätter *ymst* med »omvexling, förändring» och fattar det som egentligen utgörande part. av *ymsa*, under det att Rydqvist II,530 och Rietz' ordbok s. 835 översätta *ymst* i vårt ordspråk med »emellanåt». Denna senare översättning passar emellertid icke i sammanhanget, och något subst. *ymst* har annars icke påvisats. Fastmer är *ymst* ack. sg. neutr. av adj. *ymis*, pl. *ymsir*.

Det även annars stundom mötande *ymst* (i st. f. *ymist)* utgör en nybildning efter de kontraherade formerna *ymsir* etc.; efter analogien *storir : stort* bildades *ymsir : ymst. Ymst bidha* betyder »lida åtskilligt»; hos Söderwall anföres detta och andra exempel på *bidha* i betydelsen »nödgas finna sig i, lida».

Grubb² s. 293 anför: »Han wil länge lefwa, som ingen Sorg wil haa. i. e. . . . Dhen som . . . kan slå Sorg vhr Sinnet, han winner offta dheraff längre Lijffztijdh», hvilket mycket påminner om vårt ordspråks form i D, ehuru betydelsen är en annan.

D645 = S561.

Jmf. »engi þarf at hræþask hót» (Málsháttakvæþi 16), »Hoot dräper ingen. i. e. Dhen som döör aff hoot, skal man bööta igen medh Morgonkrydder» (Grubb² s. 331), »Ingen døer af trusel. Hødsel slar ingen ihjel» (Syv I,455) samt i viss mån det i fsv. lagspråket vanliga »þer ær hött mæþ litlu böt» (UL. Kg. 5 pr.), »þa ær ok höttær mæþ ængu böttær» (ÖGL. Eþs. 3, 1), »þa er sköt höter meþ litlo böter» (VGL. II Add. 7, 13) och på liknande sätt även i SML., VML., MELL., MESL. (jmf. Schlyters glossarer och Juridiska afhandlingar I,81 noten).

D646 = S566.

Läs i A *spernat.* Komm. i B anför såsom paralleler dels »Calles antiquos serues: veteres *et* amicos», dels »Sępe viatore*m* noua non vetus orbita fallit. Et socius *n*o*n* vetus immo nouus». Latinet återfinnes under formen »Nemo uiam ueterem uel amici spernat amorem» i hskr. 1966 på germanska museet i Nürnberg från 900—1000-talet; i hskr. cod. philol. 413 på hov-biblioteket i Wien från 1000- eller 1100-talet och i en Züricher-hskr. i Wasserkirche C $^{58}/_{275}$ från 1100-talet (Müllenhoff und Scherer Denkmäler² s. 48 nr 114). Jmf. hos Syv I,475:

»Gamle venner, gamle veje
Aldrig nogen svige pleje.»

D647 = S560.

Betydelsen av *skam* i detta ordspråk framgår till fullo av *probra* och *probrosus* i lat., hvilket senare ord av komm. i B förklaras med »ignominiosus» (»von menschen beschimpft»). I huvudsaklig överensstämmelse härmed uppföres ordspr. av Syv I,406 under rubriken *Spot. Forhaanelse*, men man har möjligen på hans tid i detta ordspråk kunnat uppfatta *skam* även såsom »blygsamhet», eftersom han (I,46) under *Bluferdighed* anför: »Dend faar aldrig skam, der sig selv ej giør skam».

D648 = S563.

Jmf. isl. »Sá grèt ei fyrir gull, sem ei átti» (Guđm. Jónsson 285), »Dend græd aldrig for guld, som aldrig guld aate» (Syv I,105). Komm. i B förklarar *ex re chrysea* med »ob rem aurea*m* amissam aut ablatam» och klandrar, att *chrysea* här brukas med antepenultima kort.

D650 = S564.

Man bör i lat. (A) läsa *viuat*. Det fsv. ordspr. vill väl säga, att skalken (den ohederlige) föreställer sig, att man omöjligen kan livnära sig utan att begå skurkstreck (jmf. D403), under det att Nyerup (nr 646) och Mau (nr 8724) mena, att det fd. ordspr. (»Een ont man scal eij widhe hwarlædz . . .») uttalar tanken, att den godes avundsman ej bör få kännedom om hans utvägar till förvärv, på det att han ej må få tillfälle att göra honom (den gode) skada i hans näring. Den i lat. mötande konjunktiven *nesciat* ävensom *infestus* talar ock snarast för, att D innehåller ordspråkets urspr. form, och att det havt den av Nyerup och Mau angivna meningen. Komm. i B giver följande föga upplysande förklaring: »Quia qui male acquirit inhoneste absumere solet». Jmf. D665, 701.

D651 = S565.

Det nordiska ordspr. i B överensstämmer närmast med latinet, där *omne nimis cupitum* motsvarar *offueruettighed* (i A *offwerwætths tingh).* Nyerup (nr 647) sammanställer ordspråket med det moderna: »Elsk mig lidt og elsk mig længe! Elsker du mig for hedt, faaer det en skiden ende».

I S har insatts ett ordspr., som urspr. ej hört tillsamman med detta lat. *Scitum* står f. *situm,* liksom ofta annars i mlat. *sc* skrives för *s.*

D652 = S567.

D har det urspr. latinet. *(Scisterna* A = *cisterna).* Syv upptar dels »Mand veed ej i hvad brønd vandet bliver længst» under rubriken *Hemmelighed* (I,177), dels »Mand veed aldrig hvilken brønd der er længst vand i» under *Tid* (II,269). Emellertid uppgiva Molbech (nr 4145) och Mau (nr 11106), att vårt ordspr. skall uttrycka tanken: »Man vet ej hvar lyckan är att finna», och Nyerup (nr 648) är böjd för samma uppfattning. — Läs i A *længsth.*

D653 = S568.

Wføgha betyder »rå, ohyfsad» och finnes även annars i fsv.; jmf. ock fsv. *ofögheliker* »opassande», *oföghelika* »opassande», äldre da. *føielig* »passande» (se Reuterdahls glossar och Rydqvist VI). S meddelar väl snarast den urspr. nord. texten. Jmf. D79, 213, 336, 627.

D654 = S571.

Se komm. till D201.

D655 = S572.

Den bästa läsarten synes vara *se dat* (AS). Läs i S *ni.* Ordspråket vill säga, att en drucken är som en galen man; först när han sovit ruset av sig, blir han klok.

D656 = S573.

Läs i S *oculus*.

D657 = S574.

Se komm. till D453.

D658 = S624.

Detta ordspråk har blivit förvanskat, dels i latinet, dels även i nordiska texten. D innehåller den bästa formen för latinet: »Noctua cum plangit nautis opus ad freta frangit», som tydligen vill säga, att ugglan med sitt skri förhindrar matrosernas sjöresa *(opus ad freta*, jmf. det i S mötande tydligare *iter . . . ad freta)*. Chr. Pedersen upplyser i komm., att uggleskri kunde förhindra sjömäns resa, »quia putant mali esse augurij», och på liknande sätt yttrar sig Syv (företalet B 5 s. 1) med anledning av vårt ordspråk: »de hulde det for et ondt tegn, at begynde noget, naar uglen skriger». Det är således otvivelaktigt, hvilken tanke ordspr. har velat uttala. Emellertid uttrycka de nord. ordspråken i sin nuvarande form icke denna mening.

Hvarken det fsv. *vgglahopir* eller de danska texternas *Wglæ bør* (A), *Vgle børn* (B), återgiver på något rimligt sätt det latinska *Noctua cum plangit. (Vgglahopir* är även därför underligt, att ugglor ej förekomma i hopar). Man väntar sig i nord. texten ett ord med betydelsen »uggle-skri» *, och då de växlande läsarterna tyda på en förvanskning, tvekar jag ej att antaga, att där urspr. stått *vgglarop* (jmf. beträffande *a* såsom »kompositionsvokal» i dylika ord t. ex. *quarsæta riddar* i S 292 = *quarsætu riddar)*. Vissa fåglar sägas nämligen *ropa*, så t. ex. just den till uggle-släktet (strix) hörande uven, och ännu

---

* Mau (nr 10843) förklarar *uglebør* med »ugleskrig eller ondt vejr, som ugleskrig bebuder», men utan att anföra något stöd för denna översättning. Så vitt jag kunnat finna, har *bør* annars i de nord. språken ej betydelsen »skrik».

brukas i nysv. t. ex. *korprop*. Av *-rop* uppstod genom förvanskning i fsv. *-hop(ir) (vggla-hopir)*, av *-rob* i fd. *bør* och *børn (Wglæ bør, Vgle børn)*, och detta *Wglæ bør* uppfattade man väl såsom »olycklig vind» (egentl. »uggle-vind»).

Men även ett annat ord i vårt ordspråk har vållat svårighet och givit anledning till förvanskning. Reuterdahl (glossaret) översätter *skipsfør* med »skeppsbesättning, sjömän». Rydqvist V,49; VI,405 fattar även ordet såsom ett substantiv, och förmodligen har han identifierat *-før* med isl. *fǫr* »resa». Med ingen av dessa tolkningar får dock ordspr. tillfredsställande mening, och *skipsfør* kan för övrigt icke hava den av Reuterdahl föreslagna betydelsen. Däremot torde (hvarpå kand. A. Malm fäster min uppmärksamhet) ordet riktigt hava uppfattats av Söderwall, när han i Rydqvist: Svenska språkets lagar VI,405 upptar det såsom adjektiv (jmf. ock att i hans ordbok *skipsför* finnes såsom kompositum under adjektivet *för)*. Liksom fsv. *kirkiofor* betyder »i stånd att gå i kyrka», betyder således *skipsför* »i stånd att gå ombord för en sjöresa». Sedan ordets betydelse blivit förgäten, har *skipsfør* (S) i D förvanskats till *til skijbs før*. Ehuru A har *man*, B *en mand*, är det ovisst, huruvida i S något ord, motsvarande latinets *nautis*, utelemnats framför *wara;* ty meningen blir ganska tillfredsställande även utan ett dylikt ord.

D659 = S579.

Jmf. no. »Han svelt ikkje, som dyrt køyper. (= Med dyrt kaup fær ein gode varor»; Aasen[2] s. 149), isl. »Sá deyr enginn, sem dýrt kaupir» (Guđm. Jónsson 279; Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Komm. i B förklarar ordspr.: »Vnde melius est pecuniam perire q*uam* corpus». — Läs i A *eij*. Jmf. D356.

D660 och D641 = S578.

S och B upptaga riktigt de båda latinska värsarna och den till dem hörande nord. texten tillsamman under

ett ordspråk, under det att ordspr. i A blivit utan skäl sönderdelat och uppfattat såsom två skilda ordspråk. Att de i vår ordspråkssamling ursprungligen hört tillsamman, framgår till fullo därav, att man ej kan börja ett fristående ordspråk med *nec*. Men detta hindrar emellertid icke, att de två ordspråken även kunnat användas hvart för sig, och att detta värkligen varit fallet, inses av det straxt nedan från Grubb anförda citatet. Jmf. D689, 642.

Jmf. hos Grubb² s. 248: »Giff intet Barn så offta dhet beedz. i. e. Som man wille säya: Man får intet giee Hunden hwar gång han wiskar Rumpan. Här vnder förstås och snååla Sollicitanter, som aldrigh blij nögda», och isl. »Gef ei hundi, meðan halinn dillar», »Gef ei barni, nema(!) biðji» (Guðm. Jónsson 119). Latinets *quociens* och *sepe* ävensom de nord. ordspråks-varianterna tala för, att fd. fsv. *mæn* kunnat betyda »så ofta som», en betydelse som dock annars ej påvisats. Möjligen kan *mæn* här översättas »så mycket som», hvilken betydelse Söderwall med tvekan anför från ett ställe.

D661 = S580.

Ordspr:s betydelse framgår av Grubb² s. 759: »Steen som altijd wältras, han mosas intet. i. e. Dhen offta flytter sitt Boo, och byter om tiänster, han winner dher intet vppå», och denna ordspråkets mening bekräftas av Grubb² s. 394 och Problemata E 4 s. 2.

Med anledning av Reuterdahls text till detta ordspr., där man finner tryckt *molugher*, har Rydqvist VI upptagit ett fsv. adj. *molugher* »mullig, smutsig», men då blott detta ordspr. av Rydqvist anföres såsom beläggställe, och då handskriften här har *mosughir*, har något fsv. adj. *molugher* ingenstädes påvisats.

Diefenbachs Glossar upptar från ett ställe såsom sidoform till *muscus mustos*, men det är dock ovisst, huruvida icke *musto* i SA beror på skriv- och tryckfel.

Rotatur är bästa läsarten. Jmf. D924.

D 662 = S 582.

Latinet återfinnes i Wiener-hskr. cod. rec. 3356 från 1200-talet (Müllenhoff und Scherer: Denkmäler² s. 49 nr 133). Jmf. ock »Mand tør ej henge klokke paa en skalk. (hand lader sig dog høre)» (Syv I,383) och »Stulti non indigent tintinnabulis» (Bebels Proverbia germanica, utg. av Suringar nr 295). Mlat. *follus* »narr».

D 663 = S 581.

Det fsv. »thær ær litith at køni tha knæn liggia i askonne» betyder: »det är icke mycket med släktskapen (släktskapen har föga att betyda; man frågar ej efter släktingarna), då knäna ligga i askan». Jmf. med uttrycket *thær ær litith at* det isl. *þótti flestum þá lítit at hǫnum* (»at der var liden livskraft hos ham»; Fritzner² s. 87 sp. 2 r. 7 nfr.). »Att ligga i askan» vill säga att vara en odugling; jmf. *askefis, askepjesk* »stackare, som sitter hemma vid spisen och gör intet», isl. *kolbítr* (egentligen »kolbitare») »person der som askefis uden at foretage sig nyttig gjerning stadigen sidder eller ligger ved arnen i *eldahús*». Då *knæ* betyder ej blott »knä» utan även »släktled», har möjligen denna senare betydelse även i viss mån föresvävat vid användningen av detta på släktingar syftande ordspråk. Det fd. ordspr. torde vara en yngre omskrivning för ordspråkets ursprungligare, i S bevarade form.

Komm. i B förklarar *ex genere:* »licet sit ex nobili *et* alta progenie». Emellertid torde lat. böra översättas: »den av släkten, hvilken ligger i askan, behagar icke» (läs *placet* i A).

D 664 = S 585.

»Thet ær eij eens lighe leegh . . .», är tautologiskt. Antingen *eens* eller *lighe* har urspr. utgjort en glossa, som oriktigt inkommit i texten, och det äldre torde vara *lighe*

leegh, då orden alliterera med *leer*. Fsv. *laatir* av fem. *lat*, hvilket i den betydelse, som ordet här har: »beteende, later», huvudsakligen eller uteslutande är ett tyskt låneord (jmf. dock även isl. *lát* m. »maade at te sig paa»). Mnt. har nämligen *lāt*, *lāte* »gebärde, benehmen». Härigenom förklaras, att man i fsv. rimvärk ofta finner sg. *lata* i rim: det är en ombildning av det mnt. *lāte*, liksom man ofta annars låter vid överflyttning till fsv. den mnt. ändelsevokalen *e* ersättas av svenskt *-a* (jmf. fd. *lade* »beteende»). *A*-ljudet i nysv. *later* kan bero antingen på dansk påvärkan (jmf. Rydqvist II,111) eller därpå, att ordet lånats från mnt. sedan fsv. *ā* övergått till *å*, eller efter denna övergång ånyo rönt inflytande från det tyska ordet. Jmf.

»ther war margha handa later
then ene pipar then andre grater.»

(Alexander 5299 f.).

Komm. i B tänker sig, att det är fråga om ett slagsmål, när det såsom en förklaring av ordspr. heter: »quia hic qui vim infert: ridet: *et* hic qui patitur lachrymatur».

D665 = S583.

Jmf. isl. »Hinn metti (saddi) vill ei vita, hvað hinn húngrаði má líða» (Guðm. Jónsson 146). Latinet återfinnes i en Wiener-hskr. cod. rec. 3356 från 1200-talet (se Mones Anzeiger VII sp. 505, Müllenhoff und Scherer: Denkmäler[2] s. 49 nr 136. Jmf. med vårt ordspråk D403, 650.

D666 = S587.

Vacillat förklaras i komm. i B »minatur casum», och det tillägges: »nec omnis qui minatur infert cladem» (jmf. det nysv. *vara mulen* om en person, dvs. se dyster eller hotande ut). Ordspr. uppföres av Syv dels under *Haab. Mis-haab* (I,172), dels under *Trusel* (I,455), och det vill således säga: »icke allt är så farligt, som det ser ut». Jmf. isl. »Ei verðr það allt regn sem rökkr» (Guðm. Jónsson 88).

D667 = S589.

Syv upptar såsom parallel-ordspråk: »Dend eene ravn hugger ikke øjet ud paa dend anden» (I,411), och på danska har man enligt Nyerup nr 663: »Den ene fanden kys ej den anden». Komm. i B förklarar: »Sic latrones non*en* nocent latronib*us* sed insontibus. Leonu*m* feritas non petit leonem sed ouem».

I Sw. Ordsedher har *kyws* i D rådbråkats, så att man fått »Ett trull kysser icke gerna thet andra» (A 6 s. 1).

D668 = S590.

Jmf. »Nej og ja gjør lang trette; men beviis gjør ende paa» (Syv I,449), »Ney och jaa, giör en läng träta. i. e. ... Fåfängt gå til rätta vthan bewijs» (Grubb² s. 568, jmf. ock s. 862), isl. »Já og nej giörer alla (Lánga) þrætu» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), »Jae ende neen is een langhe strijt. = Est longum bellum non non, est estque duellum» (Proverbia communia s. 27 nr 427).

Läs i S *poterunt* och *thræta*.

D669 = S591, D1089 = S968.

Mutuor i det förra ordspr. förklaras i komm. i B med »accipio».

D670 = S592.

Se komm. till D575.

D671 = S594.

Dum översättes riktigt i komm. med »dummodo». I Söderwalls ordbok (under *giva* 22) anföras andra exempel på *giva um* »bry sig om»; Syv I,27 upptar vårt ordspråk under rubriken *Baade. Vinding. Fordeel.* Jmf. isl. »Hvad wardar mig huar kyrin*n* fer, fæ eg miólkena?» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D673 = S597.

Nyerup (nr 669) och efter honom Molbech och Mau antaga, att ordspr. urspr. lytt: »Thet ær ont fuglen at flwæ . . .», så att *fuglen* i A av misstag utelemnats. Emellertid visa B och S, att denna emendation troligen är oriktig, och att *han* i A blott är tryckfel för *man* eller betyder »man». Läs i lat. *plumis*, som bildar rim till *incolumis*. (S har säkerligen havt i lat. *pennis* och i fsv. *fiædhra)*. Komm. i B upplyser: »dicitur in eos q*ui* magna moliunt*ur* priusq*uam* possint». Jmf. »sine pinnis volare hau facile est» (Plautus, Poen. 871).

D674 = S599.

Mlat. *nisus* »sperber» (Diefenbach: Gloss.) (konung Nisus berättas ha förvandlats till en sparvhök). Såsom tredje ord i värsen kan väl läsas både *nisus* (AB) och *visus* (S), men den förra läsarten torde böra föredragas. Nyerup (nr 670) anser vårt ordspråk vilja säga: »skenet bedrar» (och han sammanställer det med t. ex. D705, 1138), men utan tvivel med orätt. Syv upptar nämligen under rubriken *Magt. Mægtighed. Van-mægtigh:* »Alde fugle ere ikke høge, men somme svage gøge» (I,297), och Mau (nr 2496) har därför rätt i att vårt ordspråk vill säga: »hvar och en har sina anlag, större eller mindre». Jmf. »Aller fuglar eru ecke harkar» al. »Ecke eru etc.» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D675 = S598, D1006 = S896.

Komm. i B till D675 förklarar *suo* med »sui adue*n*tus». Jmf. isl. »Dauðinn lætr ei þeyta lúðr fyrir sèr» (Guðm. Jónsson 60), D614 och 2 Petri 3, 10.

D676 = S600.

Till latinets *interdictum sit (sit* är bästa läsarten) och fsv. *forbwdhit* svarar det fd. *afflawdh* endast ofullständigt

(även Problemata N 2 s. 2 har: »Gienslag er icke afflagt, dog kommer der størst Trætte aff», och Hedegaard s. 290: »Gienslag er ikke aflagt»). »Återslag är ej avlagt» giver knappast tillfredsställande mening. Då nu Kalkars ordbok anför från D. Mag. V,342 ett exempel på *afsige* i betydelsen »forbyde ved dom», så antar jag, att man i st. f. *afflawdh (afflagt* i B) urspr. havt *affsawdh (affsagt)* »förbjudet». — D har den riktiga ordföljden.

D677 = S601.

I A är *ey* oriktigt utelemnat efter *gør*. Jmf. D206.

D678 = S602.

Se komm. till D560.

D679 = S604, D723 = S636.

Hwalff i D är s. k. omvänt skrivsätt, beroende därpå, att *-lff* i *halff* etc. uttalades såsom *-ll*. Ordspr. har velat säga: »man bör begagna det goda tillfället, ty det erbjudes sällan». Detta framgår av Problemata I 1 s. 1, där vårt ordspråk (»der kommer icke huer dag Hualfisk til Lands») står såsom synonym till: »det er best at tage naar Posen er aaben», och det bekräftas av Syv, som uppför det under rubriken *Leglighed, Beleglighed* (I,253). Jmf. isl. »Það kemr ekki hvört ár hvalr til lands» (Guðm. Jónsson 379).

D680 = S605.

Av komm. i B framgår väl, att någon hskr. här havt *stips* i st. f. *stirps*, och att man identifierat detta *stips* med *stipes* »trädstam» (se noten under texten). Då *stips* är en biform till *stipes* »der stamm eines baumes» (Georges[7]), är läsarten *stips* möjlig. — Läs i B *stinge*.

Jmf. »Mand skal ej trænge sig mellem bark og træ. (legge sig i gode venners trette)» (Syv I,502), »Hvo som trænger sig imellem bark og træ klemmes inde. Det bliver ej godt for ham, som skille[r] gode venners eller

ektefellers venskab» (ib. II,297). Nu vill som bekant »man skal ej tränga sig mellan barken och trädet» säga: »man skall ej blanda sig i nära anhörigas förhållanden och därigenom möjligen åstadkomma oenighet».

D681 = S606.

Ordspråkets mening framgår av följande. Grubb[2] upptar: »Man får intet sweda alt som ludit är. i. e. Bland Wänner får man intet räkna för noga» (s. 513). Rhodin har: »Det är ej alt ludit som swedas skall» och anför såsom synonyma ordspråk: »Aquila non capit muscas» och »Minima non curat prætor» (s. 31). Hos Leem möter (enligt Aasen[2] s. 149): »Ein fæ ikkje svia alt so løe æ» med förklaringen »man faar ikke regne alt saa nøie». Av Syv (I,436) anföres vårt ordspråk under rubriken *Tavshed*, och han har således känt det med betydelsen »man skall ej omtala hvarje litet fel». Jmf. ock

»Alt det som loddent er man ikke svie maa,
Om man vil Herregunst og Rigdomsfylde naae.»

(Matthias Worms Digtekonstens Hist. III,168 enligt Nyerup nr 677, som kände ordspr. med den av Grubb, Rhodin och Leem angivna meningen) samt isl. »Man*n* skal ei allt svyda, sem loded er» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), D 190, 355.

Fastän ordspr. således havt någon latitud för sin användning, är dess grundbetydelse (»man får ej räkna för noga») dock otvivelaktig. Chr. Pedersen fäster sig blott vid ordens bokstavliga mening, när det i komm. heter såsom ett slags förklaring: »quia natura obscena membra vtriusq*ue* sexus *et* podicem pilo vestit: quæ tamen vrenda non sunt».

I A står *swighe* i st. f. *swidhe*.

D682 = S608.

Syv I,445 anför såsom parallel till vårt fd. ordspråk: »Fuglen bygger længe paa reden, dend bliver dog ferdig engang», och enligt honom vill ordspr. alltså säga: »anse

ej allt, som dröjer att utveckla sig, för odugligt», hvilket ock giver fullt tillfredsställande mening.

Den lat. texten har däremot gjort svårighet. Chr. Pedersen yttrar i sin komm. bland annat: »Vidi Parisijs herba*m* qua*m* magudarim vocabant profunde in terra*m* defossam: *et* ferente*m* fructus rotundos *et* rubicundos simillimos in colore *et* magnitudine rubro oui: suntq*ue* p*re*coces: no*n* igit*ur* contingit tardanti .i. tarde satæ: fructificari .i. vt fiat ex ea bonus fructus». Detta giver Nyerup (nr 678) anledning till den anmärkningen, att det synes så väl av den lat. texten som av förklaringen därtill, som om danskan här icke motsvarade sitt original, då den säger, att det icke skadar kålen, att den kommer sent upp.

I fall Chr. Pedersens uppgift om *magudaris* är riktig, så torde latinet ursprungligen ha uttalat en tanke, nästan motsatt den som ligger i det nord. ordspr. Orsaken till att detta likväl förenats med vårt latin, kan möjligen vara, att den som samlat dessa ordspråk, ej kände växten *magudaris* och därför i *non* inlade betydelsen *nonne,* hvarigenom han fick hjälplig överensstämmelse mellan ett lat. och ett i Norden använt ordspr. Då nu enligt Diefenbach: Gloss. *fructificari* kan betyda »växa», och då för övrigt lat. *fructificare* kan betyda »befrukta» (Georges[7]), så kunde han i lat. i A inlägga betydelsen »månne icke det för den dröjande magudaris är (möjligt) att växa (eller: befruktas)?» Då härpå väntas ett jakande svar, skulle lat. uttala väsentligen samma tanke som det nord. ordspr. Även lat. i S skulle möjligen oförändrat kunna harmoniera med nord. texten, om det översattes: »icke finnes för magudaris hopp om att dröja att slå ut» (*frudicari* i st. f. *fruticari;* jmf. mlat. *frudex* = *frutex* »telning»). Men man hade då väntat, att *non* förenats med *tardandi,* och i S bör väl därför *tardandi* emenderas till *tardanti*, såsom D har, och *non* kan liksom i D ha fattats = *nonne.*

Jmf. med *thæth* i S, att fd. *thet* enligt Kalkar kan betyda »fordi».

D683 = S609.

Läs i A: »Jeg ær . . .» I fsv. är *brødh lewe* en böjd form av *bröþlever* »brödkaka» (isl. *braupleifr*, i svenska bygdemål *brödlev*). *Brødh lewe* bör ej emenderas till *brødh lewa*, utan *lever* har i fsv. kunnat böjas ej blott som *a*-, utan ock som *i*-stam, liksom enligt Aasens ordbok *leiv* i no. i vissa trakter har pl. *leiver*. Genom formen *brødh lewe* erhålles rim till *greue*. Såsom D visar, är i S mellan *jak* och *brødh lewe* något överhoppat. I Söderwalls ordbok (under *bröþ*) föreslås att läsa *jak a brødh lewe* (eller *brødh lewa*). Lat. och fd. i D göra väl troligt, att även det här icke oväsentliga ordet *eghna* överhoppats (*. . . jak ætir eghna brødh lewe*). Komm. i B missuppfattar *comes* »greve» såsom »socius itineris».

D684 = S610.

De i detta ordspråk mötande orden *gænglo* och *træben* torde hittills ha blivit missförstådda. I komm. i B heter det: »base .i. fundamento calopedu*m* .i. ligneoru*m* pedu*m* .i. calceamentoru*m* e ligno», och Chr. Pedersen uppfattar *calopedum* således såsom »träsko». Överensstämmande härmed misstänker Nyerup (nr 680), att *træben* skulle betyda »träsko», och av samma mening äro Molbech (s. 81 noten 1) och Mau (nr 2848), under det att Söderwalls ordbok översätter *gængla* »träsko?» och Kalkars ordbok *gængel* »träsko», men båda med citat blott från detta ordspråk. Däremot anser Reuterdahl i sitt glossar *aa gænglo* betyda »på gungande, wacklande, osäker fot», och han hänför detta uttryck till ett adj. *gængil* »gänglig, wacklande».

Då något adj. *gængil* ej annars påvisats i fsv. och ej gåve tillfredsställande mening, torde Reuterdahls förslag ej behöva gendrivas. Att *træben* eller *gængla* ej betytt »träsko», framgår, så vitt jag ser, dels därav, att annars denna betydelse för dessa ord icke påvisats, dels därav, att man

i så fall väl ej bort hava *aa gænglo (vppaa træben)* (jmf. det nysv. *gå med* eller *i träskor)*.

Svårigheterna synas mig försvinna, om man betänker, att man ännu i dag använder uttrycket »i nödfall brukar man träben» i betydelsen »i nödfall får man använda nödfallsåtgärder». Överensstämmande härmed har det fd. »Giff eij saa ænglæ at tw gaar selff vppaa træben» betytt: »giv ej så till änglarna (jmf. nedan), att du själv får begagna nödfallsåtgärder (att du själv ej riktigt har hvad du behöver)». Ännu brukas i skilda bygdemål *gängla* i betydelsen »stylta» (Rietz), och liksom nht. *stelze* betyder både »stylta» och »träben», så har sv. *gængla*, såsom *træben* i A visar, kunnat betyda även »träben». *Gængla = træben* kan ganska väl motsvara det lat. *calopedum*. Att mlat. *calopedes* kunnat betyda ej blott »träskor» utan ock »träfötter», framgår därav, att *kalopodes* (av *χᾶλον* »trä» och *πούς*) hos Du Cange (II,35 sp. 1 överst) förklaras: »secundum quosdam sunt homines pedibus truncati, qui pro pedibus abscissis ligneos sibi faciunt pedes, a kalon quod est lignum, et pos quod est pes». *Kalopodes (calopedes)* betydde alltså egentligen »träfötter» och sedan även »personer med träfot», och överensstämmande härmed *calopedum base* (läs så i S) antingen »på träfötters underlag» eller »på sådant underlag, som personer med träfot hava». Läsarten *gengle* (B, *gænglo* S), som rimmar på *ænglæ*, är den urspr.

På så sätt har man i Norden uppfattat *calopedum* i vårt ordspråk, men detta hindrar ej, att i fall ordspråket urspr. varit latinskt, *calopedum* i det latinska ordspråket ursprungligen har kunnat betyda »träskor».

Nyerup förmodar, att uttrycket *Giff ænglæ* syftar på att giva gåvor till kyrkor och kloster eller annat gudeligt ändamål. Jag lemnar emellertid oavgjort, om detta är riktigt. Jmf. D632.

Komm. i B klandrar, att *vadas* rimmar på *des*, och *vades* är väl den urspr. läsarten.

D685 = S611.

Se komm. till D325.

D686 = S612.

Av Syv I,489 upptages under rubriken *Vis. Uvis:* »Baase for ufødt fæ» såsom synonym till »Flaa maaren før mand faar ham», och ordspråkets mening (»det är dåraktigt att vidtaga anstalter för det, som kanske aldrig uppnås») är alltså tydlig. I S är *rosa* troligen skrivfel för *bosa (basa)* »göra bås», såsom redan Reuterdahl insett (jmf. ock Söderwalls ordbok under *basa).* Reuterdahls läsart *barukkt* (i st. f. *barnlikt)* är oriktig, och då ordet *barukker* annars icke påvisats i fsv., bör det således utgå ur den fsv. ordboken. Mlat. *bostar* »kostall» (Diefenbach: Gloss.); *cudo* här »verfertigen». — Läs i S *bostaria.*

D687 = S613.

I komm. i B förklaras *primiciatur* »donatur in principio tanq*uam* primitiis». *(Primicipatur* hos Nyerup nr 683 är tryckfel). *Miste* betyder här »undvære, være for uden» (jmf. Molbechs ordbok). Jmf. »Hand mister ikke først faar, var det end kølve-hugg» (Syv I,144), »... var det end et slag af en staver» (ib. II,195).

D688 = S616.

Ordspr. har uppfattats på mycket olika sätt. I komm. i B heter det: »Didimus .i. dubius *et* incertus: vt in principio fuit... Tomas qui vocatur didimus: notitia .i. in cognosce*n*do est lupin*us* .i. durus *et* lupo similis opinione .i. qui paru*m* scit difficulter credit». Men då nord. texten icke stämmer härmed, är denna översättning säkerligen oriktig. Nyerup (nr 684) finner ordspr. dunkelt och söker ej förklara det, under det att Molbech (s. 235 noten) framställer den förmodan, att »*ulv* staaer som et prædicat ɔ: den ukiendte, mistroede, mistænkte mand frygter man for, ligesom for en

ulv». Denna Molbechs tydning förkastas av Levin (Fædrelandet 1850 nr 251 s. 2 sp. 1), som i stället vill åt ordspr. giva följande tolkning: »En ulv er for den ukjendte mand ogsaa mistroet, ulven er endog mistænkelig for den mand, der er ukjendt med den, der ikke kjender den», och till Levin ansluter sig Mau (nr 10876).

Levins förklaring kan ej vara riktig, utan fastmer har Molbech varit närmast den rätta uppfattningen av ordspr. Latinet talar avgjort emot Levins översättning. *Lupinus* »varglik» visar, att det ej, såsom Levin menar, är fråga om en värklig ulv, utan att »ulv» här står blott bildligt om en mänska. Härtill kommer, att ordspr. med Levins tolkning uttalar en allt för triviell sanning. Det är ej underligt, att man fruktar för en varg, fastän man ej förut känner honom.

Överensstämmelsen mellan B, S (där *ødhkændir* är förvanskat av *okændir)* och det isl. »Úlfr er ókendr maðr» (Guðm. Jónsson 340) visar, att orden *oc mistroth* i A urspr. ej tillhört ordspråket, och »Wlff ær vkændh man» stämmer väl med latinet. Då mlat. *didimus* betyder »tvivelaktig» (även »tvivlare»; Diefenbach: Gloss.), så bör detta översättas: »den till bekantskapen tvivelaktige (dvs. den man ej riktigt känner) är varglik beträffande misstanken (dvs. misstänkes, liksom vore han en varg)»; och överensstämmande härmed betyder det nord. ordspr.: »den okände mannen är en ulv (dvs. misstänkes liksom om han vore en ulv)». För att göra denna betydelse klarare har man i A till det urspr. ordspr. lagt orden *oc mistroth.*

D689 och D642 = S614.

S och B upptaga riktigt de båda latinska värserna och den till dem hörande nord. texten tillsamman under *ett* ordspråk, under det att ordspr. blivit i A utan skäl sönderdelat och uppfattat såsom två skilda ordspråk. Att de i vår ordspråkssamling urspr. hört tillsamman, framgår till fullo därav, att man ej kan börja ett fristående ordspråk med *nec* (jmf. D660 och D641). Nyerup (nr 685)

har troligen rätt i, att ordspr. uttrycker väsentligen samma tanke som sådana bekanta ordspråk som »få först, och flå sedan».

D 690 = S 617.

Sör »smuts» brukas i vissa norska bygdemål (under formen *saur)* mäst om var i ögonen (Aasen), och denna ordets betydelse kommer nära *caries* »fäulniss». Emellertid har man väl i S brukat *sør* om det moraliskt ruttna, eftersom D har såsom synonym *syndh*, och isl. brukar »Hvörjum er sín synd sæt, og sitt ángr leitt» (Guđm. Jónsson 162). Syv upptar ordspr. under rubriken *Anger. Ruelse. Poenitentse* (II,15) och fattar *anger* (han skriver *oc sin anger leed)* således såsom »ånger».

Troligen har dock *anger* i detta ordspr. urspr. icke betytt »ånger», utan liksom annars fsv. *anger* och isl. *angr* »trångmål, vedermöda». Härför talar dels *plaga* i lat., dels *angrum* i A, hvilket ord hittills ej blivit förklarat: Nyerup nr 686 och efter honom Mau nr 211 trycker det *angren*, och Kalkar upptar intet *angrum*. *Angrum* är dock icke tryckfel. Jag identifierar det väsentligen med det i no. bygdemål brukliga *angrøme* n. »tranghed, trængsel; om noget som staar i veien eller optager for meget rum», hvilket åter bör sammanställas med no. *trongrøme* »trængsel, indskrænkning af rummet», och det därmed synonyma *trongrømd*, *trøngrymd*. De norska *angrøme*, *trongrøme* äro bildade med *-røme (*rýmі)*, hvilket förhåller sig till no. *rom (rúm)* som *læti*, *fylki* till *lát*, *folk* etc. *Angrum* är på liknande sätt bildat av (isl.) *ongr* »trång» och *rum* n., och det har betytt »trångt rum, inskränkning av utrymmet» (jmf. no. *angrøme*, *trongrøme)* samt »trångmål, vedermöda» (jmf. fsv. *anger)*.

Lat. gör svårighet. I komm. i B heter det: »Caries .i. corruptio *et* putrefactio lenit .i. placat *et* mitigat nos: hoc est q*uando* cariem patimur in nobis aut nostris debem*us* leniter ferre», men denna tolkning stämmer icke med nord. texterna. Nyerup (nr 686) finner lat. obegripligt, och icke

häller jag kan giva någon tolkning därav, som tillfredsställer mig. Det tolkningsförsök som jag tänkt mig, är för osäkert för att förtjena meddelas.

D691 = S619, D966 = S952.

Ordspråkets mening framgår därav, att det av Syv upptages under rubriken *Ufornødent arbede* (I,23). Rimmet i latinet till D691 = S619 är ofullständigt både med läsarten i D och med den i S. Reuterdahl har i S952 läst *thær* såsom *thæn* eller medvetet företagit denna ändring, hvilken synes befogad.

D692 = S620.

För rimmets skull har i A *falerni* utbytts mot *falerne*; jmf. om liknande förändring i rimnöd t. ex. D10 A.

Ordspr. förklaras (enligt Mau 3032) av Syv såluuda: »hvo der vil drikke, maa ogsaa betale», hvilken tydning torde vara den riktiga. Däremot gör komm. i B följande anmärkning: »Tu solues pincernę . . . nu*m*mu*m* pro vase falerni .i. vt tibi trahat ceruisia*m* posita*m* super fece*m* vini falerni quod vigorosum est *et* ceruisiam meliorem facit».

D693 = S621.

Läs i A *nutus*, i S *rediuiuus*.

D694 = S622.

Ordspråkets tydning har vållat stor svårighet. Syv I,418 upptar under *Svig. Bedrageri. Falskhed:* »Du skalt ej have hulk under bulk» och förklarar det sålunda: »have [läs *hav]* ej smaa huller, smøger og udveje, at sno dig i, oam.» Enligt honom s. 571 skall *hulk* betyda »lidet hull», och överensstämmande härmed anmärker Ley (nr 215), att *hulk* betyder »et lille hul». Däremot påminner Nyerup (nr 690) om att *hulk*, *holk* betyder »et slags knubskib» och *bulk* »(skepps-)laddning», men han finner ordspr. dunkelt. Till Nyerup synes Mau (nr 8846) väsentligen

vilja ansluta sig, när han anser det måhända betyda: »til at føre ladning er det fordelagtigst, at have et større skib». Reuterdahl (i glossaret) åter översätter *holk* med »ring eller annat redskap som håller (eller höljer) något som är sammanfogadt, sammanlappadt», och han förklarar ordspr. under *balk* »bjelke» sålunda: »du skall ej dölja det sammanlappade eller det som kan wara sammanlappadt».

Alla de anförda tolkningsförslagen från våra dagar stranda därpå, att den nord. texten ej skulle komma att överensstämma med lat., annat att förtiga.

Komm. i B vägleder vid ordspråkets förklaring. Det heter där: »Nunq*uam* ale .i. foue aut co*n*serua: mulctrale .i. vas in quod mulget*ur* q*uo*d etiam mulctra dicit*ur* . . . sub base .i. fundame*n*to fraudis: vt faciu*n*t fascinatores: q*ui* lac subducu*n*t per incantamenta». Såsom redan Nyerup anmärkt, häntyder detta på den vanliga övertron, att en i trollkonster förfaren person kan hemma i sin stuga mjölka andras kor. Härmed harmonierar även den av Syv givna och nyss anförda förklaringen av ordspr. På hans tid brukades det med betydelsen: »använd ej några olovliga (troll-)medel», »använd ej olovliga kryphål, utan gå din väg rakt fram». Däremot är Syvs översättning av ordet *hulk* förfelad.

Då *hålk* i många svenska bygdemål betyder »urhålkadt kärl» (Rietz) och i Dalarna (där uttalat *ok)* enligt Noreens Ordlista öfver dalmålet »smörtjärna» (jmf. i Jämtland *tjärnholk* enligt Rietz), så betyder *holk*, *hwlk* även här »stäva» eller »smörtjärna», liksom *mulctrale* (i mlat. även *mulcrale*, *multrale* enligt Diefenbach: Gloss.) har betydelsen »stäva» (redan Kalkar översätter vårt *hwlk* riktigt »noget hult, et udhulet kar», och *holk* översättes på liknande sätt av Söderwall). I S betyder *balker* (dat. *balke)* »bjälke»; då nu *balk* i svenska bygdemål kan betyda både »skiljevägg» och »bjälke», och i danska bygdemål *bulk* har betydelsen »skiljevägg» (Molbechs Glossar), hvilken betydelse även ett neutralt *bulk* har i en dansk folkvisa (Kalkar), så bör fd. *bwlk* ha kunnat betyda »bjälke» liksom fsv. *balker*. Det häremot svarande

lat. *sub bäse fraudis* är påfallande, mindre emedan man för meterns skull låtit *basis* använda abl. *base* i st. f. *basi*, än emedan uttrycket icke synes återgiva »bjälke». Att emellertid den här meddelade uppfattningen av *bwlk, balke* är den riktiga, bekräftas av följande omständighet, hvarpå Tegnér gjort mig uppmärksam. I Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning 1871 s. 94 (nederst) meddelar Per Nilsson, i sin uppsats »Gamla seder och bruk bland allmogen inom Vemmenhögs härad» följande notis: »När man tjärnade smör, fick tjärnan aldrig stå under bjälken, och då man började tjärningen, skulle man vända sig emot kyrkan, göra kors med handen öfver locket och säga: i Jesu namn!», och biblioteks-aman. A. Malm, som i samma bygd hört föreskriften, att man vid tjärnandet ej får ha smörtjärnan »under bjälken», har meddelat, att det enligt folktron ej blir smör, om man bryter mot denna föreskrift. Med »bjälken» har man möjligen, såsom Tegnér anmärker, urspr. menat ryggåsbjälken (bjälken par préférence), dvs. att uttrycket förskriver sig från den tid, då man använde ryggåsstugor. Så till vida äro dock uttrycket och vårt ordspr. dunkla, som man ej inser, hvarför »bjälken» skulle spela en roll vid tjärnandet av, resp. anskaffandet av mjölk.

Av det anförda framgår emellertid, att man alltjämt sätter detta uttryck i en mystisk förbindelse med mjölken (dess beredning), men uttryckets egentliga mening har väl numera blivit fördunklad. Ty av den lat. översättningen (med *fraudis)*, Chr. Pedersens ord och Syvs förklaring torde framgå, att det under medeltiden syftat på den nämnda folktron, att man genom trollkonster kan mjölka andras kor. Det medel som härtill vanligen anses tjenligt, är en s. k. bjära eller mjölka-hare, och såsom en illustration härtill må påminnas om en kyrkmålning från slutet av vår medeltid. Från Ösmo kyrka på Södertörn hava vi bland flera intressanta målningar från 1400-talet även en (avbildad t. ex. i Illustrerad svensk historia II,309), som visar, huru djävulen hjälper en kvinna att tjärna smör. Men

bredvid dem ser man också två harar, av hvilka den ene just håller på att i en på golvet stående stäva utspy en vätska. Det är tydligen mjölka-haren (bjäran) som, återkommen till sin herskarinna, nu i den framsatta stävan avbördar sig den från grannarnas kor tagna mjölken.

D 695.

I B står *maden* liktydigt med *maaden*. Jmf. D 263.

D 696.

Lat. och kommentarens i B ord »Mulier honesta: demergit . . . gesta .i. facta *et* dicta: nugigeri .i. viri mendacis quia no*n* adhibet fidem eis» visa, att det nord. ordspr. vill säga, att den goda kvinnan bär ej skvallret vidare, när hon fått höra det. *Nugigerus* (ej i lexika) är liktydigt med *nugigerulus* »lügenbote».

D 697, D 1149 = S 1039.

Då Grubb[2] s. 120 upptar: »Ondt lära gammal hund kura» (såsom synonym till »Den något wil lähra, han börje i tijdh»), och D i båda ordspråken har *kwræ*, så vill Reuterdahl i S emendera *rwka* till *kwra*, och honom följer Söderwall. Man har hittills översatt detta *kura, kure* i vårt ordspråk med »sidde stille hen, holde sig i ro» (Vid. selsk. ordb., Nyerup nr 693, Molbech, Mau), »sitta stilla; stå (såsom jagtterm)» (Söderwall), men denna översättning torde vara mindre riktig. *Kura* betyder här »sitta på bakbenen», dvs. det man nu menar med att »en hund sitter». Att ordet här har denna betydelse, framgår av flera omständigheter. Ännu använda vi väsentligen i den av Grubb anförda meningen ordspråket under formen »det är svårt att lära gammal hund sitta» (så redan i Serenius' svensk-engelska ordbok under *hund*, med översättningen »An old dog will learn no tricks»). Det lat. *residendo iocetur* visar, att det är fråga om något skämtsamt konststycke, och i komm. i B

till D1149 förklaras *residendo* med »super clunes erectas». Nht. *kauern*, hvarmed da. *kure* är identiskt, betyder »sitta på huk», och enligt Rietz betyder *kura* i bygdemål »huka sig ned och gömma sig». Härmed harmonierar även, att man på Dalsland säger: »dä ä'nte godt å lära en gammel hunn å huka» (J. Henriksson: Plägseder och skrock bland Dalslands allmoge s. 101), och att ordspr. på isl. heter: »Íllt er að kenna gömlum hundi að húka» (Guðm. Jónsson 180; i Stockh.-hskr. nr 35 4:o »... ad sitia»); isl. *húka* och det i svenska bygdemål brukliga *huka* betyda »sitta på huk».

Av det anförda framgår, att det är ovisst, om *rwka* i S bör emenderas till *kwra*. Det kan även emenderas till *hwka* (jmf. det från Dalsland och Island anförda ordspr.), och om *huka* urspr. använts i vårt ordspr., har det varit alliterande *(hund: huka)*.

För övrigt möter ordspr. även under formen »Det är swårt lära gammal hund kusa» (Rhodin s. 31); *kusa* = *kuscha* »lägga sig stilla ned» (om dresserade hundar).

Enligt Vid. selsk. ordb. vill ordspr. säga, att det är svårt att lägga av gamla vanor, och i denna mening brukas det ännu i Sverge (jmf. den ovan av Grubb givna tolkningen).

D698 = S575, D835.

Ordspråkets betydelse framgår därav, att Syv (I,88) upptar: »Kam og ragekniv sviger mangen viv. (i det mand derved syvnes yngre og smukkere)» under rubriken *Bejlen. Frieri.* Mlat. *rallum* betyder »schermesser» (Diefenbach: Gloss.).

D699 = S576.

Mlat. *monstriparus* översättes av Du Cange »qui monstra parit» och i komm. i B med »pariens monstra». Jmf. »Ingen gjør en djævel af sig, uden han er gal» H. Thomesen (enl. Mau nr 10509).

D700 = S577.

Läs i S *ossa*. Ordspråket uppfattas med rätta redan av Nyerup (nr 696) såsom en varning mot att inlåta sig med sin överman. Jmf. D1058, 1078.

D701 = S584, D950 = S853.

Jmf. isl. »Heilbrigdur weit ei huad hin*n* siuke lydur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), D403, 665.

D702 = S586.

Komm. i B förklarar ordspr. sålunda: »Aspectus .i. facies exterior non capit .i. non est capax vt indicet: id q*uo*d quilibet est habiturus: quia faciei tristi contingunt sępe læta». Nyerup (nr 698) förmodar, att *aspectus* syftar på planeternas aspekter, och att ordspr. vill säga, att man ej kan i stjärnorna läsa alla en mänskas öden. Mau nr 12057 åter förklarar: »man kan blive ejer af det, man mindst venter sig eller tænker paa» (jmf. »Man seer ikke alt for øie, som man skal have i eie, ɔ: man kan ikke forudsee, hvad lykke man skal giøre i verden» enligt Vid. selsk. ordb.). Ordspr. vill väl säga, att man ej kan förutse sitt öde, och D meddelar ordspr. i den bästa formen.

På isl. har det förvanskats: »Ecke er þad allt fyrer augunum, er eta skal» (Uppsala-fragm.).

D703 = S588.

Läs i A *Thet ær ey goth*... Då nyd. *skæv* betyder »en ganske liden deel af halm eller straa», motsvarar *skeff* noga lat. *festuca* »halmstrå», och *skeff* torde vara bästa läsarten. Syv I,493 förklarar det i vårt ordspråk mötande »at stinge biørnen med skev» med »erre ham» (*erre = irre* »reta»), och han anför ordspr. under rubriken *Vrede. Operrelse*. Jmf. i viss mån hos Grubb² s. 46: »Biörnen slår

man intet med Rijs. i. e. Fåfängt tuchta Paddan med Halmstråå. Slå wattn på Gåsen».

D704 = S593.

Ordspr. belyses av Grubb[2], som s. 202 upptar: »Fattigh mans tarff kommer intet alt i sänder. i. e. Thet är så mycket then fattige tarfwer, han får intet alt på en gång tilhopa». Då ordspr. är senare tillagt vår samling (jmf. inledningen till delen I), är det ovisst, om det urspr. havt kvinligt rim, och om således *totum* (B) eller *rerum* (AS) är den urspr. läsarten. Läs i A *vnica*. Komm. i B må anföras: »Summula .i. summa supputatio: vnica . . . no*n* subit .i. no*n* explicat: totum votu*m* inopis: quia cum varijs indigeat varia vota facit».

D705 = S596.

Jmf. »Ten sijn niet al jaghers die hornen blasen. = Non est venator omnis cornu modo flator» (Proverbia communia s. 41 nr 649) och D674, 1138.

D706 = S603.

Molbech (s. 89 noten) förmodar, att ordspr. urspr. slutat ». . . ei alt filsbeen som skimer» [»skimrar»], hvarigenom man finge, menar han, rim till *glimmer*. Denna emendation är dock obehövlig och därför oberättigad, och då Nyerup nr 702 anmärker, att i st. f. *glemmer* säkerligen skall stå *glimmer*, bör nämnas, att i Kalkars ordbok även andra exempel på *glemme* med *e* i penultima finnas från äldre danskan.

I sin upplaga av Bebels Proverbia germanica s. 402 anför Suringar från Nyerups upplaga, där *fit* uteglömts, vårt fd. och lat. ordspråk och anmärker om detta senare: »Violato metro succurres si scripseris: *Non quod candet, ebur, nec totum, quod rubet, aurum*». Den till oss komna latinska värsen är emellertid korrekt.

Jmf. »See vel til, skum er ej øll, ej heller er aldt guld, som glimrer som guld» (Syv I,125) och »Ten is niet al golt dat daer blinct. = Auri natura non sunt splendentia pura» (Proverbia communia s. 39 nr 623). Många andra besläktade ordspråk anföras av Suringar anf. st.

D707 = S607.

Ordspråkets mening belyses därav, att det av Syv (I,152) upptages under rubriken *Gjærighed*. Jmf. i viss mån »Koon molckar intet deste meer, at skiällan är stoor ... Och förstås här medh, när lijtet blijr gifwet vthi ett stoort Käril» (Grubb[2] s. 425).

Mlat. *volupe* = det klassiska latinets *volup* »vergnüglich» (även i klassiska lat. torde *volupe* någon gång möta, se Georges[7]). Här har ordet på ett påfallande sätt förenats med prep. *ad*.

D708 = S615, D1014 = S909.

Meningen av lat. och fsv. till D1014 = S909 är tydlig: »det är svårt att bära medgången». (Nu heter det i svenskan och danskan: »där skall starka ben till att bära goda dagar»). Så uppfattas även av Vid. selsk. ordb. det nyd. »Der ere ei mange; som gammen kunde skiønne», ɔ: »som kan finde sig i glæde og medgang». Däremot förklarar Mau (nr 2734) detta ordspr.: »icke alle kunne eller ville forstaa spøg». Vare sig att det fd. ordspr. urspr. havt den förra eller den senare betydelsen, torde uttrycket *gammen kwnnæ skøən* i D1014 böra sammanställas med det isl. *kunna skyn á e-u* »to have a sense of, understand, know», *kunde skøn paa* i Vedels Saxo s. 434, och framför *gammen* har troligen prep. *a* utfallit. Den fd. texten betyder då: »det är ej alla, som förstå sig på skämt (eller: att bära glädje)». Detta synes mera tilltalande än att emendera *gammen* till *gammens*; jmf. isl. *kunna skyn e-s* »känna ngn (ngt)». I den yngre danskan har *kwnnæ skøøn* förändrats till *kunde skiønne*.

Lat. till D708 = S615 uttrycker samma tanke som de nu avhandlade ordspr., under det att de nord. texterna, som sinsemellan väsentligen överensstämma, uttala något helt annat. Det är möjligt, att dessa ursprungligen varit ett annat ordspr. än D1014 = S909, och att de således utan skäl förenats med det latin, vid hvilket de nu stå. Men det är kanske även möjligt, att de en gång överensstämt med sitt latin och utgöra en förändring av D1014 = S909. I senare fallet kan i S615 »ey æru alle the thær kæte kunno vmbæro (för *vmbæra)*» ordet *vmbæra (vmbæro)* stå för *væl bæra;* jmf. S909 »the æru ey alle som *wæl kunno fara mædh kæte*», samt »*bära* goda dagar» i nyss anförda nysv. ordspr. Sedan *væl bæra* blivit *vmbæra*, utbyttes detta i D mot det synonyma *mijsthe*. Jmf. Kock i Arkiv II,103.

D709 = S618.

I komm. i B läsa vi: »Monet vitandas esse occasiones peccati: quia difficile est videre vas plenum boni potus *et* non bibere: aut cubare cum virgine *et* eam non attingere», och Chr. Pedersen menar således, att det fulla kärlet skulle vara i fara att utdrickas. Skaaning A 8 s. 2 förklarar däremot: »et fuld Kar kand snarlig omstødis». Jmf. det tyska »Jungfern und gläser schweben in stäter gefahr» (Simrock: Sprichwörter 282) och D775.

D710.

Verbet *tømmær* är påfallande, eftersom det visserligen passar till *pwngh* men icke till *dags færdh*. Man har därför i senare tid insatt ett verb framför *dags færdh*. Mau (nr 157) upptar nämligen såsom en yngre variant: »almisse tømmer ej pung, og messe tøver ej dagfærd». Det i vårt medeltidsordspråk mötande *tømmer* översätter han, för att få det att passa till bägge objekterna, med »skader», men då, så vitt mig är bekant, verbet *tømme* annars icke kan

betyda »skada», torde denna översättning vara obefogad. Har där i st. f. *tømmer* (äldre *tømer)* urspr. stått *tyner?* Isl. har nämligen *týna* »skada», och detta verb lever kvar så väl i norskan med betydelsen »skade, fordærve; forringe, skjæmme» som ock i svenska bygdemål med betydelsen »dräpa, slå ihjäl; slå, näpsa».

Mlat. *dieta* »dagereyse» (Diefenbach: Gloss.). Hvarken *eleos* eller *eloys* återfinnes i lat. lexika, men det förra ordet är det grekiska ἔλεος »medlidande» och förklaras i komm. i B riktigt med »elemosyna».

Nyerup (nr 706) påminner om visan om St. Olov, där det berättas, att när denne skulle segla kapp med sin farbror Harald, han, under det att Harald seglade, först gick i kyrkan, men ändå hann först till målet.

D 711 = S 623.

Se komm. till D 505.

D 712.

Chr. Pedersen menar i komm., att ordspr. i sin till oss komna form ej gäller om alla rika, och han vill därför ändra *qui dicit* till *quin dicat.* Det fd. ordspr. visar emellertid, att läsarten *qui dicit* bör bibehållas.

D 713.

Se komm. till D 362.

D 714 = S 627.

Jmf. »Mand staar ofte i sit eget lyvs som træskomanden ɔ: Skader sig sélv» (Syv II,231). Ordspråket säger alltså: »han är ovis, som skadar sig själv», och det missförstås i komm. i B, när det där heter: »Is qui obstat iubari .i. splendori solis: *et* vult impedire ne oriatur sup*er* bonos *et* malos: *et* ne luceat in aquis: dinoscit*ur* . . . infatuari .i. fatuus esse».

D715 = S628.

Den nord. texten i B överensstämmer med lat., under det att de nord. ordspr. i AS, som sins emellan harmoniera, uttala en delvis annan tanke. Med B och latinet överensstämmer Syv II,295: »Dend kone maa meget forbære, som ej vil vige i vraa» (hos Skaaning A 8 s. 2 är *forbære* förvanskat till *Fare bære)*. Däremot står »Han haar altijd något at förebära, som intet gott wil giöra» (hvilket Grubb[2] s. 582 upptar såsom synonym till »När man intet wil see, så hielper hwarken Lius eller Ögon» och till »Frusen Jord för laat Swijn») nära de nordiska texterna i AS.

Det kan vara något tvivelaktigt, huru den nord. text lytt, som ursprungligen varit förenad med vårt latin, men då A och S meddela samma nord. ordspråk, så är det väl troligast, att det är detta, som vår ordspråkssamling ursprungligen innehållit, fastän det icke noga svarade mot latinet. Senare har i B under påverkan av den lat. texten uttrycket *gaffn gøræ* utbytts mot *vige;* jmf. latinets *cedere.*

D716 = S629.

I hvilken mening ordspr. brukats, framgår av Grubb[2]: »Tommpt Wisthuus giör en galen Redeswän. i. e. Ondt taa til Kättils dher intet är i förrådh» (s. 812) och av Syv II,212, som upptar vårt ordspråk under rubriken *Redskab* och såsom synonym till »Det er ondt, naar mand har intet at gjøre med». Mlat. *proma* (ej i lexika) är här fem. till *promus* »der schaffner». Det fsv. ordspr. har av misstag tillfogats latinet under S746.

D717 = S630.

Nyerup (nr 713) menar ordspråket betyda, att den som ser snett på och är avundsjuk över en annans lycka, själv ingen förtjenar, och härför talar väl snarast latinets *obliquum.* Det är därför ovisst, om man med det onda

ögat särskilt tänkt på personer, som av folktron anses hava »onda ögon» *par préférence*, dvs. sådana personer, som genom sin blick vålla andra mänskor skada (sjukdom eller dyl.). Syv upplyser intet bestämt i frågan, eftersom han uppför ordspråket dels under *Had. Avind. Niid* (I,174), dels under rubriken *Ond. Ondskab. U-lykke* (I,322). Mlat. *talmus* (ὀφθαλμός) »öga» (Diefenbach: Gloss.). Jmf. »Illt auga alldrej skyllde gott siá» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D718 = S631.

Ordspr. återfinnes i isl. under formen »tungan leikr viþ tanna sár» (Málshátta-kvæþi 12). Enligt Eiríkr Magnússon (Aarbøger for nord. oldkynd. 1888 s. 334) är detta isl. ordspr. blott »en klodset oversættelse» av vårt fsv. ordspr., under det att Finnur Jónsson (ib. 1890 s. 264) anser det fsv. ordspr. snarare vara en efterbildning av det isl. och menar uttrycket *viþ tanna sár* vara fullt korrekt: »tungen er stadig dér, hvor der er et tandsår = en hul tand el. en tandbyld». För denna Jónssons uppfattning kan anföras ordspråkets form hos Grubb² s. 215: »Tungán leker på Tandesåår». För den motsatta såväl latinets *dolenti* som det östnord. ordspråkets form *(sarast, swarestlı)* i alla medeltidsurkunderna: *dolens* utgör en noggrann motsvarighet till *sar* (isl. *sárr* »smertende»). (Chr. Pedersen upplyser egentligen intet för denna fråga, när han anmärker i komm.: »Si quis habet dolore*m* in vno dente lingua*m* deponere nescit ab illo: si extraxit dentem lingua*m* habet in foramine: quia occurrit quantum potest indigentiæ vicini membri»). Under dessa förhållanden, och då »tandsår» i betydelsen »ihålig tand» eller »tandböld» åtminstone för nysv. språkkänsla förefaller främmande, är jag böjd antaga, att S meddelar ordspr:s jämförelsevis ursprungligaste nordiska form, dvs. att man urspr. havt adj. *sar: a tanne sarast(o)* (eller kanske snarare *a tanne sar(o);* jmf. *dolenti.* Hos Grubb står då *Tandesåår* i st. f. *Tande såår;* positiven *sar*

har i S utbytts mot superl. och i isl. missuppfattats såsom subst.).

Det fd. *ligger* är förvanskat av *lekir*; isl. *leika* »bevæge sig» (Fritzner²), »to lick (of flame)» (Oxford-ordboken). *Leger* har rådbråkats till *ligger*, eller ock har *lekir* utbytts mot det väsentligen synonyma *likker* (av *likke* »slicka»), och detta förvanskats till *ligger*. Läsarten *aa tende* (B) med ordet i sing. är tydligen bättre än *aff tændher* (A). Även annars förekommer i fd. sing.-formen *tænd* med omljud (Wimmer: Navneordenes böjning s. 96), och det fd. *tand* är mask. (Wimmer: anf. arb. s. 95 f.) liksom fgutn. *tan*, under det att fsv. *tan* av Rydqvist II,155 uppföres blott såsom fem. och böjt såsom *kin* etc. Det fsv. ordspråket visar emellertid, att *tan* i dat. kunde heta även *tanne*, och med denna böjning är det kanske snarast mask. Dativformen *tanne*, *tende* kan vara en nybildning, men då got. *tunþus* m. är en *u*-stam, är det ock möjligt, att liksom *hand* (got. *handus)* i dat. *hænde* väl bevarat den urspr. dativen enligt *u*-stamsböjningen (jmf. ock fsv. dat. *föte* av *foter)*, dat. *tende (tanne* med *a* genom analogi) i detta gamla ordspråk representerar den ljudlagsenliga dativen enligt *u*-stamböjningen (jmf. det ännu kvarlevande uttrycket *i hänne)*. Omljudet i fd. sg. *tænd* kan i så fall förskriva sig ej blott från pl., utan ock från dat. sg.

Hos Skaaning (D 7 s. 2) har ordspr. förvanskats: »Tunge ligger snarist paa Tand». Dess mening framgår därav, att Grubb upptar det såsom synonym till »Frijaren snackar om Älskogh. i. e. Ther han mäst vmgår med, ther (läs *thet)* ligger honom altijd i hogen».

Läs i S *lingua*.

D719 = S632.

Den älsta läsarten är »...wardhir ffa man riik»; jmf. isl. sing. *fár* »ringa till antalet», t. ex. »fár er fagr, ef grætr» (Fritzner²). Jmf. isl. »Af litlum svikum werdur einginn ríkur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D720 = S633, D742 = S658.

Läs i S633 *monimentum; nas* i D742 står för *mnas*. Jmf. isl. »Jeg gef ei hóp fyrer hundrad merkur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D721 = S634.

Då isl. *tómr* även betyder »slovenly» *(tómr maþr* = homo otiosus, Oxford-ordboken), och då det fsv. ordspråkets latinska motsvarighet har *ocia ducentem*, fd. *orkeløss*, så måste fsv. *tomber* havt samma betydelse. Om *tøta* säger Reuterdahl (glossaret), att det synes betyda »ljuda, klinga, tuta», och förmodligen vill han identifiera det med sv. *tuta*. Det är dock samma ord som det i svenska bygdemål mötande *töta*, *tyta* (»karda [ull]»), no. *tøta* (»tilvirke [i sær uld], karde, spinde» m. m.). *Tøta nakath* kan således översättas »tillvärka något», men här betyder det snarast »syssla (pyssla) med något», jmf. fd. *paa slaa*. Jmf. Kock i Arkiv II,109.

D722 = S635.

Se komm. till D203.

D723 = S636.

Se komm. till D679.

D724 = S637.

Att *gærningh* i A är tryckfel för *værningh*, framgår av B och S (jmf. Nyerup nr 720).

D725 = S638.

Nyerup nr (721) anser den av B upptagna läsarten *status* vara den bästa. Genom att läsa *status* blir emellertid metern inkorrekt, och man får intet rim till *sui*. Jag tror därför, att A och S meddela den rätta (dvs. den urspr.) läsarten *statui*. I rimnöden har man tillåtit sig att

använda dativus av *status (statui)* i st. f. genitivus samt gen. *sui* av pron. reflex. i st. f. pron. poss. (jmf. *mei* i D757). Nyerup är vidare av den meningen, att efter *eghen* måste *Lykkes* tillfogas. Ordspr. vill tydligen säga det samma som vårt »hvar och en är sin egen lyckas smed», och detta talar för emendationen. Emellertid har lat. icke »lycka» utan *status* »tillstånd». Då nu enligt Ross no. *eiga* även betyder »tillstånd» (t. ex. *ei lei eiga)*, så bör man kanske även överväga, huruvida i D *eghen* står för *eghe* (äldre *eghu*, gen. av detta *eiga)*. Men då betydelsen »tillstånd» ej påvisats för da. *eghe*, är denna emendation osäker.

D726 = S639.

Latinet visar, att D innehåller det urspr. nord. ordspr., som i S blivit alldeles förvanskat, därigenom att *lekare* »spelman» etc. missförståtts såsom *lækiare* »läkare». Den nu i S mötande formen »modhor ær bæst lækiare til sith barn» kan hava förvanskats ur »modhor (jmf. dat. *altrici)* ær sit (hænnar) barn bæst lekare» = »för modren är hennes barn . . .»

D727 = S640.

Se komm. till D186.

D728 = S641.

Mlat. *series* »ordenunge, ernst o.» (Diefenbach: Gloss.). [Komm. i B förklarar *series* dels »debit*us* ordo *et* men*s*ura in victu *et* labore», dels »series reipu. aut iuuenum»]. Jmf. »Lad de gamle raade, naar de ville vel» (Syv I,12), D413 (samt D504, 918).

D729 = S642.

Kløffwæ i A står tydligen i st. f. *kølffwæ*, säkerligen genom tryckfel, knappast beroende därpå, att *ø* och *l* undergått metates i uttalet. Hedegaard, som s. 173 upptar

»Bedre er, at Koen bisser for Brems end for Kølvehug», anmärker: »Thi det første kan den løbe fra, men det sidste ikke . . . ved Kølvehug bleve de [Køerne] fordum aflivede, naar de skulde slagtes». Dock tala *flagella* och *kæp* (S) för, att det här ej är fråga om kons slaktande, utan om hennes pådrivande.

Komm. i B klandrar, att *oestrus* här brukas trestavigt och såsom neutrum; emellertid förekomma även andra exempel härpå i mlat. (Diefenbach: Novum gloss. upptar *oëstrum* »bromeze»).

D730 = S643.

Chr. Pedersen missförstår ordspr. i komm., när han menar det betyda, att man med en smutsig hand lätt kan komma att taga sig om munnen och på så sätt smutsa även denna. Nyerup (nr 726) och Mau (nr 3375) förmoda däremot, att det syftar på »den, som lever flot af uretfærdig vinding eller beriges paa ulovlig maade», men denna tolkning torde ej vara riktig. Kristensen: Ordsprog nr 7574 anför: »En skiden hand gjör en fed mund. (Hånden må være sit arbejde lig, det er den, der skaffer føden)», och då han upptar endast ännu gängse ordspråk, så torde av hans tillfogade förklaring framgå, att ordspr. ännu användes i den av honom angivna meningen, hvilken också är den naturligaste: »den genom arbete smutsiga handen skaffar riklig kost».

D731 = S644.

Jmf. D387.

D732 = S646.

Komm. i B klandrar, att *plastes* (som i mlat. även betyder »skapare», Diefenbach: Gloss.) böjts efter tredje deklinationen i st. f. efter den första, samt att *ænigma* brukas med antepenultima kort. Jmf. 1 Kor. 7, 31.

D733 = S645.

Se komm. till D485.

D734 = S647.

Den riktiga formen av latinet är »Ortus vt . . .» Mlat. *satanisare* »teuflichleben» (Diefenbach: Gloss.). Jmf. Grubb² s. 838: »Vnger Ängel, gammal Diefwul. i. e. Sagt om dhen som i vnga dagarna haar waret from, och på älderen arg och ond». Härmed harmonierar »ungt helgon, gammal djefwul» (Serenius' svensk-engelska ordbok från 1741). Överensstämmande härmed upptar Syv (I,177) ordspr. under rubriken *Helligheed. Helgene*, och i komm. i B heter det: »Est vetus prouerbium: iuuenis angelus vetus fit diabolus: quia pueri sepe in deterius mores mutant». *Fændin* »fan» är ej bestämd form av *fiande*, *fiænde* »fiende», utan ett lågtyskt (frisiskt) låneord, urspr. part. presens av verbet (ags.) *fandian* »försöka, fresta», ffris. *fandia* (se Kock i Tidskrift for fil. N. R. VII,301 ff).

D735 = S648.

Visiuus och *dolitiuus* (som jag ej återfunnit i lexika) förklaras av komm. i B sålunda: »Organa . . . visiua .i. quibus alij vident . . . sunt cæco plus dolitiua .i. causa maioris doloris». Jmf. isl. »óþfúss mundi blindr at siá» (Málsháttakvæþi 5).

D736 = S649.

Olika förslag ha blivit framställda till ordspråkets förklaring. Nyerup (nr 732) finner det mycket dunkelt, men då *ciniflo* kan betyda »en der varmer damernes krusejern», finner han det otvivelaktigt, att det i fd. ordspr. mötande *tændzens* syftar på krusjärnets tänder. Reuterdahl (glossaret) sammanställer fsv. *dysins* med isl. *dusa* »luta, småsofwa» och anser *dysins* vara en form antingen av ett subst. **dysi* »sömnaktighet» eller av ett adj. **dysin* »sömnaktig», identiskt med de skånska *dösen*, *dåsen*, *dösig*. Till hans åsikt synes Söderwall huvudsakligen ansluta sig, då han med citerande

blott av vårt ordspr. upptar: »*dysin?* adj.? (Jfr isl. *dæsinn* i Jonssons ordb. samt Mnt. *dusen . . .)* trög, lättjefull?» Molbech (s. 292 med noten 2) föreslår att emendera det fd. och fsv. ordspr. till »Svang kind voxer efter tandens id», dvs: »Ved føde vorder den indfaldne kind rund», och hans förslag akcepteras av Mau nr 11911.

Emellertid synes mig latinet avgjort visa, att intet av dessa tolkningsförslag kan vara det riktiga, eftersom man ej får överensstämmelse mellan nordiska texten och latinet. Så till vida är Molbechs förslag det bästa, som man i den huvudsakligen av B meddelade fd. texten »swang (i B dock *swag)* kind voxer effter tand senss (dvs. tandsenss) id» säkerligen i senare tid inlagt den av honom angivna betydelsen (jmf. härmed att Syv, som i sitt företal B 5 s. 2 anför vår text bland dunkla ordspråk, förklarande tillägger: »det kjendes paa kindbakkerne, naar mand bruger vel tænderne»). Men att texten i B är förvanskad, visar latinet.

Med tvekan framställer jag följande uppfattning till övervägande.

Lat. synes urspr. ha lytt: »Ore macet stiopus (eller *stlo(p)pus)* post ciniflonis opus». Då mlat. *ciniflo* betyder »fewrmacher, fewrplaser» (Diefenbach: Gloss.), och *ciniflonis* i komm. i B förklaras »flantis in cinerem»; då vidare *stiopus* enligt Du Cange betyder »enfleure de bouche» (Georges: *stloppus* »der schall, der sich hören lässt, wenn man auf aufgeblasene backen schlägt, der klapps»); och då slutligen komm. i B förklarar *macet* med »extenuatur, deficit», så torde latinet kunna översättas: »efter eldblåsarens värk blir munnens uppblåsning mindre», hvilket troligen syftar på förfarandet, när man vill blåsa eld i en brasa. Man samlar luft i munnen och spärrar då ut kinderna, men sedan man blåst, bli dessa slappa igen.

Med lat., sålunda tolkat, överensstämmer någorlunda det fsv. ordspr. »swangh kiin wardhir opta dysins iidh». *Dysins* kan möjl. vara en mindre noggrann skrivning i st. f. *dyssins*, *dys(t)sins*. I *dystsins* har *t* utstötts mellan två konsonanter

liksom ofta annars i fsv. (jmf. t. ex. fsv. *syskine* »syskon» med isl. *systkin)*, och *dys(ts)ins* är gen. best. form av ett subst. *dyster*, som är identiskt med det (enligt Rietz) ännu i Småland brukliga *dust*, *dåst* (mask.) »pust, blåst, väderfläkt». Ordet har varit en *i*-stam, och växlingen *dust: dyster* förklaras som de vanliga *fund: fynd* etc. Ordspr. betyder då: »pustens (eller möjl. 'pustarens'?) bedrift (värk) blir ofta (blott) en slapp kind». Det har kunnat säga, att för den som vill blåsa eld i en brasa, blir resultatet ofta (icke att detta lyckas, utan) blott att de uppspärrade kinderna bli slappa igen, sedan man förgäves pustat på elden; och det kan ha i överförd mening brukats om andra företag, som trots ansträngningar misslyckats.

De fd. texterna utgöra senare förvanskningar, hvilka uppstått därigenom, att *wardhir (wordher)* rådbråkats till *woxer*, och att man låtit latinets *post* förleda sig att ändra *opta* till *æptir (efftber)*. Emellertid bekräftas min tydning av ordspr. därav, att i ett kgl. bibliotekets exemplar av a en gammal hand ifrån B anfört läsarten *tandsens id* med anmärkningen »forte tenderens iid». Denna emendation av *tandsens (tændzens* i A) är troligen riktig; *tændzens* har uppstått därigenom, att förkortningstecknet för *er* har missuppfattats såsom ett *z*. Ordspr. har då lytt på fd.: »Swangh kijndh wordher offte tænderens iidh» = »(blott) en slapp kind blir ofta tändarens bedrift». *Tænderens iidh* stämmer med *ciniflonis opus* och väsentligen med det fsv. *dys(s)ins iidh*. Tolkningen av detta fsv. uttryck är dock osäker.

D737 = S650, D803 = S744.

»Mwn søt magha grøte æ ær wamb ve som for war mwnne» utgöra två skilda ordspråk med väsentligen samma mening, hvilken även uttryckes av det fd. »Thet ær eij alt i mawæ got i mwnd ær sødh» samt av fsv. ordspr. i S744. Det förra ordspråket slutar med *grøte*, som är identiskt med isl. *gréti* »hvad der fremkalder graad» (jmf. det i svenska bygdemål använda *gröta* »bedröva»). *Søt* bildar ett endast

ofullständigt rim till *grøte;* rättas det till *søte*, blir rimmet fullständigt, man får två hvarandra motsvarande substantiv, och *søte* återgives fullkomligt av det lat. *dulcedo*. Isl. har nämligen *sǿti* f. »sødme», och i Kalmar län brukas enligt Rietz ännu *söte* f. »vällukt». Ordspråkets översättning blir: »munsötma (är) magbedrövelse», hvilken mening även lat. uttrycker. S innehåller nämligen den bästa formen av lat. Läsarten *vr famis* i D giver däremot ingen tillfredsställande mening (mlat. *ur* »eld»).

Emellertid erfordrar även det senare fsv. ordspr. under S650 någon emendation. Såsom det fsv. »thæth ær ey alt got i magha som i mwnne ær søt» (S744) och de fd. ordspr. under D737, 808 göra troligt, torde *for* vara skrivfel för *føt*. Se om detta ordspråk Kock i Arkiv II,102.

Jmf. beträffande ordspråkets mening Grubb[2] s. 375: »Icke alt godt i magen, som smakar sött i Munnen. i. e. ... Dödhen är offta i sockrad maath. Sööth Ord äre intet altijd byggia på». Nyerup (nr 733) torde alltså ej fullt ha funnit det rätta, när han tror meningen vara den, att »om munden og ganen regaleres med noget sødt og slikkeri, er det dog ikke nok i en skrup-sulten mave».

D738 = S651.

Se komm. till D296.

D739 = S653.

Nu säges »den som hviskar han ljuger», när man vill uttrycka sitt ogillande av att någon i sällskap hviskar något till en annan, så att ej de övriga närvarande kunna höra det. Jmf. »Hviske er halv løgn» (Syv I,432). — Komm. i B förklarar: »soluit .i. aperit: os .s. suum: mende .i. ad mendam».

D740 = S655.

Se komm. till D82.

D741 = S656.

Jmf. dels det isl. »tunga er harfuþs bani» (Hm. 73) och det svenska »tungan har inga ben, dock knäcker hon stundom ryggkotan» (Marin s. 26), dels det no. uttrycket »Det bryt inkje bein» (dvs. »det er ikke farligt arbeide»; Aasen² s. 195); vidare: »diu zunge diu enhât kein bein und brichet doch bein unde stein», »quade tonghen breken been, al en hebben si selve egheen», »tonge brekeþ bon, and nâd hire selve none» m. m. hos Müllenhoff u. Scherer: Denkmäler² s. 358, isl. »Ecke er tungan bein, ofte bytur hun þo stein» (Uppsala-fragm.; »...en opt brýtr hún stein» Guðm. Jónsson 69). *Brydher stwndom* (D) synes vara en bättre läsart än *bithir vm* (S).

Läs i latinet »Osse caret...», och jmf. med vårt lat. ordspråk »Osse caret lingua, secat os tamen ipsa maligna» i Wiener-hskr. cod. rec. 3356 från 1200-talet (Müllenhoff und Scherer: Denkmäler² s. 49 nr 147).

D742 = S658.

Se komm. till D720.

D743 = S652.

Komm. i B lyder: »Os iratum capit numerosa .i. plurima diuerticula .i. torsiones: tremendo enim vertit se nunc huc nunc illuc». Men de nordiska ordspråken visa, att Chr. Pedersen missförstått ordspråket. Bland de nord. texterna stämmer det fsv. »manga æru wra i wredz mans munne» bäst med latinet och torde återgiva ordspr:s urspr. form (obs. även alliterationen). *Diuerticulum*, biform till *deverticulum*, betyder här »winkel, schlupfwinkel», och ordspråket har sannolikt velat säga: »den vredgade omtalar ej sina hemliga anslag». Då *diuerticulum* även betyder »scheideweg», har man senare (i A) däri inlagt denna betydelse och återgivit det med *wæyskyll*. *Hw* (i B) är i detta sammanhang väsentligen synonymt med *munne*; *hwss* i A är närmast en förvanskning av *hw* eller av *høss* (jmf. D95).

D744 = S654.

Komm. i B vill vid *cane* underförstå »grauida» och anser *catellum* beteckna »fœtum in vtero», så att ordspr. skulle säga, att de ben, som den dräktiga hyndan gnager, giver hennes foster tänder. Detta är säkerligen oriktigt. Nyerup (nr 740) och Mau (nr 3945) anse ordspr. däremot tyda på den »hævnens og gjengjeldelsens dag, som voldsmanden altid maa frygte, saafremt den der er skeet overlast, efterlader sig børn»; och Nyerup trycker *Racketandh* såsom ett sammansatt ord. Ordspråkets korrekta fd. form är dock tydligen: »Ee woxer racke tandh (såsom två ord; *racke* är indirekt objekt) mæn gammel hwnd bider been»; jmf. isl. »Fyrr vex rakka tönn, enn gamall bíti bein» (Guđm. Jónsson 116), »Fyrre wex Racka tön, en*n* gamall bytur bein» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Mlat. *dentare* »zahnen» (Diefenbach: Gloss.).

D745 = S659.

Bilden är tydligen tagen från den ätande eller drickande, men enl. Mau (nr 6602) förklaras ordspr. sålunda, och utan tvivel riktigt, av Moth: »naar nogen vil give, saa finder han nok den som vil tage». Chr. Pedersen missförstår ordspr. alldeles, när det i komm. i B heter: »Contingit sæpe q*uod* du*m* cubitus . . . contrahit arcu*m* ad sagittandum: os trahentis fit mox patulum .i. apertum».

D746 = S657.

Ordspråket har förvanskats i isl.: »Fátæk kvinna gefr hænuegg, og heitar (forte *heimtar)* gáfur í gegn» (Guđm. Jónsson 103).

D747.

Fastän ordspr. saknas i S, har det ändå brukats i Sverge. Grubb[2] s. 598 upptar nämligen: »Nätzlan bränner

både wän och owän. ... Hwar wedh alla Domare billigt kunna lijknas, som böre låta affecterna i Domen wara affsijdes satte». Att ordspr. använts om dommarens stränga rättvisa, bekräftas av Hedegaard s. 111: »Ved Bøn og Gave bør Dommeren sove; han maae være som Nelden, der brænder saavel Ven som Uven». Då emellertid Syv I,384 anför vårt ordspråk under rubriken *Skalk. Skelm*, synes det även hava använts för att karakterisera skälmens beteende.

D 748.

Chr. Pedersen anser i komm., att till utförandet av en gärning även *scire* är nödvändigt, och han tillägger: »ideoq*ue* ad opus tria sunt necessaria quæ sanctissimæ trinitati attribuuntur. Potentia patri: sapientia filio: *et* volu*n*tas bona spiritui sancto: Vnde potest legi versiculus Omnes res gestas faciunt ars. velle. potestas». Emellertid visar den nord. texten, att ingen emendation bör företagas i latinet.

D 749 = S 660.

Ordspr. manar till försiktighet i allmänhet; jmf. Problemata D 6 s. 2, där det heter, att vårt ordspr. syftar ej blott på dans, utan »paa meget andet i Verden, effterdi, at her er alleuegne stor besuigelse oc falskhed, oc mand veed skøt icke huem man skal tro, thi er det fornøden, at see sig vèl faare ... at hand ikke giffuer sig i det selskaff der hand kand fare ilde hos». I komm. i B uppfattas det på annat sätt, när det förklarande tillfogas: »Quod dicitur: quia in multis regionibus est magna emulatio in choreis: *et* inuidia dum maiori iungit manus: aut alterius amate». Uttrycket »cui des (läs så i A) pacta manus» förklaras där: »cui coniungas manus quasi pactum faciendo».

D 750 = S 661.

Det nord. ordspråkets mening är klar (*syw* i D är, såsom latinet visar, den riktiga läsarten), och det kan sam-

manställas med: »Bättre är en torr brödbeta med ro, än ett hus fullt av feta rätter med träta» (Salomos ordspr. 17, 1; jmf. ock Salomos ordspr. 15, 16). Lat. söker Chr. Pedersen i sin komm. i B förklara sålunda: »Pecus lene .i. mite: pace .i. per pacem: pręit .i. prędedit in valore: septe*m* sup. pecora: insita .i. subiecta pœnæ .s. inferendæ. aut legatur incita .i. co*m*mota pene .i. virgo [tryckfel för *virga*!] libidinosa».

Emellertid är Chr. Pedersens senare tolkningsförslag tydligen oantagligt.

D751 = S662, D848 = S674, D1048 = S867.

Liksom lat. *palpebra* betyder både »ögonlock» och »ögonhår», synes fsv. fd. *bra*, efter hvad dessa ordspråk visa, ha kunnat jämte betydelsen »ögonhår» även hava bemärkelsen »ögonlock» (jmf. Kalkars och Söderwalls ordböcker); jmf. det av Syv I,399 anförda »Sorg gjør blege kinder, saare øjne og svidende braa».

D752 = S663.

Jmf. »När dhen Blinde bär Krymplingen, så komma dhe både fram. i. e. När dhen ena handen twättar dhen andra, så blij dhe båda reena» (Grubb² s. 592), det av Mau (nr 3369) från A. S. Vedel anförda: »Den ene haand den anden tvætter; den ene stén den anden hvætter; og god løn tungt arbejde letter», och beträffande liknelsen även det nyd. »Han tager den ene hånd og vasker den anden med, og så er den endda sort. (Om den der hjelper sig af én forlegenhed i en meget større)» (Kristensen: Ordsprog 3691). Jmf. även det av Nyerup nr 748 från Dictionn. des Prov. franç. s. 264 anförda »Une main lave l'autre; se dit lorsque deux compères, également suspects, se louent réciproquement».

Piet förklaras av komm. i B med »purget *et* lauet».

D753 = S664, D1203 = S1088.

I det förra ordspr. bör man läsa *reddat; pete* konstrueras här med konjunktiv utan *ut.* (Chr. Pedersen söker förklara sin sämre läsart *reddet* sålunda: »pete sup. ab eo similia: ipse nil reddet tibi voto .i. ad votum tuum»). Da. *elske* betyder här »bære omsorg for», en betydelse som enligt Molbechs ordbok numera är ovanlig i rikssprâket, men ännu brukas i bygdemål. *Retributum* förklaras i komm. i B med »retributionem». Läs i D1203 A *tegh ey,* i S1088 *det.*

Jmf. »Bed för Tiufwen: men önska att han icke löner digh. i. e. I gemeen plägar man fåå skam til tacka, när man hiälper en Tiuff» (Grubb² s. 42; jmf. ock s. 256) och det färöiska »Ger skálkinum gott, hann lønar tær aftur við háð og spott» (Hammershaimb: Færøsk anthologi s. 320 nr 170).

D754 = S665.

Jmf. »Det er sorg og end halv større nød, fæ uden foor og børn uden brød» (Syv I,200). Lat. överensstämmer väl någorlunda med vårt nord. ordspr., och *moles* betyder här »olycka». Komm. meddelar ett tydligen förfelat förslag att tolka latinet: »Incola molis .i. mo*n*tis saxosi: est inops panis: sed locuples . . . prolis: quia cu*m* parum vacent sationi monticolę proli operam dant».

D755 = S666, D811 = S748.

Ordspråkets mening belyses av Syv, som (I,130) förklarar »for-aade gjør faver efter-aade» med »Davre gjør at mand faar skikkeligen middagsmad; ikke da er slugen», och denna betydelse bekräftas av det av Grubb² s. 235 anförda: »Förmål gör Bruden fagermätt. i. e. När man haar hafft en godh dagwal, så kan man wäl sittia granner wedh middagzmål». *Foreata* är alltså »föregående mål».

Mlat. *pandox* »gulosus» (Diefenbach: Gloss.); *jento (gento)* »frukostera» brukas här för rimmets skull såsom deponens, hvilket bruk jag ej funnit bekräftat av lexika. Jmf. D821.

D756 = S669.

Nyerup (s. 403), Molbech (nr 2061) och Mau (nr 5597) förklara *sellæ lighe* i det fd. ordspr. (i A) såsom »lika kamrater», under det att Reuterdahl (i glossaret) menar, att *sælike* står i st. f. *særlika* »i synnerhet». Emellertid innehåller det fsv. ordspr. »æ søkias sælike saman ridha nidhinga» (jmf. *sellige* i B) tydligen den riktiga läsarten: »alltid söka hvarandra de som äro lika . . .», och fsv. *sæliker*, fd. *sellig* är identiskt med det i Schlyters ordbok upptagna *seliker, siliker* »likadan, slik». Sedan ordet *sæliker* blivit föråldrat, har rådbråkningen *sellæ lige* uppstått, hvari man kanske redan under medeltiden inlagt betydelsen »lika kamrater» (»sällar»). Jmf. de isl. ordspr. »sjerlikir bezt saman búa» (Scheving II s. 30), »Sækjast sèr um líkir, og samanbúa níðíngar» (Guðm. Jónsson 332), »Saman renna (skríða) níðíngar» (ib. 287), och det av Syv II,178 anförda »Sammen søge sellige, et skabbed øg og et sandigt dige», D954.

D757 = S670, D1019 = S912.

I S670 bör väl läsas *køn lik*, ehuru *karl lik* »lik en fri bonde» giver väsentligen samma betydelse, om ordspråket tänkes sagt till en bonde. Vare sig att man läser *køøn ligh æn koningh* (A) eller *kønlig en kongelig* (B), är meningen densamma (»det är bättre att vara lik sin släkt än vara lik kungen», ty, såsom Mau nr 559 anmärker, »slægt-ligheden er gjærne ægte, konge-ligheden derimod ikke»). Under formen »Bædræ ær at wære køøn ligh æn koningh» skulle ordspr. även kunna översättas: »bättre är att vara lik sin släkt än (att vara) konung»; möjligen har man avsiktligt givit ordspr. en sådan form, att dubbelmening uppstod. I nyd. har man ett ordspråk: »Bedre tækkelig end kongelig» (Mau nr 584), som påminner om vårt.

Komm. i B förklarar: »p*ro*geniei mei .i. q*uæ* me progenuit»; för rimmets skull brukas *mei* av pron. pers. i st. f. *meæ*.

D 758 = S 671.

Latinet konstrueras av komm. i B: »Mannus, quem pertica cędit, obedit ductori». Jmf. hos Syv »Stang kænder hest at drage, og staveren stodmæren», som av honom (I,314) anföres under rubriken *Nød. Fornødenhed.*

D 759 = S 672.

Ordspråkets mening framgår av den av Skaaning (C 2 s. 2) till ordspr. fogade förklaringen: »Hver faar at nøyes med sin Lycke». Latinets *macidus palefridus* och da. *mawer hæsth* visa, att fsv. *dud* (av en nom. *dudder)* måste betyda »hästkrake». Ordets etymologi är okänd, och det är ett ἅπαξ λεγόμενον. Läs i a *fedher*.

D 760 = S 675.

I komm. heter det: »Demus vim .i. diligentiam operam aut violentiam». Den nord. texten i A överensstämmer ganska bra med lat.: »alla ting äro goda, men vinningen är bäst» (fd. *baadhe* »vinning»). I viss mån uttrycker det fd. ordspr. i B samma tanke. I Söderwalls ordbok översättes *bodh* i det fsv. ordspr. med »förvaringsbod, visthus», *biærghas* med »arbeta». Emellertid synes *bodh* här ha havt samma betydelse, som Fritzner[2] upptar såsom den första för isl. *búþ*, nämligen »opholdssted eller stilling, hvori en til en vis tid befinder sig, er», t. ex. *hafa illa*, *harþa*, *kalda búþ* »have det ondt, haardt, koldt». *Biærghas* översätter jag »bärga sig, ha sin bärgning, stå sig», hvilken betydelse även isl. *biargast* har. Härigenom kommer även den fsv. texten att uttala en mening, som är besläktad med den i lat. och i de fd. texterna.

Chr. Pedersen tillägger förklarande om ordspr. i sin komm.: »e*st* dictu*m* q*ue*storis aut milit*is* regij». Emellertid

har ordspr. väl ej syftat på en skatteindrivare eller soldat, utan det har troligen velat säga: »det är förtjänsten man lever av» (jmf. Ley nr 156).

D762 = S677, D878 = S779.

En gammal hand har i A vid D762 antecknat: »th*er* hører sterck been till ad be*re* godhe dage», och därmed någorlunda riktigt angivit ordspråkets mening. Syv (I,103) förklarar *vlædhe* i vårt ordspråk med »uro», men fsv. *olæte* betyder »olater», och denna betydelse har även motsvarande fd. ord havt. Mlat. *stultizare* »insanire», *modulisare* »musicis modulis cantare» (Du Cange). Jmf. D1014.

D763 = S678.

Tydligen bör man i lat. läsa *decet.* Komm. i B förklarar *esse* med »manducare» och *peripsima* med »purgamina *et* corticem rerum» [om *peripsima* jmf. komm. till D571], och Chr. Pedersen anser lat. således betyda ungefär: »den fattige bör äta avskräde». De nordiska texterna uttrycka ej egentligen denna tanke, men hava dock en härmed besläktad mening. I det fsv. ordspr. översätter Söderwalls ordbok *fora* med »ställning, omständigheter», med citat endast från detta ställe. *Fora* kan måhända i detta sammanhang något noggrannare översättas med »förmåga, resurser», överensstämmande med det no. *fora* »stand, evne, formue», hvilket enligt Aasen brukas just i uttrycket *d'æ ikkje fati'manns fore* »det er ikke fattig mands evne at skaffe det». I det fd. ordspr. är *forde* (B) säkerligen en ursprungligare läsart än *færdhe* (A). Fd. har *fore* »færd, adfærd, udstyrelse», hvilket emellertid enligt Kalkar även skrives *forde* i rimslut. Det i B mötande *forde* kan vara identiskt antingen med detta ord eller ock med det nyisl. *forði,* som brukas i den isl. formen av detta ordspråk: »Fátæks manns forði er alltíð auðkendr» (Guðm. Jónsson 104). I det äldre språket betyder isl. *forþi* »hjelp, nytte»,

men på nyisl. »stores, viands», t. ex. *lífs forði* »what supports life, a livelihood» (Oxford-ordboken; av Haldorsen översättes det »*victus*, næring, livets ophold»); jmf. det i nysv. bygdemål brukliga *forda sej* »hava att uppehålla sig med». I det (ny)isl. ordspr. inlägger man säkerligen i *forði* denna sistnämnda betydelse.

Syv I,103 anför »Fattig mands forde ere alde økende (ɔ: hans føre og adfær er som fremmed, ringe og uanseet)». Denna uppfattning synes ej tilltalande, men troligen på grund av den vill Nyerup (nr 759) förstå *peripsima* om en föraktad mänska och anser det lat. ordspråkets mening vara, att man ser den fattige över axeln. Härtill torde dock ej finnas tillräcklig anledning.

D 764 = S 679.

Se komm. till D 179.

D 765 = S 680.

Fsv. *ødhen* av *øper* m. »rikedom, sällhet, lycka» (Rydqvist II,36; Schagerström i Arkiv I,35 ff.). Komm. i B påminner om liknande sentenser: »Vnde Ouidius. Serius aut citius omnes properamus eodem. Vnde alius. Tollimur e mundo fatis vrge*n*tibus omnes: Et trahimur quo nos vita peracta vocat».

D 766 = S 681.

Ordspr. vill säga: »skada (stryk?) är alltid behållen vara»; jmf. komm. i B: »Sicut supra (jmf. D 339) dixit melius esse vas manere integru*m* q*uam* auro refici: sic melius est seruare pacem q*uam* facere: quia pax non est tanta .i. tanti boni: quin lesus habet .i. retinet nocumenta .i. damna» samt Nyerup nr 762. I S torde *æ* ej behöva emenderas till *ey*, eftersom man även utan *ey* erhåller väsentligen samma mening, som om satsen vore negerad, ifall man nämligen översätter: »freden är aldrig så god, att han (ju) alltid har skadan, som får den»; jmf. det av Syv I,132 upptagna: »Freden er

ej saa god, at hvo skade faar, hand jo beholder dend», S213, 926. Det fsv. ordspr. missuppfattas av Reuterdahl, när han (s. 135) anser det betyda: »wänskap är icke så stor, att den (af wännerna) som får en skada alltid behåller den (och ej söker kasta den på den andre)». I Sw. Ordsedher har ordspr. förvanskats: »Aldrig är fienden så godh, han behåller jw skadan som han får» (A 2 s. 2).

D767 = S682.

Läs i latinet med D *abit* och i fd. med BS *paa bage*. Syv I,103 förklarar ordspr. riktigt sålunda: »(hand) bær med sig huus og gaard; alt sit med sig, som Bias; og dend der ej frøøs, fordi hand havde alle sine kleder paa».

D768 = S683, D1113 = S1011.

Nyerup (nr 764) förmodar, att *skober* är tryckfel i st. f. *skogrer*, hvilket möter i D1113 B, och i överensstämmelse med denna mening förmodar han *leger* i D768 B stå i st. f. *leer*. Att emellertid *skober* är den urspr. läsarten, framgår så väl av latinet som av *skopar* i de fsv. texterna. *Skopa* eller *skåpa* lever kvar i flera svenska bygdemål, dels i betydelsen »hoppa, leka (om djur)», dels i betydelsen »hoppa, dansa», och identiskt härmed är nyisl. *skopa* »spöge, spotte» (Jónssons ordbok). I vårt ordspråk betyder *skopa, skobe* »muntert hoppa»; jmf. i latinet dels *ludit*, dels *salit*. Jmf. Reuterdahls glossar, Molbech s. 279 noten 2, Kock i Arkiv II,110. Chr. Pedersens läsart *leger* (som tydligen ej uppstått ur *leer*, utan är ett i senare tid insatt synonym till *skober)* återfinnes i isl. »Fyrr leikr barn af fullum búk, enn fögrum klæðum» (Guðm. Jónsson 115). Däremot har *skopar* väl förvanskats i det isl. »betur skartar fullur kvidur, en fagur kyrtill» (Scheving I s. 12; *skarta* »to dress fine»). Jmf. ock »Hungrig maga dantzar intet giärna ... Dantzar mätter mage, och intet blåå mantel» (Grubb² s. 333; jmf. ock s. 79).

Komm. i B till D1113 anmärker, att *farcitus* står i st. f. *fartus*. För att få rim till *politus* har man tillåtit sig att begagna *farcitus*; jmf. franskans *farcir*, participium *farci*.

D769 = S684.

Läs i A *Pelles agnine* och »Saa manghe sæliæs lam skindh som faar skindh». Komm. i B angiver nämligen riktigt ordspråkets mening, när det heter: »Per quod innuitur tot iuuenes mori quot senes», och där anföres följande parallel-ordspråk: »Tot fora terga bou*m* quod (läs *quot)* habe*n*t pelles vituloru*m*», hvilket återfinnes så väl i det sv. »Kalffskinn komma så wäl på wäggien som Oxehwdar. i. e. ... Döden seer intet effter åhren» (Grubb[2] s. 411) som i det isl. »Kálfa skin*n* ka*r*past opt sem kúa» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o) och i »Also vele calver comen huden ter merct als older coeijen. = Pelles quot pecorum venduntur tot vitulorum» (Proverbia communia s. 7 nr 77).

D770 = S685.

Ordspr. brukas enligt Nyerup (nr 766) för att bland annat uttrycka: »Hæleren er saa god som stjæleren». Jmf. »Den er saa god der holder Beenet, som den der flaar Kroppen» (Skaaning A 6 s. 2).

D771 = S686.

Reuterdahl fattar i gloss. (s. 147) *hoorkuna wildh* såsom »en vild horkona», och så har säkerligen även skrivaren gjort. Emellertid överensstämmer denna läsart föga vare sig med lat. eller fd., och stället är kanske förvanskat. Där kan hava stått *hoorkunu awndh* (jmf. *liuore*. *Afund* stavas även annars *awndh*, *awund*, se S893), knappast *hoorkunu wildh* (dvs. *uvild* »fiendskap»; jmf. nyisl. *úvild* »enmity», fsv. *ovili)*.

D 772 = S 687.

Det illa skurna håret är till skam både för hårklipparen och för hårets egare; jmf. Nyerup nr 768.

D 773 = S 688, D 989 = S 879.

Mlat. *pseustes* »falscher zeug» (Diefenbach: Gloss.). Såsom latinets *fidus*, *fidelis* och *perfidus* visa, menas i vårt ordspråk med *tro* och *otro* »den hederlige» och »den ohederlige», och Syv (I,453) synes delvis missförstå ordspr., när han såsom parallel-ordspråk upptar: »godtroende og utro kunne ilde sammen. Dend fromme sviges snareste». Ordspråkets mening är, att en hederlig och en ohederlig karl kunna ej hava med hvarandra att göra. Obs. det ofullständiga kvinliga rimmet i lat. *fidus: fedus*.

Det är påfallande, att A i båda ordspr. har *samme boo* (ej *sammen boo)*, och det är därför kanske icke alldeles otänkbart, att man avsiktligt satt *samme bo*, och att det ej beror på tryckfel *. *I fall* värkligen *samme bo* »bo till samman» skulle vara en dialektisk uttalsform, synes *samme(n)* böra sammanställas med den i fsv. mötande dialektiska förlusten av *-n* i *vta(n)*, *hwadha(n)* etc. (Kock i Arkiv N. F. II,32 noten).

D 774 = S 689.

Metern fordrar i A *falere*.

D 775 = S 690.

Då Syv (I,290) upptar »Bær fuldt kar varligen. (at der ej spildes af)» under rubriken *Lykke. Lyksalighed. Medgang*, så vill ordspr. väl säga: »man skall vara försiktig under medgången» (jmf. Mau nr 2306). I komm. i B anmärkes: »leuitate .i. agilitate: si versus pateretur sententia clarior esset legendo lenitate». Såsom Chr. Pedersen själv anmär-

* Det hade därför kanske varit riktigare att ej i vår text ändra uttrycket.

ker, tillåter metern ej den av honom föreslagna ändringen. Jmf. i viss mån D709.

D776 = S691.

Nyerup (nr 772) förmodar, att latinet handlar om »hofluftens ustadighed, og gjør opmærksom paa, at saa vel en end er anskreven tilhove, saa forskjærtser han al den yndest, naar han trækker sig tilbage fra hoffet». Denna tolkning av ordspr. är väl osäker. I B synes *laerer* vara tryckfel för *berer* (jmf. A) eller för *lader* (jmf. S).

D777 = S692.

Läs i A *catto;* i S står *alla* för *ælla.* Jmf. isl. »Hvör ei fæðir hund og kött, hann fæðir verri dýr» (Guðm. Jónsson 158).

D778 = S693.

Ordspråket har använts över hela Norden. Norskan har: »Det gror fyre gangande fot» och »Dæ gror gangande fot» (Aasen s. 51), isl. »Fljótt grær gángandi fótr» (Guðm. Jónsson s. 111) och »grær gángandi fótur, sveltur sitjandi kráka» (Scheving I s. 26), färöiskan »Grør um gangandi fót, svöltur sitandi kráka» (eller: »heima situr hin svanga kráka», Hammershaimb i Ant. Tidskrift 1849—51 s. 280 nr 139). Ordspråkets mening framgår av Chr. Pedersens och Aasens samstämmiga uppgift. Den förre yttrar i komm. i B: »Pes gradiens .i. animal incedens ad victum acquirendum pedib*us* . . .»; den senare meddelar, att ordspr. i Norge brukas »egentlig om dyr, som ere flittige til at gaa omkring og søge føde». Däremot är det ovisst, om Aasen med rätta fattar *gangande fot* i det no. »Dæ gror gangande fot» som en dativ. Nom. *fótr (fótur)* användes i de två isl. ordspr., och att man under medeltiden så fattat det östnord. *ganghende foodh,* framgår av den latinska översättningens *Pes gradiens.* Från meningens sida synes det vara fullt berättigat att så förstå uttrycket: såsom redan

Chr. Pedersen anmärkt, står »gående fot» här i st. f. »djuret, som går omkring på sina fötter». — Läs i A *residendo*.

D779 = S713.

Se komm. till D492.

D780 = S694.

Ordspråkets mening belyses av Syv, som (I,422) upptar såsom synonym: »En dags sygdom, en ugges (så) lægedom»; jmf. ock »Sygen kommer til hest, gaaer bort til fods; kommer med den ridende, gaaer bort med den krybende post, kommer ved pund, gaaer hen ved kvintin» (ib. II,258) samt »Sjukdom kommer med extra post och far bort igen med snigelpost» (L—n: Ordspråk s. 150). Det i vårt ordspråk mötande fsv. *slippa* är det mnt. *slippen* »schlüpfen». Läs i lat. med B: ... *deserpere sere* (B har *at* för *et* i AS; jmf. rättelser och tillägg till delen I).

D781 = S695, D1036 = S893.

Chr. Pedersen yttrar i sin komm. till D781: »Pestis ... liuoris ... cœpit ab horis primęuis .i. ab initio mundi. Quia inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum», men ordspråket har urspr. väl ej havt någon dylik hänsyftning på bibeln, utan det har sannolikt blott i allmänhet velat säga, med läsarten *Aawen rijss aarle:* »avunden stiger tidigt upp» (den sover icke, är alltid i värksamhet), eller, med läsarten *awundh rees arla*, liksom berättande: »avunden steg tidigt upp». Jmf. med pret. *reess* latinets *succreuit* och *cœpit* (pres. *coepio* blott under förklassiska perioden).

D782 = S696.

Se komm. till D402.

D783 = S698.

Ordspråket är ej riktigt klart. Komm. i B söker sålunda förklara lat. enligt den där meddelade läsarten: »Pla-

centa . . . pista .i. cocta: cu*m* pinsere sit proprie granu*m* frangere: focis .i. in loco vbi ignis fouet*ur* . . . leuat ocys .i. ocyus .i. cito: cor multoris: qui gaudet farina*m* consumi: aut qui partem sperat». Jag lemnar oavgjort, om Chr. Pedersen riktigt förklarat *pista* (om mlat. *pinsere* jmf. dock komm. till D788), och huruvida hans förklaring av *ocis* är riktig, torde vara ytterst ovisst. Jag kan dock icke giva någon tillfredsställande förklaring av ordet. Mlat. använder *multor* = *molitor* (Diefenbach: Gloss., Du Cange). *Dystmel* betyder »fint mjöl» (Kalkar), och därför *dystkage (dustkaka)* »en kaka av fint mjöl» (såsom det ock av andra förklarats). Molbech (nr 2469) och Mau (nr 6714) anse ordspr. betyda, att »gods, vinding giver mod».

D 784 = S 699.

Syv (I,21) upptar med fullständigt rim: »Katten vil nok fisken æde, men dog ikke kloen væde» under rubriken *Arbejde. Umage*, och ordspr. har således, såsom Mau (nr 4535) nämner, brukats om den som ej vill arbeta för att nå sitt mål. Jmf. isl. »Köttur will hafa fisk, og wæta e*i*gj klærnar» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D 785 = S 700.

Se komm. till D 243.

D 786 = S 702.

Se komm. till D 553.

D 787 = S 701.

Jmf. det av Syv I,471 under rubriken *Vellyst* upptagna »Af kæde skal kat muus æde», hvarigenom fullständigt rim åstadkommes. Mlat. *pilax* »katt» (Diefenbach: Gloss.). — Läs i S *exosus*.

D 788 = S 697.

Då mlat. *collirida, collyrida* betyder »kaka» (Diefenbachs gloss. översätter det »drieckecht brot, weg, phan-

nenkuoch» etc.), vill Nyerup (nr 784) ändra *baghe dagh* till *kagedagh*, och han förklarar ordspr. »der vanker ikke kage til hverdags». Ehuru läsarten *kaku dagh* i S synes tala för denna Nyerups emendation, torde den ej vara riktig. Fastmer anser jag det i AB meddelade »Thet ær eij hwar dagh baghe dagh» utgöra den ursprungliga texten, emedan dels detta giver fullt lika god mening som texten med läsarten *kaghedagh*, dels *baghedagh (bakudag)* eller en nära motsvarighet därtill finnes i övriga av mig kända former av ordspråket. Att ordspråket fordom brukats Sverge även under den av D meddelade formen, framgår av Grubb[2]: »Hwar dagh är icke baakedagh. i. e. ... Dhet wanckar intet altijd Fläsk för Hoffdrängen» (s. 346). Från Pyttis socken i Nyland, således från en trakt med gammaldags språk och seder, meddelar Freudenthal (Skrifter utgifna af svenska literatur-sällskapet i Finland. Förhandlingar och uppsatser I,47) »he ä int all dagar bakudagar, he måst å va snakudagar, dvs. dagar då man får stå och snålas utan att erhålla något», och härmed överensstämmer Sw. Ordsedher (C 4 s. 1): »Thet är icke huar dagh baku dagh. Thet är sompt snake dagh». I Sörmland (Åkers härad) heter det »De ä inte allä dar, som ä bakdar; de ä somligä som ä smakdar åg» (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria III,106). I Norge »D'er ikkje kvar dag baksterdag» (Aasen[2] s. 18). *Bakudagh* är bildat av verbet *baka* liksom fsv. *farunöter*, *farunöte* av verbet *fara*, *köpoiorþ* av verbet *köpa* etc. Det nordiska ordspråkets *bakudagh* motsvarar fullkomligt det lat. *pinsere coleridas* »baka kakor». I mlat. betyder nämligen *pinsere* »baka» (Diefenbach: Gloss.; Chr. Pedersen tillägger i sin komm. efter *pinsere* förklarande »*et* postea coq*ue*re»). Ordspråket har, såsom även av det från Grubb anförda citatet framgår, velat säga, att man lever ej alltid lika kräsligt som på bakdagar, och detta framhälles ännu ytterligare genom den utvidgade formen av ordspråket, hvilken anförts från Nyland, samt av det nyda. »Det er ikke hver dag bagedag: det er iblandt

skrabedag» (Mau nr 1192). Det nyländska *snaka* betyder »gå objuden och snålas», *snaka-bisi* »en som objuden infinner sig på kalas» (Vendell: Samlingar af ord ur nyländska allmogemålet); jmf. da. *snage* »søge begjerlig og snyltende efter mad», *snag* »snyltegiæst», och ordspråkets *snakudagar* är således klart. Av detta *snakudagar* är det sörmländska *smakdar* en förvanskning. I det da. *skrabedag* återfinna vi väl det no. *skrapa* »slaae sig igjennem, holde sig med nogen møie». (Man har väl ej vid bildandet av *skrabedag* ursprungligen tänkt på *skrabekage* »kage der bages af den dei der tilsidst skrabes sammen»). Troligen har emellertid i det nyd. ordspr. ett äldre *snagedag* (jmf. nyl. *snakudagar*, *snake dagh* i Sw. Ordsedher, sörml. *smakdar)*, som rimmar på *bagedag*, utbytts mot *skrabedag*.

Colliridas är den korrekta formen; metern fordrar *cottidie* (B).

D789 = S703.

Ordspråkets mening framgår därav, att Syv (I,416) under rubriken *Straf* upptar »Naar eblet er mood, saa falder det snart» såsom synonym till »Træet flyder til det sjunker» samt av kommentarens i B förklarande tillägg: »sicut ho*mi*nes malefici q*uando* peruenerint ad extremum fati .i. diuinæ prouidentiæ». Nyerup (nr 785) sammanställer det således riktigt med det av Hedegaard: Ordqvæder (s. 173) upptagna »Naar Tyven er moeden, kan en halt Byesvend løbe ham op», som av honom förklaras »naar Synderen har fyldt sit Syndemaal, saa hviler Straffen for Dørren».

D790 = S704.

Se komm. till D102.

D791 = S705.

Enligt Kalkar (artikeln *arnebande)* förklaras ordspråket »Arnæ bannæ bijdher bæsth» av Moth sålunda: »det had som kommer imellem ægtefolk, er uslykkelig». I fall, som

det vill synas, Moth fattade *bijdher* i betydelsen »bidar», så är detta oriktigt, eftersom S har *bithir* »biter». Ordspråkets urspr. form har varit »arens banna bithir bæst» med tre alliterérande ord på *b*, och det har velat säga: »förbannelse (eller kanske: bannor) i hemmet (av ens närmaste) biter (tar) bäst (dvs. värst)». Jmf. i viss mån Chr. Pedersens tillägg i komm.: »quia sedentes ad igne*m* vnu*m* non deberent litem mouere» och Syvs härmed överensstämmande förklaring av *arnebande* »dend som skeer ved arnen, blant dem som leve sammen og skulde best forliges» (I,79).

Nyerup (nr 787) trycker oriktigt *quæstum* med *æ*; *questum* är participium av *queror*, hvilket bestyrkes av ordets förklaring av komm. i B »per querela*m* factum». Då i mlat. *pene* kan användas såsom preposition med betydelsen »vid» (Diefenbach: Gloss.), så äro båda läsarterna *pene focum* (i S) och *pone focum* (i D) möjliga, men ordspråkets plats i samlingen talar för, att den senare läsarten varit den ursprungliga: vårt ordspråk omgives väsentligen av ordspråk börjande med *po-* (ej med *pe-*).

D 792 = S 706.

Se komm. till D 532.

D 793 = S 707.

Fændhen (motsvarat av *pluto* i lat.) är den bästa läsarten. Mlat. *ferrare* »beslahen» [med järn] (Diefenbach: Gloss.). Jmf. den av Nyerup (nr 789) från Matthias Worm (Den danske digtekunsts historie III,168) anförda värsen:

»Den som vil fanden flaae, maa have jernehænder;
Hvo hunden bide vil, maa bruge skarpe tænder».

D 794 = S 708.

Se komm. till D 27.

D 795 = S 709.

Ordspr. »Der skal en god synder til en god beder» brukas ännu i betydelsen »Det er ikke let at sige nej til

en, der er god til at bede» (Kristensen: Ordsprog 8994), och i Hegelunds Susanna s. 46 står det såsom randanmärkning vid Susannas tillbakavisande av Achabs och Sedechias' lockelser.

D 796 = S 710, 711.

De i S mötande två ordspr. äro i D sammanställda till ett, och det talar, såsom redan av andra anmärkts, om lyckans och olyckans växling. Då isl. *skin* brukas (utan sammansättning) om »solsken», t. ex. *einn dag var skin heitt*, *þann dag var fagrt veþr af skini* (beläggställen i Oxford-ordboken), och då man med läsarten i S 710 får två med *sk-* alliterérande ord, så är denna den ursprungliga. I den senare raden i D hava orden *clart wedher* oriktigt tillfogats i A. Antingen har man urspr. satt till dem såsom en förklaring av subst. *skyn*, hvarefter orden inkommit i texten, eller ock har man missuppfattat *skyn* såsom presens av verbet *skinne* och därför såsom subjekt till *skyn* tillfogat *clart wedher*. Om de två i D förenade raderna urspr. utgjort skilda ordspr., så torde S även i den senare raden meddela den urspr. läsarten med *skiin* och *skwr* alliterérande. I fall ordspråken däremot urspr. hört tillsamman, så är läsarten i B *Oc skin effter mwlm* kanske lika god: man får därigenom i båda raderna tillsamman tre alliterérande ord.

Läsarten *ymber (= imber)* ger god mening, men det är påfallande, att värsen saknar kvinligt rim. Om sin läsart *vmber* i st. f. *imber* (jmf. rättelser och tillägg till delen I) yttrar Chr. Pedersen i komm.: »Vmber .i. vmbrositas facta tralatione longe repetita ab vmbris populis Italiæ: nisi potiuś legatur imber». I fall värkligen *vmber* vore den riktiga läsarten, så erhölle man något bättre rim till *iubar* än med *ymber*, men jag har ingenstädes återfunnit detta *vmber*, och för *ymber* talar, att det finnes i AS.

D 797 = S 712.

Ordspr. förklaras troligen riktigt av Hedegaard: »Saa snart Lodderne ere deelte, og hver har faaet sit, kan ingen siden tage det fra ham...; han kan da være dierv, frit paastaae at beholde det» (s. 241). Jmf. »Diarfr er hvor um deildan verd. Hver er dristig over deelt mad» (Syv I,517), Guđm. Jónsson 61. *Lødh* (A) behöver ej vara tryckfel, utan kan utgöra en omljudd form.

D 798 = S 715.

Komm. i B påminner om evangeliets ord »inimic*us* homo superseminat zizaniam» (Matth. 13, 25), men Nyerup (nr 794) anser denna sammanställning vara obefogad, och han (och så även Mau nr 4123) menar ordspr. fastmer vilja säga, att den omsorgsfullaste uppfostran ofta kan misslyckas. Mig synes det sannolikt, att ordspr. är av bibliskt ursprung, och att således Chr. Pedersen med full rätt anfört evangeliets ord, men detta hindrar tydligen ej, att ordspråket kunnat, såsom Nyerup vill, brukas om en förfelad barnuppfostran.

D 799 = S 716.

Se komm. till D 57.

D 800 = S 717.

Detta ordspråk torde hittills ha blivit oriktigt eller ofullständigt förstått. Ley (nr 962) förklarar det »Grib ikke efter lykken naar hun kommer og sætter sig paa dit hode», men ordspr. har snarare uttalat den motsatta tanken. Den riktiga läsarten i D är tydligen »Halt twme(n) i næffwæ(n) naar tegh faller løcke(n) tijl», och ordspr. giver denna uppmaning, emedan det, att sticka tummen in i de andra fingrarna ansågs vara ett magiskt medel att fasthålla lyckan. Jmf. följande av Grimms Wörterbuch II,849 (överst) från Frauenlob citerade värser:

»habt iu den dûmen i der hant,
seht ûf wem ir bevelhet lip und êren pfant»,

»seid einander gewogen, leistet euch beistand, sichert euch glück», och vidare de nht. uttrycken *einem den daumen halten* »favere alicui», *den daumen drücken* »geneigt oder günstig sein» samt den på anf. st. givna förklaringen. (Tummen ansågs, menar Grimm, ha en »alpartige natur», och »man will den alp festhalten, damit er nicht störend einwirke und den günstigen verlauf hindere. der freundlich gesinnte legt dann den eigenen daumen, einen oder beide, unter die andern vier finger und drückt sie fest darauf»). — Den här givna förklaringen av ordspråket bekräftas därav, att det enligt komm. i B betyder »tenenda est fortuna».

I det fsv. ordspr. »haff thuman i næffwan vm thik fallir æmpnin» synas de sista orden böra översättas »om lyckan (ett tillfälle, en utväg) tillfaller dig». Jmf. med denna betydelse av *falla* t. ex. »sagdhe arff vara fallit sik», (beläggställe i Söderwalls ordbok) och med den anförda betydelsen av *æmpne* det från äldre da. av Kalkar anförda *effne* »lejlighed, udvej», i viss mån det i Skåne brukade uttrycket *det var så ämnat* »det var så av ödet bestämt», samt att verbet *evne* i danska bygdemål brukas om det »Gud eller lykken giver os, som man ikke selv havde tænkt og som andre ikke vel undte os» (Molbechs Dialektordb.). *Æmpne* är här fem. eller mask. liksom da. *evne* »kraft, naturlig formue» etc.

På isl. har ordspr. på ett påfallande sätt förvanskats »Hald þú taum í höndum, þá haminngjan fer að þèr» (Guðm. Jónsson 128).

D 801 = S 718.

Man bör i A läsa *lēnis*. Komm. i B förklarar: »venustatur .i. decoratur: dum leuatur .i. deponitur abscinditur: lenis .i. leniter sine dilaceratio*n*e». I B ha i det fd. ordspr. orden *fiærn been* av misstag utelemnats. Jmf. isl. »fagrt er hold fjærri beini» (Guðm. Jónsson 98).

D 802 = S 719.

Namnet *odört* tillades av Harpestreng och andra äldre författare *cicuta*, men numera användes det om *conium maculatum* (Fries: Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen; Jensen-Tusch: Nordiske plantenavne s. 60, 62). För läsarten *Ondhe yrther* (D) talar latinet; jmf. ock »onda yrthir skal man aff yrtagardh lykkia» (S 397), »Onde urter voxe snarest og forgaa seenest» (Syv I,322). En rådbråkning föreligger emellertid som bekant i vårt *ont krut* av lågt. *unkrūt* i ordspr. »ont krut förgås icke så lätt»; jmf. »Ondt krud forgaar ikke» (hos Syv I.322), »Ondt Krydde förgås intet giärna» (Grubb² s. 623).

D 803 = S 721.

Komm. i B förklarar: »silicerni .i. inspectores assidui: sicut senes decrepiti assidue cernu*n*t silices in pauime*n*to» och anmärker vidare, att *pus* oriktigt brukas indeklinabelt och står i st. f. gen. *puris*, samt att *alterni* står i st. f. *alieni*. Jmf. härmed *silicernus* »alt in die erde siende gelijch eynen doeden» (Diefenbach: Gloss.). *Silicernus* betyder här tydligen (liksom i D 998) »iakttagare». Chr. Pedersens anmärkning om *pus*, som väl är den bästa läsarten, synes vara riktig, och *alterni* torde i rimnöden ha brukats i st. f. *alterius* (eller *alieni)*. Enligt Diefenbach: Gloss. var mlat. *pus* »putredo» indeklinabelt och återgav även »vnreynkeit, vnflaet». Reuterdahl misstänker utan skäl, att latinaren tagit *pus* »var» för att betyda »var, varse». — Läsarten *see* (D) är bättre än *saghum* (S). — Jmf. Matth. 7, 3.

D 804 = S 723.

Kiphat (av *kippe* »rycka») betecknar, såsom Nyerup nr 801 anmärker, en lek, hvari hatten rycktes av huvudet. Komm. i B förklarar: »stare .i. manere sibi .i. ad se cooperiendu*m*». *Tegumenta* (BS) är den korrekta formen.

D805 = S722.

Den fd. texten är fördärvad i A; S innehåller ordspr. i den form, som närmast överensstämmer med lat.

D806 = S742.

Syv I,27 anför ordspr. under en utvidgad form: »Alle baade hielpe, sagde soen, hun greb et myg», och flera andra utvidgade former anträffas. Jmf. ock »Alle baten helpen, al sijn si clein. = Quamvis sunt modica, prosunt tamen omnia lucra» (Proverbia communia s. 6 nr 54). Nyerup vill (nr 803) i st. f. *merce* läsa *mercede*, men metern förbjuder denna emendation. Komm. i B förklarar: »Puta . . . lucra esse promotiua . . . q*uam*uis sup. sint de merce minuta .i. exili». Han synes alltså fatta *merce minuta* såsom abl. qualitatis. Kanske även *minuta* kan fattas såsom nom. pl. neutrum, hörande till *lucra*, och *merce* såsom abl. limitationis. Mlat. *promotiuus* »rem promovens et efficiens» (Du Cange).

D807 = S743.

Under den av B meddelade formen av ordspr. är *vare* = isl. *vara* »to be ware of» (jmf. Molbech s. 4 noten), och *wæræ* i Aa har väl uppfattats såsom »avvärja»; jmf. isl. *veria* »holde borte, afvende» samt *være* »värn» jämte *væriæ* i fd. (en gammal hand har i a tillskrivit: »*være* ɔ: verie, see sig for»). Ordspr:s form i S återfinnes i isl. »Betra er ad vera fyrer var, en*n* epter snar» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Söderwall anför i sin ordbok under *forevar* »varsam» ordspråket från två andra ställen i den fsv. literaturen. I Birg. III,333 heter det: »æptir almænnelico ordhquædhe bætra ær at vara fore var æn æptir snar»; i Konunga-Styrelsen: »Är bätre wara firi war Än äpte snar» (s. 79). Att *fore var* och *æptir snar* under äldre tid värkligen kunnat uppfattas såsom komposita, framgår av Grubb[2] s. 70: »Bättre förewaar, än efftersnar. i. e. Effterråd är intet rådh».

Emellertid visar *førra war* i S, att skrivaren uppfattade orden såsom två skilda ord (ej såsom ett kompositum), eftersom man ej kan sammansätta komparativen *førra* med ett adjektiv. Huruvida ordspr. urspr. innehållit två komposita *(forevar* och *æptirsnar)* eller skilda ord, är för övrigt likgiltigt, då meningen blir densamma: »det är bättre att förut vara försiktig än att efteråt vara snar (att rätta felet)».

D808 = S744.

Se komm. till D737.

D809 = S746.

I S har av misstag det fsv. ordspr., som hör till S629, insatts även här, beroende därpå, att de båda handla om *deghia (rededeije). Promptrix* (ej i lexika) förklaras riktigt av komm. i B »proma mulier».

D810 = S747.

Jmf. D1024.

D811 = S748.

Se komm. till D755.

D812 = S749.

Ordspr. förklaras riktigt av Syv (I,199): »vor egen [hunger] plager os mere end de fremmedes». Mlat. *ur* »eld» (jmf. D737).

D813 = S720, D845.

Läs i D813 B *flere,* i D845 *quam lugubre. Wære død* i D813, *døe* i D845 äro väl bättre läsarter än *wæl dødh* i S720.

D814 = S751.

Komm. i B förklarar lat.: »Ma*n*nus . . . vult plus constare .i. simul stare *et* requiescere: q*uam* flare sibila. Sta-

tim enim dum equiso sibilat: equus stat: non propter dulcedinem sibili: sed requiei». Då denna tydning alldeles icke överensstämmer med nordiska texten, kan den ej vara riktig. Lat. torde böra översättas: »en häst vill kosta (kostar) mera än att man hvisslar åt den», och härmed harmoniera de nord. texterna, som säga, att det skall (hör) mera till (att sköta) en häst än att hvissla (säga *ho!*). Jmf. »Der hør alt mere til plogen end raabe ho», som av Syv uppföres under rubriken *Lethed. Vanskelighed* (I,262) och under *Gjerning. Verk* (I,156). Detta senare ordspråk vill alltså, såsom Mau nr 90 riktigt förklarar det, säga, att det behövs annat än prat för att utföra ett arbete. Jmf. ock Grubb[2] s. 53.

D 816 = S 750.

Enligt Mau nr 3496 förklaras det da. ordspr. av Moth sålunda: »Den kan bedst styre sin vrede, som ikke opirres», men att detta ej varit dess mening, framgår av *wandan* i S. *Harm* betyder här således icke »vrede», utan liksom annars i fd. »smärta», och det motsvaras av *calumpnia*, som i mlat. betyder även »trubsal» (Diefenbach: Gloss.), »adversitas, infortunium» (Du Cange). Ordspr. är således synonymt med det moderna »ingen känner hvar skon klämmer, utan han som har den på». B vill vid *compos* underförstå *mentis*, hvilket väl ej är riktigt. Enligt Diefenbach: Gloss. betyder mlat. *compos* »vngebunden. eyn vng. gesele . . . mechtig . . . geweldec» m. m.

D 817 = S 753.

Latinet förklaras av komm. i B med dess läsart sålunda: »Mendę .i. vitia: duum .i. duorum: pseudo .i. falsorum *et* peruersoru*m*: faciunt ternum .i. tertium pendi lue .i. propter luem». Denna förklaring är väl tviveläktig, men jag kan ej giva någon som tillfredsställer mig; jag lemnar därför även oavgjort, om *mende* i AS för rimmets skull

förändrats till *mendi*. *Liugha* (S) är den riktiga eller den otvetydigaste läsarten (B har *liwe)*.

D818.

Ordspr. förklaras av Mau nr 4422 sålunda: »for at faa andre (børn) til at vise flid, maa man selv være flittig». Jmf. »Die den anderen jaghet, is selden wael gherust. = Currens lassatur quo precurrens agitatur» (Proverbia communia s. 18 nr 269).

D819 = S724.

Nyerup (nr 816) menar, att »*jeg ær* skal ventelig hede: *jeg ærer*, ɔ: foretrækker», och även Mau (nr 8241) översätter *ær (ærer)* med »foretrækker». Emellertid vore *jeg ær(er) grønt saar* ett mycket underligt uttryck för tanken »jag föredrar ett färskt sår», och härtill kommer, att i ordspr. i A »Jegh ær grønt saar for gammælth» även ordet *gammælth* är påfallande, eftersom det ej har någon motsvarighet hvarken i lat. eller i de andra nord. texterna (»gaman ær grøn wndh» i S, »Nyt sar er spotteligt» i B). Det synes mig därför otvivelaktigt, att texten i A är förvanskad, och den torde lätt kunna emenderas, så att den får samma mening, som uttryckes av latinet och av de därmed till betydelsen överensstämmande texterna i S och B. Jag föreslår att läsa: »Ee ær grønt saar for gammel» = »alltid är färskt sår till spott». I fd. brukas nämligen även annars genom dissimilation (se Kock i Arkiv N. F. II,35) *gammel = gammen* (jmf. *gaman* i S), och jämför med uttrycket *være for gammel* det (i Kalkars ordbok II s. 9 anförda) fd. *holde for gammen* »slå hen i spøg, ikke agte».

Meningen av vårt ordspråk belyses av komm. i B: »quia [plaga recens] no*n* putatur ta*m* nocens vt vetus». Jmf. det färöiska »Heilt er nýtt sár» (Hammershaimb: Færøsk Anthologi s. 317).

Ridiculosa är den korrekta formen; jmf. med skrivningen *rediculosa*, att enligt Diefenbach: Novum Gloss. jämte *ridiculum* även *rediculum* förekommer.

D820 = S725.

Mau (nr 1142) förklarar, delvis anslutande sig till Nyerup (nr 817), det da. ordspr. sålunda: »daaren søger udflugter, ved at sige, at han ikke vil fægte med én person alene». Det fd. »Daare wil eij enæ fickthe» vill dock tydligen säga, att dåren vill ha hjälp i striden; och härmed harmonierar den fsv. texten: »en mot en är obehagligt för den fege» (han vill ha hjälp i tvekampen). Jag föreslår därför att konstruera latinet sålunda: 'prauus dicit cum solo (när han står emot blott en motståndare): »nolo confligere»'. Härigenom får även lat. denna betydelse. Emellertid synes *arghum* (S) vara en bättre läsart än *Daare* (D).

D821 = S726.

I lat. står *gentacio* »frukost», dvs. den första frukosten (jmf. *jentaculum* »das einfache frühstück [beim frühaufstehen von schwelgern, schwächlichen personen und kindern genommen]») i motsats till *prandium* »das gegen 12 uhr mittags genommene spätfrühstück» (Georges), och på liknande sätt står i fd. *dawordhen*, den tidigare måltiden, i motsats till *natwordhen*, den senare måltiden. Härav kan man draga den slutsatsen, att fsv. *snædhing* eller *snædhinger* (isl. *snæþing*, *snæþingr* »a meal, the taking a meal»), som av Rydqvist översättes »en viss måltid», utgjort den tidigare måltiden i jämförelse med *daghwardher*, och att *snædhing(er)* således betytt »(tidig) frukost». Fsv. *snædhinghin* motsvarar nämligen i vårt ordspråk lat. *gentacio*, fd. *dawordhen*; fsv. *daghwardhin* däremot det lat. *prandiolum*, fd. *natwordhen*. Den bästa läsarten är tydligen *opta swa* (S). Komm. i B förklarar ordspråkets mening sålunda: »Quia qui multu*m* ante prandium comedit minus comedit in prandio», och Nyerup (nr 818) förklarar: »man spiser saa god en frokost, at man ikke er tidig til middagsmaden». Dock skulle ordspråket kanske även kunna säga, att man äter ofta så glupskt vid den föregående mål-

tiden, att man ej har mera kvar för den efterföljande. *Se æptir* betyder här ungefär detsamma som det no. *siå ette:* »henvende sin opmærksomhed paa ngt».

Det av Syv II,195 under rubriken *Mistelse* meddelade »Mand seer saa ofte efter nadveren, at mand mister davren», som Mau (nr 1259) förklarar: »man higer saa længe efter det, man ikke har, at man mister det, man har», tror jag vara en senare förändring av värt här diskuterade ordspråk.

Jmf. i någon mån D755, 811, 822.

D822 = S727.

Ordspr. vill säga: »dagvard är daglig föda (den för dagen egentligen behövliga födan)». Detta framgår så väl av förklaringen av ordspr. i Chr. Pedersens komm.: »hoc est post lautum pra*n*dium no*n* est quęrenda celebris cœna», som ock av följande nysv. värs (anförd hos Djurklou: Unnarsboarnes seder och lif s. 9):

»Frukost är en öda,
Davar är dagsens föda,
Middag är landsens sed;
Får jag ej natt-or· (kvällsmat), blir det dervid [därved]».

Chr. Pedersen förklarar: »Esca acta [läs så i A] .i. transacta pransibus .i. prandijs calis .i. pulchris . . .» Mlat. *contentus* »genug, sufficiens» (Diefenbach: Gloss.).

Vårt ordspr. visar, att dagvarden under medeltiden var huvudmålet på dagen. I senare tid har det emellertid i Danmark fått tillägg, som angiva, att man dock ansåg dagvarden ensam ej vara tillräcklig. Så har H. Thomesen: »Davre er dags mad; faaer mand ikke mere, bliver han ikke rẽt glad» (anfört av Molbech nr 4237), och Syv I,131: »Davre er dags mad, faae vi mere, see vi ad» (= se vi efter), där, såsom Molbech anf. st. anmärker, troligen bör läsas »faae vi ikke mere».

Jmf. i någon mån D755, 811, 821.

D823 = S728.

Hedegaard: Ordqvæder s. 155 anför: »For Forseelse gielder man Vide», och Nyerup (nr 820) menar, att utan tvivel *forseelse* (ej *forsømelssæ)* är den riktiga läsarten. Emellertid synes mig även *forsømelssæ* giva tillfredsställande mening, och läsarten *gløмsko* i S överensstämmer bättre härmed än med *forseelse.*

Läs i S *protrahit* och *gællir.*

D824 = S730.

Läs i A *prendes.* Jmf. det bekanta »Mand skulle altid vede Biørnen førend mand solde Skindet» (Vedels övers. av Saxo s. DXXX; CCCXXVIII; Nyerup nr 821).

D826 = S733.

Komm. i B förklarar ordspr.: »Sensus est homines minus formosos sæpe honesta facere opera», och enligt Nyerup (nr 823) brukas ordspr. för att giva till känna, att en ful kvinna ofta kan bli en god hustru.

Läs i S *coloris.*

D827 = S734.

Ordspr. vill, såsom av andra anmärkts, säga, att det ingalunda är likgiltigt, hvilket sällskap man söker, och i Hegelunds Susanna möter ordspr. med följande tillägg: »Hvo sig blander med guld, den gjemmes i skrin» (fol. 38 enl. Nyerup nr 824).

D828 = S735.

I S har *nær læpan hænghir* av S^e, som tillagt *aa thy*, fattats såsom »när läppen hänger», och ehuru ack.-formen *læpan*, om orden skola ha denna betydelse, brukats i st. f. nom. *(læpin)*, är denna uppfattning troligen att föredraga framför att översätta: »när det (dvs. barnet) hänger med läppen»; jmf. det nysv. uttrycket *hänga läpp.*

D 829 = S 736.

Ordspråket, som finnes i många språk, möter i Niáls saga kap. 138 rad 117 (i Köpenhamns-upplagorna av 1875): »eigi fellr tré viþ hit fyrsta hǫgg» och i sådant sammanhang, att det bekräftar Nyerups (nr 826) och Maus (nr 2599) förklaring av ordspråket, att det uppmanar till ihärdighet, när ett arbete icke straxt lyckas. Däremot heter det i komm. i B: »dictum est audaculorum: arbor non cadit ad primum ictum: hoc est non moriar ad primum vulnus». Ordspråket synes således ha kunnat användas i olika mening. — Bästa läsarten är *ob* (D).

Jmf. ock »Den boom en valt niet ten iersten slaghe. = Est arbor dura decies ferendâ casura. Arbor per primum quevis non corruit ictum» (Proverbia communia s. 14 nr 200). *Ferenda* bör här emenderas till *feriendа*.

D 830 = S 737.

Se komm. till D 335.

D 831 = S 738.

Fastän S upptar ordspr. under en från texten i D avvikande form, har man även i Sverge havt det under samma form som i Danmark. Grubb[2] s. 237 anför nämligen: »Första skadan är bäst at styra. i. e. Then första skadan warnar offta för en större». Då emellertid denna förklaring ej harmonierar med värt lat., torde den ej vara riktig. I Vid. selsk. ordb. förklaras *styre* i vårt ordspråk (under art. *styrer* mom. 4) med »raade bod paa». En mera tillfredsställande översättning vore väl »hämma»; jmf. att mnt. *sturen* betyder »steuern, wehren, einhalt thun, hemmen», t. ex. *sturen vel wern, prohibere; god sturd den bomen, dat se nicht wassen in den hemmel.* D meddelar den tydligaste formen för det nord. ordspr.

Läs i A *tolerancius*.

D832.

Komm. i B förklarar: »Symmysta .i. . . . secretari*us* pri*n*cipis: furen*s* . . . suadet mala: vnde .i. a q*ui*bus princeps cadet».

D833 = S741.

Se komm. till D59.

D834, D957 = S848.

Läs i det senare ordspr. *concordibus*, såsom S har och såsom Chr. Pedersen föreslår; i S848 *poterunt*. Nyerup (nr 831) har oriktigt normaliserat adverbet *compresse* till *compressæ*, men han förklarar ordspr. riktigt: »Hvor der er hjerterum, er rum nok». Med det nord. ordspr:s form i D957 A och S848 får man tre alliterande ord.

D835.

Se komm. till D698.

D836 = S745.

Ordspråket förklaras riktigt av Grubb[2] s. 68: »Bättre hedna pant, än Christna Troo. i. e. . . . Lofwen kan ryggias: Men pant bär penningar heem»; jmf. ock Hedegaard: Ordqvæder s. 230, där ordspr. förklaras: »Plus cautionis est in re qvam in persona». Läs i A *tijt* och *credo*.

Jmf. isl. »Betr trúi eg þínum heiðnum panti (parti), enn þinni kristinni trú» (Guðm. Jónsson 54).

D837, D867 = S768.

Det senare ordspräket förklaras utan tvivel riktigt av komm. i B: »Quęre . . . fauorem *et* gratiam superiorum potius q*uam* inferiorum», och Nyerup (nr 864) misstar sig säkerligen, när han alternativt förmodar, att ordspr. innehåller en »advarsel om, hellere at rejse en nat naar maanen skinner,

end naar det er stjernelyst». Meningen av det förra ordspråket (D837), som Nyerup (nr 834) finner obegripligt, är väsentligen densamma, hvilket bekräftas därav, att det i Hegelunds Susanna s. 99 anföres såsom randanmärkning vid domarens ord till den anklagade Susanna:

»Men saa megit Frist ville wi eder skencke,
At I end kunde bedre betencke,
Om I ville eder for Kongen indskiude,
Hand haffuer mact offuer oss all' at biude.»

Det fsv. uttrycket »dragh hællir sompt mædh» (S768) skall säkerligen uttala tanken »drag hällre jämt med» eller »var hällre sams med», men åtminstone tills *sompt* från något annat ställe påvisats i liknande mening, kan man misstänka, att ordet förvanskats. Jag kan dock i så fall ej med visshet avgöra dess korrekta form. Man kan tänka på *iæmpt* eller *sams* (jmf. de anförda nysv. uttrycken) eller kanske hällre på *sampt*, ett adverbiellt brukat neutr. av isl. *samr* »agreeing, willing, of one mind»; jmf. nysv. *sams*, i Västergötland *samta mä* »hålla med om eller bifalla allt hvad en annan säger (af inställsamhet eller karaktärslöshet»; Rietz), no. subst. *sam* »enighet».

Komm. i B till D837 synes riktigt anmärka, att *astris* står i st. f. *quam astris*, men den där givna förklaringen av latinet är för övrigt otillfredsställande: »Tu debes conquiniscere .i. occludere subito *et* subito aperire oculos: vi .i. propter vim luminis phœbes .i. lunę: videtur tamen posuisse pro solis vi: qui phœbus dicitur». *Conquinisco* betyder »sich niederbücken». *Phebes* (gen. av *Phebe* »mångudinnan») är riktigt.

D838 = S673.

Att hjälpa från dynan i halmen är liktydigt med att hjälpa från det bättre till det sämre (jmf. Nyerup nr 835). Latinet återger det nord. *aff dynone* mindre noggrannt med ack. *puluinar*.

D 839.

Se komm. till D 73.

D 840 = S 739.

Se komm. till D 583.

D 841 = S 740.

Se komm. till D 623.

D 842.

Kalledhe (A), som ofullständigt rimmar på *ribaldæ*, giver mening, men pret. är påfallande, eftersom *sætther* står i presens. *Sætther* bör kanske ändras till *sætthe* »satte». Genom läsarten i B *(kalle: reballe)* får man fullständigt rim mellan de två danska raderna, liksom de två latinska värserna sinsemellan rimma med sina slutord. Dock är formen *kalle* överraskande. Möjligen har *at* utfallit framför *kalle*. *Kærligh* i A är troligen tryckfel för *kærlingh*, även om den möjligheten icke är fullkomligt utesluten, att *kærligh* varit en uttalsform. Från den fsv. Själens tröst är *kærligen* (i st. f. *kærlingen)* påvisat (beläggställe i Söderwalls ordbok). Som bekant, möter i vissa fsv. skrifter ändelsen *-ning* ofta under formen *-nigh: afløsnigh* (Lg. III), *bewarnigh* etc., och genom påverkan från orden på *-ni(n)g* hava möjligen även ord på *-ling* dialektiskt förändrat denna ändelse till *-lig*. *Kætthen* i A behöver, såsom kand. A. Malm anmärker, ej häller vara tryckfel, eftersom man i skånskan och andra fordna danska bygdemål har *kätta* »katta», men läsarterna i aB göra dock högst sannolikt, att *kætthen* i A är tryckfel för *katthen*. Enligt komm. i B skola orden *ribalde*, *ribalde* återgiva kattens jamande (»Alludit ad sonitu*m* felis seu cati: qui ... clamita*n*do imitatur vocem Ribau *et*c.»). Mlat. *ribaldus* »bube, selbwillig pub» (Diefenbach: Gloss.); fsv. *ribbalde* »orolig sälle, fribytare» (Rydqvist). För övrigt skall enl. komm. i B *reboato* betyda »sępius», *angolice* (hvilket ej upptages av lexika) »angulariter aut ex angulo».

Läs *prole.* En gammal hand har i ett kgl. bibliotekets exemplar av a riktigt förklarat ordspr. sålunda: »parentes semper bene de liberis ominantur.

D843.

Se komm. till D453.

D844.

Ordspr. vill säga, att huru hvass man än slipar kniven, så bedriver horkarlen dock sitt ofog, ty fastän vissa forntida lagar föreskrevo det här antydda straffet, undslipper i regeln horkarlen, emedan han ej kan anträffas *in flagranti*; jmf. komm. i B: »Auctor quędam ironice dicit . . . Quia interea dum [culter] purgabitur . . . adulter elabetur», Syv: »Dend kniv skal være hvas, med hvilken hoorkarl skal gildes. (thi hand vel undkommer før»; I,194), Nyerup nr 841 och P. Schjörring i Tidsskrift for retsvæsen 1866 s. 350. Läs i A *castretur.*

D845.

Se komm. till D813.

D846 = S667.

Läs i A *placentius.*

D847 = S668.

Komm. i B upplyser: »Per hoc inuitantur hominęs iuniores ad matrimonium contrahendum, ante quod raro ditescunt». — Läs i A *alituum.*

D848 = S674.

Se komm. till D751.

D849 = S714.

Komm. i B upplyser: »Parabolice dicit quod Horatius apertius in epistolis. Sperne voluptatem. nocet empta dolore voluptas». Syv I,417 uppför ordspr. under rubriken *Straf*. *Acris* (AB) är väl bästa läsarten.

D850 = S752.

Ordspr. uppföres av Syv I,487 under rubriken *Villie. U-villie* tillsamman med t. ex. »Villig ogse skal mand ej aldtid drive», och ordspr. har väl därför velat säga ungefär: »den villige blir pådriven (ansatt)». Kommentarens i B förklaring synes däremot vara mindre belysande: »vn*de* a plus potente plus expetitur». *Ductilitas* (ej i lexika) av *ductilis* »verschiebbar».

D851 = S729.

Jmf. D889, 933.

D852 = S732.

Det av Syv I,480 upptagna ordspr. »Bonden er ej saa arg en skalk, at hannem ej bør tilforn (ɔ: bør at agtes mere og for gesten)» harmonierar bättre med vårt latin än den i D och S meddelade formen av det nord. ordspr., och det är därför troligt, att även i vår samling det nord. ordspr. ursprungligen havt den av Syv upptagna formen. Dock uttrycka våra fsv. och fd. texter så till vida detsamma som lat., som även enligt dessa texter husbonden bör äras mera än gästen. Jmf. delvis Nyerup nr 849. *Heros* i D står i st. f. *herus* (S).

D853.

Den riktiga läsarten är *ligonem*, och det lyckas ej Chr. Pedersen, trots hans försök, att i komm. förklara ordspr. med den förvanskade läsarten *lyeum*. Nyd. *langjern* »det lange, smalle, nedentil knivdannede plovjern, der sidder fast i plovaasen, og som skærer furen i dydben (lodret), hvorefter tørven væltes om ved plovskæret» (Molbechs ordbok).

Syv (företalet B 3 s. 2) upptar detta ordspr. bland »sære» och på hans tid ej längre brukliga ordspråk.

D854.

Nyerup (nr 851) finner ordspr. dunkelt, men det vill väl helt enkelt säga, att det som värkligen är förlorat, får

man aldrig igen. Latinet bör konstrueras: priuat anus vetulam aure; »quod abest, id abest» ait.

D 855 = S 756.

Jmf. D 909.

D 856 = S 758.

Jmf. Chr. Pedersens förklarande tillägg: »quia omnia fiunt in oculis domini», Syvs förklaring: »hvad du skammer dig ved at gjøre obenbarligen for andre, det skal du og skamme dig ved at gjøre hemmeligen og aldeene» (I,46) och Nyerups anmärkning (nr 853), att ordspr. brukades »for at indprente børn blufærdighed i enrum. Som grund anføres vel og, at de hellige Guds engle saae dem». *Tho* i S står i st. f. eller har samma betydelse som *þot*.

D 857 = S 759, D 915 = S 759.

Jmf. isl. »Betra er þagad, en*n* þarflaust mællt» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Läs i S *æn*.

D 858 = S 760.

För att få harmoni med nord. texten skulle man möjligen vilja emendera *parce* till *parse* (fastän *parco* »spara, skona» blott i älsta lat. brukar konstrueras med ack.; jmf. *sparth* A) och läsa *sint* (AS). *Parse* skulle då ha utbytts mot *parce*, på det att man även för ögat måtte få rim till *arce*. Men då *parce* »knappa» någorlunda ger mening, är en emendation väl obefogad. Chr. Pedersen meddelar i sin komm. följande otillfredsställande förklaring: »Res .s. captæ: ab arce .i. summitate vasis: sunt mage . . . parcę .i. imminutæ: q*uam* sup. a fundo. quia maxima quæq*ue* fundum petunt».

D 860 = S 762.

Se komm. till D 346.

D 861 = S 763.

Jmf. no. »Mus vil hava mat-ro», »Um d'æ alder so liti ei mus (so) kurra ho mat'e» (Aasen[2] s. 104; *kurra* »bringe

til rolighed»), isl. »Músin vill hafa matfriđ, þó međ hrædslu» (Guđm. Jónsson 236) samt »Om hannem (Bisp Muus i Roskild) siges . . . at der Kongen vilde ind, svarede hand, Muus maa have mad-ro. Men Kongen sagde: ej længer end katten vil» (Syv II,204). Enligt Mau (nr 6655) brukas vårt ordspråk om »smaafolk, som ønske at leve i fred».

D862 = S764.

Jmf. »Bættre 2. gånger mätet, än een gång förgätet. i. e. Dhet är bättre två reesor fråga, än en gång fara will». (Grubb² s. 66).

D863 = S806.

Latinet missförstås av Chr. Pedersen. I komm. till B heter det nämligen: »concipari .i. capi cu*m* alijs. Co*n*cipari fictu*m* verbu*m* deberet secunda*m* corripere. vn*de* legam *Quam* deprędari vel *Quam* captiuari», och Chr. Pedersen sammanställer *concipari* utan tvivel med *concipere*. Honom följer Nyerup (nr 860), som finner latinet säga ett, det nordiska ordspr. ett annat, och som översätter latinet: »Det er bedre at have følgeskab igjennem skoven, end at blive udplyndret». Nyerup menar, att *tinge ved Boeyen* förmodligen skall betyda »accordere om løsepenge, naar man er lagt i lænker», och *at tinge ved Busken* »ved indgangen i skoven at forsyne sig med lejde».

Emellertid är den nämnda uppfattningen av *concipari* oriktig. *Concip(p)ari* bör bibehållas, och såsom stavningen *concippari* i S visar, sammanhänger det med mlat. *cippus* »instrumentum quo reorum pedes constringuntur» och med de därav avledda *cippare* »pedes in cipo stringere», *incippare* (Du Cange). *Concippare*, som jag ej återfunnit i lexika, betyder således »sätta (fötterna) i stock (eller bojor)». Genom denna betydelse av ordet kommer latinet att betyda: »det är bättre att beledsaga skogen (= att vara fredlös i skogen) än att sättas i stocken (slås i bojor)», och man får överensstämmelse mellan latinet och de nord. texterna.

Ty fastän man kan tveka om bemärkelsen av *thinga*, betyder väl det nord. ordspr. snarast: »det är bättre att ackordera vid busken (= såsom fredlös i skogen) än (fängslad) vid bojan». Jmf. med *thinga widh buskan* det (av Kalkar I,304 sp. 2 anförda) danska *hvile ved busken* »være fredløs». Att detta väsentligen varit ordspråkets mening, bekräftas av Syv. Han anför det nämligen (I,111) under rubriken *Fly. Flukt* såsom synonym till »Bedre i busken end bojen», som står näst efter »Bedre er at fly, end ilde at fikte».

D 864 = S 807.

Fsv. *mulakringer* »munvig» förklaras riktigt redan i Reuterdahls glossar; jmf. fsv. *kringer* »snabb», *orþakringer* samt de i många svenska bygdemål brukliga *kringer i käften*, *i ola* (med kakuminalt *l*; »i orden»), *kring i munnen*. Schagerström (Arkiv IV,342) anser det i Reuterdahls upplaga tryckta *snutofaghrun* vara ett exempel på en egendomlig ackusativform på *-on (-un)*. I hskr. står *snutofaghrū*, och detta kan naturligtvis, om man ser frågan uteslutande från paleografisk synpunkt, upplösas *snutofaghrun*. Men det synes mig av andra skäl fullt visst, att skrivaren icke åsyftat en dylik form. Dels äro de av Schagerström anförda exemplen på »ack. på *-on*» i sg. mask. av adjektiv så ytterst få, att man ingalunda har skäl att till denna kategori föra en form, som kan annorlunda förklaras, dels möter i vår hskr. ingen annan »ack. på *-on*», dels och i synnerhet skulle en ack.-form *snutofaghrun* dessutom utgöra ett i vår hskr. nästan ensamt stående undantag från vokalbalanslagen (eftersom man enligt denna skulle väntat *snutofaghron*).

Jag fattar därför *snutofaghrum (snutofaghrun)* på ett av följande två sätt. Som bekant, användes i fsv. komparativ dativ i sådana förbindelser som *hulkin oliknelika sniællare ær salomone; liwer hon minu liwe længer; vi skuldom þo k(v)aro haua han kærare liue varo* etc. (Schwartz:

Om oblika kasus ock prepositioner i fsv. före år 1400 s. 105). Man har därför kunnat säga: *mulakringher ær bætre snutofaghrum* »munvig är bättre än snutfager». Från detta uttryck kan *snutofaghrum* i vårt ordspråk förskriva sig, vare sig att *snutofaghrum* av misstag skrivits i st. f. *snutofaghher*, emedan nyssnämnda uttryck föresvävade skrivaren, och han ej vid ordets nedskrivande tänkte på satsens begynnelse, eller att man (hvilket dock är föga troligt) kunde tillåta sig att använda dativ även i uttrycket *bætra ær wara mwlakringhan snutofaghrum* »bättre är vara munvig än snutfager». *Mwlakringh æn* i vårt ordspråk skulle då stå i st. f. *mwlakringhæn* (även annars förekommer i vår hskr. exempel på *æ* i st. f. *a* -såsom ändelsevokal; se inledningen till delen I), *mwlakringhan.*

En annan utväg är att emendera *snutofaghrū* till *snutofaghrā (snutofaghran)*, hvarigenom uttrycket blir någorlunda korrekt: man har då tillåtit sig att bruka det ena adj. *(mwlakringh)* i nominativ-form (jmf. S809: »bætra ær wara skælgh æn blindh»), det andra i ack.-form.

D865 = S766.

See æptir här »giva akt på, hålla uppsikt över». Med *goth* (dvs. *godh) brødthiægn* menas en, hvad kosten beträffar, frikostig husfader. Mau nr 2762 anmärker: »Nogle forstaa det om gjæsten, der skærer af værtens ost, hvilket dog synes alt for smaaligt». Ordspr. har väl velat säga, att det blott är en frikostig husfar, som ej ser efter, att hans husfolk ej skär för mycket av osten. En gammal hand har i ett kgl. bibliotekets exemplar av a tillskrivit: »primum ee est ei ... postremum ee est io». Sammanhanget fordrar tydligen, att det första *ee* i Aa står för *ey;* på det senare stället kan *ee* väl översättas »ju», men även här kan *ee* stå för *ey* (jmf. BS).

Läs i S *formelle.*

D866 = S767.

Läs i S *grassatur*. (I Diefenbachs Gloss. anföras ett par exempel på mlat. *crassari* i st. f. *grassari)*.

D867 = S768.

Se komm. till D837.

D868 = S769.

Ordspr. har i senare tid rådbråkats: »Deylig er Frugten, som Dyden er i Træet» (Skaaning B 1 s. 1), och på liknande sätt i Sw. Ordsedher (A 4 s. 2). Jmf. D20, 84, 89 etc. *Gustum* (D) är bästa läsarten.

D869 = S770.

Läs *apportet (: oportet)*. Fsv. *liker* här »rätt, billig» liksom ännu i svenska bygdemål. I S står *han* liktydigt med *man*, (andra exempel i Söderwalls ordbok). Den fd. texten i B är mera ordspråkslik än i A (jmf. Nyerup nr 866).

D870 = S771.

Mlat. *capesco = capesso*. Genom en ändring av *capescit* till *capessit* finge man fullt korrekt rim till *artes sit*, men en dylik emendation är väl ej behövlig.

D871 = S772.

Ordspr. vill troligen säga, att det hus, där man får varm mat tre gånger om dagen, eller där man får tre portioner, är värt beröm. Nyerup (nr 868) har utan skäl fattat detta ordspr. såsom utgörande blott *ett* ordspråk till samman med det näst efterföljande.

D874 = S775.

Ordspråkets mening framgår därav, att Syv (I,345) upptar det under rubriken *Redskab. Verktøj.* Mlat. *multus*

= *molitus* »gemaln» (Diefenbach: Gloss.). Nyerup (nr 870) framställer tanken, att D874 och D873 skulle höra tillsamman såsom *ett* ordspråk, men med skäl förkastar han den själv.

D875 = S777.

Se komm. till D484.

D876 = S776.

Latinets mening är tydlig. Man bör i S läsa *mos,* och man har ej skäl att med Nyerup (nr 872) emendera det i alla texterna mötande *vitam* till *vita;* jmf. *exire* »über etwas hinausgehen, es überschreiten», t. ex. *limen, modum,* och kommentarens i B förklaring av *non exit:* »non deserit». Med latinet harmonierar icke det fsv. ordspr. Till vårt latin har tydligen en gång hört det fsv. ordspr., som återfinnes i »Hwa som agha löös lewer ok lagha. han heþerlös döör» (Häls.-lagen, Præfatio) och i »Agelöös lefwer, Ährelöös döör. i. e. Den som förachtar straff och tuchtan, honom går sällan wäl» (Grubb² s. 10); jmf. da. »Huo auffueløss leffuer, hand æreløss døer» (Problemata N 5 s. 1). I vår fsv. text »hwa som dør ægholøs han dør æroløs» har skrivaren säkerligen med *ægholøs* menat »utan egendom», men det är väl otvivelaktigt, att det är förvanskat från *aghaløs* »utan tukt».

Det i A mötande *worløøss* sammanställes av Nyerup med det fd. verbet *worde;* jmf. i Molbechs glossar *vorde* »vurdere, taxere», *vurde* »vurdere, taxere; agte, ændse... bryde sig om», nysv. *vårda* »bry sig om». Om denna uppfattning är riktig, står *worløøss* för *wordløøss* (jmf. Molbech s. 384) och kan väl jämföras med det nysv. *vårdslös.* Emellertid skulle *worløøss* väl även kunna sammanställas med isl. *varask* »to be ware of», *varan* »at man vogter sig, tager sig vare for» (t. ex. *v. syndar), varr* »opmærksom, forsigtig» etc.; och särskilt med nyno. *varlaaten* »forsigtig, tilbageholden; ogsaa: undseelig, bly». I så fall har

worløøss en betydelse, motsatt den som tillkommer *varlaaten*, dvs. »fräck». B har en mindre ursprunglig läsart med *ereløss* två gånger; på det första stället står det i st. f. *affueløss* (eller *worløøss*). Jmf. även H. Thomesens (hos Mau nr 11992 anförda) »Hvo der lovløs lever, han æreløs dø'r».

D877 = S778.

Läs i A *visum*. Mau nr 5729 förklarar: »Gud raader for liv og lemmer; bruges ogsaa om det aandelige syn, hjærtets øje».

D878 = S779.

Se komm. till D762.

D879 = S780.

Se komm. till D168.

D880 = S781.

Jmf. »Den som slår en på Halsen, han slår intet långt frå Hufwud. i. e. När någon förtalar, eller elliest förtreetar ens godhe wän eller frände, tyckes det wara honom sielff skedt» (Grubb² s. 102), isl. »Hvör win*n* slær a hálsen*n*, h*ann* blakar nærrj hofde» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), »Tis al eens, slae mi aen den nec of den hals. = Occiput et collum capiunt equaliter ictum» (Proverbia communia s. 42 nr 679). Hedegaard s. 278 torde missförstå ordspr., när han förklarar det efter orden: »[Han] kan snart ramme Hovedet, kan let giøre ham større Skade end han har tænkt at ville tilføie ham». — *Slaa* i Aa är väl snarast tryckfel för *slaar*. Läs i S *howdhit*.

D881 = S782.

Även annars möter pret. *skodde* av fsv. *skopa* (ex. hos Rydqvist I,58).

D882 = S784.

Se komm. till D513.

D883 = S785.

Syv I,406 upptar ordspr. under rubriken *Spot. Forhaanelse* och anför anf. st. även: »Hvo der hugger rompen af sin hund og raaber stakgomp, da raaber hver mand saa i byen er». Hos Skaaning (C 3 s. 1) har i vårt ordspråk *stecker* förvanskats till *sticker*. Chr. Pedersen missförstår latinet, när han i komm. i B förklarar: »subdit .i. subijcit clamoribus .i. facit clamare illum». Såsom nord. texten visar, betyder *subdit clamoribus* »utsätter honom för (andras) rop».

D884 = S786.

Då man har sådana ordspråk som »geenslagh ær ey forbwdhit» (S600), »D'er stygt aa slaa, men ikkje aa slaa fraa seg», »D'er forbodet aa slaa, men ikkje aa slaa atter» (Aasen s. 135), »Dhen som slår han bryter» (Grubb² s. 732), så väcker innehållet av vårt ordspr. möjligen förvåning, och man hade kanske snarare väntat, att orden *i geen* saknats, så att ordspr. havt motsatt betydelse. Då emellertid lat. och de nordiska texterna överensstämma, vore det för djärvt antaga, att ordspr. förvanskats (jag meddelar ej, huru jag tänkt mig, att detta skulle kunnat försiggå, emedan jag finner förklaringen för osäker). Till ordspråkets belysning må påminnas om: »Gienslag er ikke aflagt [för *afsagt*], dog kommer der Trætte af» (Hedegaard s. 280; jmf. D676 om förra delen av detta ordspråk) samt om det av Nyerup (nr 880) från Gruteri Florilegium p. 453 anförda »Injuriæ duplum infert qvisqvis vindicat». — Hedegaard s. 279 nr 10 söker sålunda förklara vårt ordspråk: »man maae supponere, at den som har slaget først, har haft Ret dertil, thi ellers er ingen forbunden til at lade sig slaae». Denna förklaring synes mig tvivelaktig. Måhända har ordspr. havt en skämtsam (halvt ironisk) mening.

Det isl. ordspr. »hvør sem slær aptur, hann kemur vid knífinn» (Scheving I s. 29) synes utgöra en förvanskning av vårt här diskuterade östnord. ordspråk.

D885 = S787, D1133 = S1023.

Nyerup (nr 881) finner ordspråket mycket vanskligt och uttalar den förmodan, att det hör tillsamman med 884. Han menar att i D884 »dadles den som slaar igjen, og derved rejser kiv og strid. I dette derimod roses den, som er godmodig nok til ved penge at lade sig forsone». Vi ha dock ingen anledning att förbinda D885 med D884, och detta så mycket mindre, som när ordspr. återkommer under D1133, det ej föregås av något ordspråk med samma eller ens liknande betydelse som D885 har.

Syv I,140 översätter i vårt ordspr. *vejder* med »muded, begaved», och denna översättning är säkerligen riktig. Den bekräftas nämligen av *stipe placatur* i D885 = S787 samt därav, att i D1201 = S1086 *Xenia presentes* motsvaras av *Thw scalt weyæ (man skal wæia)*; se komm. till detta ordspråk. Härmed bör sammanställas, att Schlyter i sin Ordbok s. 728 med anledning av ÖGL. B. 9, 6 och VGL. III,96 upptar såsom en betydelse för *væghia* »göra något (t. ex. gifva mutor) för att undgå olägenhet». På det senare stället heter det: »wægis lönlekæ vnþæn. viþ biscups vmbuzmanni» (jmf. i VGL. IV,21, 29 »dedit occulte monuscula»), som Schlyter fritt, men troligen riktigt förklarar: »gifver honom mutor». Eriks Selandslag 2, 52 har *væghsæl* »mutor (till konungens ombudsman)». Om formen *wædher* i D885 jmf. *fred* i komm. till D1018.

Chr. Pedersen torde missförstå ordspr., när det i komm. i B till D885 heter: »Intelligit*ur* vt opinor de militibus: quib*us* dixit sanctus Ioannes baptista: vt nemine*m* concutiant *et* sint contenti stipe*n*diis suis si velint salui esse».

D886 = S788.

Läs *cadis infaste . . . releuas te* (hvarigenom man får korrekt kvinligt rim), ifall mlat. använde *infastus = infaustus* (Diefenbach: Gloss. anför exempel därpå).

D887 = S789, D965 = S951.

Läs i D887 A *demergitur*. *Cille = Scille (Scyllæ)*.

D888 = S790.

Jmf. den av Hedegaard s. 317 anförda lagparagrafen: »Lyser man ikke op det som han hittede, da bliver han Tyv derfor» (Pag. 782 Art. 2).

D889 = S791.

Ordspr. vill säga: »fattig mand har ikke meget at tabe» (Mau nr 7012; jmf. Nyerup nr 885). Jmf. isl. »þeim er snöggt snítt, sem nasir eru afskornar» (Guđm. Jónsson 401). Läs i S *them*. Jmf. D933.

D890 = S792.

Nyerup (nr 886) anmärker, att *qui* borde heta *quæ*, emedan *restis* är fem. *Qui* synes däremot av komm. i B fattas annorlunda, när det där heter: »Plica terna . . . paretur resti . . . qui .i. qua triplici plica restis torquet*ur* bene». Jmf. »repet är thäs starkare, at thät är aff flerom thättom starklika saman snot» (Kon.-Styrelsen s. 6).

D891 = S793.

Se komm. till D505.

D892 = S794, D1131 = S1021.

Jmf. isl. »Hvad skal sa I skógen*n* sem hvoru farsken*n* hrædest?» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. Guđm. Jónsson 284) och »Die alle telghen ontsiet, en vare tot walde jaghen niet. = Rarum quemque timens malus est venator et amens. Non venit ad silvam, qui cuncta rubeta veretur» (Proverbia communia s. 18 nr 264; läs *ramum* i st. f. *rarum*). — Läs i D892 A *rædz*.

D893 = S795.

Ordspr. vill säga, att hvar och en får försöka sin lycka vid hovet (ordspråkets form i B är mindre urspr. än i A eller S). Jmf. »Hver skal leve med sin lykke, og

med sit held til hove ride» (Syv I,191). Överensstämmande med denna betydelse böra *aulizo* och *intitulizo*, som icke upptagas av lexika, uppfattas. *Aulizo* bör väl översättas »leva vid hovet, spela en roll som hovman». Nyerup (nr 889) menar, att då mlat. *intitulatus* brukas om »en der er denomineret til et embede», är det snarare fråga om en befordran än om att erhålla en tom titel. *Intitulatus* översättes av Du Cange: »Qui in Tabella notatur ad certum munus in officio divino peragendum»; *intitulari* åter »Titulo decorari», och *intitulizo* bör väl därför snarast fattas i överensstämmelse med sistnämnda ord. Chr. Pedersen tolkar i komm. i B lat. sålunda: »Quilibet aulizat .i. imitatur mores aulę vt fauor intitulizat .i. p*re*conizat *et* extollit eu*m*. Hoc est cuius excepta sunt opera faciliter viuit in aula».

D894 = S796.

Syv II,105 upptar såsom parallel till vårt ordspråk: »Dend er best, som gjør best». — Läs i D *nisi si quo*. [Komm. i B förklarar: »siquo .i. aliquo»]. Nyerups (nr 890) emendation av *siquo* till *sit qvo* är obehövlig.

D895 = S797.

Se komm. till D252.

D897 = S799.

Ordspr., som säges om en försmädare, har förvanskats i isl. »Eg hirði ei hvað hundrinn gjörir, ef hann bítr mig ei» (Guðm. Jónsson 82; så ock i Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Man har vid ordspråkets översättning missuppfattat det danska *gør* »skäller» såsom *gør* »gör». — Läs i A *quod*, i S *oblatret*.

D898 = S800.

Ogangin, *vganghen* »som icke försiggått, icke inträffat»; jmf. fsv. »tha skal thz torney gangande væra» (Fredr.). *Swæria for* »med ed bestrida»?

D899 = S801.

Komm. i B förklarar ordspr.: »id est nullum frumentum abijciendum est». Jmf. isl. »Allt er þad gott af korne kemur» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Hos Skaaning (B 1 s. 1) har *koorn* förvanskats till *Koen*. Mlat. *bladum* »crut, korn» (Diefenbach: Gloss.).

D900 = S803.

Enligt Mau nr 69 syftar ordspr. på att »gavne andre med sit exempel, ved at sætte noget godt i værk».

D901 = S804.

Jmf de rimmande »Huad mand vng nemmer, det mand gammel icke forglemmer» (Vedels översättning av Saxo s. XXVI), och det av Mau nr 10995 från P. Enevoldsen citerade »Hvad en ung nemmer, det han gammel gjemmer».

D902 = S805.

Se komm. till D152.

D903 = S811.

Att ordet *hærensønen* här betecknar tuppens hals, framgår otvetydigt av *strwpen* i S och av *collum* i latinet, och komm. i B anmärker: »collu*m* solet puero vertenti (dvs. som vänder stekspettet) in mercede*m* dari». Som bekant, betyder fsv. *hæriansson*, *hærienson*, fd. *hærensøn* annars »skökoson». Det användes ofta som ett okvädinsord och är väsentligen ett lågtyskt lån, identiskt med mnt. *hergensone* (av *herge* »sköka»), även om detta låneord möjligen delvis blivit anslutet till det nord. *herian*, ett binamn på Odin (Bugge i S. Grundtvigs Folkeviser IV,752). Det är påfallande, att ordet här användes såsom en (om ock skämtsam) benämning på tupphalsen. Då galandet är det för tupphalsen karakteristiska, och då man i svenska bygdemål har verbet *härja* (Upp-

land; Vaxholm), *harja* (Östergötland) med betydelsen »giva ett starkt och fult anskri» samt subst. *harjane* »starkt och fult anskri» (Östergötland); i danska bygdemål (Lolland) *hare* »qvække» *(taserne hare* »frøerne qvække» enligt Molbechs Dialekt-lexikon), hvilka ord äro att sammanställa med fht. *heren*, *haren* »ropa», så har man möjligen genom en art folklig ordlek anslutit *hæriansson (hærensøn)* till dessa ord och därför givit åt tupphalsen detta (skämtsamma) namn.

Skaaning (C 3 s. 1) anför ett ordspråk, som blott mycket ofullständigt påminner om det här avhandlade, näml.: »Hand skal tage fat om Halsen, hvo Hanen vil vende. (Det er: Brug lønlig Middel til alting)».

D 904.

Det fd. »Hwær ladher syt skijb dybæsth» är identiskt med det isl. »Hvör hleðr sitt skip allramest» (Guðm. Jónsson 161), och, såsom redan Nyerup (nr 900) anmärker, syftar det liksom motsvarande latin på egennyttan, fastän latinet och den fd. texten för övrigt föga överensstämma. Det är mycket möjligt, att här ett fd. och ett latinskt ordspr. sammanfogats, som urspr. blott hade en viss likhet, och det är därför ganska ovisst, om man, för att få överensstämmelse, är berättigad antaga, att fd. en gång lytt: »Hwær ledher syt skijb (dat.) dybæth» eller »thet (thes) dybæsth(e)» = »hvar och en söker efter djupet (eller det djupaste) för sitt skepp»; jmf. isl. *leita e-m e-s* »söka efter ngt åt ngn». I så fall utgör det anförda isl. ordspr. blott en översättning av den förvanskade danskan, liksom stundom annars liknande exempel härpå förekommit i vår samling. — *Tueri* förklaras av komm. i B: »p*ro*spicere *et* percontari».

D 905.

Se komm. till D 256.

D907, D1016 = S903.

Ordspr. uttalar samma tanke som det nysv. »det är väl att kulla (en ko utan horn) inte fick horn, för då hade hon stångat ner allt det andra byfät» och de (av Aasen[2] s. 78 anförda) no. »kollutt ku fekk ikkje horn (at ho ikkje skulde stanga)», »Vaar Herre gav ikkje kollute kyr horn», dvs. att den som har vilja att skada (eller att uppträda övermodigt), har lyckligtvis ej fått makt därtill.

Om *stiækkia* i S903 yttrar Reuterdahl i glossaret, att det synes vara ett namn på hönan, och Rydqvist VI översätter *stiækkia* med »höna?», men med citat blott från detta ställe. Emellertid förklaras av Moth (enligt Vid. selsk. ordb.) *stakke* med »et dyr, der har mistet sin hale»; och som det nysv. dialektordet *kulla* »ko utan horn» förhåller sig till fsv. *kullotter* »utan horn», så förhåller sig fd. *stakke* till *stakkotter*. Det fsv. *stiækkia* (jmf. verbet *stækkia* »stäcka») har tydligen havt samma betydelse som fd. *stakke*, dvs. »ett djur som mistat (eller som genom missbildning saknar) sin svans»; och i D1016 = S903 synes ordet särskilt användas om en höna utan stjärt. Formen *stiækkia* med *iæ* är för övrigt ganska påfallande, men synes förhålla sig till *stækkia* som fgutn. *sniekkia:* fsv. *snækkia*, fgutn. *tielgia* »avhugg»: verbet *telgia**.

I D907 bör läsas *mutilo* (B), och lat. till detta ordspr. motsvarar på tillfredsställande sätt nord. texten, under det att denna i det andra ordspr. (läs i S *fine* och *fik)* blott ofullständigt motsvaras av latinet. Chr. Pedersen söker i sin komm. sålunda förklara detta: »quia [cauda gallinę] breuis est *et* cito decidit».

* Ovisst är, om växlingen *iæ: æ* står i sammanhang med följande palatal + *j*, samt om en härmed delvis besläktad växling föreligger i *aþiænkiænde* (SD V, år 1345, nyare avskrift), *tiænkiande* (Med. Post. II,37, 10), *thiænkto* (ib. 226, 18; jmf. utgivarens »rättelser»), *ffortienkt* (FM, år 1511), *fortiencthe* (BSH V, år 1514), *för tiencthe* (ib.), alla av det normala *þænkia; hiængias* (SD NS, år 1406) för *hængias; gensiæghn* (SD NS, år 1407) för *gensæghn* (beläggställen för de flästa i Söderwalls ordbok). Obs. att i dessa senare ord *iæ* närmast efterföljes av *ng*.

D908, D1150 = S1040.

Jmf. den av Syv I,356 upptagna rimmande formen af ordspråket:

»Hvo som lidet vil forsmaa,
Aldrig skal hand meget faa»,

och det såsom randanmärkning i Vedels översättning av Saxo s. CII stående »Lidet skal mand icke forsmaa».

D909 = S757.

Jmf. D855.

D910 = S765.

Se komm. till D579.

D911 = S783.

Komm. i B förklarar ordspr. riktigt: »Hoc est dignus est habere nouerca*m* mala*m*». Latinet talar för att *lydæ* A), ej *lidha* (S), är den mäst otvetydiga läsarten. Om vårt ordspr. påminner i viss mån isl. »Hvor ecke hlyder móð*ur*, han*n* hlyð*ur* ej stiupmóð*ur* (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D912 = S808.

Jmf. i Suso 423, 14: »Ok mz ængom thera fandz thz ordhquædhet som mz marghom ær alt ofgæft. at hwar rakar eld aat sinne kaku ok hwar vil sik siælfwom bædhst». Syv I,146 anför ordspr. under rubriken *Egen nytte*.

D913 = S802.

Läs i S *manz*. *Ød* synes vara identiskt med det under D765 nämnda *øþer* m. Jmf. isl. »Fátækr á ei utan af hendi og í munn» (Guðm. Jónsson 104).

D914 = S809.

Se komm. till D584.

D915 = S759.

Se komm. till D857.

D916 = S812.

H. Thomesen upptar (enligt Molbech nr 880) ordspr. under följande utvidgade form: »Sielden er skifte bedre, synderlig med herskab og qvinde». *Skiptæ* i S står väl snarast för *skipte*.

I kómm. i B heter det: »Prętura .i. gubernatio prętoris ... fit raro melior alterna .i. si fiat alternis annis: *et* innouetur singulis annis: veterna .i. q*uam* si sit vetus ... q*ui*a prętores veteres sunt ia*m* satiati: noui sunt semp*er* famelici». Emellertid står *alterna* väl här för rimmets skull i st. f. *altera* (jmf. komm. till D803, 10 etc.).

D917 = S813.

Jmf. D486.

D918 = S814.

Exempel på fd. *sænn* »sann» anföras i Molbechs glossar. Jmf. D413, 728.

D919 = S815.

Grubb[2] s. 783 upptar: »Sällan döör Hund aff beenhugg. i. e. Man faar intet illa aff dhet man giärna wil haa», men *döör* är här förvanskat av *göör* »skäller» (jmf. *gør* i B). Mau nr 3935 förklarar ordspr. riktigt: »Mangen taaler gjærne fornærmelser for fordelens skyld».

D920 = S816.

Jmf. isl. »sialdan liggiandi vlfr lęr vm gętr, ne sofandi maþr sigr» (Hávamál 58), hos Saxo: »Nemo stertendo uictoriam cepit, nec luporum quisquam cubando cadauer inuenit» (Holders uppl. s. 155 r. 7), i Vedels översättning s. CI: »Ingen soffuer sig til Seyeruinding. Liggende Vlff kommer icke løbende Lam i munden». (Jmf. Nyerup nr 915). Syv I,245 anför: »Liggende ulv kommer ikke lam løbende

i munde» under rubriken *Lad. Doven*, under det att ordspr. förvanskats hos Skaaning (D 6 s. 1): »Sielden kommer liggende Ulf med Mad i Munde». Jmf. D926.

D921 = S817.

Jmf. med bruket av penultima såsom lång i *mulieri* t. ex. D602.

D922 = S833.

Ordspr. förklaras riktigt av Skaaning (D 1 s. 2): »Brug dig den stund dig tilstedis». — Läs i A *prata*.

D923 = S837.

Komm. i B förklarar: »Sata .i. fruges satæ: metuntur raro ope .i. cum facultate *et* vtilitate bona: de ope .i. terra», och där anmärkes för övrigt, att det sista *ope* oriktigt brukas med penultima lång. Jmf. D937.

D924.

Jmf. Syv I,112: »Dend vorder sjelden rig, som tidt flytter; (thi der tabes aldtiid af flytte gods)» och D661.

D925 = S819.

Komm. i B förklarar: »Manus minor re .i. paru*m* tene*n*s: i*n* cella .i. loco angusto vt in domo parua e*st* plus bella . . . munere .i. per munus: quia sępe libe*n*tius dat». Jmf. Problemata E 1 s. 1: »Huem giffuer mest? Suar. Der mindst formaar», hvilket sålunda förklaras: »Det gaar alle dage saa til, at den som binder sine Sko met Bast hand maa betale Lawit». Dessutom anföres följande av munkar »i deris bettelgang oc trøgleri» brukade regel: »Dus es, haffuer intet, Ses sincke giffuer intet, men quater trøye, de maa lade til» *[dus, es* = de fattiga; *ses, sincke* = de rika; *quater, trøye* = medelklassen].

D926 = S820.

Komm. i B förklarar *vsus* »vtilitas aut res vtilis». Jmf. D920.

D927 = S821.

I A är *gøre* korrekt, ifall *hørijlsæ* kan vara pl. neutr. (jmf. Rydqvist II,133 f. om genus i fsv. av ord på *-ilse)*, och vi ha därför ej ansett oss böra i delen I ur B anföra dess variant *gør* (såsom i så fall blott beroende därpå, att i B *hørelse* konstruerats såsom sing.). En emendation i A av *gøre* till *gør ee* är alltså kanske ej nödvändig. *Fram føriljssæ* (fsv. *framførilse)* i detta ordspråk översättes av Söderwall i hans ordbok med »svar? återgifvande?» Då jag ej känner något annat stöd för översättningen »svar», så antar jag, att *responsio* i latinet blott ofullständigt motsvarar det nord. ordets betydelse (liksom ofta annars i denna ordspråkssamling latinet och den nord. texten blott ganska ofullkomligt motsvara hvarandra), och att *framførilse* här betyder »framställning, återgivande». Jmf. det fsv. fd. *framføra*, *framføre* »uttala», det no. *framføresmann* »talsmand, forebringer af en sag». Syv I,371 upptar under rubriken *Sandse. Sind:* »Vrang hørelse gjør vrang fremførelse. (og forførelse.) Ilde hørt bliver ilde ført. Vrang hørelse gjør galen forstand».

D928 = S832.

Chr. Pedersen yttrar i komm.: »quando anchora queat .i. potens sit: tenore .i. tenacitate: tenendo continue nauem contra procellas». Läs i S *prore.* Redan en gammal hand har i ett kgl. bibliotekets exemplar av a tillskrivit »tenore: tenere?», och såsom Nyerup anmärker (nr 923), hade *tenere* vida enklare än *tenore* återgivit meningen, men genom *tenere* skulle ej kvinligt rim erhållas.

D929 = S839, D1142 = S1082.

I komm. i B till D929 heter det: »Nux est recula .i. parua res: curę leuis .i. modicę: sine pure .i. interiore con-te*n*to nuclei: quia sicut pus latet in pellicula inflata: sic nucleus in putamine nucis». Emellertid torde läsarten *minus* (S839) böra föredragas framför *leuis* (D929). Läs i S839 *recula*, i D1142 *sine massa*.

D930 = S822.

Såsom exempel på det som bonden eger, men kungen saknar, anför komm. i B: »altu*m* somnu*m*: recentes *et* ine*m*ptas herbas silentium, sospitatem», och i överensstämmelse härmed upptar Syv I,380 ordspr. under rubriken *Sind, Hu. Roligt sind.* Det är ej visst, huruvida *vere* i B bör översättas »besittning», jmf. *eyæ* (i A) och ett i Molbechs Glossar anfört exempel på fd. *wære* »besittning»; eller det betyder »hydda», jmf. *koti* i motsvarande isl. ordspråk, *tugurria* i lat., *bo* i S samt det i Molbechs Dialektlexikon anförda *værge* eller *værre* »eie, en liden eiendom til bolig, og næring», t. ex. *han har kiøbt sig et bitte værre* (Vendsyssel). Isl. har »Mart er þat í húsi karls, er ei er í konungs ranni» (Bragða-Mágus saga s. 73 i Köpenhamnsuppl. av 1858; enligt G. Cederschiöld: Fornsögur suðrlanda s. XV är *húsi* fel för *koti*, och redan Scheving I s. 39 upptar: »opt er þad í koti karls, sem konungs er ekki í ranni»).

Stavningen *tugurria* i st. f. det normala *tugŭria* sammanhänger därmed, att ordets antepenultima användes såsom lång.

D931 = S823.

Jmf. hos Syv II,186:

»Det flyder i tø, som skyvles i snø.
De munde da lukkes, som falsk monne gjø».

Komm. i B anför en annan latinsk hexameter med samma innehåll: »Sub niue quod tegitur dum nix perit omne videtur».

D933 = S826.

Syv I,217 upptar under rubriken *Intet:* »Hart er plukke haar af loe. (af dend skallede)»; Syvs *loe* är tydligen = *love*. Om *ir* se komm. till D516. Jmf. D851, 889.

D935 = S829.

Det synes vara sannolikt, att D meddelar den ursprungligare formen för det nordiska ordspråket.

D936 = S828.

Ordspråket belyses av följande ställe hos Saxo: »Nam etsi nunc Dani diuiduis esse sententiis uideantur, unanimes tamen mox excipient hostem. Crebro corrixantes porcos conciliauere lupi» (Holders uppl. s. 127, 11 ff.); i Vedels översättning s. LXXXV lyder ordspråket: »Vlffuen forliger offte Suinenis wenighed». Ordspr. vill alltså säga, att gemensam fara gör enig (jmf. Nyerup nr 931, Mau nr 1747).

D937 = S830.

Syv. I,32 upptar ordspr. under rubriken *Barn*, och det vill således säga, att av onda föräldrar födas onda barn. Läs i S *quod*. Jmf. D377, 1023.

D938 = S831.

Se komm. till D595.

D939 = S836, D1106 = S996.

Chr. Pedersen torde missuppfatta ordspr. (under D939), när han förklarar: »ruffi su*n*t difficult*er* exorabiles». Ordspr. grundar sig på den gängse föreställningen, att rött hår är ett tecken på falskhet, och varnar därför för den rödskäggiges (rödhårigeS) råd. Man får tänka sig ett större skiljetecken efter *rødskægghet man:* »tag råd av den rödskäggige — (då finner du att) flera äro onda än goda».

Jmf. »Tag raad af rødskegged mand og gak snart fra ham». (Syv I,343; så ock i nyd. och i norskan, Kristensen: Ordsprog 7089; Aasen[2] s. 116) och isl. »Tak ráð af Rauðskegg, reynslan sýnir hvað trú eru» (Guðm. Jónsson 335).

Jag kan icke giva någon tillfredsställande tolkning av latinet till D939 = S836. Komm. i B till D1106 klandrar, att *vafer* användes med penultima lång.

D940 = S818.

Komm. i B tillägger förklarande: »q*ui*a si [balducta in mundo vase feratur pluris æstimatur». Mlat. *balducta* »kärnmjölk» (Diefenbach: Gloss.). Nyerup (nr 935) förmodar, att ordspr. vill säga, att det är gott att hava ett rent samvete. — Läs i S *balducte* och väl snarast *til* (för *i*).

D942 = S825.

Komm. i B tillägger förklarande: »quia neutram rem possit co*n*seruare», och hos Skaaning (B6 s. 2) heter det: »Thi mange staar efter slig Vare». Jmf. isl. »Fögur kona og feitur gangvare, þad er ecke fátæks mans eign» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o), »Fátækr má ei fríða konu ega, nè fríðan hest» (Guðm. Jónsson 104). — Läs i S *sint*, i A *comis*.

D943 = S834.

I komm. i B heter det: »Clirotes id e*st* prędator pascitur raptu ... vt ales prædator aut prędatrix pascitur vnguibus», och Syv I,461 anför ordspr. under rubriken *Tyranni. Grumhed.* Nyerup (nr 938) anser däremot meningen vara »at anbefale nøjsomhed og tilfredshed med egne kaar, om de end ere ringe». Jmf. delvis D253, 1167, 1192. *Clirotes (clerotes;* läs så i S), som ej upptages av lexika, är väl *κληρωτής* »der durch's loos erwählende; besitzer».

D944 = S835.

Då mlat. *frunire* och *cerdare* betyda »garva», så har ordspr. velat säga: »i ungdomen skall man 'garva' (dvs. härda) sig». Överensstämmande härmed betyder både *beta* och *barka (bedhe* och *barke)* »garva, härda». Emellertid torde i det fsv. ordspr. »vnge skulu sik idha badhe beta ok barka» orden *sik idha* böra byta plats. Fsv. *idha* betyder nämligen ensamt (utan *sik)* »beflita sig, vinnlägga sig (att uträtta något)», så t. ex. i Smålandslagen 9, 2 och även annars (exempel i Schlyters * och Söderwalls ordböcker), och å andra sidan väntar man ett till *beta ok barka* hörande *sik* (»garva [härda] sig»). Jmf. Kock i Arkiv II,100 f.

D945 = S838.

Detta ordspråk är icke klart. I komm. i B heter det: »Refert .i. interest: aut differens est: referre .i. reportare rapta soluenda: deo vel euro .i. vento orientali. q. d. melius esse referre deo: quia qui suspendu*n*tur ob furta *et* rapta: videntur referre euro .i. vento». Syv II,255 förklarar vårt fd. ordspr.: »Gud straffer tyven, oas. nu med den almindelige, galgen, hvori tyven svinger for vejret. Ita exponit Msc. vetus». Ley (nr 200) söker tyda ordspr. sålunda: »Det er de gode gærninger, som Gud giengælder; men de onde giengælder østenvær, for dem blir man hængt for». Han åberopar Chr. Pedersen för denna tydning utan tillräcklig grund **.

D946.

Komm. i B anför det ställe ur Salomos ordspråk kap. 30, 18–19, hvarifrån detta ordspråk hämtats.

---

* Schlyter anför som infinitiv *iþia*, men såsom *idha* i vårt ordspråk och nysv. *idas* visa, är den rätteligen *idha*.

** Även enligt Mau (nr 2917) skulle Chr. Pedersen giva denna sistnämnda förklaring av ordspr. Detta är emellertid icke fallet. Hela hans kommentar har anförts ovan.

D947 = S840.

Kommentarens i B anmärkning: »Monet vt parati sim*ụs* ad suscipienda munera» överensstämmer fullkomligt med Grubbs förklaring av ordspr.: »Öpna Säcken när Grijsen är gifwen, du får honom intet när han blijr swiden. i. e. Tagh emoot dhet goda som biudz» (s. 913). Grubb[2] citerar anf. st. även vår lat. värs *(Saccus adaptetur . . .)*. Jmf. ock »Als men dat verken biet, sal die sac reet sijn. = Saccus erit promptus, dum prebetur tibi porcus. Dum sus prebetur, tunc saccus promptificetur» (Proverbia communia s. 8 nr 95).

D948 = S841.

Se komm. till D496.

D949 = S842.

Se komm. till D10.

D950 = S853.

Se komm. till D701.

D951 = S844.

Mlat. *celebs* »kysk, ren» (Diefenbach: Gloss.). — Läs i S *iugatur*. Jmf. isl. »Sá ekr góðu hlassi í garð, sem fær góða konu» (Guðm. Jónsson 280).

D952 = S845.

Mlat. *corus* »korn mase» (Diefenbach: Gloss.). Komm. i B förklarar: »vice .i. loco census .i. pecuniæ dandę in censum».

D953 = S847.

Chr. Pedersen uppgiver i sin komm., att ordspr. betyder: »difficile est pellere potentes», under det att Syv I,31 under rubriken *Barn* anför: »Kjert barn gjør sorgen tung (naar det kommer i vaade.) og tung steen er ond at kaste langt bort». Av denna Syvs sammanställning synes

framgå, att man på hans tid använde ordspr. för att uttrycka tanken: »det är svårt (eller omöjligt) att jaga bort en svår sorg». Om Chr. Pedersens uppgift är riktig, har man under skilda tider använt ordspr. i något olika mening. Som bekant var stenkastning en omtyckt idrott hos forntidens nordbor, och bilden är tagen från denna sport.

D954 = S923.

Komm. i B förklarar riktigt: »Sic etia*m* perditi homines cu*m* p*er*ditis societate*m* ineunt potius q*uam* cum bonis». Jmf. D756 med dess komm.

D955 = S954.

Då mht. *rīsen* betyder »autbrechen, sich in bewegung setzen, losgehen, sich auf etwas zu bewegen» (Grimms Wörterb.), och då mnt. *rīsen* har liknande betydelse: »sich fortbewegen, fortlaufen, losgehen» (Schiller-Lübben), så bör väl *modh biærgh rijsæ* (D) uppfattas i överensstämmelse härmed, hvilket ock väsentligen harmonierar med det fsv. *moot bærghe springa*.

D956 = S943.

Nota här »schimpf». Komm. i B förklarar: »schema i. laudem: *et* notam .i. vituperiu*m*». Nyerup (nr 951) vill ändra *notamque* till *notamve*, men emendationen är väl icke nödvändig. Syv I,156 anför såsom ett slags förklaring till detta ordspråk: »narren bør ej at see halv-gjordt arbede».

D957 = S848.

Se komm. till D834.

D958 = S849.

D innehåller den bästa läsarten för latinet: *quem constat*. Enligt Mau (nr 8869) brukas *Skiden skjuler* [bättre *skuler*, såsom Vid. Selsk. Ordb. har] *gjærne* »om den, som slaar øjnene ned og skammer sig, fordi han har en ond samvittighed». Nyerup (nr 953) misstänker, att bilden tagits från

en skabbig person, eftersom i *caries* ligger mera än begreppet vanlig smuts. Detta är möjligt. I så fall är *oreen, wren* (SB; jmf. den svenska bibelns *ren* i motsats till *spetälsk)* en ursprungligare läsart än *skijdhen* (A).

D959 = S850.

Jmf. Syv »Bid byder anden, og drik ligesaa» (I,73), »Bid byder anden. Naar mand begynder at æde, bliver mand ved», »Bid byder anden, sagde kärlingen, der hun havde ædt lumpen til prikken, (som sidder midt i dette slags kager)» (II,90). *Lumpe* brukas på Falster om »et lidet hvedebrød, en bolle eller desl. hvad man i Siælland kalder en basse» (Molbechs Dialekt-lex.). *Segma*, som ej finnes i lexika (jmf. *segmen)*, förklaras av komm. i B med »frustum obsonij aut panis sectu*m et* abscissum». Mlat. *com(m)essari*, *comesare*, *commesari* »wol, kostlich leben, gierlichen essen» (Diefenbach: Gloss.; jmf. Georges[7] under *comissor:* »die schreibung *comess* u. *comes* wohl aus falscher etymologie [von *comedo*] entstanden»). Metern fordrar *comes(s)atum.*

D960 = S937.

Jmf. D18. *Sedulo* är korrekt.

D961 = S851.

Se komm. till D323.

D962 = S852.

Jmf. isl. »Illt er ad skilia latan*n* dreing (man*n*) og warma sæng» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Även annars förekommer i mlat. *fultrum = fulcrum* (Du Cange, Diefenbach: Gloss.), och *fultro* (D), hvilket bildar rim till *vltro*, är väl alltså den urspr. läsarten.

D963 = S895.

Latinet, där man bör läsa *elate*, talar för att S innehåller ordspråkets urspr. form. Jmf. hos Skaaning »Stolt

at være i Stræder og lidt i Pung, ere falske Boehave» (D 6 s. 1), samt (enligt Mau nr 3898) hos Moth »Stolt i stræde og tomt i pung, kommer ikke langt». *Faalsth* (A) står liksom ofta annars för *folst* (B), och även i det från Skaaning anförda ordspr. går väl *falske* till baka på detta äldre *folsk*.

D 964 = S 940.

I fall man ej under medeltiden möjligen använt *pepegit* (med penultima kort), bör man i st. f. *pepigit* (i B) och *pepegit* (i AS) läsa *pēgit*, hvarigenom man erhåller korrekt rim och korrekt meter. Jmf. isl. »Hvor leinge lifur, hann verdur gamall Vm syder» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D 965 = S 951.

Se komm. till D 887.

D 966 = S 952.

Se komm. till D 691.

D 967 = S 857, D 977 = S 902.

Detta ordspråks mening är som bekant, att den svage ofta får plikta för att han ger sig in i farliga företag (jmf. Molbech nr 1291). Om *plaustro* se komm. till D 90; läs i D 967 A *plaustrare*. Komm. i B till D 977 anför såsom en parallel: »Ad vada tot vadit vrna q*uod* ipsa cadit» (jmf. D 37)

D 968 = S 858.

Komm. i B förklarar: »Emblema .i. vas preciosum habens signa impressa *et* insculpta ex auro *et* argento». — *Lijstigh* i A = *lystigh*. *Tijl sijn (tilsyn)* i D, *syn* i S väl snarare »anblick, syn» än »uppsyn».

D 969 = S 859.

Ordspr. förklaras (enligt Molbech nr 1124) av Moth sålunda: »Giør din gierning forsvarligt fra begyndelsen», under

det att Nyerup (nr 964) förmodar ordspr. innehålla en »oeconomisk advarsel om at være forsynlig, og ikke slaae for stort paa i begyndelsen, men mage det saa, at det kan holde ud til enden». Denna Nyerups förklaring synes naturligare än den av Moth givna. Ordspr. vill säga: gör gärdesgården från början mättligt hög och bred, så att materialet räcker till att fullborda den i hela dess längd. Latinet visar, att D och S meddela det nord. ordspr. i en korrekt form, så att det förvanskats i isl., där det lyder: »Girð svo garð, að gap (hlið) sè við endann» (Guðm. Jónsson 120). Mlat. *eclipticus* »gebrechlich» (Diefenbach: Gloss.).

D970 = S860.

Nærganghen (i A) har samma betydelse som det nyd. *nærgaaende* »nærig, vindesyg»; jmf. den av Syv I,322 under rubriken *Omsorg* anförda formen av ordspr.: »Nerig hønne faar enten Korn eller Knep»; hos Grubb[2]: »Bygående Höna får antingen Korn i kräffwa eller knäpp i nacke. i. e. ... Allestädz framme får offta näsewäder» (s. 60) och det av Nyerup (nr 965) anförda: »Nærig høne faaer enten knæp eller korn, sommetid begge dele». Jmf. beträffande bildningen av *nærganghen* det nysv. *närgången* »oförsynt». *Bygangen*, *bygangol* kunna sammanställas med det jutska *bygång* »det at gå meget hjemmefra» (Feilbergs ordb.) och med det i Kalkars ordbok ur Jammersm. anförda *i dag gaar hun by-gang med ynske i hwer hytte.*

D971 = S862.

Komm. i B förklarar *est factura flagelli* med »facit flagellu*m*». *Factiua* får väl här översättas med »förfärdigande, förfärdigare». Komm. i B visar, att ordspr. under medeltiden havt samma användning som ännu i dag: »Vnde solet dici de ijs qui p*re*struunt malum alteri q*uod* colligunt virgam ad nates suas»..

D 972 = S 861.

Se komm. till D 181.

D 973 = S 863.

Komm. i B tillägger förklarande: »Aut quia in angusta via vehicula p*er*iclitantur: aut quia ipsa latronibus suffragatur. aut quia vbiq*ue* pericula latent». Ordspr. har väl uttryckt detsamma som det nysv. »genvägar bli ofta senvägar». Jmf. beträffande fsv. *glappa stiigh*, fd. *glæppæ stij*, *glap sty* det isl. *glapstigr* »afvej» samt Söderwalls och Kalkars ordböcker.

D 974 = S 864.

I det fd. ordspr. är *borth kasthes* tydligen preteritum: »som förut bortkastades» (jmf. *iactauit)*, och fd. harmonierar med lat. Däremot är fsv. (och särskilt presensformen *flyr)* påfallande, och måhända är den förvanskad. Står *flyr* för *fyr* (jmf. *føre* i D, *prius* i lat.), och har ett verb med betydelsen »ratade» utfallit i slutet av ordspr.?

D 975 = S 865.

Staver (pl. *stavrar)* betyder i svenska bygdemål »stör till gärdesgårdar» och *stavra* »sätta stafrar i en gärdesgård, eller egentl. nedsätta stafrar hela linjen bortät, innan man börjar gärda» (Rietz). *Staffra*, *stawre* har i vårt ordspråk just denna senare betydelse, eftersom, såsom redan Nyerup (nr 970) anmärkt, ordspr. vill säga, att den som illa begynner ett värk, fullbordar det också illa.

D 976 = S 866.

Komm. i B söker förklara ordspr. sålunda: »Sera . . . dicitur esse pacifera seruis: quia non possent abstinere a furto: *et* ita vapularent: aut si abstinerent: t*amen* putarentur furari: aut alij furarentur nomine ipsorum».

D977 = S902.

Se komm. till D967.

D978.

Jmf. D108.

D979 = S915.

Se komm. till D319.

D980 = S869.

Detta nordiska ordspr. möter under flera växlande former. S och B överensstämma sinsemellan (med *hwin . . . skin* i S, *hwin . . . skind* i B). Med A harmonierar Problemata, i hvilken senare skrift vi finna (D 7 s. 1) *huin vnder huit lin* (jmf. straxt nedan). Däremot upptaga de isl. ordspråkssamlingarna dels »Opt er hvinnr í hvítu skinni» (Guđm. Jónsson 253), dels »opt er hvinn undir hvítu líni» (Scheving I s. 39).

Man har varit tveksam om, hvad *hwin* i vårt medeltidsordspråk betyder. Nyerup anmärker i glossaret, att den i Vid. selsk. ordb. för *hvin* upptagna betydelsen »en hvinende, ubehagelig lyd» ej passar i detta ordspråk. Reuterdahl översätter *hvin* med »grät, jemmer» och så väsentligen även Mau (nr 4143 »sorg og graad») och Söderwall. Den sistnämnde upptar *hvin (hwiin)* såsom neutrum, och enligt honom betyder det dels »grymtande?», dels »klagan, jämmer, nöd?», men för den senare betydelsen citerar han blott vårt ordspråk. Kalkar är mycket tveksam om ordets betydelse: »mulig kunde ordet forstås om det, der fremkalder hvin (ɔ: klage)?», och han upplyser, att Moth förklarar det i vårt ordspråk såsom »suk».

Den ursprungliga formen och betydelsen av ordet *hvin* i vårt ordspråk sammanhänger nära med frågan om hela ordspråkets urspr. form.

Då av våra medeltidsurkunder både S och B hava *skin (skind)*, under det att blott A har läsarten *lyn*, och

då vidare *skin* fullkomligt motsvaras av latinets *pelle*, så är det otvivelaktigt, att *skin* (d. v. s. *skinn)* är den urspr. läsarten. Men liksom i A *hwyn: lyn* (i Problemata *huin: lin)* rimma, är det troligt, att läsarten *skinn* urspr. havt ett rimord i *hwin*. Men detta vill med andra ord säga, att detta uttalats *hwinn*, fastän det enligt den vanliga östnordiska ortografien liksom andra ord på *-nn* skrevs med blott ett *n (hwin)*. Detta *hwinn* (skrivet *hwin)* uppfattar jag såsom ett maskulint subst. i nominativ, och översätter det med »jämmer», hvilket väl harmonierar med latinets *molestia*. De nord. språken ha flera med detta maskul. *hvinn* besläktade ord. Så brukas i svenska bygdemål ännu det svagt böjda *vina* »gråta, jämra sig», *vined* »gnällig, pipig», *hvinka* »klaga, jämra sig», under det att i norskan det starkt böjda *kvina* (= isl. *hvína)* kan betyda ej blott »hvine», utan ock »klynke, klage». Till detta *kvina* hör i norskan det mask. subst. *kvin* (med slutet *i*-ljud) »hviin, pibende lyd», under det att till det starka isl. *hvína* »hvina» ansluter sig det isl. maskulina substantivet *hvinr* »lyd som fremkaldes ved en stærk eller voldsom bevægelse» med kort *i*-ljud. Vare sig att i det östnord. *hvinn i*-ljudet urspr. varit kort (jmf. isl. *hvĭnr)* eller långt (jmf. no. *kvīn)*, så blev det ljudlagsenliga resultatet i alla händelser i nom. sg. framför *nn* kort *i*-ljud, troligen emedan ordet hade enstavighets-akcentuering (se Kock i Arkiv N. F. III,372 noten), och med assimilationen av *nʀ* i *hvinn* är att jämföra fsv. *sonn* (skrivet *son;* isl. *sonr),* nysv. *sonn* eller (i fall rotvokalen urspr. var lång) fsv. *stenn* (skrivet *sten;* jmf. Kock i Arkiv N. F. II,52).

Man kan något tveka om, hvad som i ordspr. »opta ær hwin(n) vndhir hwit skin(n)» förståtts med *hwit skin(n)*, och Chr. Pedersen lemnar i sin komm. oavgjort, hvad som menats med motsvarande lat. uttryck, när det heter: »sub pelle niuea .i. cute bene curata: aut veste p*re*ciosa». Man skulle således kunna tänka sig, att *hwit skin* betecknar antingen ett fagert utseende eller en dyrbar dräkt. Men då

fsv. *hvitskin* liksom isl. *hvítt skinn*, *hvítskinn* betyder »hermelinsskinn», torde ordspråket snarast vilja säga, att även under den dyrbara dräkten klappar ofta ett bedrövat hjärta.

Den i A mötande formen av ordspr. (»Offthe ær hwyn vndher hwith lyn») har uppstått på följande sätt. *Hvinn* »jämmer» hade i ack. och dat. kort *n*-ljud, och (vare sig att rotvokalen urspr. var kort eller lång) uppstod i det yngre språket *hvīn* (jmf. stavningen *hviin* hos Syv I,249 i detta ordspråk); härtill bildade *skind* icke längre rim, och detta utbyttes därför mot *līn (lyn)*. Ordspr. var under denna form bekant för författaren av Problemata. Under rubriken »Huo der gaar i dantz, hand skal see vel til, huem hand tager om haand» (D 6 s. 2 f.) anför han nämligen bland annat följande: »see til huem du tager ved haanden, huem du fester dig til vdi Ecteskabs baand, See til at en blanck stierne skiul icke en ful hud, see til der er icke huin vnder huit lin, De ere icke alle gode Møer, der fauffuert bær haar, etc. Vilt du reise oc vandre, see til huem du giffuer dig i Selskab met, *cum bonis ambula*, sagde de i gammel dage . . .» Med *lin* synes författaren ha menat brudlin; jmf. isl. *brúþar lín* Þrymskv. 12.

Den av Scheving meddelade isl. formen för ordspr. (»opt er hvinn undir hvítu líni») synes utgöra en ytterligare ombildning av det i A och i Problemata mötande danska ordspr.: det danska *hvin* har utbytts mot isl. *hvinn* »snattare», och på liknande sätt har i det isl. »Opt er hvinnr í hvítu skinni» da. *hvin* ombildats till *hvinnr* »snattare», fastän ordspr. under denna form tyckes ha utgått från en dansk källa, som överensstämde med B.

D981 = S872.

Se komm. till D415.

D982 = S911.

Jmf. hos Syv I,437: »God tjeneste fanger god løn. og god løn, tro tjener».

D983 = S870.

Det fd. ordspr. stämmer alldeles icke, och det fsv. föga, med lat. Jag lemnar oavgjort, om ordspråken aldrig överensstämt, eller om möjligen *flatir (then fladhe)* står i st. f. något ord eller uttryck besläktat med fsv. *flyktoghер*, isl. *á flótta* »på flykt». Nyerup (nr 978) förmodar, att *profugum* här skall betyda »en overløber», hvilket synes föga troligt.

D984 = S873.

Chr. Pedersen missförstår latinet, när han förklarar »Piget . . . natum .s. hominem in hoc mundo: fore . . . grauatum fasce .i. sarcina *et* onere: sero . . . *et* mane». Med denna uppfattning av latinet kommer det nämligen alldeles icke att harmoniera med den nordiska texten. Latinet, där *maneque* är den riktiga läsarten, bör därför konstrueras: »piget fore sero natum (»sent född») maneque fasce grauatum». Mlat. *fascis* även »last» (Diefenbach: Gloss.), och *fasce*, ej *fuste*, synes vara den riktiga läsarten. Enligt Vid. selsk. ordb. (under *sildefød)*, Molbech (nr 4288) och Mau (nr 8600) skall ordspråket syfta på ett barn, som födes till världen, när fadren redan är gammal.

D985 = S875.

I komm.i B anmärkes: »Bene dicitur in quosda*m* petula*n*tes qui ludo percutiendi in palmam: *et* diuinandi p*er*cursore*m* (för p*er*cussore*m*) qui pœna*m* eande*m* det: vnu*m*que*m*que laces-sunt: *et* ta*me*n deprẹhensi pœnam dare nolunt», hvilka ord, såsom Nyerup (nr 980) riktigt anmärker, syfta på leken *dask i næve*. *Halda* i S betyder här liksom isl. *halda* (jmf. Fritzner[2]) »holde fast ved ngt saaledes, at man ikke afviger derfra, ikke opgiver det, ikke ophører dermed»; jmf. *oppæ holdhe* i D. Nu heter ordspr. i Sverge: »Den som ger sig i lek, får leken tåla».

D987 = S877.

Se komm. till D195.

D988 = S878.

Ordspr. är synonymt med det hos Syv I,499 omedelbart föregående och ännu, åtminstone i Sverge, brukliga »Ungdom og viisdom ville ej følges ad». Fsv. *ynskan,* fd. *ønsken* (i A) är ej förvanskat av *yngskan (yngsken)* »ungdomen», eftersom man i fsv. även annars finner exempel på övergången *ng* > *n* framför dental (exempel hos Noreen i Arkiv N. F. II,336; Kock ib. III,307). Däremot torde *følsken* (i A) i st. f. *folsken* »dårskapen» näppeligen ha varit ett gångbart ord. *Følsken* beror väl på tryckfel. Ty det är icke troligt, att man (jmf. fsv. *sirla* för *sipla* efter *arla)* i vårt ordspr. utbytt *folsken* mot *følsken* för att få samma rotvokal som i *ønsken* och således ett slags ofullständigt rim. *U*-ljudet i *fulskan* (S; i st. f. det normala *folskan)* återfinnes i ett par andra besläktade fsv. ord. I *fulska* kan *u*-ljudet ha uppstått vid förkortning av *o*, eller ock kan möjligen en gammal växling $\bar{o} : \bar{u}$ här föreligga (Kock i Arkiv IV,179). — I A står *deciperet* i. st. f. *desiperet.*

D989 = S879.

Se komm. till D773.

D990 = S880.

Då mlat. *astipulare (astipulari)* betyder »volborden, helfen» (Diefenbach: Gloss.), så bör det i lexika ej anförda *a(d)stipulamen* översättas med »hiälp», liksom det i S motsvaras av *hiælph.* (Komm. i B förklarar *astipulamen* med »familiarium accessionem *et* suffragium»; *suffragium* i senlat. även »understöd, hjälp»). — Kärringen vill säga, att det vore bra få hjälp till sina sysslor av många tjenare, om de bara icke vore så dyrfödda (jmf. om denna ordspråkets mening även Nyerup nr 985).

D991 = S881.

Molbech förklarar med tvekan ordspr. sålunda: »den opbragte, som giver bander (skieldsord), vilde bruge langt flere, hvis han kunde faae dem fremsagte; eller ogsaa: skieldsord, som gives en anden, fremkalde endnu flere af dennes mund» (s. 19 noten 1). Mau (nr 444) är mäst böjd att av dessa två tolkningsförslag antaga det förra. Ordspr. har väl dock velat säga, antingen att när någon utöser förbannelser mot (eller bannar) en annan, han kan vänta att av sin vederdeloman få mycket värre igen (jmf. fd.), eller att förbannelserna hämnande återfalla på honom själv (jmf. fsv.). Mlat. *trochea*, som i Diefenbach: Gloss. översättes med »zugscheyb; scheybe in einem zug», söker komm. i B förklara sålunda: »trocheam pro trochia*m* .i. cursum *et* reuolutione*m* .i. locu*m* vnde exieru*n*t».

D992 = S882.

Ordspråkets ursprungliga form torde vara »pæning ær badhe komande ok farande» (jmf. D och delvis B), och Grubb² s. 665, som upptar »Penningen är kom*m*ande och gångande», förklarar ordspr. riktigt: »Han blijr intet länge stilla på ett ställe». Att ordspr. urspr. havt ovan nämnda form (ej ... *farande ok komande* S), bekräftas därav, att norskan använder »Det er baade farande og komande» i betydelsen »Det kan snart komme igjen» (Aasen² s. 199): det av participierna, som angiver ordspråkets egentliga innebörd, måste stå sist. Syv anför såsom synonym till vårt ordspråk: »Seent forhvervet, snart fordervet» (I,334). *Adauctivus* upptages ej av lexika, men *adauctiua* förklaras väsentligen tillfredsställande av komm. i B: »quæ colliguntur vt augeant thesaurum».

D993 = S887.

Den riktiga läsarten i D är *kyndig* (B) »slug» = isl. *kyndugr* = lat. *astutus*. *Kindogh* i S står i st. f. *kyndogh* »slug» (jmf. Mau nr 10586, Rydqvist VI, Kock i Arkiv II,108).

Jmf. evangeliets förmaning att vara listiga såsom ormar och enfaldiga såsom duvor (Matth. 10, 16).

D994 = S897.

Se komm. till D83.

D995 = S914.

Se komm. till D279.

D996 = S934.

Syv I,386 upptar ordspr. under rubriken *Skat. Tribut*, och dess egentliga mening är därmed tillräckligt angiven. Jmf. D288. Jag lemnar oavgjort, huruvida *nærindh* i A är tryckfel för *næringh* (så i a; *nering* i B) eller möjligen utgjorde en sidoform till *næring*; jmf. *sannind* etc.

D997 = S935.

Ordspråkets tendens belyses till fullo av Skaaning (C 5 s. 1) och Syv (II,259). Den förre upptar nämligen »Imod Bodeløsmaal, kryst ved Reb [dvs. *Rev]* og Taal» med följande anmärkning: »Det er, Taalmodighed imod bodeløs Skade, er den beste Middel», och den senare förklarar ordspr. sålunda: »holdt dig fast i siderne og stiv, taalmodighet er beste middel». Ordspr. har således velat säga: »bär med tålamod ödets oundvikliga slag, om de ock svida aldrig så mycket»; jmf. det moderna »det man ej kan vrida, får man lida».

D998 = S938.

Den riktiga läsarten i D är den av B meddelade *soffue* (av äldre *saghe)* = fsv. *saghom* (i S). Ordspr. säger alltså: »hade vi blicken riktad på vår död, så vore vår gärning icke så usel» (jmf. Nyerup nr 993, Molbech s. 40 not 2). *Wor gerningæ* (i A) torde böra fattas såsom singularis (jmf. *vaar gerning* i B, *war gærning* i S), och *gerningæ*

förhåller sig till *gerning* som i den sena fsv. *bygninge* (nom.): *bygning*, *befalninge* (oblik kasus): *befalning* etc., dvs. att ändelsen *-inge* uppstått genom mnt. påvärkan (jmf. Kock: Undersökn. i svensk språkhistoria s. 107). I sädana äldre danska uttryck som *slottes oc husses forderffuinge oc forstøring; affare hand y besethninge* (beläggställen hos Kalkar) etc. har man väl exempel på liknande bildningar. Om *silicerni* se D803. Komm. i B anmärker: »Scriptum est enim. Memorare nouiffima [läs *nouissima]* tua *et* in ęternum non peccabis» (Syrak 7, 40).

D999 = S946, D1162 = S1061.

Syv I,311 upptar ordspr. riktigt under rubriken *Natuur* och under följande former: »Kand [så i st. f. äldre *kænd]* ulven Pater noster, hand siger dog lam, lam, hand siunger sin gamle vise: Lam lam er ulvens aftensang. Mand prædiker aldrig saa længe for ulven, hand siger jo lam ad aften». Moth använder (enligt Mau nr 10880) ordspråket om ockrare.

Da i B står i st. f. *do = tho* »dock».

D1000 = S883.

Såsom komm. i B anmärker, har *sincerior* rätteligen antepenultima lång, och även den av SB meddelade formen för lat. är således i metriskt avseende inkorrekt; det är även påfallande, att den lat. värsen enligt sin form i SB saknar kvinligt rim. Överensstämmelsen mellan SB talar dock för, att den i dessa urkunder meddelade texten är den urspr. Läsarten *butiri ... putiri* i A har framkallats genom strävan efter kvinligt rim. Latinet tyder på, att även den av SB upptagna formen av det nord. ordspr. (»bætra ær got smør æn swr sildh») är äldre än ordspråkets form i A. Enligt Mau nr 565 skall (det i B meddelade) ordspr. vilja säga: »Bedre er det ringere, som er godt, end det værdifuldere, som er fordærvet». Hvad A menat med *goth smør lycke*, är tvivelaktigt. Ley nr 330 återgiver det med *god Smør-*

Lykke och fattar således *smør lycke* som ett sammansatt subst.

D1001 = S888.

Ordspråkets älsta danska form torde ha varit: »Then ær saligh seg kan wendhe waandhe fraa hændhe» med *wendhe: hændhe* rimmande. I S står *sessisse* i st. f. *cessisse.*

D1002 = S953.

Komm. i B förklarar lat.: »O culter sis mihi magis .i. potius impure .i. putris *et* immu*n*de: q*uam* sine pure .i. custodia. sic e*ni*m interp*re*tantur vulgo: sed no*n* legi pus pro custodia: verum pro corrupto humore. vnde posset dici: sine pure .i. pingui derelicto ex cibo inciso». Den av Chr. Pedersen nämnda traditionen, enligt hvilken *pus* skulle betyda *custodia*, men som han själv ej vill godkänna, meddelar den riktiga översättningen av ordet. Även annars förekommer nämligen mlat. *pus* »custodia» (Du Cange, Diefenbach), och denna översättning av ordet i vårt ordspråk bestyrkes av nordiska texten. — Jmf. om *meth gømme, meth glømmæ* hos Kalkar *gem(me) (gøm[me]), glem (gløm).*

D1003 = S884.

Ordspr. vill tydligen säga: »akta dig att fälla oförsiktiga yttranden om (eller till) din vän, så att du förlorar hans vänskap». Komm. i B förklarar: »Sis custos . . . oris . . .: q*uod* pro vt sis .s. custos amici *et* amoris». Läs i S *sis.*

D1004 = S886.

Den väsentliga överensstämmelsen mellan det nord. ordspråkets former i A och i S visar, att den i B meddelade formen beror på senare förändring. *Skit* i S i st. f. *skyt.* Komm. i B påminner om Horatius' bekanta värs: »Tunc tua res agitur paries quum proximus ardet».

D1005 = S894.

S meddelar, såsom latinet delvis visar *(sis faber = bygh)*, ordspråkets urspr. form, och Nyerup (nr 1000) har, ehuru han ej kände S, riktigt förmodat, att man i D borde läsa *bygh*.

D1006 = S896.

Se komm. till D675.

D1007 = S885.

Se komm. till D262.

D1008 = S900.

Komm. i B söker sålunda förklara ordspr.: »Licet abra .i. ancilla sit thori .i. recepta in thoru*m* aut p*re*fecta thoro sterne*n*do: t*ame*n cura .s. de ea no*n* est par sorori .i. qualis de sorore: sicut abraha*m* pl*us* dilexit Saram vxore*m et* sororem q*uam* ancillam. aut min*us* curat q*uam* soror». Och Nyerup (nr 1003) ansluter sig till Chr. Pedersen, när han yttrar, »at ved »*abra*» (tjenestepige) sigtes til Hagar, som Abraham vel havde i Senge, men dog ikke elskede saa højt som Sara». Jag kan ej giva någon tillfredsställande förklaring av ordspråket. I Sw. Ordsedher (C 2 s. 1) lyder det: »Sorgh är icke syster än tå hon ligger när».. Mlat. *abra* »dienstmaget» (Diefenbach: Gloss.).

D1009 = S889.

Jmf. »Ven kjendes i nød og ej i springedands» (Syv I,475). *Wilia* i S betyder »den goda viljan, välvilja». — Läs i A *sit*. — Lat. till vårt ordspråk återfinnes i Proverbia rusticorum:

A besoin uoit len (dvs. *l'on)* qui amis est.
Cum sim mendicus cognosco quis sit amicus.
Me quis amat uideo deficiente meo.
Sorte patet misera que sit dilectio vera.

(Haupts Zeitschrift XI,127 nr 118).

D1010 = S890.

Se komm. till D332.

D1011 = S891.

Så till vida uppfattar Nyerup (nr 1006) ordspr. riktigt, som han yttrar: »Meningen er nok, at ligesom lønnen er, saa lyder spaadommen», men när han anser *leeff* betyda »det kjærkomne, det forønskede» så misstar han sig. Maus förklaring (nr 6181), enligt hvilken *leeff* skulle betyda »brødkage, brødskive» (»som en lønner sine folk, saaledes bespiser han dem; ogsaa: lønnen skal staa i forhold til arbejdet»), är icke häller lycklig. Med denna betydelse skulle ordspr. ej giva tillfredsställande mening och det vore mycket underligt, om »bröd» kunde i latinet motsvaras av *sortilegi fatum*.

Latinet bör översättas: »spåmannens siareord duger (är gott, bådar gott), i samma mån som det förvärvar (honom) skänker», eller friare: »spåmannen (charlatanen) är fal». *Leeff* är identiskt eller åtminstone väsentligen identiskt med isl. *lyf* »kraftigt middel der benyttes til et eller andet øiemed, saasom lægedom, trolddom». På fsv. heter det i regeln *lif* (se Söderwalls ordbok), men Ihres Glossarium suio-goth. II,92 f. upptar från den äldre svenskan även *lefiokona* (saga), *lefioman* (magus), *lefian* (»*Trolldom*, *swartekonst*, *lefian* etc. artes magicæ, necromanticæ et superstitiosæ»). De i äldre nysv. använda *löfja* (»to use the. black art»), *löfjerska* (»witch») överensstämma, hvad vokalen beträffar, med isl. *lyf*. Det nord. ordspr. bör alltså översättas: »trollmedlet duger så (= i samma mån), som det betalas», och det uttrycker samma tanke som latinet. Det isl. »svo dugir ljúfur, sem launad er» (Scheving I s. 48) synes utgöra en förvanskning av vårt ordspråk. Jmf. Kock i Arkiv II,108 f., och även IV,169 f.

D1012 = S904.

Lat. (hvars *placendo* av komm. i B förklaras »*et* simul placet») visar, att det nord. ordspr. urspr. i vår samling (såsom ännu i SA) icke innehållit något *ey*. Det har uttalat tanken: »man är nöjd, när det går en efter önskan», och *ey* i B är väl snarast förvanskat av *ee* »alltid». I likhet med B har emellertid Problemata M 3 s. 2: »Det er icke alt got effter Villie gaar», och även i no. heter det: »Der ikkje alt godt, som etter vilje gjeng» (Aasen² s. 48).

D1013 = S906.

Nyerup (nr 1008) betvivlar den av komm. i B givna förklaringen av *il* »aliquid», och han förmodar, att *il minuendo* bör emenderas till *imminuendo*. Emellertid betydde mlat. *il* värkligen »något» (det utgjorde en motsats till *nil* »intet»; Diefenbach: Gloss.), och Nyerups emendation förfaller således.

D1014 = S909.

Se komm. till D708.

D1015 = S941.

Komm. i B förklarar *conus* »curuatura illa galeę cui crista imponitur *et* plumę», men fastän *conus* kan hava även denna betydelse (»ein kegelförmiger bügel am helme»), bör det här säkerligen, såsom även Nyerup (nr 1010) gör, översättas »klot». Uttrycket *seer nødherlighe (nederlige)* möter även i det nydanska ordspr. »Han ser ikke så nederlig, han vil tage lærkeæg op (Vil ej gifte sig med en af ringere stand»; Kristensen: Ordsprog nr 5974). Jmf. med *ø*-ljudet i *nødherlighe* (i A), att *ner* heter i målen på Sejerø, norra Seland och även i vissa skånska bygdemål *nör* (Thorsen: Sprogarten på Sejerø s. 14, Kryger: Bidrag til nordsjællandsk lyd- og bøjningslære i Blandinger s. 363, Olséni i Sv. landsm. VI,4, § 78, Billing ib. X,2 § 50). — Jmf. Jes. 57, 15.

D1016 = S903.

Se komm. till D907.

D1017 = S921.

Riktiga läsarten är *quiritum*. Jmf. isl. »Alltíð vill valdið sinn vilja hafa» (Guðm. Jónsson 33).

D1018 = S899.

Detta fd. ordspråk har enligt min åsikt ej blifvit riktigt förstått av dem som yttrat sig därom. I A är efter *syn* tydligen det i B upptagna *fred* uteglömt, och detta ord synes man i våra dagar ha uppfattat såsom »fred», liksom ordspr. på isl. lyder: »Han*n* geymer dyrt sem frid geymer» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; *friðinn* hos Guðm. Jónsson 133). Härmed stämmer dock hvarken det fsv. ordspr. med *frægn* »rykte» eller latinet, hvars *cui fama fit (sit) oda viarum* av komm. i B riktigt förklaras: »cuius fama *et* insignia facta canuntur p*er* publicas vias». Det är otvivelaktigt, att *fred* (i B) står i stället för *fregd*, *frægdh* »rykte, fräjd», och det är ej behövligt antaga, att redan hos Chr. Pedersen *fred* utgör en förvanskning, utan *fred* torde ha varit en uttalsform av *frægdh*; jmf. dels utvecklingen *wæghdher* > *wædher* (D885), *dyghdh* > *dydh* i da., dels att nyd. *freidig* »frimodig» i äldre da. ofta heter *fredig*. Det isl. ordspr., som säkerligen kommit till Island från Danmark, visar emellertid, att man senare missuppfattat *fred* som »fred». Nyerup (nr 1013) föreslår att emendera *regit* till *gerit*, en emendation som är rätt tilltalande, men väl icke nödvändig.

D1019 = S912.

Se komm. till D757.

D1020 = S922.

Mlat. *agonia* även »vechtunge» (Diefenbach: Gloss.), och så (»concertatio») förklaras det ock av komm. i B, som

för övrigt klandrar, att penultima brukats lång i detta ord och i mlat. *machia* »ringung, luctamen». Lex. linc. har dock *agonīa*.

D1021 = S908.

Jmf. isl. »Ad gefa wondum rád er sem ad ausa watne á Gás» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D1022 = S924.

På ett något äldre språkstadium har det nordiska ordspr. varit rimmande *(gialdas: haldas;* jmf. Kock i Arkiv II,101). Jmf. t. ex. hos Grubb² s. 249: »Giffmild [så] skal giäldas, en [= fsv. *æn* »om»] wänskap skal hållas i. e. Gåfwor och geengåfwor hålla Wänner längst» och isl. »Gefiđ skal gjaldast, vinskapr haldast» (Guđm. Jónsson 119). Ordspråk med liknande innehåll äro vanliga i Norden, jmf. Hávamál 41, 42, etc. (Rosenberg, Nordboernes Aandsliv II,601 noten 1).

D1023 = S926.

Jmf. D89.

D1024 = S927.

Jmf. D810 och Matth. 12, 34.

D1025 = S928.

Celsigena förklaras riktigt av komm. i B med *altą; celsigenus* ej i lexika.

D1026 = S930.

Komm. i B förklarar ordspr.: »aut vt ab eo [näml. stulto] lucrum accipiat: sicut a stulto venditore *et* emptore: aut vt voluptatem *et* oblectamentum». Med denna senare förklaring överensstämmer den tydning av ordspråket, hvilken Grubb² s. 13 giver: »Alla willia Narren hafwa, men ingen wil födan. i. e. Lust uthan Kostnad. Spela uthan upsat. Lära uthan Löhn»; så väsentligen även hos Rhodin s. 3.

D1027 = S931.

Hos Skaaning (B 4 s. 2) har *folsk* förvanskats till *Folck* (»End stande Folck til Beenene vercke»; här står *end* i st. f. ett äldre *ee* »alltid», liksom även annars ytterst ofta i ordspråk).

D1028 = S932.

Mlat. *bulligo* »soppa» (Du Cange anför *bullico* från Saxo Grammaticus). *Poparum* (av mlat. *popa* »fetheit, feistigkeit») förklaras av komm. i B »pinguium obsoniorum in popinis *et* culinis». Jmf. med fsv. *duva*, fd. *dovæ* »doppa» det av Rietz anförda *duv'* »doppa bröd i flottet af fett köttspad eller grädda» och det av Moth (enligt Kalkar) upptagna *duebrød* »brød dyppet i fedt». Med läsarten *dowæ* (i a) får man rim till *soffwæ*. Jmf. D179, 764.

D1029 = S933.

Bwl betyder här »stjälk» liksom någon gång annars fsv. (ex. ur Birg. I: »thz blomstrit wæxste af trem rotom mz rættom stiælk ælla bul»; se Söderwalls ordbok). Syv II,89 upptar under rubriken *Føde. Mad* följande: »Det er en god bul, som axet voxer af [så] enden paa, det er godt straa, hvor øl og brød sidder i enden paa», och enligt Mau (nr 2540) brukas det om »sæd, som er gro't godt til». Denna uppfattning är antaglig. Komm. i B meddelar däremot följande: »Dicit amœnitatem *et* oblectamentu*m* sumendum in re vtili: quia ille stipes .s. frume*n*ti: hoc est culmus eius: amœnescit .i. fit amœnus *et* placidus: cui arista virescit .i. crescit finis .i. summitas».

D1030 = S939.

Ordspråkets mening belyses av Syv (företalet B 4 s. 2), som upptar »Bedre saar end syg. (De gamle døde heller i striden af saar, end paa sengen af Helsot)». Söderwall

upptar »*dul*, f.? blåmärke? skråma?» och sammanställer det med mnt. *dulle* »blåmärke», men tillägger, att ordet möjligen bör fattas såsom adjektiv, och dessa Söderwalls anmärkningar torde vara riktiga. Vill man fatta *dwl* som subst., får man väl ändra *siwk* till *siwka*; om åter *siwk* är riktigt, synes *dwl* vara adjektiv, då parallelismen fordrar två substantiv eller två adjektiv. För betydelsen »sår» (subst.) eller »sårad» av *dul* tala vissa högtyska, i Grimms Wörterbuch anförda, ord: *dole*, *dol* »kleine vertiefung ... auch an einem körper besonders, wenn sie durch verwundung entstanden ist»; *dule*, *düle* »eingedrückte vertiefung» (ex. *das fleisch bekommt dülen*). *Stigma* här »skåra».

D 1031 = S 948.

Se komm. till D 182.

D 1032 = S 905.

I S bör *standa* emenderas till *stanga* »ljustra» (da. *stange* betyder ännu »ljustra»), och i lat. texten bör (med SB) läsas *gurgustia*. *Gurgustium* »hydda» betyder i mlat. (där även *gurgistium* förekommer; jmf. delvis läsarten i A) »fiskryssja». Man har tillåtit sig att för rimmets skull bruka *alterne* i st. f. *alterius* eller *alienæ*, liksom även annars i dessa ordspråk *alternus* stundom förekommer med en liknande användning (jmf. kommentaren till D 803, 916). Med denna uppfattning av lat. överensstämmer det väl med den nord. texten, så att Nyerups anmärkning (nr 1027), att lat. och danskan synas handla om olika saker, är obefogad. Ordspr. innehåller, såsom redan Nyerup insett, en uppmaning att fintligt genom andras hjälpmedel främja sina egna syften. Jmf. den av Moth meddelade och hos Molbech nr 4425 anförda formen av ordspr.: »Man vil gierne stange under anden mands blus».

Bwls i Aa skulle möjligen kunna bero på metates av *lw*, men är troligen blott tryckfel för *blws*.

D1033 = S892.

Den utvidgade form, hvarunder ordspr. upptages i D, har använts även i Sverge; Grubb[2] s. 748 har nämligen: »Soon drömmer om Draaff, och Kiäringen om sin Staaff. i. e. Dher man mäst vmgår medh, dhet ligger mäst i sinnet». Ordspr. återfinnes i Hegelunds Susanna og Calumnia s. 29 (i Birket-Smiths upplaga). Jmf. Proverbia communia s. 9 nr 110: »Als dat verken droomt, so ist van draf. = Somnia pro siliquis sus cernit quando quiescit».

D1034 = S910.

Jmf. Syv I,228: »Du skalt ej føre svig til torves med dig. (Dend kommer vel alligevel)».

D1035 = S913.

Se komm. till D405.

D1036 = S893.

Se komm. till D781.

D1037 = S907.

Nyerup (nr 1032) torde riktigt ha återgivit ordspråkets mening med »Verden er en jammerdal». Läsarterna i D *(Ont ær øffredh* »det onda är tillräckligt») och i S *(Flt ær yffrith ont* »det onda är tillräckligt ont») uttrycka någorlunda samma tanke, men läsarten i D synes böra föredragas. Mlat. *trenosus* (av *threnus* »klagosång») »vol treher» (Diefenbach: Gloss.); i latinet bör läsas *nimium* (med SB) och väl snarast *sunt* (med SA).

D1038 = S918, S309.

Komm. i B förklarar: »Aut quia quisq*ue* agnoscit opus *et* scripturam suam: aut quod qui calidum tetigerunt absti-

nent». Molbech nr 4294 förmodar däremot, att ordspr. uttrycker: »hvad man er vant til at giøre, har haandelav til, eller har lært, det giør man nemmest», och härför talar väl snarast den omständigheten, att Syv I,156 uppför det under rubriken *Gjerning. Verk.* Jmf. »þad minnast fingur, er fordum giördu» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. Guđm. Jónsson 380). I S918 konstrueras *minnas* impersonellt med personen i ack. *(fingra)*; jmf. isl. dels *mik minnir e-s*, dels det personliga *minnask e-s*, samt *minnes finghir* i S309.

D1039 = S919.

Jmf. Grubb² s. 60: »Byggia huus med hwars mans rådh, der kommer aldrig taak uppå». I S är *bygningn* troligen skrivfel för *bygning*; jmf. vidare inledningen till delen I.

D1040 = S920.

Modicelle förklaras riktigt av komm. i B med »valde modice». Den riktiga läsarten är *prostare* (så i komm. i B samt i a; jmf. *prestare* i S) »sich öffentlich preisgeben (von öffentlichen dirnen)», men då A samt (i texten även) B ha *prostrare*, synes detta ej bero endast på tryckfel, utan denna påfallande form torde ha förekommit i vissa handskrifter. Möjligen beror den på, att det till *prosternere* »zur unzucht preisgeben» hörande part. *prostratus* föresvävat en skrivare, när han skulle nedskriva *prostare*, hvilket hör till samma begrepps-sfer.

D1041.

Nyerup (nr 1036) anser lat. och danskan ej höra tillhopa och finner båda obegripliga. De torde dock passa tämligen tillsamman, ehuru lat. måste uppfattas annorlunda än Chr. Pedersen gör. I komm. i B heter det nämligen: »Leccatores .i. abliguritores *et* lurcones: ho*min*es crapulosi

et delicati sunt meliores d*omi*ni: quia suos sic nutriunt vt ipsi viuunt: ni .i. nisi ego .i. p*re*ter me». Då denna tolkning av lat. alldeles icke harmonierar med da. texten, måste den vara oriktig. Fastmer bör lat. konstrueras: »meliores domini (subjekt) sunt leccatores (predikat), ni ego» (mlat. *leccator* »lecker bube» Diefenbach: Gloss.), och härmed stämmer väsentligen danskan: »alla herrebarn *(meliores domini)* äro skökobarn *(leccatores)*...» Ordspr. vill väl uttrycka självförhärligande och klandersjuka. Emellertid har *herre børn* i senare tid uppfattats såsom sammansatt med *herre* »sköka», hvilket framgår av Skaaning A 3 s. 2, hos hvilken ordspr. begynner: »Alle Hoere Børn ere Skiøge Børn...». Om ordspråket blivit bildat i Danmark, så har möjligen i *herre børn* ursprungligen legat en skämtsam dubbelmening.

D1042.

Komm. i B tillägger till *suspenso* riktigt: ».s. ob furtum aut rapinam», och ordspråkets mening belyses genom det av Syv I,464 anförda parallel-ordspråket: »Det er min søster sig lader ligge hoos, men stjel broder og heng tyv». Grubb² s. 69 har ordspr. i en mindre urspr. form: »Bättre en siuk dotter, än een uphängd Sohn. i. e. Om dhen lefwande är altijdh något hopp till bättring».

Nyerup (nr 1037) meddelar, att han i en handskrift funnit den latinska värsen under följande förändrade form: »Suspenso nato præstat violata puella». Men då den under denna form icke erhåller rim, är den väl oursprunglig.

D1043 = S843.

Läs i A *saar (soor)*. Nyerup (nr 1038) anmärker, att enligt Abildgaards »Hestelæge» kan salt, upplöst i vatten, vara i vissa sjukdomar bättre för en sårad häst än terpentinolja.

D1044 = S846.

Se komm. till D357.

D1045 = S854.

Med *farendhe læss* menas flytt-lass; jmf. det i Syvs tillägg anförda: »Der tabes af flyttegods; tabes der ej andet, da tabes sengehalmen» (se Mau nr 2213) och hos Grubb[2] s. 394: »Ingen flyttier så sitt Boo, at han icke mister en Koo».

D1046 = S855.

Mau nr 9210 förklarar ordspr.: »kort eller kortvarig gjerning er snart endt».

D1047 = S856.

Jag anser lat. i S innehålla den riktiga läsarten *(sit)*, eftersom man blott med denna får överensstämmelse mellan lat. och de nord. texterna. Ordspr. uttrycker, såsom Mau nr 3660 riktigt anmärker, förställning, och Nyerup (nr 1042) missuppfattar det, när han, såsom det synes, uteslutande fäster sig vid den otillfredsställande läsarten *erit* i lat., och anser det uttrycka samma tanke som »En klattet fole kan blive en hest, og en fattig pebling kan blive en præst». Redan under medeltiden tyckes man emellertid ha velat inlägga en dylik betydelse i latinet, eftersom *sit* utbytts mot *fit* och *erit*.

D1048 = S867.

Se komm. till D751.

D1049 = S871.

Ordspr. upptages av Syv I,183 under rubriken *Hevn. Hevngjerighed*, och det antyder, att barnen ofta straffas för föräldrarnas brott. Det fsv. *thæth gamal swin haffua til giorth* betyder: »som gamla svin ha förskylt» (jmf. isl. *gera*

til e-s »fortjene, forskylde ved sin gjerning» Fritzner² I, s. 584 mom. 7), hvilket må anmärkas, eftersom denna betydelse av ordet ej påvisats i fsv. Även annars förekommer någon gång i mlat. *procellus* i st. f. *porcellus* (se Diefenbach: Novum gloss.), och *procellus* i Aa är därför möjligen ej tryckfel. På isl. är ordspr. rimmat: »Grísar gjalda, enn gömul svín valda» (Guđm. Jónsson 125).

D 1050 = S 874.

Latinet återfinnes i nästan samma form (»cum seruo nequam . . .») i Wiener-handskr. cod. rec. 3356 från 1200-talet (se Mones Anzeiger VII sp. 505 nr 70; Müllenhoff und Scherer: Denkmäler² s. 46 nr 36). Jmf. D 292, 630.

D 1051 = S 901.

Se komm. till D 350.

D 1053 = S 929.

Att *scopis* (i S; av *scōpa* »kvist», i pl. »kvast») eller *scopibus* (av *scops*, böjt efter tredje deklinationen = *scopa*; jmf. Diefenbach: Gloss.), ej *scobibus* (av *scŏbis* »filspån») är den riktiga läsarten, framgår så väl av de nordiska texternas *wisk* som av metern. Emellertid har man även annars i mlat. skrivit *scobs* jämte *scops* i bet. »kvast» (jmf. Diefenbach: Gloss. under *scobs* och *scoba).* Av komm. i B framgår ej tydligt, hvilken läsart Chr. Pedersen föredrog: ». . . . imbutu*m* .i. a principio institutum scopibus .i. scopis. hoc est virgis quæ sunt in fascibus. Sunt qui putant scobibus legendum: sed errant scobs scobis corripit primam: *et* est puluis qui decidit a scobina .i. lima. Auctor tame*n* videtur de scobibus .i. puluere loqui: vt sit sensus: nemo assuetu*s* versari in puluere po*m*pose incedat. sed in multis non seruauit q*uan*titatem debitam syllabarum». Detta har bort anföras, emedan Nyerup (nr 1048) utan vidare säger, att Chr. Pedersen vill läsa *scobibus*.

Ordspr. vill säga, att den som är född till dräng, passar ej vid den högättades bord. Jmf. D 533.

D 1054 = S 936.

Av kommentarens i B tillägg till *cultrum curtum*: »*et* ita dominatum breue*m*» framgår, att ordspr. innehåller en uppmaning till mannen att ej tåla toffelväldet. Jmf. isl. »Lát hústrú þina hafa hnifin hin*n* stutta, haf sialfur hin*n* lánga» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D 1055 = S 944.

Møgher, motsvarat av *infert stercora* i lat., är den ursprungliga läsarten (da. *møge* »kaste sit skarn eller møg [om kreaturene]» i Molbechs ordbok). Det synes som om i vårt ordspr. det fd. *møgher (mygher)* i Sverge missuppfattats såsom *migher* »kastar sitt vatten», hvarför man i S fått *migha*. I S har *bita* troligen överhoppats framför *aff*, men möjl. kan ock översättas: »utan *av med axet*; och . . .». Ovisst är, om *busken* i B utgör en förvanskning, eller om *busk* havt betydelsen »stubb», ehuru den ej annars påvisats.

D 1056 = S 945.

Nord. texterna visa, att *atra* är attribut till *tesqua* (ej till *noctu*, såsom komm. i B menar). Nord. texten i A överensstämmer bäst med latinet.

D 1057 = S 947.

De post, förklaras av komm. i B »a parte posteriore: post rem factam», i motsats till *ante*, av komm. förklarat »in aduentu primo». (Det är osäkert, huruvida skrivningen *depus* i Aa står i samband med fr. *depuis*, catalanska *depus*). Ordspr. vill väl säga, att lismaren talar vackert i ens närvaro, men förtalar en, när han vänt ryggen till; jmf. Nyerup nr 1052.

D1058 = S949.

Enligt Nyerup nr 1053 giver ordspr. det rådet att ej kämpa med sin överman. Jmf. D700, 1078.

D1059 = S950.

Se komm. till D268.

D1060.

Moth upplyser, enligt Molbech nr 2686, att ordspr. brukades om »broutere (skrytare), som ikke holde hvad de love». *From* här »duktig» (jmf. Kalkar).

D1062 = S917.

Erme i B motsvaras av *suppara*, eftersom *supparum* säkerligen havt den betydelse »langer ermel, . . . hang-e. an einem korrock o. an einer slucken», som Diefenbachs Gloss. bland många andra upptar för *supparus* (jmf. ock *suparus* = *stukæ* i Gammeldanske glosser s. 31, dvs. hängärm på fruntimmerskläder eller kanske på korrock (jmf. Lorenzen ib. s. 54). Emellertid fattar komm. i B *supparum* på annat sätt, när det heter: »Si tu vis omne os tacere .i. nullu*m* loqui de te: gere suppara .i. superiora indumenta longa: q*uo*d sacerdotibus *et* fœminis consiliu*m* datur: ne in breui supparo pudenda detegant». Chr. Pedersen fattar alltså *supparum* i den av Diefenbachs Gloss. anförda betydelsen »vberhembd», hvarmed *erme* i hans da. text alldeles icke stämmer. Man kan ursprungligen ha havt ett nord. ordspr. »thu skalt hawa langa arma vm thu wil hwarz mans mwn halda» (S; så väsentligen ock A), hvilket uttalat tanken, att det måste vara en allsmäktig man, som skulle kunna hindra förtal. Orsaken till att detta ordspr. förenats med vårt latin, kan ha varit den, att *arm(ber)* och *ærm (erme)* kunde låna hvarandras vokaler, och »arm» därför missuppfattas såsom »ärm» (jmf. *erme* B samt Kock: Förklaring af fornsv. lagord s. 24, Söderwalls ordbok under *armber* och *arm)*, vare sig att lat. med *suppara* »ärmar» utgör en översättning av ett

missuppfattat nord. ordspr. eller möjligen varit ett självständigt ordspr., där *suppara* ursprungligen betytt »vberhembd». Men i detta senare fall kan möjl. omvänt den nord. texten ha utgått från lat. på så sätt, att *suppara* »vberhembd» oriktigt översatts med *erme*, hvarefter man för att få mening utbytt detta mot *arma*.

Läs i S *longa* i st. f. *longo*; *Supera* i A = *suppara*.

D 1063 = S 955.

Mlat. *consocialis* »mitgesellisch» (Diefenbach: Gloss.). Ordspr. brukas om dåligt sällskap enligt Mau (nr 2146), som även anför: »Saadanne fiske i saadanne vande, sagde fanden, han fandt munke i røverkulen».

D 1064 = S 965.

Talistis, som ej upptages av lexika, förklaras riktigt av komm. i B med »lud*e*ntib*us* talis». Mlat. *emenda* »besserunge» (Diefenbach: Gloss.).

D 1065 = S 959.

I lat. bör tydligen läsas *sit . . . fatiscit*, och när A insatt *scit* i st. f. *sit* (eller kanske tillåtit sig att stava *sit* med *sc)*, beror det väl på en strävan att få ett fullständigt rim. Lat. betyder: »hvem är så kry, att han ej slutligen uttröttas», och det nord. ordspr. torde urspr. ha lytt: »ængin ær swa godher at han wardhir ey modher» (med rim). Nyerups anmärkning (nr 1060), att *vegetus* ej väl motsvaras av *god*, är obefogad, ty att *godher* i fsv. och fd. havt samma betydelse som *vegetus*, bekräftas av no. *god*, som betyder »dygtig, duelig, flink»; jmf. ock de i svenska bygdemål brukliga *go(d) för*, *go(d) till* »mäktig, duglig, skicklig». *Modh(er)* »trött» har i D missuppfattats såsom prep. *mod*, hvarför B också insatt *emod*, men för att få något slags mening har nom. *han* sedan utbytts mot *hanum*. Att man i ordspr. under denna form inlagt betydelsen »ingen är så dygdig, att det ej går honom emot», synes framgå av

Hegelunds Susanna og Calumnia s. 50, där »Ingen er saa god at hannem ey vorder imod» står såsom randanmärkning vid Susannas ord:

»Mit Ryct oc Ære
I fare mon være,
Ia, om mit Liff
Vil yppis stor kiff».

Møtthir i S, mot hvilket det ursprungliga *modher* utbytts, är en påfallande form; om part. av *möþa* »uttrötta» menats, hade man väntat *møddir*. Jmf. Kock i Arkiv II,101.

D1066 = S964.

Nyerup (nr 1061) vill emendera *wijss* till *uvijs*, hvilken emendation dock av Ley (nr 815) icke godkännes, och även Mau (nr 8669) anför ordspr. med formen *viis*. Både *wijss* och *uwijs* kunna giva mening. I ena fallet vill ordspr. säga: »hvem är så stoiskt vis, att...»; i det andra: »hvem är så oklok, att...». Jag anser dock Nyerups mening vara den riktiga, eftersom lat. har *inops mentis*. Förvanskningen av *uvis* till *vis (wijss)* kan ha uppstått därigenom, att, då som bekant *w* ofta representerar *uv* (och *vu)*, skrivningen *wis* (dvs. *uvis)* i en handskrift missuppfattats såsom *vis*. Fastän A använder t. ex. *wlt* (D1073) i betydelsen *vult*, så är det väl mycket tvivelaktigt, huruvida redaktörerna av A med sin stavning *wijs* menat *uvijs*. Syv II,231 upptar: »Ingen saa viis, hand jo reddes sin skade, oc ingen saa daarlig, hand jo frykter for ondt».

D1067 = S961.

Nyerup (nr 1062) vill ändra *nafflæ* till *nøgel*, och Mau (nr 5159) godkänner detta förslag. Emendationen är dock obefogad. Latinets *clauus*, som rimmar med *prauus*, och som alltså ej kan emenderas till *clauis* (hvarpå Nyerup tänker), visar, att *dørs nafflæ* är den riktiga läsarten. Och denna giver mycket god mening. Såsom Söderwall i sin ordbok (med tvekan) antar, är nämligen fsv. *dura naghl* liktydigt

med *dura spiker*, hvars betydelse framgår av ett ställe i Med. bib.: »døra spiken mz hwilken tiælsens dør plæghadis til stængias» (II,80). Då alltså en *dura naghl* användes till att stänga dörren, har den tydligen även brukats vid dess öppnande, och det är därför fullkomligt på sin plats, att den onda kvinnan liknas vid hälvetets *dørs nafflæ*.

D1068 = S987.

Det i B mötande *tesselle* är kanske blott en emendation av Chr. Pedersen (se noten i texten till D1068), men i så fall är emendationen obefogad, eftersom mlat. har *tesser*, *tasser* »tärning» (Diefenbach: Gloss.). Grubb[2] s. 426 anför ett delvis besläktat ordspr. med formen: »Kortt och Thärning, är owiss bärgning».

D1069 = S960.

Jmf. D47, 151, 185, 215 och Guđm. Jónsson 126.

D1070 = S978.

Ordspr. anföres av Syv I,100 under rubriken *Fare*.

D1071.

Mora förklaras av komm. i B med »pausatio».

D1072 = S981.

Nyerup har ändrat uttrycket *fongher fæær bøør* i A på så sätt, att han i sin text (nr 1067) uteslutit ordet *fæær*, och uttrycket har, så vitt jag vet, ej blivit förklarat. Man kan uppfatta *fæær bøør* såsom stående i st. f. *fæærd-bøør*. Att det nyd. uttalet av slutljudande *-rd* såsom *-r* (i *fær* etc.) gjort sig gällande redan under medeltiden, framgår t. ex. av åtskilliga hos Kalkar anförda exempel på *fær* för *færd*. *Fæær(d)-bøør* betyder »(god) resvind», och en blick i Rietz' eller Aasens ordbok övertygar om, att *färd* kan såsom första sammansättningsled ingå i många andra komposita *(fälbåt, -folk, -gröit, -kar[l], -knäpp, -man,*

-mat etc.). Ordspr. i A betyder alltså: »bidande man får (god) resvind», och det överensstämmer väsentligen med ordspråkets form i S (läs *thær)*. Men även en annan förklaring av *fæær bøør* är mycket möjlig. Man kan nämligen fatta *fæær* såsom en (jutsk) presensform av verbet *fa*, så att *fongher fæær* skulle utgöra en upprepning av (väsentligen) samma ord, liksom exempel på liknande upprepningar förekomma i denna ordspråkssamling (jmf. t. ex. kommentaren till D 204, 1077). Emellertid visar i alla händelser en jämförelse med ordspråkets former i de andra nord. språken, att den av S (obs. ock i B det — förvanskade — enkla *børn*, ej något sammansatt ord) meddelade läsarten *bør* (ej *fæær bøør* i A) är den ursprungliga. Isl. har nämligen: »Bíþendr eigu byr, en bráþir andróþa» (Vigfusson: Reader s. 259 nr 4; så väsentligen ännu i Norge, Aasen[2] s. 9; jmf. ock Guðm. Jónsson 284), färöiskan »Hann fær byr, ið bíðar, og havn, ið rør» (Hammershaimb: Færøsk Anthologi s. 315 nr 24). I S står *bidhan* i st. f. *bidha'n* »invänta honom».

Läsarterna *temperiem* och *børn* i B utgöra förvanskningar, och Chr. Pedersens försök att med läsarten *temperiem* få någon mening i lat. är ingalunda lyckligt: »Expectare temperiem .i. temperatam flationem venti: datur id est conceditur potenti id est diuiti *et* magnæ potentiæ viro».

Ordspråkets mening belyses av Grubb[2] s. 97: »Den får fulle Böör som bijda gitter. i. e. Tholamod öfwerwinner alt». Jmf. D 1114.

D 1073 = S 983.

Den av D meddelade formen av det nordiska ordspr. giver god mening, och till detta ordspråk finnas paralleler hos Syv I,458: »Hvor tukt er, er ære. Tukt og gode seder sætter en til ære og heder. Tukt og lære brød og ære». Emellertid synas lat. och fsv. texten, hvilka sinsemellan överensstämma, icke harmoniera med det fd. ordspr. Ett förslag, som jag tänkt mig för att få överensstämmelse mel-

lan alla texterna, är för osäkert för att förtjena meddelas. Komm. i B söker sålunda förklara latinet: »Cane id est lauda extolle: tempus .i. opportunitatem rei: honore: quia fides .i. fidelitas: vult fore .i. haberi digna pane .i. mercede diurna».

D1074 = S982.

Komm. i B konstruerar: »Multore . . . tento .i. detento *et* occupato: vnda .i. aqua . . . fluit sup. cum multo sopore .i. torpore», men nord. texten visar, att detta är oriktigt. Man bör i A läsa *sopore* och med Nyerup nr 1069 konstruera: »tento multore sopore, multum fluit vnda». Syv I,403 upptar såsom parallelordspråk: «Dagen gaar, men doven sover», och härmed stämmer Vid. selskabs ordbogs uppgift, att ordspr. brukas om den försumlige. Detta synes även vara dess naturliga mening. Emellertid förekommer det i Udvalg af danske viser fra midten af det 16:de aarhundrede til henimod midten af det 18:de, udg. af R. Nyerup, s. 268 f. i följande sammanhang:

»Et frit mod er halv tæring,
Og haabet er halv føde;
Hvi ville vi sørge for næring?
Vi veed, Gud vil os ej øde.
Vort skib det skrider,
Vandet løber, mens mølleren sover.
Hvi ville vi sørge da?
Gud vil os ej forsmaae».

Här fattas ordspr. såsom innehållande en uppmaning att förlita sig på Guds försyn (se Nyerup).

Mlat. *multor = molitor*.

D1075 = S984.

Se komm. till D379.

D1076 = S962.

Enligt Nyerups mening (nr 1071) har man tillåtit sig att här använda *liuor* »avundsjuka» i st. f. *liuidus*. Ordspr. vill

säga, att det slöa svärdet är till skräck både för sin egare, som känner dess dålighet, och för hans motståndare, som tror svärdet vara farligt (Nyerup). Mlat. *splendona* »svärd». Jmf. Guđm. Jónsson 270: »Ótraust sverđ er tveggja manna hræđa». Läs i A *swerdh*.

D1077 = S979.

Läsarten i A *ɵsthen syndhen wædher* beror väl därpå, att *notho* i ett äldre förlag till A mindre noggrannt motsvarats av *ɵsthen wædher* (dock anför Diefenbachs Glossar exempel på, att *notus* översatts med »sudost»). Detta har man velat korrigera genom att i stället för *ɵsthen* insätta *syndhen* (jmf. B), men genom misstag har en senare avskrivare upptagit både *ɵsthen* och *syndhen*. Jmf. delvis kommentaren till D204, 1072.

Jmf. isl. »hart á móti hørdu, sagdi skraumi, þá hann skeit móti skruggu [åskan]» (Scheving I s. 27), det av Nyerup (nr 1072) anförda »Haardt mod haardt — sagde fanden, han satte sin rumpe mod tornebusken», samt »Hart mod hart, sagde fanden, hand vendde rumpen mod torden» (Syv II,293). Om andra liknande ordspråk se Mau nr 3405.

D1078 = S986.

Ordspråkets mening belyses därav, att Syv I,498 under rubriken *Undersaater* anför: »Støder krukken mod stenen, saa brister hun; falder stenen paa krukken, ligesaa». Den av den sena handen i S gjorda ifyllningen *(gryto)* synes vara riktig. Jmf. D700, 1058.

D1079 = S985.

Läs i S *ecce lebes*, eftersom *o lĕbes* ej tillfredsställer metern, och väl snarast *swa* (ej *tha)*. I B har *lerpotte* oriktigt inkommit från näst föregående ordspr. i st. f. *kædhel(en)* (jmf. AS). Komm. i B anmärker riktigt: »Dicit*ur* qua*n*do

vnus deformis aut turpis deridet alterum». Jmf. hos Syv II,178.

D1080 = S963.

Läs i lat. *Todet* (med AB) *in orbe* (med BS). Mlat. *todere* »walen» (Diefenbach: Gloss.; mht. *walen* »sich wälzen, rollen»; jmf. *toda* »ein fogel der altzyt fleugt»; samt Du Cange under *toda)*. Grubb[2] s. 882 förklarar ordspr.: »Hon [världen] är obeständigh. Man säger fördhenskul icke obilligt, at Werlden är en hynda», och på väsentligen samma sätt Syv I,114 och komm. i B. Jmf. ock isl. »Heymurin stendur ei wid stiaka bunden» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; jmf. Guđm. Jónsson 142).

D1082 = S988.

Nyerup (nr 1077) finner ordspråket svårförklarligt och så även Molbech (s. 284 noten 4). Den sistnämnde översätter emellertid *pennings-lev* med »et brød, en hvedekage for en penning» och anmärker för övrigt, att meningen av ordspråkets senare del tyckes vara: »af alt for lidt føde forøges hungeren, snarere end stilles». Ley nr 436 översätter däremot *pennings-lev* med »købe-brød».

Jag fattar ordspråket såsom riktat mot de brödsäljande bagarna. Det fd. ordspr. säger nämligen: »(det egna) kornet giver en ordentlig och mättande kaka, men när man köper hos bagaren, får man ej valuta för sina pänningar». Jmf. härmed det av H. Thomesen (enligt Molbech nr 4385) till ordspråket gjorda tillägget: »Thi man skær ikke rundt af det brød, man kiøber dyrt». Det fd. *pennings leff* torde ursprungligen ha betytt »ett bröd som kostar en pänning» (jmf. nysv. *skillingsbulle* »en bulle som kostar en skilling», *tvåstyverskringla* etc.), men i vårt ordspråk användes *pennings leff*, namnet på den särskilda brödsorten, för att beteckna köpebröd (bagarebröd) i allmänhet. Med denna uppfattning av fd. texten överensstämmer latinet. Det är nämligen otvivelaktigt, att Chr. Pedersen misstar sig, när

han i komm. i B förklarar *penam* med *abolitionem*. Härigenom skulle nämligen latinets senare del komma att uttala en mening, som vore motsatsen till det fd. ordspråkets. Fastmer har man i latinet att fatta *penam famis* blott såsom en omskrivning av *famem* (= *hunger* i de nordiska ordspråken).

Texten i S (»korn giffwir kako ok hungir køpir leeff») har blivit förvanskad. Under sin nuvarande form kan ordspråkets senare del ej betyda annat än »hunger köper bröd», hvilket alldeles icke harmonierar med fd. eller lat. Jag föreslår att emendera *køpir leeff* till *køpis leeff* (eller till *køptir leeff*). *Køpis leeff* betyder »köpe-bröd, köpt bröd» (jmf. fsv. *köpis godz* »köpegods»). *Køpis leeff (køptir leeff)* är subjekt, *hungir* objekt, och uttrycket betyder, överensstämmande med fd. och latinet: »köpebröd giver hunger».

D1083.

Syv uppför: »Kagen kommer, som kone vil, enten varm eller kold» dels (I,170) under rubriken *Gunst. Naade*, dels (I,129) under rubriken *Føde* såsom parallel-ordspråk till »Det er moder, som mad giver». Jmf. det av Nyerup (nr 1078) från Udvalg af danske viser I,272 anförda

»Alle nøgle hænge ej ved en kones laar;
Man kagen dog hos nogle faaer».

Wilse: Norsk Ordbog eller Samling af Norske Ord (1780) upptar (s. XLIII): »Kagen kommer did, som Môr vil» med förklaringen: »Hvad een er beskikked faar ikke en anden».

D1085 = S971.

Se komm. till D442.

D1086 = S977.

Mlat. *tiria, tyria* »istapp» (Diefenbach: Gloss.) = *stiria*; man har således ej skäl att med Nyerup (nr 1081) emendera

ţiria till *stiria*. Läs i S *pendet* och *tiria*. Andra stavelsens *y*-ljud i *ysykil* »istapp» beror på yngre *i*-omljud av brytningsdiftongen *iu* (**isiukil* > *isykil*; se Kock i Tidskrift f. Filologi N. R. VIII,290).

D1087 = S970.

Syv I,89 upptar såsom parallel till vårt ordspråk: »Naar stimperen faar velde, maa stakel det undgelde» och P. Enevoldsen: »Stakkarl er stodder værst, naar han magt fanger» (Mau 9604). *Misellorum* »de mindre olycklige» står här som motsats till *miserorum* (jmf. Nyerup nr 1082).

D1088 = S989.

Läs i A *volucres*.

D1089 = S968.

Se komm. till D669.

D1090 = S969.

Komm. i B förklarar: »Turbo .i. commotio ventorum *et* animorum: vehemens . . . coit .i. coadunat*ur et* fit aliq*uando*: ven*t*o blan*d*o .i. ex leni initio», under det att Syv I,468 under rubriken *Vejrlig* upptar ordspr. med den förklarande anmärkningen, att »det ene følger paa det andet». Sannolikt har, såsom Chr. Pedersen antyder, ordspr. använts om ett uppbrusande sinne. Läs i A *Turbo*.

D1091 = S967.

Se komm. till D201.

D1093 = S993.

Vandin = *vandogher* (i S1044) har havt samma betydelse som no. *vandig* »1) vanskelig. 2) nøjeregnende, kræsen» och det i svenska bygdemål brukliga *vannig* »1) som skyr för något svårt arbete. 2) kräsen, kinkig, grannlaga på mat och dryck» (Rietz). Här alltså »som drar sig för ngt». Den riktiga läsarten är *resipiscere* (B).

D1094 = S973.

Det fd. ordspråkets form i A (läs där *æn)* är bättre än i B. Det fsv. ordspr. uttrycker samma tanke som det fd. Jmf. även i isl.: »Illur fovite er alldrej gód*ur*, utan*n* an*n*ar kome werrj» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D1095 = S990.

Reuterdahl och Söderwall översätta i vårt ordspråk *dræt* med »dragande», och Kalkar med »trækning, det at trække, drage», ehuru han även hänvisar till betydelsen »seletøj», som han tillägger ordet i andra texter. Då emellertid enligt Rietz *drätt* i flera svenska bygder betyder »dragstång för oxar vid plog eller harf; vagntistel» samt i Närike »draginrättning, skaklar med tillbehör», och då *dræt* på Bornholm brukas i betydelsen »en vognstang» (enligt Ordbog udg. af lærere), så bör *dræt* här översättas »draginrättning (skaklar)». Mau (nr 6203) meddelar, att ordspr. säges på skämt om ett dåligt redskap, som ej kan användas.

D1096 = S991.

Komm. i B lemnar följande förklaring till ordspråkets första radpar: »q*ui*a non amplius ieiunant [presbyteri]. nec tam prolixe orant: *et* oblatio*n*es accipiu*n*t maiores», och Skaaning (B 2 s. 1) förklarar ordspr. sålunda: »Det er: om Paaske da faar Præsten Æg og Kage. Om Fasten i Pavedommet [så], da maatte Børn friit æde uden Synd. Om Julen haver Bunden de beste Dage. Om Høsten gaar Føllet med sin Moder i Vongen, og æder af det beste, og drager dog intet». För övrigt tyder komm. i B *festis* med »propter festa» och anmärker: »turget .i. sup*er*bit seq*ue* .i. se quoq*ue* hoc est etia*m* se viuere vice .i. loco messis .i. proue*n*tus rustici». Ordet *que* i *seque* är dock knappast att med Chr. Pedersen fatta såsom »etiam», utan snarare

sammanbinder det väl i betydelsen »och» hela sista lat. värsraden med de föregående.

Jmf. isl. »þu mátt werda prestur á páskum» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D1097 = S956.

S och B synas på arkaistiskt sätt utelemna subjektet *(hon)* till *giordhe*. Ordspr. torde vilja säga, att mänskans egenskaper framgå av hvad hon uträttar.

I senare tid har ordspr. på ett underligt sätt förvanskats därigenom att *theligh* »sådan» missuppfattats som *deilig*. Skaaning B 2 s. 1 har: »Dejlig er Konen som Kaalen giorde»; Uppsala-fragm.: »Dægeleg er konan*n*, sem kálid giörde» (jmf. ock Guđm. Jónsson 63); Swenske Ordsedher A 4 s. 2: »Deglig är kona, som kålen giorde».

D1098 = S957.

Jmf. Syv I,269: »Mand gelder ofte raat for ilde sødet, betaller ondt med halve-verre»; så förklaras ordspr. även av Grubb[2] s. 249 och av komm. i B: »decipie*n*tem in paruo licet decipere in magno». Det uttrycker således ej egentligen tanken att »giva lika för lika», såsom det vanligen i senare tid tolkats. Jag lemnar oavgjort, huruvida *saadh* i A är tryckfel för *saadhet* (jmf. *saadet* i B) eller möjligen står för *saath*, som skulle rimma på *raath*, och som kanske skulle kunna vara en dialektisk sammandragen form av *sodhet* (jmf. redan i Jutlandslagen part. *brot*, *vt skot* för *brotæt*, *vt skotæt*, men av verb med urspr. midljudande *t*). Läs i S *raath*.

D1099 = S958.

Molbech (nr 3082) och Mau (nr 8720) mena, att den nord. texten förvanskats, så att ordspr. urspr. lytt: »Man fylder før maven paa en skalk, end øiet». Man har fordom havt åtskilliga ordspr., som syftade på, att den glupske

vid måltiden tar mera för sig, än han kan förtära. Så hette det fordom i England: »Better fill a gluttons belly then his eye» (J. Ray: A collection of english proverbs with short annotations, The second edition, Cambridge 1678, s. 146; jmf. Nyerup nr 1094). Syv I,130 anför: »Øjet er videre end bugen. Mand kand før mætte bugen end øjene», »Øjet vilde vel, men bugen taal det ikke», Nyerup nr 1094: »Maven faar snarere nok end øjnene». I Sverge: »Magen blir förr mätt än ögat», »Vår herre mättar förr buken än ögat» (Malm). Att man emellertid redan tidigt hade ett ordspr. med formen »Man scal fyllæ paa een skalk førre øwedh æn mawen», framgår ej blott av överensstämmelsen mellan de nordiska texterna i ABS, utan ock av det till dem svarande lat., ävensom av det hos Andreas Gartner: Proverbialia dicteria . . . cum Germanica interpretatione conscripta (1572) bl. 17 upptagna latinet: »Vult oculus nequam prius impleri stomachus quam», hvilket han emellertid på tyska återgiver med »Wann man nur die augen füllen kan, So wirt dem Bauch bald rath gethan». Eget nog synes Chr. Pedersens förklaring i komm. i B: »quia [ambro] plura petit sibi apponi q*uam* possit sumere» antyda, att han tänkt sig ordspråkets mening vara, att magen mättas förr på »skalken» än ögonen, men ändå konstruerar han: . . . *prius talmo quam stomacho*. Urspr. har ordspråket väl uttalat tanken, att magen mättas lättare än ögonen. Mlat. *ambro* »fresser». Om *talmus* se komm. till D717.

D1100 = S975.

Komm. i B. förklarar ordspr. riktigt: »mauult eni*m* [co*n*iu*n*x impia] videre [maritum] abeuntem q*uam* aduentantem». Mlat. *pedicus* »tå».

D1101 = S976.

Proscindit (S) av *proscindo* i bet. »plöja» och *protendit* (D) äro båda möjliga läsarter, men den förra är dock måhända att föredraga. Läs i S *sulcos* och *jugere*. Här brukas av

det mellan andra och tredje deklinationen vacklande *jugerum* ablativen *jugere*, fastän klassiska språket har i ablativus *jugero* (jmf. Georges[7]). Jmf. Chr. Pedersens komm. i B: »p*ro*tendit .i. arat iugere .i. in iugero (est e*ni*m potius secu*n*dę q*uam* tertię declinatio*n*is in singulari ... Reperitur tame*n* iugeris *et* iugere *et* in plurali fere tertiæ)».

D1102 = S980.

Se komm. till D439.

D1103 = S992.

Den riktiga läsarten är *rændh* (S) av *rænna* i den betydelse, som ordet ännu har i de nynord. språken: *renna* »rende, oprulle, oplægge garnet (traaden) til en væv» (Aasen), och i S bör väl läsas *in wænd* »inåtvänd» (jmf. AB). Mau (nr 11910) förmodar ordspr. vilja säga, att man ej skall bemöda sig att låta sina goda handlingar synas.

D1104.

Se komm. till D178.

D1105 = S994.

Perangit (av *perangere* »plåga», som ej upptages av lexika) förklaras av komm. i B. »stricte tangit», och där heter det för övrigt: »Vacca .i. quodlibet pecus domesticu*m:* plangit dies .s. suos .i. dicit se male natu*m* aut male tractari». *Phalanga* »stång» betyder i mlat. även »spjut» (Diefenbach: Gloss.). Enligt Mau (nr 4878) skall »den dag då koen springer för spjut» vilja säga »den dag, då hon skall slaktas», »fordi dette undertiden skete med et spyd», en uppgift, hvars pålitlighet jag ej kunnat kontrollera.

D1106 = S996.

Se komm. till D939.

D1107 = S995.

Mlat. *valgia* »labiorum obtorsio in derisione» (Diefenbach: Gloss.). I komm. i B heter det: »cum vita publica

...solescit .i. frequentatur». *Solescere* (ej i lexika) av *soleo*. Jmf. med den i S först använda stavningen *puplica* mlat. *pupletare* = *publicare* (Diefenbach: Gloss.). Jmf. med uttrycken *meest*...*feerst* (B), *flæsth*...*færsth* (A) t. ex. det hos Kalkar I,825 anförda »ferst eller fast ingen af dennem originalen kand læse».

D1108 = S997.

Stavningen *fondhen* med *o* i A behöver ej bero på tryckfel. *A*-ljudet i *fanden* kan nämligen i vissa bygder ha förlängts framför *nd* liksom i *band* > *baand* etc., berorende därpå, att detta frisiska (eller lågtyska) låneord inkom till några trakter redan före ljudutvecklingen *ănd* > *ānd*, eller ock kan *å*-ljudet (äldre *ā*-ljudet) i *fondhen* bero på inflytande från det inhemska *fiānde* »fiende, djävul» på låneordet *fanden*. Jmf. om ordet *fanden* Kock i Tidskrift f. Filologi N. R. VII,301 ff. och om fsv. *fiānde*, *fionde* »fiende» Kock: Undersökningar i svensk språkhist. s. 48 f.

D1109 = S998.

Komm. i B. förklarar *massatum* med »auctum *et* in massam condensatum». *Massatum* väl här snarast »överfyllt». Forcellini upptar ett *masso* »in massam redigo, conglobo, condenso» från Lucret. I,666. Emellertid tillägges: »Alii leg. *mutare*, multo rectius».

D1110 = S999.

Flyde (i D) synes icke ha blivit förklarat. Tydligen kan det icke betyda »flyta»; man väntar att det skulle hava ungefär samma betydelse som det motsvarande *fara* i S. Jag ser i *flyde* det isl. *flýta* (av *fliótr*), som betyder ej blott »paaskynde» utan ock »ile, skynde sig». Här har *flyde* denna intransitiva betydelse »ila». Den här anförda betydelsen av *flyde* bekräftas i viss mån därav, att ordet i vårt ordspr. i senare tid utbytts mot *flyve* (så enl. Mau nr 6922 hos

Grundtvig nr 1964). *Kær* i Aa behöver ej vara tryckfel för *kar*, eftersom ordet kan ha havt *r*-omljud i fd. liksom isl., nygutn. *ker*; jmf. ock fsv. *kæralde*. Ordspr., som av Syv I,368 upptages under rubriken *Ny*. *Nyhed*, vill väl säga, att det nya behagar, det gamla vanvårdas. I komm. i B tillägges med anledning av vårt ordspråk: »vt sole*n*t rustici dicere primu*m* beneficiu*m* puerorum est q*uod* noua capiu*n*t cochlearia licet aspera, *et* vetera reliquu*n*t pare*n*tib*us*».

D1111 = S1001.

Komm. i B förklarar: »Vel sis totus mus .i. glis per totam hyeme*m* dormiens: vel sis vir notus vegetudine», och Nyerup (nr 1106) återgiver det med »aut Cæsar, aut nihil». (Den alliterererande formeln *mand og muus* brukas som bekant numera i da. [liksom nht. *mann und maus]* för att uttrycka »eine ausnamslose gesammtheit», t. ex. »skibet gik under med mand og muus»). *Notus* (SB) är väl den urspr. läsarten.

D1112 = S1003.

Reeffnen (i Aa) är säkerligen tryckfel för *reeffuen*, även om den möjligheten kanske icke är absolut utesluten, att, fastän *kaabæ* är fem., *reeffnen* skulle kunna vara ett exempel på en sådan böjning, som möter i fsv. *galnan* (Bil.) av *galin*, *forstandnan* (BSH.) av *forstandin* etc. Mlat. *roba* fr. »robe». Jmf. D412 (och D183).

D1113 = S1011.

Se komm. till D768.

D1114 = S1054.

Av Dalins ordbok förklaras det ännu i nysv. använda uttrycket *ogjort väder* såsom »oväder, frambragt genom trollkonster», och han anser *göra* i denna fras ha »den äldre bemärkelsen: trolla». Troligen har Dalin vid denna sin tolkning anslutit sig till Ihre, som i sitt Glossarium suiogoth. I,707 upptar: »*Ogjordt wäder*, tempestas magicis artibus excitäta, præposito *o*, quod vitium in subjecto indicat.

v. infra in *o*». Det är troligen sp. 266 i andra delen, som hänvisningen åsyftar, där det heter: »*[o]* Substantivis præfixum notat vel vitium in subjecto, uti . . . *oaran* . . .». Dalins tolkning av *ogjort* strandar, annat att förtiga, därpå, att *o-* vid sammansättning med passiva particip och adjektiv plägar hava upphävande betydelse, och om *göra* i detta uttryck skulle betyda »frambringa genom trollkonster», komme således *ogjort* att betyda icke »frambragt genom trollkonster», utan »ej frambragt genom trollkonster». Man måste alltså tolka uttrycket på annat sätt.

Alltjämt brukas *i ogjort väder* i meningen »på oläglig tid, olägligt», *löpa i ogjort väder* »fjeska onödigtvis» (Dalin), och i äldre nysv. hade uttrycken ungefär samma mening som nu. Så översätter Westes ordbok (1807) *i ogjordt väder* med »mal à propos, hors de saison, à contretemps»; *löpa i ogjordt väder* med »s'en aller hurluberlu, comme un trait désempenné»; *han kom i ogjordt väder och berättade* med »il est venu la gueule enfarinée raconter». Sahlstedts ordbok (1773) återgiver *löpa i ogjordt väder* med »intempestivè quid agendum suscipere», Widegrens svensk-engelska ordbok (1788) med »to run about a business at unseasonable hours». Samma fras tolkas i Serenius' svensk-engelska ordbok (1741) »to run at random», under det att Linds ordbok (1749) upptar *han lopp i ogjordt väder* med översättningen »er platzte unbesonnen damit heraus, er verstiess oder verlief sich».

Att vårt uttryck på nydanska har samma mening som i nysv., framgår av Vid. selsk. ordbog, enligt hvilken *han kom i ogjort veir* säges »om en som kommer i utide». Molbechs ordbok översätter *ugiort veir* med »ugunstigt, ikke heldigt eller betimeligt» på sådana från det äldre språket anförda ställen som »Nogle fare til i ugiort veir, og giøre den deel, som dem ilde bekommer» (A. Vedel) och i vårt medeltidsordspråk. I sin bok Danske ordsprog s. 383 tolkar han *ugiort veir* i vårt ordspråk med »modvind», en översättning som Mau 8448 akcepterar, och på ungefär samma sätt uppfattades uttrycket redan av Nyerup (nr

1109), då enligt honom »den søfarende formanes at ... bie, til han faar bør».

Uttrycket belyses tämligen bra av ett yttrande av Törning: Gambla och Nyia ... Ordspråkz Tilökning (tryckt 1677) s. 56: »Han kom i ogiordt wäder. i. e. Han kom illa vth. Dhe gamble haa meent at dhet war mycket osundt komma i wäderskipte, eller i ogiordt wäder». Då nu isl. *úgörr* betyder »uafgiort» (Erik Jonsson) och den adverbiella komparativen *úgørr* i överensstämmelse därmed »less clearly» (t. ex. *vita úgørr*), samt då vidare Stockh.-hskr. nr 35 4:o upptar: »Illt er ad sigla J. órádnu (ógiördu) wedre» (hos Guđm. Jónsson s. 181 *í ógjördu veđri*), och *árápinn* betyder »unsettled, uncertain», så översätter jag *vgiort wædher* närmast med »oavgjort (osäkert) väder»; jmf. dessutom, dels att fsv. *gör*, isl. *gørr* betyder »färdig, beredd» samt *gjord* (i Västerbotten), *gjörd*, *gör* i vissa svenska bygdemål »mogen», dels sådana vanliga (hos Fritzner² I,577 sp. 2 anförda) isl. impersonella uttryck som *þá gerþi veþr svá íllt, at ...*, *fell veþr . ok gerþi logn*, *gerþi hinn mesta storm*. Med den här givna översättningen av *vgiort wædher* stämmer motsvarande uttryck i latinet *venti stante mora*, och härmed harmoniera även sådana yngre, ovan anförda översättningar av *i ogjort väder* som »at random» etc. För övrigt är det väl troligt, att man, såsom Törning säger, med »ogjort väder» åtminstone i något senare tid särskilt menat väderskifte.

Emellertid synes ordspråket ha förekommit även under en något avvikande form. Rhodin upptar i sin år 1807 utgivna ordspråkssamling s. 93: »Man bör icke spöka i ogjordt, rättare, ågjordt wäder», och han har väl därför känt ordspråket under båda formerna. Vid tolkningen av *ågjordt* bör man kanske erinra sig, dels att *göra* betyder »trolla» (jmf. beträffande denna betydelse flera i Rietz' ordbok under *gära* anförda uttryck samt isl. *gerning*, fsv. *gærning* »trolldom»), dels att isl. *gera á* har betydelsen »foretage sig noget, hvorved en person eller ting lider skade

eller overlast» (Fritzner²), alltså »skada, fördärva», t. ex. *munu þeir, er á þèr sèttir gera, gripníþingiar heita* (Fritzner²). *Ågjordt wäder* har därför kanske betytt eller uppfattats såsom »påtrollat väder» eller »genom trolldom fördärvat väder», och möjligen har en påverkan av detta uttryck bidragit till, att *ogjort väder* kunde erhålla betydelsen »tempestas magicis artibus excitata». Då emellertid *ågjordt wäder* hittills endast påvisats hos Rhodin, således först så sent som från vårt århundrade, så är det väl troligast, att uttrycket utgör en senare ombildning av *ogjort väder*.

D1115 = S1012.

D innehåller den riktiga läsarten i lat. Jmf. D1022.

D1116 = S1013.

Chr. Pedersen söker i sin komm. förklara sitt latin med läsarten *numina* sålunda: »Cura ægri . . . manet versilis .i. dirigibilis ad plura .i. diuersa: numina .i. sanctos qui opem nutu suo ferre creduntur». Då emellertid de nord. texterna ej innehålla något ord, som på minsta sätt motsvarar *numina*, är denna läsart oantaglig. *Nimia* (i A) kan för meterns skull icke akcepteras. *Monia* i S är den bästa läsarten. Mlat. *mūnium* (i klassiska språket pl. *munia)*, även någon gång skrivet *monium* (enligt Diefenbach: Novum Gloss.), betyder bland annat »dienst, gabe» (Diefenbach: Gloss.). I urtexten har stått *munia*, som i S utbytts mot *monia* och i B förvanskats till *numina*, i A till *nimia*. Lat. bör således konstrueras: »egri cura manet versilis ad plura munia (monia)».

Jmf. Grubb² s. 537: »Mycket dhen Siuka lyster. i. e. Dhen som plågas aff ond begiärelse, honom infalla många lustar». Nyerup (nr 1111) nämner, att han hört »Den syge faar lyst til saa meget» brukas om matlust.

D1117 = S1014.

Se komm. till D483.

D1118 = S1015.

Se komm. till D65.

D1119 = S1004.

Jmf. isl. »Hvor min*n*est eten*n* mat, edur sliten*n* klæde?» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D1120 = S1005.

Komm. i B torde missförstå ordspr., när det där heter: »Vir imperitus aromatu*m et* herbaru*m* medicinaliu*m*: vesce*n*s Helleboro ... ait ego noro id est cognouero bene nasturcia id est herbas vulgatas: quasi dicat: sed quid comedam ignoro». Nyerup (nr 1115) förmodar, att ordspr. brukats om personer, som havt en överdriven föreställning om sin kunskap och låtsat sig (snarare: trott sig) känna väl till saker, som de ej förstodo. Däremot torde Nyerup misstaga sig, när han menar ordspr. vara besläktat med det av Grubb² s. 372 anförda »Jagh kiänner Kryddet, sade hin om Nätzlan», ty Grubb förklarar detta: »Dhen som känner paddan, han kiöper henne intet». Syv (föret. B 3 s. 2) anför vårt ordspr. bland de på hans tid föråldrade. Den i AS upptagna formen *narstucium (narstutium)* i st. f. *nasturtium* anträffas även annars i mlat. (se Diefenbach: Gloss., Lorenzen: Gammeldanske Glosser s. 45; även i fsv. Läkeböcker möter *narstutium*, beläggställe i Söderwalls ordb. I,691).

D1121 = S1006.

Vescus »äteligh» (Lex. linc.), mlat. *vesca* »parva comestibilia» (Diefenbach: Gloss.). *Coquat* (S) är bästa läsarten. I S står ska*m* för *skal* eller *ska* (jmf. den nysv. hvardagliga formen *ska* för *skall)*.

D1122 = S1007.

Komm. i B förklarar ordspr.: »mulieres ... ubi potæ sunt discedere nequeunt», och Nyerup (nr 1117) menar det vilja säga, att skvallret höll kvinnorna kvar vid ölkruset till

långt ut på natten. Meningen kan väl också vara, att, där även kvinnor dricka (således tillsamman med män; obs. seden att en man och en kvinna drucko tvemännings), märker man ej, huru det blir kväll (emedan tiden går så fort).

D1123 = S1008.

Komm. i B förklarar *spirante calore dierum* med »ad meridiem» och tillägger: »quando malit esse nudus». Av Syv upptages ordspr. I,232 under rubriken *Kleder. Klededragt.* Molbech nr 1790 påminner om det franska »Quand il fait beau, prend ton manteau: Quand il pleut, prend-le si tu veux». Mau nr 5250 anser vårt ordspr. ha använts om överdriven försiktighet. Denna Maus tolkning är kanske att föredraga framför den av Nyerup (nr 1118) antydda och ovan i komm. till D634 anförda uppfattningen. Den fsv. texten utgör en hexameter och är en av de älsta hexametrarna på vårt språk. Även fd. i A blir en hexameter, om *at* strykes.

D1124 = S1009.

Läs i S *botraca.* Mlat. *botraca* »frosch». Komm. i B klandrar, att penultima i *batracha* (såsom ordet skrives i B) här brukas lång.

D1125 = S1016.

Ordspråkets mening belyses av Grubb[2] s. 775: »Swulten Swijn roota mäst. i. e. ... Magra muggor bijta wärst. Och förstås om torfftiga Karar, när dhe först komma til ett Embete, snåla dhe omkring sigh, och taga per fas *et* nefas, hwad dhe kunna få». Jmf. ock Syv I,152. Mlat. *cinifex, cinifes* »wantlus» enligt Diefenbach: Gloss., men i komm. i B förklaras det med »musca» överensstämmande med *flwæ (flughæ)* i nord. texten. (Det klassiska *scinifes* »eine ameisenart».) Man bör väl med B läsa *mordendo.* Om användningen av *o* i ablativus av gerundium såsom kort i mlat. jmf. Joh. Paulson: Fragmentum vitæ Sanctæ Catharinæ Alexandrinensis (Lundæ MDCCCXCI) s. XIX.

D1126 = S1030.

Nyerup (nr 1121) missuppfattar *querule*, när han normaliserar det till *qverulæ* och anser det vara en böjd form av ett »selvgjort ord» *qverula;* mlat. *querule* »clegelich» (Diefenbach: Gloss.) återgives nämligen riktigt av komm. i B med »querulose seu cum querela». *Qwidhe* i D betyder här väl snarast »smärta» (jmf. Vid. selskabs och Molbechs ordböcker), men *queso* (i S) torde vara den urspr. läsarten. Då *vibix (vibex)* betyder »die strieme, schwiele von den schlägen», så synes *quesa* här ha samma betydelse som nht., mnt. *quese* »eine in der haut z. b. durch quetschung entstehende mit wasser oder blut unterlaufene blase die trocknend zur schwiele wird»; jmf. även isl. *kveisa* »byld, ondartet med værk forbunden hævelse» (Fritzner²), *kvesa* i Västergötland »litet sår» (Rietz), i rspr. »blemma».

D1128 = S1018.

Mlat. *capedo* »spatium» (jmf. Du Cange). Nyerup (nr 1123) meddelar, att han hört ordspr. »Der skeer meget i mange dage» brukas på skämt, när en ovanlig, men obetydlig tilldragelse inträffat.

D1129 = S1019.

Komm. i B meddelar såsom förklaring till den i ordspr. omtalade nysningen: »quia signum est q*uod* frigore correptus sit sed ipsum euicerit: vnde dici solet q*uod* sternutatio est malæ matris bona filia». Härifrån har Syv I,344 hämtat sin till vårt ordspråk fogade anmärkning: »Nysen er en ond moders god daatter», men han tillägger: »derfor hilser mand». Under rubriken *Tegn. Kjendemerke* uppför han däremot II,266: »Hvo haardelig nys fanger god skebne eller haard helsot».

Den riktiga läsarten är *vi* (AB).

D1130 = S1020.

Läs i S *vincla . . . amussis*.

D1131 = S1021.

Se komm. till D892.

D1132 = S1022.

Jmf. Grubb[2] s. 500: »Man söker Dygden dher hon är. i. e. . . . Dhen Elden wil haa, han sökien i Askan. i. e. Dher han är til at finna». Komm. i B fattar *curulis* såsom *sella curulis* och vill därför emendera *proprii* till *propriæ*. Emellertid upptar Diefenbach: Gloss. *curule*, *curulis* »richterstuhl», och om värkligen ett neutralt *curule* varit gångbart, behöves här ingen emendation.

D1133 = S1023.

Se komm. till D885.

D1134 = S1024.

Se komm. till D400.

D1135 = S1025.

Jmf. Hávamál 47:

»for ec einn saman
þa varð ec villr vega;
ǽdigr þottumz
er ec annan fann,
maþr er mannz gaman»

samt delvis D149, 150, 209. Läs i A *viso*. I S torde *sin* vara senare tillagt.

D1136 = S1026.

S (och A) meddelar den riktiga formen för latinet, som med denna läsning utgör en pentameter med kvinligt rim. Förändringen i B har framkallats därav, att man önskade få en hexameter, men det kvinliga rimmet har därigenom gått förlorat. Mlat. *quitus* »ledig, loss und ledig» (Diefenbach: Gloss.). Till belysning av skrivningen *vetidus* i A

bör nämnas, att Diefenbach: Gloss. upptar *vetidus* såsom biform till *vetitus*. *Hwadhan* i S betyder »från hvilket ställe som hälst, överalltifrån», liksom ordet i isl. kan hava denna betydelse, hvilken emellertid i fsv. ej uppmärksammats av lexikograferna; jmf. isl. »koma þeir heilir hvaþan» (Hm. 156). Det fsv. ordspr. skulle alltså översättas: »därifrån och överalltifrån kommer hvarje 'ofeg'» (han kommer helskinnad från alla svårigheter). *Offeghir* står för *ofeghir*.

D1137 = S1027.

Se komm. till D401.

D1138 = S1028.

Läs i S *alle* i st. f. *alt*. Jmf. D674, 705, 706.

D1139 = S1029.

Rydqvist fattade *sombir* i S1029 såsom identiskt med det pronominella isl. *sumr* »någon». Detta framgår av en jämförelse av Svenska Språkets Lagar VI,422 med delen IV s. 315. Emellertid är denna tolkning av ordet mycket osäker, dels därför att man med den icke får överensstämmelse med det fd. och lat. ordspråket, dels därför att, åtminstone så vitt hittills iakttagits, i fsv. detta ord annars icke brukas i mask. sing. Så yttrar Rydqvist II,515 under *sumer* (någon): »Man ser af sg. endast neutr.», och härmed överensstämmer Schlyters uppgift i hans ordbok s. 614. Förhållandet är alltjämt detsamma i nysv. rikssprået och i de flästa svenska bygdemål (jmf. Rietz samt special-ordböckerna över svenska bygdemål *), hvilket vållat att i vissa mål neutrum *somt* t. o. m. övergått till att brukas som ett feminint substantiv med betydelsen »del» (se Sidenbladh: Allmogemålet i norra Ångermanland s. 74). Jag kan dock ej giva någon tillfredsställande förklaring av *sombir* i S. I Skånemålet har man visserligen *somm(er)*,

* Enligt Linder: Allmogemålet i Södra Möre härad § 163 och s. 155 brukas dock i detta mål samt i Västergötland sing. *sommer* »någon».

summ(er) »dyster, bedrövad, vid dåligt lynne», och i danska bygdemål *sum* »stille, taus, alvorlig», dock även »fortrædelig, ei i god lune, eller tillige noget stødt; mut» (Molbechs dialektlexikon), men då detta ord snarast betyder »dyster», passar dess betydelse icke i vårt ordspråk. En emendation av *sombir* till *tombir* (jmf. isl. *tómr* »slovenly», t. ex. *tómr maþr*, samt *vanus* »trolös, karakterslös, utan anseende») är även osäker.

Fastän både S och B hava *clarus*, torde läsarten *clarens* i A vara den ursprungliga, eftersom man med den får två par av kvinliga rim *vanus: conuillanus, clarens: carens; clarens* har utbytts mot *clarus*, på det att man måtte i första värsen få manligt rim till *vanus*. Komm. i B anmärker: »Hęc tracta sunt ex fabulis Aesopi» och anför berättelsen om två kamrater, som av Jupiter fått löfte om uppfyllandet av hvar sin önskan. Den girige önskade, att han måtte av allt få det dubbla mot kamraten. På det att han ej måtte få gott härav, önskade då kamraten, att han själv måtte bli enögd, hvarigenom den förre miste båda sina ögon (i Phædrus, edit. bipont. 1784 s. 166 enl. Nyerup nr 1134).

D1140 = S1031.

Såsom latinets *tutor* visar, menas med *wærye* i vårt ordspråk »att vara förmyndare». Liknande sammanställningar av *wærye* och *hæriæ* förekomma ofta; jmf. t. ex. »thæn ware withær wærn ær wæriæ wil oc ey hæriæ» (Skånelagen I,56), »tha skal then wæræ wæriæ ther næst ær i biyrth. vten han ær hærriær» (Jutl.-lagen I, 7; s. 22 i Thorsens uppl.), »hin ma aldrigh wæriæ wæræ thær hæriænd ær» (ib. I, 28; s. 46), »hæriænde ma æi væræ væriænde» (Valdemars Selandslag I, 1, 4). Syv I,281 uppför under lagregler: »Dend er nest at verge, der ej vil herge. (og tvert imod)». På isl. möter ordspr. under förvanskad form: »Sá er nærstr að herja, sem sig vill ei verja» (Guðm. Jónsson 282). Jmf. ock D175 samt kommentaren därtill.

D1141 = S1032.

Se komm. till D83.

D1142 = S1082.

Se komm. till D929.

D1143 = S1033.

Då ordspr. i danskan är rimmande, har det måhända urspr. varit danskt. Jmf. hos Syv under rubriken *Maade* (I,295): »Sæt stevne efter evne. hold maade og lad dig raade», och under rubriken *Føde* (I,128): »Sæt stevne efter evne, tæring efter næring. (lav munden efter madposen)». Jmf. D492, 779, 1164.

D1145 = S1062.

S innehåller det nord. ordspråkets urspr. form med fsv. *spæct* »fredsamhet, saktmod». Härmed stämmer fullkomligt latinet i D *(viuere tranquillum)*, som meddelar latinets korrekta form.

D1146 = S1060.

Ordspråkets betydelse belyses av Syv I,321, där under rubriken *Omsorg... For megen sorg. Sysle-syge* upptages: »Mand kand ej baade spinne og trenne. (spinde og rinde, ɔ: rende. P. L.) Ej drikke og pibe tillige med en mund. Ej blæse og have meel i munden». Dessa ordspr. säga till den »Sysle-syge», att man icke kan samtidigt uträtta två skilda saker. Fastän, såsom av det anförda framgår, Syv kände läsarten *spinde oc rinde* (så i B), upptar han vårt ordspråk under en annan form *(spinne og trenne)*, hvilken således var den på hans tid gångbara. Denna ordspr:s förändring beror på en missuppfattning av ordet *renne*. Då alla våra medeltidsurkunder hava i ordspr. en form av verbet *rinna*

»löpa», då vidare *spynne: rynnæ* (A), *spinde: rinde* (B) och *runnith: spunnith* (S) bilda fullständiga rim, och då ytterligare latinet i överensstämmelse med *rynnæ*, *runnith* har *cursibus ibis* (läs för övrigt i latinet *simul* AB, *nes* B), så har man intet skäl misstänka, att medeltidsurkunderna icke skulle återgiva ordspråkets korrekta form, ehuru *trenne (trende)* betyder »lægge garn op paa væven i længden og breden af det stykke, der skal væves», t. ex. *at trende garn* (Molbechs ordbok) och således tillhör samma begreppssfer som *spinna*. I våra dagar, då i norden spinnrocken är ensamt i bruk, vore varningen att samtidigt söka spinna och springa överflödig, men under medeltiden, då den portativa sländan ännu användes, var varningen mera befogad. Sedan emellertid *rinnæ* »löpa» fått formen *rennæ*, uppfattade man detta ord såsom det *rende*, hvilket i Molbechs ordbok förklaras: »bringe garn, hvoraf noget skal væves, paa rendebommen, for at danne de lange traade (rendegarnet) i væven, som ogsaa kaldes: *kiæden*» (jmf. om *rænna* även komm. till D1103), och orsaken till detta missförstånd var tydligen den, att orden *rende* och *spinde* tillhöra besläktade kvinnoslöjder. Senare utbyttes (jmf. Syv) detta *rende* mot det till betydelsen närstående *trende* (i danskan förekomma både *rendegarn* och *trendegarn*).

D1147 = S1037.

I latinet, hvars riktiga form D meddelar, innehåller *ius* en dubbelmening, i det att det betyder dels »soppa» (saadh, swdh), dels »juridisk rätt» (Nyerup nr 1142); denna ordlek i latinet talar för, att det i detta nummer är äldre än den nordiska texten. Syv I,65 tillägger såsom en förklaring till vårt ordspr.: »det er skam høj bestilling og ringe viisdom». Mlat. *sciolus* här »kunnig i ngt» (jmf. komm. till D490).

Läs i S *thæn*.

D1148 = S1038.

Jmf. Problemata L 1 s. 2: »Det der kommer i Vlffs mund, kommer icke vel vd igien».

D1149 = S1039.

Se komm. till D697.

D1150 = S1040.

Se komm. till D908.

D1151 = S1041.

Ordspr. anföres av Syv I,257 under rubriken *Lekkerhed. Kræsenhed. Søthgærn* »begärlig efter det som är sött», som bildar alliteration med tre andra ord på *s* i ordspr., är en ursprungligare läsart än *lecker* (här liksom ännu i nyd. »som sætter megen priis paa lækker mad»). *Dulcipete* (ej i lexika) förklaras riktigt av komm. i B »pet*en*ti dulcia».

D1152 = S1042.

Se komm. till D445.

D1153 = S1043.

Se komm. till D30.

D1154 = S 1036.

Latinska texterna i S och i D avvika från hvarandra i överraskande grad. I S bör utan tvivel *thecis* emenderas till *thetis*, eftersom namnet på denna havsnymf även brukas i betydelsen »hav» och i mlat. (enligt Diefenbach: Gloss.) också i betydelsen »vatten»; jmf. *vnda* i latinet i D. Mlat. *liuio* »unflat» (Diefenbach: Gloss.). Latinet i D *(erat* i texten i B är blott tryckfel för *erit)* konstrueras sålunda av komm. i B: »Vnda . . . vix det .i. efficiat: q*uod* res erit munda veteri fece .i. macula diu inolita», och där tillägges: »Vnde maculas peccatorum frequenter confessione abluere debemus».

De latinska motsvarigheterna till de nordiska texterna visa, att fd. *arpæ*, fsv. *hærpa* här betyder »ingrodd smuts»; jmf. det av Rietz anförda *arp*, *arpe* »inbiten gammal orenlighet», *gammal arp* (Sörmland), *harpe* (Västergötland) med samma betydelse samt Vid. selsk. ordb. art. *arpe*, Söderwalls ordbok art. *hærpa*. Ordspåkets innebörd belyses av Skaaning, hvilken (B 7 s. 2) såsom parallelordspråk anför: »Vardig (så; dvs. *varig)* Vane er grof Rust».

D1155 = S1069.

Komm. i B förklarar *vngentem* med »palpantem *et* blandientem ac bona facie*n*tem sibi». Den lat. värsen anföres av Grubb[2] s. 278. Med tillägget *Et econtra* i D menas (såsom S visar) här troligtvis, att ordspråkets slut lydde: »nappæ bondhen thaa klapper han teg». Jmf. isl. »Hvor bónda klappar, han*n* hnippar honum Jgien» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o).

D1156 = S1049.

Läsarten *hwndhe tændh* i A kan måhända vara singularis »hundtand»; jmf. *hwnde tand* (B), *hundatan* (S), *dens canis* i lat. samt komm. till D718.

D1157 = S1071.

I överensstämmelse med sin läsart *duo num* med frågetecken efter förklarar Chr. Pedersen ordspr. i komm. i B: »Num .i. nunquid vnumquodq*ue* .i. singulum bonum: non pellitur ante duo?» Emellertid visa de nord. texterna, att *duonum* (i SA), den arkaistiska formen av *bonum*, ej *duo num* (i B), är den riktiga läsarten, och att ordspr. ej utgör någon fråga.

D1158 = S1070.

Nyerup förmodar (nr 1153), att denna pentameter hört tillsammans med föregående hexameter, dvs. till D1157, men den omständigheten, att i S latinet till S1070 ej omedelbart efterföljer utan föregår S1071, talar häremot.

D1159 = S1073.

Jmf. Syv I,184: »Det er godt at have bood i binge. (ɔ: at kunne bøde skaden af det som er i bingen i forraad)». Läsarten *bodh* (i D), som alliterérar med *binghe* (och *bwre*), och som väl harmonierar med latinets *resarcitur* (läs så i A), är ursprungligare än *nogh* (i S).

D1160 = S1044.

Qwædher (i A) av *qwædhe* »hälsning» (jmf. Vid. selsk. ordb.). Om *wandogher* = *wondhen* jmf. komm. till D1093.

D1161 = S1059.

Mlat. *necesse* »not». Jmf. isl. »fár hyggr þegjan da þörf» (Sólarljóð 28), D26 och »Faa ere de som noget gaat giøre den, som selff tier oc dyller sin trang» (Vedels översättning av Saxo s. XCI). I Sw. Ordsedher (A 6 s. 2) har ordspr. på ett underligt sätt förvanskats: »Få wette huor tijonde manz tarf», beroende därpå, att da. *tiende* har missuppfattats såsom räkneordet.

D1162 = S1061.

Se komm. till D999.

D1163 = S1064.

Det i A meddelade danska ordspråket brukas om mycket enfaldiga mänskor enligt Nyerup nr 1158 och Mau nr 3259. Jmf. härmed hos Syv I,168: »Gud krever ej mere, end har [läs *hand har*] gived. (af ingen mere end hand formaar og forstaar)». Mlat. *posse* »potestas, facultas» (Du Cange). Det nord. ordspr. i SB överensstämmer bäst med lat. Läs i S *æn*.

D1164.

Se komm. till D492.

D1165 = S1050.

Ordspråkets mening förklaras av Grubb² s. 856: »Wijpan wil wäria hwar Tufwa, och mister offta sitt egit Näste.

.i. e. Dhen mycket bekymbrar sigh om ens annars, han mister offta sitt egit». Jmf. vidare:

»Alle mannd wiille de trebullere
Och all werdenn wiill de regiere,
Liige som wiiben wiill oc marken forsuare,
Sin egen neste kannd hun eckij beuare»

(s. 40 i »Jörgen Möntirs krönicke», utg. efter en hskr. från 1500-talet i Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, 1871), och dessutom de av Nyerup under nr 1160 och i Peder Syvs Kjernefulde ordsprog s. 103 anförda parallelerna: det norska »Vibaa vil værje koriom tue»;

»Viben vil værge for hver den sted,
som udi marken mon staae;
Hun kan ikke værge den lille tue,
som hun skal bygge paa»

(Kjæmpeviserne s. 234);

»De fremmede tuer tager hun [vipan] vare,
Hendes egen tue stander i fare»

(Fortsættelse af Kjæmpeviserne I,152 f.).

Ur komm. i B må följande meddelas, ehuru det ej synes vara rätt upplysande: »Vppupa .i. auis cristata sed immunda: vult nempe . . . subdere .i. subijcere sibi: quia coronam fert: tempe .i. loca amœna singula: aut quia fœdat ea stercore humano: aut quia vult incendere». Till den senare värsraden, hvars *discrimine* riktigt återgives med »periculo», anmärkes: »quia solet inferre ignem si inuenerit». Jmf. det i komm. till D369 från komm. i B anförda.

D1166 = S1051.

Ordspr. upptages av Syv I,200 under rubriken *Hunger og Tørst;* jmf. isl. »þar bítr björn, sem hann er bundinn (búandi)» (Guđm. Jónsson 391). *Funiculatur* (av *funiculare*, som ej upptages av lexika) förklaras riktigt av komm. i B: »funiculatur .i. ligatur fune: verbum nimis audacter fictum vt multa alia».

D1167 = S1045, D1192 = S1045.

Ordspråkets innebörd framgår av Grubbs och Problematas samstämmiga förklaring. Den förre upptar nämligen (andra uppl. s. 279): »Hönan lefwer så wäl aff sitt Krafftz, som Leyonet aff sitt Rooff» såsom parallel till »Gudh föder så wäl Bij som Biörnar. i. e. Dhen fattige så wäl som dhen rijke» (jmf. ock s. 371). I Problemata (C 6 s. 2) besvaras frågan *Huad giffuer Gud?* sålunda: »Huer saa Kuld som Klæder. Saa lemper vor Herre det met Mennisken, at den Fattige oc medelmaadige leffuer saa vel aff sit lille, som den Rige aff sit megle . . . lige som en fattig Høne, hun haffuer sin vnderholdning saa rundelige aff det hun skraber sammen met sin Klo, som en Løffue aff det hun røffuer oc riffuer sammen i Marcken, met sine Rammer oc skarpe tender . . . Gud beuarer mangen i en Kiortel eller to saa vel fra kuld, som en anden der haffuer ti Kiorteler, forede oc føsede». Syv I,317 upptar (under formen: ». . . som løven eller ulven af sit rov») ordspr. under rubriken *Nøjsom*. Komm. i B förklarar *sipando* med »dispergendo *et* verrendo terram». Det klassiska språkets *scalprum* (D1192) förekommer även annars under medeltiden med den i S1045 använda skrivningen *scalptrum* (Diefenbach: Gloss.).

Läs i S1045 *liwir*. Jmf. D253, 943, 1172.

D1168 = S1074.

I det fsv. »stundom fiærra*n* ok stundom flødhir» bör »fiærra*n*» emenderas till *fiærar* eller till *fiæra*. Det impers. isl. *fiarar* betyder nämligen »det är äbb» liksom *fløþir* »det är flod», och emendationen till *fiærar* är väl den sannolikaste på grund av ordspråkets form i fd., där vi finna två verb. Om man åter läser: »stundom fiæra ok stundom flødhir», så är *fiæra* identiskt med isl. *fiara* »äbb», hvilket under formen *fiara* ännu finnes i svenska bygdemål i Dalarna och Norrland (Rydqvist VI), och *flødhir* är nom. sing. = isl. *flóþr* »det stigende havvand, flod». I så fall

skulle denna feminina *iō*-stam i fsv. i detta ålderdomliga ordspråk hava bevarat nom.-ändelsen *-(i)r*. Mindre troligt är det väl, att *fiærran* bör emenderas till *fiæran* »äbb» (jmf. *fiæra* »vara äbb» : *fiæran* = *skipa* »anordna» : *skipan* »anordning» etc.), eftersom ett dylikt *fiæran* annars icke påvisats. Riktigheten av den här framställda uppfattningen av det fsv. ordspr. bekräftas så väl av den fd. som av den lat. texten. I denna senare betyder *effluxus* »äbb» (jmf. *effluere* »flyta, strömma ut; flyta bort»), *refluxus* »flod» (jmf. *refluere* »flyta, strömma tillbaka»), två subst. hvilka ej upptagas i lexika. — Läs i S *scatet*.

Chr. Pedersen förklarar i komm. i B ordspr.: »secundu*m* principium fit exitus rei», men det syftar väl snarare, såsom Nyerup (nr 1163) menar, på lyckans föränderlighet. Jmf. isl. »stundum fellur og stundum flædir (þ. e. fellur ad og út)» (Scheving I s. 48), hvilket ordspråk fullkomligt stämmer med den fd. texten och väl därför bör antagas ha överförts från Danmark till Island. Flera personer hava kommit till (väsentligen) samma och här meddelade uppfattning av det fsv. ordspr.: Söderwall (Några svenska medeltidsord s. 44, Ordbok), Tamm (Arkiv II,344), Bugge, Kock.

D1169 = S1075, S240.

Den lat. texten i S240 (»dum volo pro posse meo facio veluti sum») kan ej vara riktig, eftersom den dels ej motsvarar den fsv. texten, dels innehåller meterfel. Jag föreslår att läsa: »dum pro velle meo possum, facio veluti sum». Förvanskningen har så uppstått, att när man skulle nedskriva orden »vilja» och »kunna», det ena i infinitivus det andra i presens ind., man av misstag ombytte verbens former. *Velle* har man här brukat substantiviskt, liksom man i mlat. använde *posse* substantiviskt (jmf. komm. till D1163). Läs i S1075 *molimina* (liksom i D1169). Jmf. hos Grubb[2] s. 579: »När hwar giör som han wil, så giör han som han är til, i. e. Giör han wäl så lyser hans Dygd;

Giör han illa, så skijn hans Ödygd». Det fd. ordspr. återfinnes i Vedels översättning av Saxo s. LXXXIV.

D1170 = S1076.

Se komm. till D203.

D1171 = S1077.

Jmf. hos Syv I,225 under rubriken *Kjøb, Kjøbmandskab:* »Hver mand lover sin vurdning. Og hver vurdning lover sig selver», och det svenska »God vara berömmer sig själv».

D1172 = S1078.

Ordspr. belyses av det ovan i komm. till D1167 anförda citatet från Problemata. Jmf. emellertid ock kommentarens i B yttrande: »Vnde nudi sępe minus frigent», samt H. Thomesens (av Molbech nr 1298 anförda) förklaring av ordspr.: »Thi den er mest kuldskiær, som haver flest klæder». På isl. »Guđ gefr hvörjum kulda sem klæđi» (Guđm. Jónsson 125).

D1173 = S1079.

Enligt komm. i B står *temesis* i st. f. *tmesis*, och där förklaras lat. sålunda: »Temesis .i. sectio *et* diuisio . . . *et* no*n* copula .i. co*n*iunctio et co*n*gregatio famat .i. diuulgat *et* prædicat: vt .i. qualiter plebs amat fœdus .i. pactu*m* pacis *et* co*n*cordiæ. hoc est non percipitur dum pax fit: sed dum soluitur: qualiter placuerit fœdus». Syv I,91 anför ordspr. under rubriken *Ende* tillsamman med sådana ordspr. som »Gjør niten gange vel og dend tyvende ilde, saa faar du utak for det aldt»; »Du skalt ej sverge for ugangne ting» etc., och i överensstämmelse härmed förklarar Molbech nr 4421 det danska ordspr.: »Man seer mest paa hvad ende eller udgang noget faaer».

Den rimligaste uppfattningen av ordspr. synes mig vara den, att det vill säga: »ryktet omtalar ej, huru (vänskaps-) förbindelser ingås, men väl huru de slutligen upplösas i ovänskap». Mlat. *famare* »fama vulgare» (Du Cange).

D1174 = S1080.

Se komm. till 377.

D1175 = S1081.

Jmf. »Si en slapen niet al die snuven. = Nare resonantes interdum sunt vigilantes» (Proverbia communia s. 49 nr 790). Ordspr. syftar väl på förställning.

D1176 = S1048.

Se komm. till D288.

D1177.

Ordspr. förklaras av komm. i B: »Vtere splendore quem phœbus .i. sol: micat .i. micando facit: tunc hore .i. temporis. hoc est vtere die qualem deus dederit», men i Moths handskrivna ordbok (enligt Mau nr 9246) på annat sätt: »ære den, som for tiden har magten» (jmf. härmed D1201), och han anför (enligt Molbech 2005) ordspr. under formen: »Man skal bruge den sol, som nu skinner». Under denna form är ordspr. lätt begripligt. Det är dock mycket ovisst, huruvida detta är den urspr. formen, så att i D *tunc* står för *nunc*, i hvilket fall emellertid, sedan *nunc* förvanskats till *tunc*, i da. *nu* skullė ha utbytts mot *thaa*. Nyerups mening (nr 1172), att *hore* bör emenderas till *honore*, är av metriska skäl icke riktig. Jmf. isl. »Man*n* skal neyta sólar medan skyn» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o; se ock Guđm. Jónsson 239).

D1178 = S1058.

Läs *et turget iactancia*. Komm. i B påminner om en liknande lat. värs: »Raro breues humiles vidi: aut longos sapientes».

D1179 = S1055.

Komm. i B förklarar: »macheris .i. gladijs diris .i. q*uam* gladij diri» och anmärker, att *macheris* här oriktigt

brukas med penultima kort. Till följe härav tänker Suringar i Heinrich Bebels Proverbia germanica s. 438 på *gladiis* såsom en bättre läsart. En dylik emendation torde dock vara mycket osäker. Läsarten *obcenia (obsenia)*, som är gemensam för AS, var bekant även för Chr. Pedersen, ehuru han föredrog läsarten *obsonia;* i hans komm. heter det nämligen: »Præterea quidam male hic legunt. Obcenia pro obsonia». Säkerligen har man anslutit *obcenia* till subst. *cena* (jmf. ock det av Forcellini upptagna *obcæno* »verbum transitiv. ex *ob* et *cæno*, idem quod *cæno»)*, och det bör framhållas, att till *obcenia (obsenia)* i AS svarar *natwordh* i A (jmf. Nyerup nr 1174), *naatwardh* i S, under det att *obsonia* i B där motsvaras av *mad.* Då emellertid *obcenia (obsenia)* ej upptages av lexika, och även dess bildning synes misstänkt, är det kanske blott en förvanskning av *obsonia.*

D 1180 = S 1056.

Läsarten *saar* i S utgör en förvanskning av fd. *sær*, här ungefär »vanskelig, lunefuld» (jmf. om liknande betydelse av nyd. *sær* i Molbechs ordbok); obs. rimmet *kær* : *sær* i D. Mlat. *todere* »vackla».

D 1181 = S 1065.

Se komm till D 557.

D 1182 = S 1066.

Mlat. *anilis*, även skrivet *annilis* (jmf. *annus)*, betyder också »gammal» (Diefenbach: Gloss.). Jmf. isl. »Aller wilia leinge lifa, einginn will gamall heita» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Jmf. komm. till D 158.

D 1183 = S 1067.

Jmf. D 432.

D 1184 = S 1068.

Komm. i B tillägger förklarande: »quia nullus locus tam fortis in quem munus non intret», hvarmed, såsom

Nyerup nr 1179 anmärker, Chr. Pedersen torde syfta på Filips áv Macedonien bekanta yttrande.

D1185 = S1047.

Syv I,460 förklarar riktigt *krank* i vårt fd. ordspr. »som intet duer», och komm. i B tillägger förklarande till *famam:* »scilicet suam *et* scholarum».

D1186.

Se komm. till D112.

D1187.

Cartallus »korg» brukas i mlat. även under formen *cartallum* »schüsselkorb» och mlat. *rallum* (i klassiska språket »plogskrapa»), *ralla* brukas i betydelsen »schermesser» (Diefenbach: Gloss.). De riktiga läsarterna äro *raraque* och *sandeløb* »sandkorg» (jmf. *cartallum* och det i da. dialekter ännu brukliga *løv; løb* »stor korg»).

D1188 = S1000.

Kranck bör man ej här med Mau (nr 12055) översätta »svagt, ringe, daarligt»; det betyder liksom stundom i fsv. »elak» (jmf. *ont* i B; *ondo* i S). Det är kanske i det nord. ordspr. fråga om personer med s. k. onda, dvs. förhäxande ögon (jmf. Nyerup nr 1183). Mlat. *girouagus* »vmbleuffer, vmlauffende» (Diefenbach: Gloss.). Läs i S *øgha*. Jmf. (?) D717.

D1189 = S1002.

Se komm. till D224.

D1190 = S1010.

Chr. Pedersen missförstår latinet, när han (delvis i överensstämmelse med läsarten *stercore)* i komm. i B förklarar: »Verre .i. purga scopis: larem .i. domu*m*». Läsarten *frigore* (AS; ej *stercore* B) är säkerligen den riktiga (jmf. härmed uttrycket *om tw wilt wænner wermæ* i D), och

lar bör uppfattas i överensstämmelse med den i Diefenbachs Gloss. givna översättningen av ordet: »hert, hertstat, fuer». I S torde *vara* ha uppstått av ett urspr. *værma* (jmf. D och latinets *si frigore torpet)*, och läsarten *eld raka* (SA) är troligen ursprungligare än *i ilden raghe* (B).

Uttrycket *eld raka* förklaras i Reuterdahls glossar med »laga om elden», och Rydqvist VI översätter *raka* i vårt ordspråk med »sammanskrapa» (liksom i S808). Är detta riktigt, så har man med *eld raka* menat »laga så att elden brinner bättre»; jmf. dels läsarten *i ilden* i B, dels det isl. »þú hlýtr eldinn skara, ef þú villt vini verma» (Guðm. Jónsson 412; isl. *skara eldinn* »lægge brændsel paa ilden for at vedligeholde den»; i svenska bygdemål har *skara* enligt Rietz däremot betydelsen »med eldgaffeln röra om i elden, så att han skall brinna bättre»). Emellertid betyder no. *raka* även »tildække ved en sammenragning» och *raka gløderna* »dække gløderne paa ildstedet med kul og aske»; i vissa trakter säges i samma mening *raka vermen* eller *raka ljoset* (Aasen). Dessa norska uttryck ha alltså samma betydelse som de i svenska och danska bygder brukliga *fästa elden, fästa värmen; fæste ilden* »dølge eller hylle den om aftenen i asken» (Molbechs och Rietz' dialektordböcker); enligt Rietz »behåller man ännu i vissa trakter af Skåne det urgamla bruket att göra korstecken öfver den sålunda fästade elden för att förekomma olycka». (Jmf. ock Skattegraveren VIII,179.) I fall *eld raka* i vårt ordspr. havt samma mening som *raka gløderna, raka vermen, raka ljoset,* så har ordspr. uppmanat att visa omtänksamhet genom att »fästa elden».

D1191 = S1017.

Kyrkmæssa rydh betyder troligen »kyrkmässo-ritt» (ritt till eller vid kyrkmässa), såsom det redan översatts av Rydqvist VI och i Söderwalls ordbok. Här torde *-rydh* stå i st. f. *-ridh* (jmf. dels isl. *reiþ*, fgutn. *maga-raiþ;* dels nysv. *ritt* = mnt. *rit)*. Ordet *-ridh (-rydh)* kan utgöra en kompromissform av det fsv. **rēdh* (jmf. isl. *reiþ*, fgutn. *raiþ)* och

det mnt. låneordet *rit* (nysv. *ritt)*, men till införandet av ljudet *-dh* i *-rydh* kan även den omständigheten hava medverkat, att mnt. *rit* i böjda former hade *d*, motsvarande slutljudande *t*. Hvilket upphov *-ridh* än har, synes dess *i* senare dialektiskt hava övergått till *y* under påverkan från det föregående labiala *r*-ljudet (jmf. Noreen i Sv. landsm. I,328). Den riktiga läsarten i latinet är, såsom nord. texterna visa, *ob encenium perit* (AS). Mlat. *encænium = encænia* »templorum dedicationes», *vilere* »vilipendi» (Du Cange; i komm. i B *vilet* »vile est»).

D1192 = S1045.

Se komm. till D1167.

D1193 = S1046.

Styres i S betyder »högmodas» liksom mlat. *arrogare*. Med det fsv. *styras* är nära besläktat det isl. *stórask* »to pride oneself, boast», hvilket just brukas i uttrycket *stórask af sinni ætt* (Oxford-ordboken) liksom här det fsv. *styras* i frasen *styras aff [sinne] byrdh*; jmf. även det i svenska bygdemål allmänt brukliga *storas* »vara högmodig». Liksom isl. *stǿrask* är avlett av adj. *stórr*, så är *styras* avlett av dess sidoform *stūr* (jmf. fsv. *boþ:* isl. *búþ*, fsv. *rætsölis: rætsylis* etc.). Denna senare form anträffas såsom personnamn hos Saxo, där en person kallas *Stur robustus* (s. 259 r. 13 i Holders upplaga). *Stur* »stor» lever kvar i Dalmål och återfinnes kanske i bestämd form i det fsv. släktnamnet *Sture*, även skrivet *Stur* (jmf. Kock i Arkiv II,106, Noreen: Orddubbletter i nysvenskan s. 42). Komm. i B förklarar *indolis* med *generositatis*.

D1194 = S1053.

Catulastris förklaras riktigt av komm. i B med »canum catulis», och denna i SB mötande läsart är tydligen den

riktiga. Läs i S *mouent.* Ordspr. varnar naturligtvis för att inlåta sig med sin överman (jmf. Nyerup nr 1189).

D1195 = S1057.

Se komm. till D532.

D1196 = S1063.

Se komm. till D433.

D1197 = S1072.

Eftersom nycklarna voro symbolen för husmodrens myndighet, angives ordspråkets mening riktigt av Syv, när han I,297 uppför det (»Det var ej godt alde nøgle hengde ved en kones laar [skindkiortel]») under rubriken *Magt.* Jmf. härmed, att Vid. selsk. ordb. (artikeln *nøgel)* upptar: »Nøglen hænger ei altid ved en kones laar ɔ: strenge herrer regiere kun kort» och »Nøglerne ere aldrig fra hendes laar ɔ: hun har et øie overalt»; jmf. vidare »Alle nøgle hænge ej ved en kones laar; man kagen dog hos nogle faaer» (Udvalg af danske viser fra midten af det 16:de aarhundrede til henimod midten af det 18:de, udg. af R. Nyerup I,272; Nyerup nr 1192 och Mau nr 1689), det isl. »Aller lyklar eru ecke bundner wid eirnrar konu dars» (Stockh.-hskr. nr 35 4:o). Emellertid upptar Grubb[2] s. 15: »Alle Nycklar hängia icke wid itt bälte. i. e. Alla äre icke bundne til ett medel. Item. Alla skoor giöras icke öfwer en Läst. Hwar söker sina wägar».

Komm. i B förklarar *repagulat* med »ponit ad culum suum vt repagulum ad portam ponitur»; mlat. *repagulare* (av *repagulum)* »versperren» (Diefenbach: Gloss.). Här ungefär »lägga beslag på».

D1198 = S1083.

I komm. i B heter det: »Chr*istus* s . . . est comes .i. comitator epularum iactarum .i. per iactum datarum miseris. quia quod pauperibus fit id sibi fieri dixit». De sist anförda

orden syfta väl på Matth. 25, 40: »hvad I haven gjort en av dessa minsta mina bröder, det haven I ock gjort mig», och i överensstämmelse med den av Chr. Pedersen givna förklaringen anser Mau (nr 2557) ordspr. betyda: »Guds velsignelse følger den mad, som gives til fattige» (Mau hänvisar till Pred. 11, 1), under det att Nyerup (nr 1193) finner det ovisst, om detta varit ordspråkets mening. Även jag lemnar oavgjort, hvilken ordspråkets mening varit. När Gíslason i Dönsk orðabók översätter det danska *give* till nyisl. med »bera, *kasta,* ausa», t. ex. i uttrycket »give maden om ved bordet», så utgör detta knappast något stöd för Chr. Pedersens och Maus uppfattning av ordspr.

Komm. i B anmärker om förkortningen *Xpūs* i texten (eller såsom det i komm. skrives *Xp̄s*): »vere scribitur Christus: sed græce X est ch: ϱ est r non p. Et ita Christiani prisci scribebant tribus literis. Xp̄s. nescientes autem græce putabant q*uod* essent X. p. s. aut c:»

D1199 = S1084.

Med sin läsart *perficit* förklarar Chr. Pedersen i komm. i B lat. sålunda: »Chr*istus* est id nomen: quo portus .i. locus saluationis perficit omen .i. felicem exitum ex omine pręconceptum *et* speratum». Men då detta giver en underlig mening, som föga stämmer med den nordiska texten, anser jag att *proficit* (i A; jmf. *proſicit*, skrivfel för *proficit*, i S) är den riktiga läsarten, och att det latinska ordspråket bör så översättas: »Kristus är det namn, genom hvilket tillönskan om [god] hamn *(portus* är gen.) gör framsteg» (Du Cange anmärker, att *perficere* kan stå i st. f. *proficere).* Härigenom får man överensstämmelse med det nord. ordspr., som väl helt enkelt vill säga, att Kristi namn räddar mänskan från livets svårigheter och sist till salighetens hamn. Mau (nr 6861 a) förklarar ordspr. sålunda: »den, der svarer til sit kristne navn, er lykkelig, og lander engang i frelsens havn».

D1200 = S1085.

Komm. i B förklarar: »Xerophagia .i. comestio sicca: facit faces .i. tedas ignitas esse fugaces .i. discurrere per aquas» (mlat. *xerophagia* »aridus victus» Du Cange). Ordspråkets mening synes dunkel.

D1201 = S1086.

Reuterdahl översätter *wæia* i S1086 med »wika, hafwa undseende för», och på enahanda sätt uppfattas *weyæ* i D1201 av Mau nr 6262: »vige, give efter for», en betydelse som mycket väl passar, om man ser endast på det nordiska ordspr., och till hvars stöd kan åberopas, dels att H. Thomesen upptar »Man skal vige den, der vælde haver», dels ett sådant ordspråk som S119 »thæth ær ængin skam væia them thær bæthir kan» = D137 »Thet ær ey skam at then mijnne wijghe then større» (jmf. Mau anf. st.). Troligt är, att man i vårt ordspråk ofta uppfattade *wæia* på detta sätt, men lat. gör sannolikt, att den som i vår ordspråkssamling förenade det latinska och det nordiska ordspråket icke gjorde det. Orden *thw scalt weyæ* motsvaras nämligen i lat. av *xenia presentes*. Komm. i B förklarar *presentes* riktigt med »offeras», och *xenium* betyder icke blott »ein gastgeschenk» utan även »ein geschenk an personen, denen man sich gefällig machen will, wie an den statthalter». De lat. orden betyda alltså: »du må giva gåvor (eller mutor)», och att verbet *wæ(gh)ia*, *weyæ* kunnat hava betydelsen »giva gåvor (mutor)», har ovan i komm. till D885 blivit visat. Jmf. D137, 481.

D1202 = S1087.

Rædhegrimor (i S) motsvaras av det lat. *fucatas malas* »färgade kinder» (jmf. *farwedhe kindbeen* i A), liksom fsv. *sk[r]opuk howdh* motsvarar lat. *ypocrisis laruas*. *Rædhegrima* är sammansatt med isl. *hræþa*, fsv. *rædha* »skrämma» och det ännu i sv. och no. bygdemål använda *grima* »ett

mörkt streck i ansiktet», isl. *gríma* »skjærm som skjuler ansigtet; menneskefigur, der som gallion er opsat i et fartøis forstavn etc.». *Rædhegrimor* betyder därför »mörka streck i ansiktet för att därmed skrämma» (jmf. även no. *ræda* f. »et skræmsel, skrækkebillede, f. ex. en fugleskræmme») eller »hiskliga (skrämmande) ansiktsmasker». Det fd. *rædegrime* översättes av Molbech: Glossar med »maske, forklædning» i ett av honom från Jertegns postille anfört exempel: »som haffue fört dem i rædegrime eller anden diefflehamm». Såsom Tegnér anmärker, utgör *skopuk howdh* en förvanskning av *skropuk howdh*. Ordet sammanhänger med nysv. *skråpuk-ansikte* »ansiktsmask» (jmf. i lat. *laruas)*. Denna betydelse har *skråpuk(s)ansikte* även i den äldre nysv. (hos Serenius, Sahlstedt etc.). I svenska bygdemål har man *skråbuk (skråbokk)* »insektlarv; skråpuk, masque» enligt Rietz.

D1203 = S1088.

Se komm. till D753.

D1204 = S1089.

Detta da. ordspråk (»Barn gaar gernæ tijl thet hwss som thet findher syn [läs i B *sine]* lighe») har ej blivit riktigt förklarat. Redan Syv I,267 upptar det (i den i B meddelade formen, dock med *sin lige)* under rubriken *Lighed;* enl. Nyerup (nr 1199) har en hand i ett av kgl. bibliotekets exemplar av B förklarande tillskrivit: »Lige børn lege bedst»; och Stockh.-hskr. nr 35 4:o anför: »Barnid fer þangad, þad finnur sinn lyka». I överensstämmelse härmed förmodar Nyerup, att *solacia* bör emenderas till *sodales*. Denna emendation är emellertid för meterns skull ej tillåtlig, och om det da. ordspr. havt den betydelse, som Syv, Nyerup, Molbech (nr 2057) och Mau (nr 5596) vilja däri inlägga (att barn söka sin like), så skulle det alldeles icke harmoniera med det fsv. ordspr., där barnet säges gå till det hus, där det värnas.

Det fsv. ordspr. motsvarar latinet, där man tydligen bör läsa *qua reperit solacia* (SA), och även det fd. ordspr.

stämmer härmed, om ordet *lighe* riktigt uppfattas. Enligt Molbechs dialektordbok brukas i jutländskan subst. *lige (liig')* »gavn, fordeel, nytte», t. ex. *at faae lige af noget; den jord, som bær vel til, har man god lige af; at tage lige* (även *ligen) af en hest* (»bruge den strengt»). Jag uppfattar därför *lighe* i vårt ordspr. antingen så, att det är identiskt med detta jutländska *lige* »fördel» (»barn går gärna till det hus, där det finner sin fördel» överensstämmer väsentligen med det fsv. ordspr. »... där det värnas» och med det lat. »... där det finner tröst»), eller ock så, att *lighe* är förvanskat av *lighn* eller *lighē*, dvs. *lighen* (jmf. skrivningen *sødh gæræn* för *sødh gærn* i D 1151 A, naffen för *naffn* i D 1199 A etc.), och *ligh(e)n* är då identiskt med isl. *líkn* »tröst» (jmf. *solacia* i lat.). Ordet *syn* har kanske i A (jmf. ock B) tillagts, först sedan det nu näst efterföljande ordet förvanskats eller missuppfattats. I S är framför *værnas* subjektet möjligen på gammalt sätt avsiktligt utelemnat.

Chr. Pedersen föreslår i komm. i B att ändra *zetam* till *zeam (zea* »spelt»), ett förslag, hvilket, såsom nordiska texten visar, är oantagligt. *Zeta* »kammare» passar mycket väl i sammanhanget.

D 1205.

Komm. i B anmärker: »Alludit ad vocabulum anus: q*uo*d dum prima syllaba est breuis significat vetulam: ... dum prima longa: podice*m*».

D 1206.

Komm. i B förklarar lat. sålunda: »Is occat .i. abrumpit *et* perdit te*m*pus: qui iactando se vocat se iustum quia non est iustus *et* perfecte bonus inter filios ho*minu*m pręter vnu*m* christum». Av misstag har *se* tryckts två ggr i komm. Ley synes (noten till nr 784) vid *leyest* tänka på subst. *leie* »hyra», ty han trycker *Leyest* (med stor bokstav) och förklarar ordspr.: »Det er en daarlig leie man betaler

vor Herre for dagen han gir, naar man bruger den til at rose sig selv». Då något subst. *leyest*, så vitt mig är bekant, annars icke påvisats, torde denna Leys förklaring vara oriktig. Jag kan dock icke giva någon säker tydning av den fd. texten; de möjligheter, som jag tänkt mig, synas mig vara för osäkra för att förtjena anföras.

D1207 = S868.

Lat. och den fsv. texten (»øse thæn thær wakin_ är») överensstämma och giva tillfredsställande mening. Den fd. texten i B torde därför vara oursprunglig.

D1208 = S898.

Den riktiga formen för lat. är »Spe (så B) bona meta datur cum res bene (så S och komm. i B) principiatur (B; eller *primiciatur* S). Mlat. *principiare*, *principiari* »incipere, oriri» (Du Cange), *primiciari* »an heben» (Diefenbach: Gloss.). B meddelar den riktiga nordiska texten, och i S har av misstag på denna plats inkommit ett annat ordspråk (återfinnes väsentligen under samma form i S514), som hade en viss ljudlikhet med det ursprungliga. Jmf. för övrigt no. »godt oplag ('begyndelse') gjærer godt nedlag ('slutning')» hos Knudsen: Unorsk og Norsk, ordet *begyndelse*.

D1209 = S925.

Se komm. till D139.

D1210 = S942.

Komm. i B förklarar *leonizo* och *leporizo*, som ej upptagas av lexika, riktigt sålunda: »Is cui cor leporizat .i. est timidu*m* vt lepori: leonizat .i. ostendit sæpe audaciam leonis: verbis».

KOMMENTAR TILL ORDSPRÅK I PÅLMSKÖLDSKA HANDSKRIFTEN NR 405, HVILKA SAKNAS I DE DANSKA UPPLAGORNA AV 1506, 1508 OCH 1515.

S 240.

Se komm. till D 1169.

S 241.

Se komm. till D 569.

S 309.

Se komm. till D 1038.

S 500.

Latinets mening är klar: »vågskålens tunga avgör tvisten om vikten», men härmed överensstämmer den fsv. texten alldeles icke: »låtom den svärja, som ingen själ har (att förspilla)». Möjligt är, att man urspr. havt ett fsv. ordspr. med den här upptagna formen, men i så fall har det (på grund av en viss yttre likhet med ett annat fsv. ordspr., som urspr. hört tillsamman med vårt latin) oriktigt blivit förenat med det lat. ordspråk, hvarmed det här är förbundet. Men möjligt är det också, att vår fsv. text blott utgör en förvanskning av ett ordspråk, som havt väsentligen samma betydelse som latinet till vårt ordspråksnummer. Jag antar, att bakom *ænga hafuir siælena* döljer sig ett äldre *ænga hafuir skalena* »som ingen vågskål har», eftersom uttrycket motsvaras av *lingua statere*. *Skalena* (ack. pl.) är identiskt med isl. pl. *skálir* »skaalvægt» (sg. *skál* »især en af de til en vægtbalance hørende skaale»). Jmf. beträffande den bestämda formen av *skalir* i förening med *ængin* sådana isl. uttryck som *þó varþ enginn bardaginn; enginn var annarr vegrinn* etc. i Lunds syntax s. 499. En emendation av *swæria* till *sænna* (isl. *senna*, fd. *sende* »disputere, tviste i ord»; jmf. *litem)* är väl knappt tillåtlig.

S 554.

Man bör läsa *lion* och troligen *frugi*.

S 626.

Reuterdahl förklarar i gloss. *wambaklut* sålunda: »förmodligen det linne, hwarmed för·renlighets skuld ett barn förses; blöja». Att emellertid denna förklaring är otillfredsställande, framgår av lat., där *vamba kluta* motsvaras av *omasum* »oxvämb». Det är, såsom Tegnér anmärker, troligt, att *vamba klutar* havt väsentl. samma betydelse. No. *vombblæja* betyder näml. »fedthinden omkring maven i dyr» = *talgblæja*, och liksom man i no. brukat *blæja* »blöja» för att (bildligt) beteckna en viss del av djurets inre, så har man i fsv. på liknande sätt använt *kluter*. *Vamba kluter* (eller *vamba klutar)* torde alltså beteckna någon eller några av de inre delarna i djuret. Då dessa stundom ha en stinkande lukt, förstår man, hvarför den kvinna (läs *kona)*, som handlar med dylikt, lätt igenkännes på lukten.

Vår lat. värs torde förekomma även annars i medeltidsliteraturen, eftersom den anföres av Du Cange (under *omasus)*.

S 810.

I fall läsarten *sta aa ænda lykth* är ursprunglig, så kan betydelsen av *sta aa* delvis sammanställas med den av isl. *standa á e-u* »to stand on, insist on, persevere in», t. ex. *statt eigi á því er þér er bannat; standa á rétti sínum* etc. (jmf. Oxford-ordboken *standa* A II och sådana nysv. uttryck som *stå på sin rätt* etc.). Då emellertid latinet snarast låter en i nord. texten vänta ett uttryck med betydelsen »önska, åstunda» eller dylikt (jmf. *delectat habere)*, så bör kanske även följande möjlighet anföras. I fornspråket växla som bekant de besläktade *sta* och *standa* ytterst ofta (så har t. ex. A *staar* men B *stonder* i D 362, 713, 1027 etc.). I vårt ordspr. kan därför *sta aa* representera ett äldre

standa aa, som åter kan vara förvanskat av *stunda aa*. Isl. *stunda á* betyder nämligen, som bekant, »bestræbe sig for, anvende flid paa (noget som man vil have frem)» och kommer således ej långt ifrån den mening, som nysv. *åstunda* alltjämt har. Då emellertid läsarten *sta aa* kanske är möjlig, är emendationen osäker.

S1052.

Se komm. till D447.

Tillägg och rättelser.

S. 2 r. 10. Läs: isl. (t. ex.

S. 6 r. 3 nfr. Läs: *tid*

S. 9 (D13 = S11). Jmf. även D999, 1162.

S. 11 (D18 = S17). Jmf. D960.

S. 12. Att det är obehövligt att emendera *demembrando*, bekräftas därav, att i Fragmentum vitæ S. Catharinæ Alexandr., utg. av Joh. Paulson, *-o* i abl. av gerund. användes såsom kort (inledn. s. XIX).

S. 23 r. 9 (D34 = S33). *Sild* = *alec* förekommer även i Gammeldanske Glosser s. 35 (jmf. ock s. 40).

S. 47 r. 13 (D78 = 48). Läs: Det lat. uttrycket *habemus deferre* skulle väl, om denna uppfattning är riktig, slaviskt återgiva .... Men läsarten *deferre* torde vara osäker.

S. 71. Tillägg i slutet av komm. till D131: Läsarten *hermofroditi* är emellertid troligen ursprunglig.

S. 74 (D138 = 120). Även läsarten *see wedh* är tillfredsställande, ty i östnord. språk kan detta uttryck betyda »taga sig i akt vid» (dvs. taga varning med anledning av); jmf. komm. till D411.

S. 75 (D141 = S122). Jmf. D393.

S. 91 r. 6. Läs: (liksom i S160), och denna uppfattning är obetingat den sannolikaste.

S. 92 r. 8. Tillägg: (dock kan nominativens *-o* användas kort i tredje deklinationen under medeltiden; jmf. Joh. Paulson: anf. arb. s. XVIII).

S. 95 (D180 = S130). Om *wælluga* uppfattas på det s. 94 föreslagna sättet, så är det påfallande, att det stavas med *ll*, samt att det har ändelsevokalen *a* i nom. pl. neutr. Såsom en alternativ uppfattning föreslår jag därför att emendera *wælluga* till *wælhuga* eller *wælhugadh*. *Wælhugadh* möter i Med. Bib. I,355, 30 under formen *wæl-*

hughadher (nom. sg. m.) »välsinnad». Om *wælhuga* är den urspr. läsarten, så är ordets senare kompositionsled identisk med senare sammansättningsleden i t. ex. isl. *samhuga* »of one mind», och *wælhuga* har samma betydelse som *wælhughaþer*. *Wælhuga(dh)* här »goda, snälla».

S. 110 (D208 = S165). Ordspr. skulle väl också kunna uttrycka tanken, att den förmögne lever överflödigt.

S. 112 (D211 = S182). Av de två (å raderna 5—1 nfr.) framställda alternativa förslagen att uppfatta *driif (dreff)* är det senare väl antagligast, eftersom överensstämmelsen mellan S och B talar därför.

S. 126 (D256 = S222, D905). *Desiderosus* »lüstern» upptages i sjunde upplagan av Georges' lexikon.

S. 134 r. 2. Tillägg: och i S *tha gak*.

S. 137 r. 12. Läs: I S323 står *paning* i st. f. det normala *pænning*, emedan ordet kunde hava fortis på andra stavelsen.

S. 140 (D306 = S272). Sedan kommentaren till detta ordspr. tryckts, har Samlaren XII utkommit, där Schück s. 44 f. och s. 171 söker visa, att under den senare medeltiden lekarna hade betydligt större anseende i Norden än under förra delen av medeltiden, hvars uppfattning om lekarna framgår av *lecara rætar* i VGL. I, samt att under medeltidens senare skede lekaren även tjänstgjorde såsom fördansare vid gemensam dans. Särskilt av Schücks citat s. 171 från Fornsv. Leg. III, 495 synes framgå, att lekarna deltogo i dansen, speciellt i bröllopsdansen. Under dessa förhållanden torde *dantzer* i D306 böra översättas med »dansar».

S. 142 r. 4 nfr. står D i st. f. Aa.

S. 150 r. 17. Läs: islandsk

S. 160 (D362 = S321, D713). Jmf. ock »Christen sollen sich des trösten, das es nicht an dem Hund liegt, das die Pferde sterben» (Fischer, Psalter 55,3) och »Es ligt nicht an Hunden, dass die Pferd sterben, sonst müsten sie

jhres geitzes halben alle auff ein mal dran» (Theatrum Diabolorum 557 a) enligt Wander II,844.

S. 174 (D395 = S357). Jmf. ock det isl. »berr er hverr á baki nema sér bróþur eigi» (Niála, se Fritzner[2] under *berr*).

S. 179 (D407 = S353). För ursprungligheten av *træ* eller något annat på *t* börjande ord talar alliterationen med *trwl*, dock ej på avgörande sätt. Emellertid skulle man kunna tänka på att emendera de växlande läsarterna *træ i legh* (A), *tra i leg* (B), *træleek* (S) till *trælurk i leek*, jmf. isl. *trélurkr* »knölpåk». Härigenom finge man full överensstämmelse med latinets *fustibus*, och denna uppfattning synes mig mera tilltalande än den s. 179 framställda.

S. 207 r. 18. Läs: *Totte, tutta*

S. 208. Latinet till D492 återfinnes i väsentligen samma form i Cod. A. M. 202, 8:o, skriven på 1300-talet och redan under nämnda århundrade förvarad i Roskilde. Det heter där: »Juxta mensuram lodicis porrige suram». Latinet till D1164 möter i en kommentar till Alexanders Doctrinale (Jmpressum Lyptzk, 1506 4:o; bl. Fij). Se härom Lorenzen: Gammeldanske Glosser s. 48.

S. 214 r. 5 nfr. Läs: *thæ*.

S. 217 r. 3 nfr. Läs: utträngts mellan *s* och *t*

S. 235 r. 1 nfr. Läs: I *alla* (S) »eller» saknas ljudlagsenligt *i*-omljud, emedan ordet oftast var relativt oakcentuerat, och första stavelsen då hade levissimus; jmf. S692. Även i ÖGL. finnas exempel på *alla* för *ælla* (jmf. Collin-Schlyters glossar).

S. 249 r. 16. Läs: i latinet bör

S. 259. Se beträffande tolkningen av D634 = S551 komm. till D1123 = S1008.

S. 261 r. 2 nfr. Läs: och något fsv. subst.

S. 274 (D682 = S608). Även i Gammaldanske Glosser s. 31 r. 23 förekommer emellertid *maguderis = kaalstok*, hvilket talar för, att man även i vårt ordspråk med *maguderis* menat kål, i hvilket fall Chr. Pedersens uppgift syftar på en helt annan växt. Om så är, hava antingen latinet

och nordiska texten uttalat motsatta tankar, eller ock har latinet ursprungligen utgjort en fråga.

S. 272 r. 15. Så förklaras stavningen *Hwalff* redan av Lorenzen: Gammeldanske Glosser s. 62.

S. 282. Även i Danmark får man höra rådet »Kjærnen må ikke stå under en bjælke, når der kjærnes, så varer det længe, inden der bliver smör» (Skattegraveren X, s. 27 nr 58).

S. 285 (D702 = S586). Hos Grubb[2] s. 374 har ordspr. förvanskats: »Icke alt för ögon, som ähras skal. i. e. Wij haa intet sedt alt dhet som wår Herre haar ärnadt oss til vppehälle... Dat Deus omne bonum, sed non per cornua taurum» [jmf. D215]. Ovisst är, om man vid *ähras* har tänkt på det verb, som av Aasen upptages under formerna *æra*, *aara*, *aarast* »voxe og modne godt, især om kornet» (jmf. ock hos Rietz *årãs* »visa förhoppning om årsväxt, gifva hopp om god skörd»).

S. 296 (D734 = S647). Cod. bildst. 321 har »wnger ængil ok gamal puke (ändrat från *fiænden*)».

S. 298 (D736 = S649). Tegnér fäster min uppmärksamhet på, att man med *ciniflo* »fewrmacher, fewrplaser» torde i detta ordspråk hava menat hvad som vanligen kallas *askefis*. Härför talar, att i Linds svensk-tyska ordbok (1749) såsom synonym till *askefis* står *askblåsare* (jmf. *fewrplaser*), att i Grimms ordbok *aschenfister* (som där sammanställes med holl. *aschevijster* och sv. *askefis*) översättes med »ciniflo, homo sordidus», och att om *aschengrittel*, som är en schwabisk benämning på *aschenbrödel* (vårt *askefis*), meddelas ib. från en gammal skrift, att till hans göromål hör: »zu dem andern so musz er das feuer machen und gat im der bitter rauch etwann dick in die nasen». Anslutande mig till denna tanke, finner jag det möjligt, att ordspr. bör uppfattas på följande sätt. Latinet har urspr. lytt, såsom ovan s. 297 antagits, och den där givna tolkningen av latinet är riktig: »efter eldblåsarens (askblåsarens) värk blir munnens uppblåsning mindre». Vid *askblåsaren*

tänkte man närmast på askefisen, till hvilkens göromål det hörde att blåsa eld i brasan, och *dysin* kan möjligen beteckna askefisen, om man antar den först av Reuterdahl framställda tolkningen av ordet. När man sammanställer *dysin* med det i flera svenska bygdemål förekommande *dusa* »sofva sakta, slumra», *dusa in* »slumra in», det i Skånemålet använda *dyssa* »hvila sig; till små barn, när de skola läggas i vaggan» (Rietz), med det av E. Jonsson upptagna isl. *dæsinn* »dorsk, dösig» (även anfört i Söderwalls ordbok) samt med de av Reuterdahl nämnda skånska orden, så synes det antagligt, att *dysin* kunnat betyda »dåsig» eller, i fall ordet möjligen skulle vara ett substantiv, »en dåsig person». Men detta överensstämmer därmed, att den karakteristiska egenskapen hos askefisen var just dåsighet (jmf. Fritzners översättning av *kolbítr* »person der som askefis uden at foretage sig nogen nyttig gjerning sidder eller ligger ved arnen i *eldahús* (eg. bider kul)». Även med denna tolkning av *dysins* harmonierar den i ett exemplar av *a* gjorda handskrivna anmärkningen (»forte tenderens iid»). Det fsv. ordspr. betyder då: »(blott) en slapp kind blir ofta den dåsiges (askefisens) bedrift (när han skall tända brasan)».

S. 315 r. 10. Läs: brukats i

S. 332 (D842). Även fd. har *kætte* »honkatt» (Kalkars ordbok under *kat*).

S. 402 r. 18. Läs: *illt*

Ordregister.

Nedan upptagas från de viktigaste ställena de mera anmärkningsvärda ord, som behandlas i kommentaren.

I. Nordiska ord.

a »alltid» 103
a (aff) 94, 105
aatstrydh 252
aff (a) 94, 105
afflawdh (affsawdh) 272
afflægge (affsighe; afflawdh, affsawdh) 272
affsawdh (afflawdh) 272
affsighe (afflægge; afflawdh, affsawdh) 272
affue 55
agærdh 254
aghaløs (ægholøs) 340
aghe 16
aldir 173
alla (ælla) 435
almissegang 241
almosoganger 241
ambudh 10
ambut 10
anbudh (ambudh) 10
angir 279
angrum 279
árgagn 20
árgángr 20
arm(bir) (ærm) 385
armbir 29
arpe 413
auladrengr 201
baghedagh (kakudaghir) 315
bakudagh (kakudaghir) 315
baldir 92
barka (barke) 356
barke (barka) 356
barnlikir (barukkir) 277
barukkir (barnlikir) 277
basa (bosa, rosa) 277
bedhe (beta) 356
beta (bedhe) 356
betoskin 230
biærghas 306
black 166
blacka 166
blomstræ[n]de 212
blus (bwls) 378
bodh 306
bosa (basa, rosa) 277
bra 303
brun 166
bruna 166
brødhdiskir 130
brødhlewir 275
bul 377
bulk 280
bwls (blus) 378
busk 384
bygangen 361
bygangol 361
byggia 1
daghuardhir 327
dantze meth tændh 100
dawordh 327
deglig (theligh) 396
dejlig (theligh) 396
doffwe (due) 377
dreff 111, 434
drefftøgh 111
driff 111, 434
dryllegæst 113
dræt 395
duddir 306
due (doffwe) 377
dul 378
dumbe 18
duranaghl 387
duwa 377
dybæ(s)th 347
dybæth (dybæsth[e]) 347
dysin (dystir) 297, 437
dystir (dysin) 297, 437
dægelegr (theligh) 396
dødzmadhir 83
dødhmand 83
dørsnaffle 387
döör (göör) 350
e (ey) 338, 374
e (end) 377
eghe(n) 294
egheswen (eeghæ swænæ) 217
eledhir 33
elske 304
end (e) 377
erme (arm[bir]) 385
ey (ee) 338, 374
fa (fær) 198
fa 161
faa 194
falsk (folsk) 360
fanden (fondhen) 399
fara 62
faste (fæste) 176
fat 164
fatelløs 156
fatlaløs 156
feygren 140
feyring 140

finnas 62
fiæra (fiærran) 416
fiæran (fiærran) 416
fiærra (fiærar, fiærran) 416
fiærran (fiæra, fiærar, fiæran) 416
flatir (flyktoghir) 366
fly 188
flydhe 399
flyktoghir (flatir) 366
flødha 416
flødhir 416
foghøte 54
folsk (falsk) 360
folska (fulska) 367
folske (følske) 367
fondhen (fanden) 399
fora 307
forbudh 252
forbudh (fork wd) 42
forbyrdh 252
forde (fore, færdhe) 307
fore (forde, færdhe) 307
foreuar (førra war) 322
fork wd (forbudh) 42
forlange 117
forn 36
for (søt) 299
fótlaus 156
framførilse 352
fred (fregd) 375
fre(g)d 375
from 250
fulska (folska) 367
fæsta 74
fæste (faste) 176
fæær bøør (færdh bør) 388
følske (folske) 367
førra war (foreuar) 322
gammel (for gammel) 325
gardhkona 44
gedetunge (getatunga) 228
gensiæghn (gensæghn) 348
gensæghn (gensiæghn) 348
gerning(e) 369
getatunga (gedetunge) 228
giffwe skib 258
giusa (g[i]øs) 175
g(i)øs (giusa) 175
glaup 226
glemme (glimme, skime) 286
glib (glip) 226
glimme (glemme, skime) 286
glip (glib) 226
glu(g) 199
glugaktig 199
gluggir 226
glupir 226
glut 226
godh (godhir) 386
godh(ir) 386
grødhe 88
-grøte 298
gælda krop 101
gængla 275
gøra til 382
göör (döör) 350
hake 55
halda 366
halffskratte 70
han 339
hedha (hedhe) 158
hedhir 140
heel 240
held (hæl) 239
hemelikin 204
hemmeligh 204
hemol 204
herrebarn 381
hiængia (hængia) 348
hiærta 170
hoffmannahæstir 237
hoffmandzhæst 237
holkir 280
homman (hofman) 237
hommanshäst 238
hommesterinna (hofmæstarinna) 237
hommæstare (hofmæstare) 237
huka 284
hulk 280
hult 209
hundetænd 413
hwadhan 408
hwin (hwyn) 363
hvinn 365
hwyn (hwin) 363
hæl (held) 239
hængia (hiængia) 348
hærensøn 346
hærpa 413
hørilse 352
idh 220
idha (idhia) 356
idhia (idha) 356
ildir 227
in geen 113
isykil (ysykil) 394
i ti(j)dh 32, 219
iæmpt (sompt) 331
kakudaghir (baghedagh) 315
kar (kær) 400
kasi 82
keldegaangen 24
kiffwebytte (kyffwebydhe) 64
kindoghir (kyndoghir) 368
kløffwæ (kølffwe) 294
knaghehals 203
knakhals 203
knekehals 204
kniffwebytte 64
knæ 268
kompan 58
krank 421
kras 201
krokir 42
kunne skøn a 287
kura (kure) 283
kure (kura) 283
kyffwebydhe (kiffwebytte) 64
kyndig 368
kyndoghir (kindoghir) 368
kyrkmæssaridh (-rydh) 422
kyrkmæssarydh (-ridh) 422
kær (kar) 400
kærffwen (kærwendh) 187
kærffwende (kærwendh) 187
kærli(n)g 332

kærwendh 187
kætte 332
køb 253
køgh 187
kølffwe (kløffwæ) 294
køpelikir 211
køpislewir (køptir lewir) 393
køptir lewir (køpislewir) 393
lackeløs 8
ladhe (ledhe) 347
lange (længe) 117, 151
lat (lata) 269
lata (lat) 269
ledhe (ladhe) 347
leer edigh 184
leff 373
lewir 275
leyest 428
lidha (liggia) 11
ligge (leghe, licke) 292
liggia (lidha) 11
lighe (ligh[e]n) 427
ligh(e)n (lighe) 427
likir 339
licke (ligge, leghe) 292
lin (lyn) 363
linde herre (lindeherre) 216
liuske 149
loffsuisa (luffs visa) 251
luffs visa (loffsuisa) 251
lyn (lin) 363
lædher aadegh 184
længe (lange) 117, 151
læpi (læpa) 328
madhbyrdhe 238
maghagrøte 298
manz (mænt) 249
masa 82
matabyrdhe 238
matavildir 24
mendske (mindske) 18
mers 31
migha (møghe) 384
migha vndir 200
min (nim) 98
mindske (mendske) 18
modh (modhir) 386
modh(ir) 386
molughir (mosughir) 267
mosughir (molughir) 267
mulakringir 337
munsøte (-søtir) 298
mædhe (mæte) 155
mæn 267
mænska 18
mænt (manz) 249
mæstir 256
mæte (mædhe) 155
møghe (migha) 384
møtthir 387
nedherlighe (nødherlighe) 374
nenning 221
nim (min) 98
ny(g) 188
nytir 147
nænning 221
nænningir 221
nærgangen 361
nærind(h) (næringh) 369
nødherlighe (nedherlighe 374
nøghling 119
odhyrt 321
owirklokir 64
ogjort väder 400
ok (a) 90, 433
olagh 5
olastadhir 8
olæte (vlædhe) 307
omykil (ofmykil) 237
oppa 153
oren 359
oxe (øxe) 60
paningir (pænningir) 434
penningsleff 392
pintell 40
plandz 20
planker (planther) 244
planther (planker) 244
prydha 241
pænningir (paningir) 434
quesa 406
qwidhe 406
raka 422
renne (rinne, trenne) 410
rima 213
rinne (renne, trenne) 410
rise 358
rosa (bosa, basa) 277
ryme 213
rædhegrima 426
rædhieløs 236
rænna 398
ræt 215
saadh 396
saghi 68
samarla (snarlika) 11
samme(n)bo 311
sampt (sompt) 331
sams (sompt) 331
sar (sær) 420
satir 146
se effter 327
se(a) vidh 180, 218, 433.
se(a) æptir 327
sellig (sælikir) 305
sendtalen 162
sie 74
siælena (skalir) 430
skafft 203
skalir (siælena) 430
skara 422
skarta (skopa) 309
skime (glemme, glimme) 286
skin 363
skipsfør (til skibs før) 266
skobe (skopa) 309
skopa 341
skol 53
skopa (skobe) 309
skopuk howdh (skropuk howdh) 426
skrabedagh (snaghedagh) 316
skradhe 235
skredding 235
sk(r)opuk howdh 426
skøn (kunne skøn a) 287
slippa 313
slætir (slæth) 216
smakdar (snakudagar) 316

snaab (snaat) 233
snaat (snaab) 233
snaghedagh (skrabedagh) 316
snakudagar (smakdar) 316
snarlika (samarla) 11
sniekkia 348
snokir 232
snutofaghir (snutofaghrum, snutofaghran) 337
snædhing(ir) 326
soffwe 141
sombir 408
sompt (sampt, iæmpt, sams) 331
sowa 141
spara (spora[s]) 259
spora(s) 259
sta a 431
staffra (staffre) 362
staffre (staffra) 362
standa (stanga) 378
stanga (standa) 378
stecke (sticke) 342
sticke (stecke) 342
stin(d) (sting) 98
sting (stin[d]) 98
stiækkia 348
stunda a (sta[nda] a) 431
Stur 423
styras 423
styre 329
stædhia 196
suld(n)er 148
swæria (sænna) 430
swæria for 345
sælikir (sellæ lighe) 305
sænna (swæria) 430
sær (sar) 420
sæt 215
søge 182
sø[m]skir (søst) 217
sør 279
søskir (søst) 217
-søte (søtir) 298
søtir (munsøte) 298
tan 292
tand (tæn[d]) 292
Tandesåår (tanne sar[o]) 291
tanna sár (tanne sar[o]) 291
theligh (dejlig, dægeleg, deglig) 396
thidhin 225
thiende (tijonde) 414
thinga 337
tho 335
thor(ff) 213
thæth 274
ti(d)endefuld 225
tidh 6
tidh (i tidh) 32
tielgia 348
tijdh (i tijdh) 219
tijonde (thiende) 414
til skibs før (skipsfør) 266
tilsyn (tijlsijn) 360
timadaghir (timedagh) 161
tiuffwe 165
to 223
toff (tow, tog[h]) 3
tog(h) (tow) 3
tombir 293
toskæppa 207
toskæppe 207
totte (tutta) 207
tow 223
tra (trælurkir) 179, 435
trenne (renne, rinne) 410
træ(lurkir) 179, 435
træben 275
tugh 224
tughin 223
tutta (totte) 207
tygh (togh) 3
twinse 213
two 223
tyne (tømme) 288
tåt 224
tællebasse 49
tæn(d) (tan[d]) 292
tømme (tyne) 288
tørff 213
tøta 293
uart 71
vdhfus 178
vgglahopir (vgglarop) 265
vgglarop (vgglahopir, wglæ bør[n]) 265
wglæ bør(n) (vgglarop) 265
vlskæppa 207
vlædhe (olæte) 307
vmbæro (væl bæra) 288
wren 359
wseth 215
útfúss 178
uvild (wildh) 310
vådh 256
vambaklutar (vambaklutir) 431
vambaklutir (vambaklutar) 431
van (subst.) 22
vanart 72
vandas 182
vandin 394
vandoghir 394, 414
vangir 19
vare 322
wende (winde) 203
vere (wære) 353
weye (væghia) 343, 426
wijss (vis, uvis) 387
vili 372
viliadryghir 205
wiliedru 205
winde (wend[h]e) 203
winde (windhe) 244
wind(h)e 244
vinna 166
vintir 146
wisse 212
vitna(s) (vitra[s]) 243
vitra(s) (vitna[s]) 214, 243
worløs (wordløs) 340
wor(d)løs 340
wrakt 71
wræka (æta) ærinde 150
væghia (weye) 343, 426
vælhugha(dhir) 433
væl(l)iughir 94, 433
wænte 212
wære (vere) 353
wære 322
væt 164
ymis (ymst) 261
yn(g)ska 367
ynska (yngska) 367

ysykil (isykil) 394
þiænkia (þænkia) 348
þænkia (þiænkia) 348
ågjordt wäder 402
æ 308
ægholøs (aghaløs) 340
ælla (alla) 435
æmbedhe 145
æm(p)ne 320
ængin (eykte) 150
æptirsnar 322
ærm (arm[bir]) 385
æta (wræka) ærinde 150
ønske 367
øxe (oxe) 60

II. Latinska ord.

aconitum 27
adauctivus 368
a(d)stipulamen 367
alec 23
al(l)uta 231
alternus 350, 378
aluta (alluta) 231
ambio 47
angolice 332
astipulamen (adstipulamen) 367
aucte (auctim) 94
auctim (aucte) 94
aulizo 345
aurifodina 228
bacchosus 230
baiula 53
balaria 20
bicuspis 46
bombus (bundus) 62
boscidia 152
bubenta 123
bundus (bombus) 62
cameralis 133
capedo 406
cepha 165
cinifes (cinifex) 405
cinifex (cinifes) 405
ciniflo 297
cirus (scirus) 23
clerotes (clirotes) 355
clirotes (clerotes) 355
coegeo 128
concip(p)o 336
correptura 141
curule 407
dapino 242
defero 47, 433
de post (depus) 384
depus (de post) 384
desider(i)osus 126, 434
dolitivus 296
domitivus 25
ductilitas 334
dulcipetus 412
effluxus 417
eleos 289
eloys 289
emum (hemum) 210
erynnis 172
extono 99
factivus 361
farcio (farcitus) 310
fidus (fisus) 170
fisus (fidus) 170
flammesus 218
fora (forum) 258
forum (fora) 258
frudicor (fruticor) 274
fruticor (frudicor) 274
funiculo 415
hemiphronitus (hermophroditus) 71, 433
(h)emum 210
hermaphroditus (hermophroditus, hemiphronitus) 70, 433
heros 205
imbutero 110
intitulizo 345
invis(i)to 182
ita 58
jugerum 397
jus 411
larida (lerula) 62
latex 180
leonizo 429
leporizo 429
lerula (larida) 62
lexis 227
lumbestica 153
lucrosus 98
luter 235
magudaris 274, 435
manzer (manser) 204
masso 399
mensipeta 113
mina (minæ) 194
missiola 152
mulier 245, 351
munium (monium) 403
nugigerus 283
num(m)isma 137
nutasco 236
obeo (obiebat) 245
obcenium (obsenium, obsonium) 420
obsenium (obcenium, obsonium) 420
oma 96
orc(h)eus 179
oscino 106
pango (pepegi) 360
pepegi (pango) 360
perango 398
percalculo 25
peripsima 235
pigesco 97
pigre (pigri) 7
pigri (pigre) 7
plastes 295
plaustro 52
popisma 174
proma 290
promptrix 323
prænoscito 106
pubenta 123
pulvillus 171
punctum 214
pus 321
rediculosus (ridiculosus) 325
refluxus 417
relabo 84
resarci(n)o 100
restrictus 53
ridiculosus (rediculosus) 325
sciolus 208, 411
(s)cirus 23
scob(i)s (scops) 383
scops (scob[i]s) 383

segma 359
semi 210
semilogia 210
smorino 110
solesco 399
status 193
strabatus 240
strabutus 240
superemano 9
supparum (superum) 385
sutio 92
talista 386
t(e)mesis 418
thecis (thetis) 412
thetis (thecis) 412
tmesis (temesis) 418
ululizo 190
vmber (ymber, imber) 318
vectigal 238
velle 417
visivus 296
volitum 37
volupe (ad volupe) 287

Följande förkortningar av citerade skrifter torde behöva förklaras:

Aasen[2] = Norske ordsprog, samlede og ordnede af I. Aasen. Anden udgave. (Kria 1881.)

Diefenbach: Gloss. = Glossarium latino-germanicum mediæ et infimæ ætatis e codicibus manuscriptis et libris impressis concinnavit Laurentius Diefenbach. (Francofurti ad Moenum 1857.)

Diefenbach: Novum Gloss. = Novum glossarium latino-germanicum mediæ et infimæ ætatis. Beiträge zur wissenschaftlichen kunde der neulateinischen und der germanischen sprachen von D:r Lorenz Diefenbach. (Frankfurt am Main 1867.)

Gammeldanske Glosser = Gammeldanske glosser i cod. Arn. Magn. 202, 8:o, utg. av M. Lorenzen i Småstykker, utg. av Samfund t. udg. af gl. nord. litt. 22 ff.

Grubb[2] = Penu proverbiale, thet är: ett ymnigt förråd aff allehanda gamble och nye swenske ordseder och lärespråk . . . sammanskrifne aff Christoph: L. Grubb . . . med en ny tilökning i denne nye edition bijfogat af Laur: Törning. (Stockh. 1678.)

Grundtvig = Danske ordsprog og mundheld, samlede og ordnede af N. F. S. Grundtvig. (Kph. 1845.)

Hedegaard = Ordqvæder, betragtede deels som levninger af den udskrevne, deels som grundsætninger til den nu giældende skrevne lov . . . samlede . . . af C. D. H(edegaard). (Kph. 1776).

Hr Iver = Handskrift på universitetsbiblioteket i Köpenhamn med påskrift af P. Syv «Ordsprog af Hr Iver, Sognepræst i Boslunde ved Korsør, som var vide kjendt for sin Lystighed» (levde vid mitten af 1600-talet; citeras vanligen efter Mau).

Guðm. Jónsson = Safn af íslenzkum orðskviðum, fornmælum, heilræðum, snilliyrðum, sannmælum og málsgreinum, samanlesið og í stafrofsröð sett af Guðmundi Jónssyni. (Kph. 1830.)

Kristensen: Ordsprog = Danske ordsprog og mundheld, skjæmtesprog, stedlige talemåder, slagord og samtaleord. Samlede af Evald Tang Kristensen. (Kph. 1890.)

Leem = Handskrift av prästen professor Knud Leem († 1774); citeras efter Aasen.

Lex. linc. = Jonas Petri Gothus: Dictionarium latino-sveco-germanicum . . . (Linköping 1640.)

Ley = Danske mundheld sankede til lyst og lærdom af Peder Laale . . . Syvende udgave, besørget ved Chr. Sigfr. Ley. (Kph. 1842.)

L—n: Ordspråk = Ordspråk sanna språk. 6500 bevingade ord ur folkets mun samlade af G. A. L—n. (Karlshamn 1889.)

Mau = Dansk ordsprogs-skat . . . Udgivet af E. Mau. I—II. (Kph. 1879.)

Molbech = Danske ordsprog, tankesprog og riimsprog, af trykte og utrykte kilder samlede, ordnede og udgivne af C. Molbech. (Kph. 1850.)

Mones Anzeiger = Anzeiger für kunde der teutschen vorzeit. Herausgegeben von Franz Joseph Mone. (Karlsruhe 1832 ff.)

Moth = Geheimeraadet Moths († 1719) handskrifter; citeras i andra hand efter Mau, Vid. selsk. ordbog etc.

Müllenhoff und Scherer: Denkmäler[2] = Denkmäler deutscher poesie und prosa aus dem VIII—XII jahrhundert hrsg. von K. Müllenhoff und W. Scherer. 2:te vermehrte und verb. Ausg. (Berlin 1873.)

Nyerup = Peder Lolles samling af danske og latinske ordsprog, optrykt efter den ældste udgave af aar 1506, og med anmærkninger oplyst af R. Nyerup. (Kph. 1828.)

Sw. Ordsedher = Swenske ordsedher, eller ordsaghor. (Stockh. 1604.)

Problemata = Problemata et proverbia moralia. Det er, nyttige oc artige fragstycker oc ordsprog, ved forstandige giensuar vdlagde oc forklarede. L. P. I. S. R. . . . (Kph. 1611.)

Proverbia communia = Altniederländische sprichwörter nach der ältesten sammlung. Gesprächbüchlein, romanisch und flämisch. Hrsg. von Hoffmann von Fallersleben (Hannover 1854) i Horæ Belgicæ. Pars IX.

Reuterdahl = Gamla ordspråk på latin och swenska, efter en Upsala-handskrift utgifne och med glossarier försedde af D:r H. Reuterdahl. (Lund 1840.)

Rhodin = Samling af svenska ordspråk, i ordning ställde efter alfabetet, med tillägg af några utur latinen och andre språk, liklydande eller motsvarande af Lars Rhodin. (Stockh. 1807.)

Scheving I = Islendskir málshættir safnadir, útvaldir og i stafrófsrød færdir af Skólakennari Dr. H. Schevíng. (Videyar Klaustri 1843. Skolprogr.)

Scheving II = Islenzkir málshættir safnadir, útvaldir og i stafrofsrød færdir af Dr.-H. Scheving. (Reykjavík 1847. Skolprogr.)

Skaaning = Liber Petri Laglandici, Det er: Peder Lollis bog: indholdendis, adskillige . . . ordsprog: hvilcke ere tilhaabeskreven af den vidtberømte Peder Lolle . . . Hvilcken bog er trykt til Paris . . . aar 1515. og første gang paa voris danske sprock aar 1614 af H. H. S. Men nu igien paa ny oplagt . . . Prentet Aar 1703.

Stockh.-hskr. nr 35, 4:o = Islenzkir ordshættir, efter isländska pappershandskriften nr 35, 4:o å Kgl. biblioteket i Stockholm. En av numera avlidne fil. kand. Robert Cederschiöld gjord avskrift, tillhörig Filologiska seminariets i Lund bibliotek, har begagnats.

Suringar: Bebel = Heinrich Bebel's Proverbia germanica bearbeitet von Dr. W. H. D. Suringar. (Leiden 1879.)

Suringar: Erasmus = Erasmus over nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van zijnen tijd, uit's mans Adagia

opgezameld en uit andere, meest nieuwere geschriften opgehelderd door D:r W. H. D. Suringar. (Utrecht 1873).

Suringar: Verhandeling = Over de Proverbia communia, ook Proverbia seriosa geheeten, de oudste verzameling van nederlandsche spreekwoorden. Verhandeling van Dr. W. H. D. Suringar (Toegevoegd aan het verslag aangaande het Stedelijk Gymnasium te Leyden, over den jaar-cursus 1862—63).

Syv = Aldmindelige danske ordsproge og korte lærdommes første og anden deel . . . [Dedikationen undertecknad: Peder Syv.] (Kph. 1688.)

H. Thomesen = Handskrift på universitetsbiblioteket i Köpenhamn av Hans Thomissøn, död 1573 som kyrkoherde i Frue kirke i Köpenhamn (citeras vanligen efter Mau).

Tuinman = De oorsprong en uitlegging van dagelijks gebruikte nederduitsche spreekwoorden, opgeheldert tot grondig verstand der vaderlandsche moedertaal, door Carolus Tuinman. I—II. (Te Middelburg 1726—27; andra delen med delvis förändrad titel.)

Törning = Veterum *et* novorum proverbiorum sueo-gothicorum auctarium ad . . . Christophori L. Grubbi . . . manuductionem sueticè, latinè *et* germanicè adornatum. Thet är: gambla och nyia Swea och Giötha ordsprååkz tilökning, effter . . . Christophori L. Grubbs . . . anledning på swenske, latin och tyske giord aff Laurentio Danielsonio Törning. (Stockh. 1677.)

Uppsala-fragm. = sex i Palmsköldska handskriften nr 405, 4:o (å univ.-biblioteket i Uppsala) inhäftade blad, hvilka ursprungligen tillhört en kodex, hvarav en annan del utgör isl. pappers-handskriften nr 35, 4:o å Kgl. biblioteket i Stockholm. En av docenten Carl af Petersens gjord avskrift har begagnats.

Vedels övers. av Saxo = Den danṣke krönicke som Saxo Grammaticvs screff . . .: nu først aff latinen vdsæt, flittelige offuerseet oc forbedret, af Anders Søffrinssøn Vedel (1575).

Vigfusson: Reader = An icelandic prose reader with notes, grammar, and glossary by Gudbrand Vigfusson and F. York Powell. (Oxford 1879.)

Skrifter, som citeras med allmänt brukliga eller lätt begripliga förkortningar, hava ovan icke anförts. Fornsvenska urkunder citeras vanligen med de i Schlyters och Söderwalls ordböcker använda förkortningarna.